

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ZÂHİD B. MUHAMMED'İN KİTÂB-I ŞEM'Î VE SÜRÛRÎ 'ALÂ
DÎVÂN-I HÂFİZ ADLI ESERİ: İNCELEME-METİN

(176a-201a vr.)

İmam Bakır ASLAN

Mardin

2024

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ZÂHİD B. MUHAMMED'İN KİTÂB-I ŞEM'Î VE SÜRÛRÎ 'ALÂ
DÎVÂN-I HÂFİZ ADLI ESERİ: İNCELEME-METİN (176a-
201avr.)

İmam Bakır ASLAN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Adnan OKTAY

Mardin

2024

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 20760004 numaralı öğrencisi İmam Bakır ASLAN tarafından hazırlanan “**Zâhid b. Muhammed’in Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eseri: İnceleme-Metin (176a-201a vr.)**” başlıklı Yüksek Lisans ile ilgili tez TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 08.02.2024 Perşembe günü saat 13.00’da yapılan savunma sonucunda OY ÇOKLUĞU / OY BİRLİĞİYLE kabul / red edilmesine karar verilmiştir.

Danışman

Doç. Dr. Adnan Oktay

Üye

Doç. Dr. Abdülsamet ÖZMEN

Üye

Doç. Dr. Emrullah YAKUT

ONAY

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu’nun..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2024

.....

Enstitü Müdürü
(Unvanı, Adı Soyadı)

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmasında kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu bildiririm.

İmam Bakır ASLAN

.../07/2024

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Zâhid b. Muhammed'in Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eseri: İnceleme-Metin (176a-201a vr.)

İmam Bakır ASLAN

Mardin Artuklu Üniversitesi

2024: 172 sayfa

Kur'ân'ı ve diğer dinî eserleri, tam ve doğru anlamak için yazılan metinler, şerh geleneğinin ilk örnekleri kabul edilir. Tarih boyunca bir taraftan dinî ve ilmî şerhler, diğer taraftan edebî şerhler yazılmıştır. Edebiyatımızda özellikle edebî şerhlerde Fars edebiyatı ve temsilcilerinin etkisi dikkat çekicidir. Altı asırlık Osmanlı Devleti Döneminde Türk edebiyatı birçok İranlı şairden etkilenmiştir. Etkilenilen bu şairlerin başında ise Hâfız-ı Şîrâzî gelmektedir. Bu yoğun ilgiden dolayıdır ki Hâfız Dîvânı'na başta Sürûrî, Şem'î, Sûdî ve Konevî gibi birçok şârih tarafından şerhler yapılmıştır. Hakkında çalışma yapılan bu eser, Sürûrî ve Şem'î'nin "Şerh-i Dîvân-ı Hâfız" adlı eserlerinin bir araya getirildiği bir eserdir. Çalışmamız Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 3962 numarada kayıtlı olan ve Zâhid b. Muhâmmmed tarafından "Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız" ismiyle yazılan bu eserin (176a-201a) arası varaklarının transkribe edilip incelemesinden oluşmuştur. Giriş kısmında şerh ve şerh usullerinden bahsedildikten sonra çalışma üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Hâfız'ın hayatı, dîvânı hakkında bilgiler verilmiştir. Sonrasında dîvânın Türkçe, Farsça, Arapça şerhleri ile Anadolu sahasında yazılan şerhler tanıtılmıştır. İkinci kısımda Zâhid b. Muhâmmmed'in hayatı, eserin tertip yöntemi belirlenmiş. Çalışılan kısımda geçen ayet, hadis, Arapça ibareler; Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler tercümeleriyle birlikte verilmiş. Sürûrî ve Şem'î'nin şerhleri tertip edilen metinle birlikte karşılaştırılmıştır. Üçüncü kısımda ise (176a-201a) varak aralığındaki metin transkripsiyonlu bir şekilde verilmiştir. Şerhi derleyen kişi olan Zâhid b. Muhammed hakkında elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Mürettiple ilgili bilgiler eserin dua ve sebebi tertip bölümünde geçen ibarelerdir. Bu ibareler arasında eserin derlendiği tarih olan "Hicri-1005 Şaban" ve mürettibin ismi yer almaktadır. Netice olarak Zâhid b. Muhâmmmed'in mürettibi olduğu metnin belirlenen aralıklar arasındaki kısmının incelenmesi ve tertip metodlarını tespit etmek asıl amaçtır.

Anahtar Kelimeler: Zâhid b. Muhammed, Sürûrî, Şem'î, Hâfız, Şerh, Dîvân edebiyatı.

ABSTRACT

Master's Thesis

Department of Turkish Language and Literature

The Book of Zahid b. Muhammad's Kitab-i Sham'i and Sururi 'ala Diwan-i Hafiz: Analysis-Text (176a-201a vr.)

İmam Bakır ASLAN

Mardin Artuklu University

2024: 172 pages

Texts written to fully and accurately understand the Quran and other religious works are considered the first examples of the commentary tradition. Throughout history, religious and scientific commentaries have been written on the one hand, and literary commentaries on the other. The influence of Persian literature and its representatives in our literature, especially in literary commentaries, is remarkable. During the six-century Ottoman Empire Period, Turkish literature was influenced by many Iranian poets. Hâfiz-i Şîrâzî comes first among these poets who were influenced by him. Due to this intense interest, commentaries were made on the Hâfiz's Diwan by many commentators such as Sürûrî, Şem'î, Sûdî and Konevî. This work, which has been studied about, is a work in which the works of Sürûrî and Şem'î called "Şerh-i Diwan-i Hafiz" are brought together. Our study consists of transcribing and examining the pages (176a-201a) of this work, which is registered in Suleymaniye Library Nuruosmaniye number 3962 and written by Zahid b. Muhammad under the name "Kitâb-i Şem'î ve Sururi 'ala Diwan-i Hafiz". After mentioning annotation and annotation procedures in the introduction, the study is divided into three main sections. In the first chapter, information about Hafiz's life and divan is given. Afterwards, the Turkish, Persian and Arabic commentaries of the divan and the commentaries written in the Anatolian field are introduced. In the second part, the life of Zahid b. Muhammad and the method of organization of the work are determined. Verses, hadiths, Arabic phrases in the studied section; Turkish, Persian and Arabic poems are given with their translations. The commentaries of Sürûrî and Şem'î were compared with the edited text. In the third part, the text in the folio range (176a-201a) is given in transcription. We do not have much information about Zahid b. Muhammad, the person who compiled the commentary. Information about the author is in the phrases in the prayer and sebeb-i arrangement section of the work. Among these phrases are the date of compilation of the work, "Hijri-1005 Şaban" and the name of the author. As a result, the main purpose is to examine the part of the text written by Zahid b. Muhammad between the specified intervals and to determine the composition methods.

Key Words: Zahid b. Muhammad, Sururi, Şem'î, Hafiz, Commentary, Diwan literature.

ÖN SÖZ

Şerh, Arapça bir kelime olup “açma, yarma, genişletme, açıklama” gibi manalara gelmektedir. Bu sözcük Dîvân edebiyatının Arap ve Fars edebiyatı etkisiyle gelişip şekillenmesinden dolayı Türk edebiyatında oldukça önemli bir yere sahiptir. XVI. yüzyıldan bu yana Türk edebiyatında etkili olan şerh kültürünün bu denli etkili olmasının sebeplerinden biri edebiyat ve din alanlarında yüksek bir kültür birikimine sahip olan Arap ve Fars medeniyetlerine komşu olmasıdır. Osmanlı sahasında çokça okunan İran şairlerinden biri olan Hâfız’ın Dîvânı üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Bu eserin barındırdığı duygular ve lirizmin çok beğenilmesinden dolayı Türkçeye yapılmış birçok şerhi ve çevirisi vardır ve bu çalışma ve çeviriler günümüzde dahi devam etmektedir. Eserin tamamına XVI. yüzyılda sırasıyla Sürûrî, Şem’î ve Sûdî tarafından üç farklı şerh yazılmıştır.

Bu çalışma Zâhid b. Muhammed tarafından XVI. yüzyıl sonlarında kaleme alınmış olan ve Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan *Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız* adlı şerh derlemesini konu almıştır. Bu derleme XVI. yüzyılın önemli şârihlerinden olan Mustafa Muslihu’d-dîn b. Şa’bân’ın (Sürûrî) ve Muhammed b. Mustafa’nın (Şem’î) Hâfız Dîvânı’na yazmış oldukları şerh kitaplarının bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Çalışma, tertip edilen bu eserin (176a-201a) arası varaklarının transkribe edilerek Latin harflerine aktarılmasından ve edebî incelemesinden oluşmuştur. Çalışmanın giriş bölümünde şerh geleneği; I. Bölümde ise Hâfız’ın hayatı, eserleri ve bu eserler üzerine türk edebiyatında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bölümün başında Hâfız’ın hem dünya edebiyatında hemde Türk edebiyatındaki konumu irdelenmiş eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Devamında ise Türk edebiyatında Hâfız Dîvânı’na yapılan şerhler ve bu şerhleri yapan: Muslihuddîn Mustafa Sürûrî, Şem’î Şem’u’llâh, Sûdî-i Bosnevî, Mehmed Vehbî Konevî gibi şârihlerin serleri tanıtılmıştır. Devamında eserin mürttibi olan Zâhid b. Muhammed’in Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri hakkında bilgiler verilmiş; mürettibin eseri tertip etme sebebi ve eser üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilerek bölüm bitirilmiştir.

II. Zâhid b. Muhammed’in “*Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız*” adlı eserinin edebî incelemesi yapılmıştır. Öncelikle şekil yönünden incelenen eserde; başlık, derkenâr ve sahh kayıtlarının nasıl yapıldığı incelenmiştir. Devamında eserde geçen Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler verilmiş ve tablolarla verilen bu şiirlerin şekil incelemeleri yapılmıştır. Akabinde *Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız*’ın içerik incelemesine geçilmiş ve şiirler tema, edebî ve beşerî unsurlar bakımından şârihler ise şerh yöntemleri, dil ve üslupları yönüyle incelenmiştir.

III. Bölümde çeviri yazılı metin kurma yöntemi ile giriş yapılmış ve metin üzerinde ki çalışmaya geçilmiştir. Burda mürettib şârihlerden farklı olarak önce Farsça beyitleri vermiş devamında ilk olarak Sürûrî'nin şerhine geçmiş “Mevlânâ Şem’î dir:” ifadesiyle de Şem’î kısmına geçmiştir. Zâhid b. Muhammed’in metni şerh ettiği eserlerle şekil bakımından benzerdir. Görülen bazı farklılıkların da nüsha farklılıklarından kaynaklandığı dikkate alınmalıdır. Bu eser Sürûrî ve Şem’î şerhlerini bir arada görmek ve iki şerh arasında kıyas yapma olanağı vermesi yönünden oldukça önemlidir. Tek nüshası tespit edilen eserin Hâfız ile ilgili yapılan çalışmalarda özel bir yer taşıdığını söylemek gerekir.

Bu çalışma süresince her an yanımda olan, yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen, çalışmanın bugünkü halini almasında emeği olan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Adnan Oktay’a ve bugüne kadarki eğitimimde desteği bulunan eşime, aileme ve hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

İmam Bakır ASLAN

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
Yüksek Lisans Tezi.....	iv
ABSTRACT.....	v
Master's Thesis.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
i. Şerhin Tarihî Gelişimi.....	4
i.i. Arap Edebiyatında Şerh.....	4
i.ii. Fars Edebiyatında Şerh.....	5
i.iii. Türk Edebiyatında Şerh.....	5
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1. Zâhid b. Muhammed'in Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî alâ Dîvân-ı Hâfız'ı.....	7
1.1. Hâfız'ın Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri.....	7
1.1.1. Eserleri ve Edebî Şahsiyeti.....	8
1.1.2. Türk Edebiyatında Hâfız Dîvânı'na Yapılan Şerhler.....	10
1.1.2.1. Muslihuddîn Mustafa Sürûrî ve Hâfız Dîvânı Şerhi.....	10
1.1.2.2. Şem'î Şem'u'llâh ve Hâfız Dîvânı Şerhi.....	11
1.1.2.3. Sûdî-i Bosnevî ve Hâfız Dîvânı Şerhi.....	12
1.1.2.4. Mehmed Vehbî Konevî ve Hâfız Dîvânı Şerhi.....	12
1.1.2.5. Hâfız'ın Dîvân'ına Yapılan Diğer Şerhler.....	13
1.1.3. Dîvân-ı Hâfız'ın Türkçe Tercümeleri.....	14
1.2. Sürûrî'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri.....	15
1.3. Zâhid b. Muhammed'in Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri.....	16
1.3.1. Eser-leri: Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız.....	17
1.3.1.1. Nüsha Tavsifi.....	19
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	21
2.1. Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî'alâ Dîvân-ı Hâfız'ın Edebî İncelemesi.....	21
2.1.1. Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî'alâ Dîvân-ı Hâfız'ın Şekil İncelemesi.....	21

2.1.1.1. Başlıklar	21
2.1.1.2. Derkenârlar.....	22
2.1.1.3. Sahh (Düzeltilme) Kayıtları	22
2.1.1.4. Manzum Metinler	23
2.1.1.4.1. Türkçe Şiirler	23
2.1.1.4.2. Farsça Şiirler.....	23
2.1.1.4.3. Arapça Şiirler	27
2.1.1.4.4. Şerh Metninde Misal Olarak Verilen Şiirler	28
2.1.1.4.4. Şiirlerde Şekil Unsurları	28
2.1.1.4.4.1. Vezin	28
2.1.2. Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî‘alâ Dîvân-ı Hâfız Muhteva İncelemesi	29
2.1.2.1. Meşhur Şahsiyetler	29
2.1.2.2. Mekân: Yer ve Gök Cisimleri, Şehirler, Dağlar, Nehirler vs.	29
2.1.2.3. İnsan Bedeni (Organlar, Duyular vs.)	30
2.1.2.6. Din, Tasavvuf ve İnançlar.....	31
2.1.2.8. Tarihî Kıssalar, Masallar vs.....	32
2.1.3. Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız’daki Şerh Yöntemi	32
2.1.3.1. Şem’î ve Zâhid b. Muhammed’in Şerh Yöntemleri.....	34
2.1.3.2. Sürûrî ve Zâhid b. Muhammed’in Şerh Yöntemleri.....	37
2.1.4. Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız’daki Bazı Sanatlar.....	40
2.1.4.1. Mübalâğa.....	40
2.1.4.2. Nida	40
2.1.4.3. Tecrid	40
2.1.4.4. Teşbih	41
2.1.4.5. İktibâs Sözler	42
2.1.4.5.1. Ayetler	42
2.1.4.5.2. Hadisler	44
2.1.4.5.3. Arapça İbareler, Kelâm-ı Kibârlar ve Darb-ı Meseller	45
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	46
3.1. METİN	46
[247. Ğazel]	46
[248. Ğazel]	48
[249. Ğazel]	50
[250. Ğazel]	53
[251. Ğazel]	56

[252. Ğazel]	59
[253. Ğazel]	60
[254. Ğazel]	62
[255. Ğazel]	65
[256. Ğazel]	67
[257. Ğazel]	71
[258. Ğazel]	73
[259. Ğazel]	75
[260. Ğazel]	76
[261. Ğazel]	79
[262. Ğazel]	81
[263. Ğazel]	83
[264. Ğazel]	85
[265. Ğazel]	86
[266. Ğazel]	88
[267. Ğazel]	90
[268. Ğazel]	92
[269. Ğazel]	93
[270. Ğazel]	95
[271. Ğazel]	97
[272. Ğazel]	99
[273. Ğazel]	101
[274. Ğazel]	103
[275. Ğazel]	104
[276. Ğazel]	107
[277. Ğazel]	110
[278. Ğazel]	113
[1. Kaşide]	115
[279. Ğazel]	126
[280. Ğazel]	128
[281. Ğazel]	130
[282. Ğazel]	134
[283. Ğazel]	136
[284. Ğazel]	139

[285. Ėazel]	141
[286. Ėazel]	144
[287. Ėazel]	146
[288. Ėazel]	148
[289.Ėazel]	151
[290.Ėazel]	153
SONUÇ	156
KAYNAKÇA	158
EKLER	161
ÖZGEÇMİŞ	172

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ī)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḏ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

KISALTMALAR

b.	: bin, oğul, oğlu vs.
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren-ler
Haz.	: Hazırlayan-lar
M.	: Miladî
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nf.	: Nüsha farkı
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa-lar
S.	: Sayı-lar
Sü.	: Sürûrî
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ünv.	: Üniversite
vd.	: Ve diğer-leri
vr.	: Varak
vs.	: Vesair
yy.	: Yüzyıl
Z	: Zâhid

GİRİŞ

Arapça bir kelime olan şerh sözlük anlamı olarak, “açma, yarma, genişletme, açıklama ve îzâh etme” anlamlarına gelir. (Erdoğan, 1997, s. 286-293) Şerh; farklı ilim dalların da yazılmış bir eseri, bir yazı ve ya risâleyi daha anlaşılır kılmak maksadıyla kaleme alınmış yazı ya da esere denir. Şerh yazan kişiye ise şârih denilir. Edebiyatımızda neredeyse her konuda şerh yapılmıştır. Edebî şerhlerin yapılan tüm şerhlerden farkı muhtevâsının ve üslûbunun edebî olmasıdır. (Erdoğan, 1997, s. 286-293)

Kutsal kitabımızın ve hadislerin daha iyi anlaşılması amacıyla ortaya çıkan şerh kavramı için ilk paragrafta verdiğimiz tanımlar dışında farklı kaynaklar tarafından şu şekilde tanımlamalar yapılmıştır: “Açmak, genişletmek, bir şeyi ferahlatmak; ortaya çıkarmak, bir mesele veya kelâmı tavzîh ve beyân etmek.” (Amid, 1391, s. 1547) Sözlük anlamı “kesmek, bir şeyi genişletip yaymak, sözün kapalı kısımlarını açıklayıp anlaşılır kılmak” olan şerh kavramı bir metnin çok daha iyi anlaşılma talebiyle yapılan açıklamaların tamamıdır. (Bayrav, 1975, s. 1) *Kâmûs-ı Türkî*’de ise “Bir kitabın ibâresini yine o lisânda veya bir lisân-i âherde tafsîl ve izâh ederek müşkilâtı açma” (Şemseddîn Sâmî, 2010, s. 773) olarak tanımlanmıştır. Şerh, metinde ne varsa dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlamaktır (Doğan, 2005, s. 9)

Metin şerhi, İslâm kültüründe tefsir, belagat vb. ilim dallarında olduğu gibi Kur’ân’ı anlama ve yorumlama çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Tunca Kortantamer’e göre şerh literatürü dil bilimi, belâgat, tarih, biyografi vb. ve İslâm kültüründe kazandığı karakteristik özelliklerini Kur’ân-ı Kerîm’i daha iyi anlamaya yönelik araştırmalar sonucundan kazanmıştır. (Kortantamer, 1994, s. 3) Şerhler, ilmi bir alanda meşhur olmuş; genellikle muhtasar metinler üzerine kaleme alınan, bunlardaki kapalı ifadelerin açıklandığı, eksik bırakılan konuların tamamlandığı, hatalara değinildiği ve örneklerin çoğaltıldığı eserlerdir. (Şensoy, 2010, s. 555) Hz. Peygamber tarafından Kur’ân’daki bazı meselelerin tefsiri ve izahı; Kur’ân’ı anlama ve anlatma çalışmaları İslâm’da şerhin ilk örnekleridir. (Senşoy, 2010, s. 555-558) Tarlan ise metin şerhini bir ilim olarak ifade etmiş. Bunun yanında metin şerhinin birçok yönüyle edebiyat teorileri, edebiyat tarihi ve psikoloji ile ilgisinin olduğunu belirterek bu yöntemin kendi hususi formülleri ve incelenmeye muhtaç konuları olması gerekli olan başlı başına bir disiplin olarak ifade etmiştir. (Tarlan, 1981, s. 191)

Edebî metnin şerhi, o metnin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak için yapılır. Metnin içinde geçen kelimelerin tahlili, edebî sanatların tesbiti, mazmunların işaret ettiği durumların tarifi metin şerhini oluşturur. Metinlerin şerhleri şârihlerin dünya görüşüne göre şekil alır. Manzum metin şerhlerinde beyit esas alınarak bütüne doğru bir plan takip edilerek şerh yapılır. (Akgündüz, 2019, s. 1) Her müellif eserini şerhe ihtiyaç kalmadan anlaşılması için yazdığı halde daha çok üç sebeple şerhe ihtiyaç duyulur. İlki eserin müellifi zekâ, kabiliyet ve birikiminin seviyesi çerçevesinde incelediği konuyu kendince yeterli bir hacimde ortaya koysa da her okuyucu aynı seviyede olmadığından eserin şerhi elzemdir. İkincisi başka bir ilmin alanına dâhil olduğu için bazı temel bilgilere yer verilmemesi, bazılarının düzenlenmemiş olması veya bazı hükümlerin illetlerinin belirtilmemiş olmasıdır. Üçüncü neden ise eserde yoruma muhtaç veya mecâzi ifadelerin var olmasıdır ki bu ifadeler şerhin sebebi olur. Ayrıca bazı eserlerde görülen yanlışlık ve eksikliklerin giderilmesi de bu sebeplerden sayılabilir. (Keşfü'z-zünûn, I, 35-37)

Şerhlerde genellikle şerh edilecek metin verildikten sonra metnin şerhine geçilir. Bu konuda genel olarak iki yöntem kullanılır: Birinci yöntemde şârih önce şerh edilen metindeki kelimelerin lugât manasını, gramer yapısını vb. sıralar daha sonra metindeki asıl kastedilen manayı söyler. İkinci yöntemde ise metnin zâhirî özellikleri üzerinde hiç durulmadan doğrudan şerh edilen metnin manası üzerinde durulur. (Erdoğan, 1997, s.286-293) Şerhlerde bazen hikâyeler, hâtıralar, kıssalar anlatılırken daha önce yazılmış uygun eserlerden iktibaslar da yapılabilir. Şârih gerekli gördüğü yerlerde kendi şiirlerine ya da farklı şairlerin şiirlerine de yer verebilir. Metinde geçen şahıs ve yer isimleri hakkında bilgi verilir, tarihi hâdiseler îzâh edilir. Tabî ki bunlarda konunun daha anlaşılması asıl amaç olmuştur. (Erdoğan, 1997, s.286-293)

Amaç metni anlama ve anlatmaya dönük bir çaba oldu için geçmişten günümüze şerh ile aynı anlam zeminine sahip birçok terim kullanılmıştır. Bir metnin sırlarını açıklamak, şüpheli yönlerini anlaşılır hale getirmek ve içindeki nükteleri ortaya çıkarmak için birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar: İslâmî literatürde tefsir, haşiye, hâmiş, telhîs, muhtasar, te'vil, ta'lik, ta'likât gibi isimler almıştır. Tahlil ve Tanzimat sonrası yaygınlık kazanan Fransızca analyse sözcüğü de şerh ile yakın anlamda kullanılan terimlerdenidir. İsmail Kara, bu kavramları kendi içerisinde kategorize ederek; bir metni açmaya, açıklamaya, genişletip derinleştirmeye yönelik çalışmalara şerh, haşiye, talik(at), tafsil, tevil, izah, zeyl, tetimme gibi isimler verildiğini; kısaltmaya, fazlalıklardan arındırmaya, seçmeye ve özetlemeye dönük çalışmaların ise ihtisar, muhtasar, hülâsa, telhis, mülâhhas, müntehab, muktetaf gibi

kelimelerle adlandırıldığını belirtir. Kara, bu kavramların hepsi için ‘şerh’ kelimesinin kullanıldığını söyler.

Şerhlerin Önemi: Şerhlerin ihtiva ettiği önem konusunda ilk çalışmaları başlatan Amil Çelebioğlu bu konuda şunları dile getirir:

“Eski şerhlerde ileri sürülen fikir ve görüşlerin, yorumların doğruluğu, metodu haklı veya haksız ne kadar tartışılırsa ve eleştirilirse eleştirilsin onlar günümüzde kaybolan veya değişen kültür dünyamız ve kültür tarihimiz, hatta düşünce tarihimiz açısından değerlendirilmemiş en zengin ansiklopedik ve kaynaklarımız olmakla ayrı bir önemi mevcuttur.”(Çelebioğlu, 1989, s. 28)

Şerh Usûlleri: Şerhlerde genellikle şerh edilecek metin verildikten sonra metnin şerhine geçilir. Bu konuda genel olarak iki yöntem kullanılır: Birinci yöntemde şârih önce şerh edilen metindeki kelimelerin lugat manasını, gramer yapısını vb. sıralar daha sonra metindeki asıl kastedilen manayı söyler. İkinci yöntemde ise metnin zâhirî özellikleri üzerinde hiç durulmadan doğrudan şerh edilen metnin manası üzerinde durulur. (Erdoğan, 1997,s.286-293) Şerhlerde bazen hikâyeler, hâtıralar, kıssalar anlatılırken daha önce yazılmış uygun eserlerden iktibaslar da yapılabilir. Şârih gerekli gördüğü yerlerde kendi şiirlerine ya da farklı şairlerin şiirlerine de yer verebilir. Metinde geçen şahıs ve yer isimleri hakkında bilgi verilir, tarihi hadiseler izah edilir. Doğal olarak bunlarda konunun daha iyi anlaşılması asıl amaç olmuştur. (Erdoğan, 1997, s. 286-293)

Atabey Kılıç ise Osmanlı döneminden kalan şerh ve şerhle ilgili eserlerin tasnif edilmesinin gerekliliğine dikkat çekmiş ve şerh edilen metinleri açıklanma usullerine göre: aktarma yönü ağır basan şerhler, açıklama yönü ağır basan şerhler olarak ikiye ayırmıştır.(Kılıç, 2007, s. 418) Aktarma yönü ağır basan şerhlerde, kaynak metnin filolojik olarak açıklanması ya hiç yoktur ya da bu tür açıklamalara çok az yer verilmiştir. Bu tür şerhlerde asıl gaye metnin içinde barındırdığı anlamın şerhin yazıldığı dile aktarılması olmuştur. Bu şerhlerde kaynak metin, genel olarak sadece anlamı itibarıyla açıklanmaya çalışılır. (Yazar, 2011, s. 63) Açıklama yönü ağır basan şerhlerde ise kaynak metnin farklı bir dilde yazılmasından ötürü ortaya çıkan anlaşılmazlığın giderilmesinden çok, içeriğine bağlı olarak bu metnin herkes tarafından anlaşılmasını engelleyen sebeplerin yok edilmesidir. Yani metnin sadece farklı bir dilden gelmiş olması değil aynı zamanda anlaşılmayı zorlaştıran sebeplerin de var olması gereklidir. (Yazar, 2011, s. 63)

i. Şerhin Tarihî Gelişimi

Klasik metinlerde, metnin yazıldığı döneme ait birtakım alışkanlıkların, birikimin, toplumun sosyal yapısını belirleyen töre, gelenek ve göreneklerin zamanla anlaşılmasında güçlükler ortaya çıkmıştır. Klasik metinlerin bu zorluklarının aşılabilmesi için de okunduğu dönemlerin diliyle aktarılma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. (Baştürk, 2009, s. 23)

Şerh kavramının Batı'da, anlaşılması zor metinlerin yeni nesiller tarafından anlaşılması amacıyla Aristoteles zamanında ortaya çıktığı, başta Homeros'un metinleri açıklama çabasının Filolojiyi ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir. (Bayrav, 1975, s. 1) Mertol Tulum'a göre Filolojinin amacı, okunup anlaşılmasında güçlük çekilen metinleri insanların anlayacakları şekilde açıklamak, onları canlı tutabilmek içinde gereken çabayı sarf etmektir. (Tulum, 1983, s. 4) Batı'da filoloji olarak karşımıza çıkan çalışmaların İslâm tesirindeki edebiyatta öncelikle tefsir olarak karşılandığını görmekteyiz.

İslâm kültür coğrafyasında “şerh” ve “belâgat” çalışmaları VIII. yüzyılda başlamış, özellikle Anadolu Osmanlı sahasında 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir.

i.i. Arap Edebiyatında Şerh

Kur'ân, Arapçayı iyi bilen bir topluluğa indirilmesine rağmen, onların bildiği lafızlar ve konular yanında hiç duymadıkları yeni konuları hiç duymadıkları isimlerle birlikte ortaya koymakta, mecazî/temsîlî bir anlatım ihtivâ etmekteydi, bazen de kullandıkları kelime ve kavramlara yeni anlamlar yüklerdi. Bu yüzden Araplar, nâzil olan âyetlerden bazılarını ya hiç kavrayamıyor ya da kelime bilgisinden hareketle ancak yüzeysel bir anlam verebiliyordu. (Birişik, 2011, s. 283) Burdan yola çıkarak, İslâmî kültürdeki tefsir/şerh geleneğini ilk olarak Hz. Peygamberin Kur'ân'daki bazı meseleleri tefsir etmesi, az bilinen kelimelerin manaları ve Kur'ân hükümlerini açıklaması olarak belirtebiliriz. Hadis ilmi çerçevesinde yapılan ilk şerh etkinlikleri ise sahabe'nin tam anlaşılmayan hadisleri Hz. Peygambere sorması ve onunda bu hadisleri açıklaması olarak gösterilebilir. Bu sebeple şerh geleneğinin ilk izleri Hz. Peygamber döneminde hadislerin tedvîni sırasında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar. (Yazar, 2011, s. 55)

i.ii. Fars Edebiyatında Şerh

Fars edebiyatında şerh edilen metinler genellikle tasavvufî konulu eserlerdir ve XV. asırda Fars Şerh Edebiyatı epeyce gelişmiş bir durumdadır. Devvânî, Molla Câmi, Hüseyin Vâiz Kâşifî, Şemseddîn-i Lahorî bazı Fars şârihleridir. En çok şerh edilen eserler Türk edebiyatında olduğu gibi Mevlânâ'nın Mesnevî'si, gazel ve rubâîleri, Hâfız'ın Dîvân'ı, Sa'dî'nin Bostân ve Gülistân'ı, Molla Câmi'nin Bahâristân'ı, Attâr'ın kasîdeleri, Şebüsterî'nin Gülşen-i Raz'ı olarak sıralanabilir. (Pekolcay, 1991, s. 41-42)

i.iii. Türk Edebiyatında Şerh

Türk Şerh Edebiyatı'nın ise XV. asırdan itibaren gelişmeye başladığı, XVII ve XVIII. asırlarda en zengin dönemini yaşadığı söylenebilir. (Çelebioğlu, 1990, s. 96) Toplumumuzda geçmişten bugüne kadar dinin etkisinin çok fazla olması şerh alanına da etki etmesine sebep olmuştur. Bu minvalde ilk şerh çalışmalarının Kur'ân ve hadis yoğunluklu olması misal olarak verilebilir. Arapça, Farsça ve Türkçe gibi zengin üç dilin de yoğun olarak kullanıldığı Osmanlı ilim ve kültür dünyasında şerhler konusunda bir ayırma gidilmemiştir. Türk şârihleri bu üç dilden istedikleri biriyle şerh etmişlerdir. (Erdoğan, 1997, s. 286-293) Edebiyatımızda şerh edilen eserler genellikle Fars dilinde şaheser sahipleri, Hâfız, Mevlânâ, Sâ'dî ve Nizâmî gibi ve bunun yanında Yûnus Emre gibi ilk mutasavvıf Türk şairlerinin yazmış olduğu eserlerdir. Türk edebiyatında şerhe dair ilk ürünler XIII. yüzyıla ait dinî içerikli eser şerhleri olmakla birlikte şerh edebiyatı, XVI. yüzyılın ikinci yarısında klasikleşmiştir. Öncelikle esma-i hüsnâ, kırk hadis, tecvid ve fıkıh gibi dinî içerikli eser şerhleri ile ortaya çıkmıştır. Daha sonra mesnevî şerhleri, Farsça yazan ünlü şairlerin dîvânları ile süregelen şerh geleneği; sözlük, gramer, astronomi ve tıp gibi bilimlere ait eserlerin şerhleri ile varlığını sürdürmüştür. Şerhi yapılan eserlerin dili Farsça, Arapça ve Türkçe şeklindedir. Şerh edilen eserlerin çoğunluğu manzum şeklindedir. Manzum eserlere manzum veya mensur, mensur eserlere mensur veya manzum şerhler yapan şârihler vardır. Manzum eserlere yapılan en önemli şerhler Mevlânâ'nın Mesnevî'si ile Hâfız-ı Şîrâzî'nin Dîvânı'na yapılan şerhler olmuştur. Şerh edebiyatının XVI. yüzyılda gelişmesinde özellikle ünlü şârihlerden Sürûrî, Sûdî ve Şem'î tarafından yapılan Farsça ve Türkçe şerhlerin önemli bir etkisi olmuştur. (Gültekin, 2020, s. 137-148)

Türk edebiyatının Anadolu sahasında XIII. Asrın son çeyreğinde şerh edebiyatının ilk örnekleri verilmiş. XV. Yüzyılda eser sayısında artış gözlenmiş, XVI. yüzyılda ise şerh faaliyetleri yaygınlaşarak klâsik bir hüviyet kazanmıştır. (Yazar, 2011, s. 41-42) XVII. yüzyılda daha geniş bir sahada gelişimini sürdürürken XVIII. yüzyılda şerh edilen eserlerin sayısı bakımında zirveye noktasına çıkmıştır. (Yazar, 2011, s. 41-42)

Türk edebiyatında şerh edilen metinlerin çeşitliliği ve zenginliği sayısızdır. Dîvânlar, kasideler, Esmâ-i Hüsnâ şerhleri, kırk/yüz hadis şerhleri, Bostân ve Gülistân şerhleri, Mesnevî şerhleri, Pend-nâme şerhleri, Arapça belâgat eserlerinin ve telhislerinin şerhleri, manzum sözlük şerhleri örnek olarak verilebilir.

Günümüze gelindiğinde ise Ali Nihat Tarlan'ın metin incelemelerinde, klâsik şerh metodunda kullandığı metod, bir ekol olarak günümüzde hâlâ devam etmektedir. Tarlan'ın şerh metodunda Arapça-Farsça manzumelere yazılmış klâsik şerhlerdekine benzer bir yaklaşımın olduğu görülür. (Duru, 2007, s. 57)

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1. Zâhid b. Muhammed'in Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî alâ Dîvân-ı Hâfız'ı

1.1. Hâfız'ın Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri

Türk edebiyatı kaynaklarında Hâfız-ı Şîrâzî ismiyle tanınan büyük gazel şairinin asıl ismi Hoca Şemseddîn Muhammed b. Bahâüddîn-i Şîrâzî'dir. Hâfız-ı Şîrâzî 706 (M.1326-27) yılında Şîrâz'da dünyaya gelmiş ve 769 (M.1389/90) yılında yine Şîrâz'da vefat etmiştir. Hâfız'ın şiirlerini onun ölümünden sonra toplayıp bir araya getiren ve sınıf arkadaşı olan Muhammed Gülendâm'ın bu dîvâna yazdığı önsöz Hâfız'ın hayatına dair elde bulunan en eski belge niteliğindedir. (Gölpınarlı, 1992, s. 1151)

Hâfız-ı Şîrâzî hakkındaki bilgiler her büyük şairde olduğu gibi menkıbevi öykülerle örülmüştür. Annesi Kâzerunlu olan şairin, babasının ise Salgurlular Dönemi'nde Kûhpây'e'den Şîrâz'a geldiği söylenmektedir. Tezkirelerden edinilen bilgiye göre babası vefat ettikten sonra ailesini geçindirmek için bir süre fırında çalışmıştır. Hayatının bu evresinde ilme olan ilgisi de artmıştır. (Kaska, 2019: 517) Gençliğinde ise tamamen ilmin faziletlerini ve mertebelerini öğrenmek için çalışmıştır. Gülendâm bunu Dîvân'ına yazdığı ön sözde belirtmiştir. (Ganî, 1321, Ön söz) Hocaları arasında Kivâmüddin Ebü'l-Bekâ b. Mahmûd-i İsfahânî-yi Şîrâzî gibi tanınmış kıraat ve fıkıh âlimleri vardır.

Öğrenimi sırasında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlediği için "Hâfız" lakabını almıştır. Dinî ilimlerin yanı sıra başta Arap edebiyatı olmak üzere çok iyi bir edebiyat kültürü de almış olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Bunun dışında eserlerinde, döneminin musikisi ve çeşitli sanatları hakkında bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. (Yazıcı, 1997, s. 104) Hem Fars dilinin hem de belâgat konularının öğretiminde ezberletilen şiirler arasında Hâfız'ın şiirlerinin önemli yeri vardır.

Hâfız'ın Türk dîvân şiirine de geniş ve sürekli etkisi olmuştur. Gazellerinde sade, tatlı, veciz bir ifadeyle ruhunun derin samimiyetini bize açan şair, (791/1388) senesinde Şîrâz'da vefat etmiş ve çok sevdiği Musalla mesiresine defnedilmiştir. Günümüzde burası Hâfiziyye adını taşır.

Gençliğinde ise tamamen ilmin faziletlerini ve mertebelerini öğrenmek için çalışmıştır. Gülendâm bunu Dîvân'ına yazdığı ön sözde belirtmiştir. (Ganî, 1321, Ön söz)Hocaları arasında Kıvâmüddin Ebû'l-Bekâ b. Mahmûd-i İsfahânî-yi Şîrâzî gibi tanınmış kıraat ve fıkıh âlimleri vardır. Öğrenimi sırasında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlediği için "Hâfız" lakabını almıştır. Dinî ilimlerin yanı sıra başta Arap edebiyatı olmak üzere çok iyi bir edebiyat kültürü de almış olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Bunun dışında eserlerinde, döneminin musikisi ve çeşitli sanatları hakkında bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır.(Yazıcı, 1997, s. 104)

Hem Fars dilinin hem de belâgat konularının öğretiminde ezberletilen şiirler arasında Hâfız'ın şiirlerinin önemli yeri vardır. Hâfız'ın Türk dîvân şiirine de geniş ve sürekli etkisi olmuştur. Gazellerinde sade, tatlı, veciz bir ifadeyle ruhunun derin samimiyetini bize açan şair, (791/1388) senesinde Şîrâz'da vefat etmiş ve çok sevdiği Musalla mesiresine defnedilmiştir. Günümüzde burası Hâfiziyye adını taşır.

1.1.1. Eserleri ve Edebî Şahsiyeti

Fars (İran) edebiyatının ve hayal gücünün hafızası olarak kabul edilen Hâfız; kaside, rubai ve kıta vb. biçimlerde şiirler yazmıştır. Yazdığı şiirler içinde ona asıl şöhret kazandıran ise gazelleri olmuştur. Bütün şiirlerinin toplandığı Dîvân'ında 66 rubaî; mesnevî türünde bir sâkiînâme ve mugannînâme, 509 gazel vardır. Hâfız'ın gazellerdeki başarısı ise şu şekilde açıklanabilir:

"Fars şiir tarihinde gazelin kendine özgü bir çizgisi vardır. IV. ve V. asırda bile gazel tam anlamıyla kasideden ayrılmamıştır. Kasidenin iftitâhiyye ya da tegazzül ve teşbih bölümleri sevgiliden çok tabiat güzelliklerini betimlemekteydi. Gazel, Hâfız'a kadar tek konusu aşk olan bir temada süregelmiştir. Bu tema Mevlânâ'da zirveye ulaşmıştır. Hâfız, merhum Destî'nin tabiriyle Mevlânâ'nın ârifâne söyleyişi ve Sa'dî'nin âşıkâne üslûbunu birleştirmiştir. Ama şair, gazelin bir iki mazmundan öteye geçmediğini kavrayıp başka yollar düşünmüştür. O yol da gazelin beyitlerini bağımsız bir form olarak ele almaktadır. Dolayısıyla Hâfız gazele yeni bir konsept getirmiştir. Şiirde sanatsal becerinin beyte odaklanmasını sağlamıştır." (Ayar, 2013, s. 287-304.)

Şairin yazmış olduğu Dîvân Türkiye'de en çok okunan Farsça metinler içinde Mevlânâ'nın Mesnevî'si ve Sa'dî'nin Gülistân'ından sonra gelir. Şairin Türk

dîvân şiirine çok katkısı olmuştur. Bunun yanında hem belâgat hem de Fars dilinin öğretiminde şiirlerinden faydalanılmıştır. (Tarlan, 1944, s.108.)Her türlü ilmî, ahlâkî, felsefî mazmunları ihtiva eden gazellerinde değişik vezinler kullanan Hâfız, şiirlerinde birçok edebî sanata yer vermesine rağmen mana ve ifadeyi bu sanatlarla boğmamıştır. Arap şairlerinin dîvânlarıyla çok meşgul olmuş, bunun etkisiyle gazellerine ve bilhassa mülemmalarına sevgiliye hitap ederek ve ona selâm göndererek başlamıştır. (Yazıcı, 1997, s. 103-106) Hâfız'da kendinden önceki şairlerin etkisi görülmektedir. Bu şairler Hâcû-yı Kirmânî, Selmân-ı Sâvecî, Ömer Hayyâm, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sa'dî-i Şîrâzî ve Kemâleddîn-i İsfahânî olarak sayılabilir. (Yazıcı, 1997, s.104) Kendisine “Lisânü'l-gayb” ve “Tercümânü'l-esrâr” lakapları da verilen şairin bu lakapları almasındaki sebep ise sırlara ve bilinmeyen dillere tercüman olmasındandır. (Yazıcı, 1997, s. 104.)

1.1.1.1. Dîvân'ı

Türkiye'de Mesnevî ve Gülistân'dan sonra en çok okunan Farsça metinlerden biri, Hâfız Dîvânı'dır. (Yazıcı, 1997: 105). Türk şiirinde her zaman ayrıcalıklı bir yeri olan Hâfız'ın klasik şiirlerine birçok nazireler, tahmisler yazılmış, Nef'î gibi büyük şairler kendilerini onunla karşılaştırmıştır. Köprülü'ye göre Sa'dî'nin yanı sıra Hâfız'ın tesiri saz şairlerine bile yansımıştır. (Köprülü, 1966, s. 176-177)Hâfız'ın şiirlerindeki mecazî anlamları anlayabilmek için birçok kez şerh edilmiştir. Bunlardan ilki Sürûrî, ikincisi Şem'î ve üçüncüsü Sûdî'nin şerhi olmuştur. Bunların dışında Konyalı Mehmed Vehbi Efendi tarafından şiirler tasavvufî bir anlayışla da şerh edilmiştir. Bazı tezkire yazarları ve Sûdî, Sürûrî ve Şem'î'nin şerhlerini sadece tasavvufî yönden yaklaştıkları için eleştirmiştir. (Ayar, 2007)Hâfız Dîvân'ı günümüzde dâhil birçok araştırmacı tarafından takip edilmekte ve takip edilmektedir. Hâfız Dîvânı, Farsça öğrenimi için okutulmasının yanında şiir tekniği, estetik bilginin ilerletilmesi ve tasavvufî bir eser olarak da okutulmuş şerh edilmiş ve tercüme edilmiştir. (Çelik, 1996, s. 3)Hâfız'ın bütün Şiirlerinin toplandığı Dîvân'ında altmışaltı rubai, mesnevî türünde bir Sâkinâme ve bir Muganninâme, beş kasîde, bir muhammes, dört mesnevî, otuz dört kıta, beş yüz dokuz gazel mevcuttur. (Yazar, 2011, s. 488)

1.1.2. Türk Edebiyatında Hâfız Dîvânı'na Yapılan Şerhler

Türk edebiyatında Hâfız Dîvânı'nın tamamına şerh yazan dört kişi mevcuttur. Bu şerihlerden Sürûrî, Şem'î ve Sûdî XVI. yüzyılda yaşamış iken Konyalı Vehbi XIX. yüzyılda yaşamıştır. Sûdî dışında kalan üç şârih Hâfız Dîvânı'na tasavvufî anlamlar yüklemiş ve şiirler bu şekilde yorumlanmıştır. Eserin tamamına yapılan bu dört şerh dışında eserin bir kısmını hatta sadece bir gazeline de yapılan şerhler bulunur. Bu kısımda Hâfız Dîvânı'na Anadolu'da yazılmış olan Türkçe şerhler ve şârihleri sırasıyla tanıtılacaktır.

1.1.2.1. Muslihuddîn Mustafa Sürûrî ve Hâfız Dîvânı Şerhi

Sürûrî, Osmanlı sahasında farklı konular üzerine çok sayıda eser yazmış kalemi kuvvetli olan bir âlimdir. Hâfız Dîvânı'na yazılan ilk Türkçe şerh ona aittir. Eserin telif sebebi olarak mukaddimede bazı gönül ehli dostların kendisinden Hâfız Dîvânı'nda bulunan tasavvufî sırların açıklanmasını istemeleri üzerine eseri kaleme aldığını söyler ve böylece “kâsır ve nâkısların tâm ve kâmil, âmî ve gâfil olanların da ehl-i dil” olmalarını hedeflediğini belirtir. Eserde; 572 gazel, 38 kıta, 74 rûbai, 6 Mesnevi, 2 kaside, 1 muhammes şerh edilmişti. Sûdî'nin şârihlerin rûbailer arasına koyduğu, fakat gazeller kısmına konulması gerektiğini söylediği 10 beyitlik gazel Sürûrî şerhinde rûbailer arasında bulunmaktadır. Eser basılmamıştır, sadece yazma nüshaları vardır. Yazma nüshalarının sayısı 73'tür. Sûdî şerhinin ise 52 adet yazma nüshası bulunmaktadır. (Özen, 2018, s. 8)

Eserin ikinci cildinde yer alan ferâğ kaydından anlaşıldığına göre metnin yazımı 966 senesinin Zilhicce ayının 4. Çarşamba gecesinde tamamlanmıştır. (Atilla, 2019, s. 59)

Sürûrî tarafından şerh edilen Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'la ilgili olarak Meral Ortaç Oğuz tarafından 1998 yılında Sürûrî'nin Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ı ismiyle yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Hazırlanan tezde eserin ilk on beş varağı üzerinde çalışılmış; ilk on beş varak çeviri yazı ile yazılmış, ilk beş varak ise edisyon kritik biçiminde hazırlanmıştır. Eserin tamamı ise Muslihuddîn Mustafâ Sürûrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfız adlı bir doktora teziyle Mustafa Atila tarafından 2019 yılında incelenmiş ve neşredilmiştir. (Mungan, 2020, s. 6)

1.1.2.2.Şem'î Şem'u'llâh ve Hâfız Dîvânı Şerhi

Sürûrî ile aynı yüzyılda yaşayan ve şerh alanında önemli eserler meydana getiren Şem'î, Hâfız Dîvânı'na yazılmış olan ikinci şerhi yazmıştır. Eserlerinin genellikle sadece Şem'î mahlasını kullanmakla yetinen şârihin ismi, bazı kaynaklarda Şem'ullah, Muhammed bin Mustafa eş-Şehîr Şem'î Halife, Mustafa bin Mehmed olarak da kayıtlıdır. Son araştırmalara göre ismi Mustafa'dır. (Açar, 2017, s. 1-15) Şem'î'nin hayatı ile ilgili bilgi veren kaynaklar sınırlı olmakla birlikte birbiriyle çelişen ya da birbirine benzer bilgiler mevcuttur. Eserlerinde doğum tarihi, yeri ve ailesi hakkında bilgiler yer almamaktadır. (Çınarcı, 2011, s. 33) İlim ve irfan sahibi Şem'î'nin anlaşılması büyük bilgi birikimi gerektiren Farsça klasik eserleri şerh etmesi, onun iyi bir eğitim aldığını gösterir. Doğum tarihi hakkında kesin bilgiler bulunmayan Şem'î'nin, vefat tarihiyle ilgili olarak da kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Atâî 1000 (1592), Kâtib Çelebi 1005 (1596-97) yılını vermekte, bu tarihler daha sonraki kaynaklarda tekrar edilmektedir (Öztürk, 2007, s. 63)

Esrar Dede Tezkire'sinin "Derviş Pervane" maddesinde geçen bilgilerden yola çıkılarak Şem'î Efendi'nin Derviş Pervane ile birlikte Konya'dan yola çıkarak İstanbul'a geldiği ve burada yaşadığı sonucuna varılmaktadır. (Genç, 2000, s. 260-261)

Şem'î şerh ettiği Hâfız Dîvân'ı mukaddimesinde Ahmed isimli değer verdiği bir şahsın Hâfız Dîvân'ı için kendisinden bir şerh yazmasını istediğini, kendisi istemediği halde bu talep ve ısrar sonucu eseri şerh ettiğini dile getirir. (Arı, 2016, s. 95-96)

Şem'î'nin şerh usûlü Sürûrî ile benzerlik gösterir. Beyitlerin mısra halinde verilmesi, ardından mısranın tercümesinin yapılması ve devamında metin içerisinde yer alan kelimeler ve kavramlarla ilgili değerlendirilmelerin yapılması Sürûrî ile benzer olan taraflardır. Şem'î Sürûrî'ye nazaran Arapça ve Farsça kelimeleri daha fazla kullanır. Zaman zaman kullandığı yöntem ile de Sürûrî'yi takip ettiği anlaşılmaktadır. (Arı, 2016, s. 97)

1.1.2.3.Sûdî-i Bosnevî ve Hâfız Dîvânı Şerhi

Hâfız Dîvânı'na Sürûrî ve Şem'î'den sonra yazılan üçüncü Türkçe şerhtir. 14. yüzyılda yaşamış İranlı şair Hâfız-ı Şîrâzî'nin dîvânına yaptığı şerhtir. Sûdî bu şerhinde, içerisinde müphem beyitler bulunan Hâfız Dîvânı ile ilgili görüşlerini bir araya getirerek söz konusu beyitleri tek tek şerh eder. Birtakım mazmunlar hakkında bilgi vererek beyitleri nesre çevirir, metni oluşturan kelimelerin gramer özellikleri hakkında görüşlerini beyan eder. (Yılmaz, 2012, s. 39)

Sûdî'nin 1595 tarihinde tamamlamış olduğu bu eseri Mevlâna ve Sa'dî'nin eserlerinden sonra en çok okunan eserdir. Farsça öğrenmek isteyenlerin ilk başvuru kaynaklarından olan eser alanında yazılmış en iyi şerh olarak kabul edilmektedir. İran'da dahi hala en iyi Hâfız şerhi olarak nitelenen bu eser Farsça'ya tercüme edilmiştir. Hâfız gibi "Lisânü'l-Gayb" ve "Tercümânü'l-Esrâr" olarak adlandırılan bir şairin çözilemeyen birçok beyti Sûdî'nin isabetli yorumlarıyla aydınlanmıştır. Esasında Hâfız Dîvânı'nı, Sûdî'den önce, Şem'î ve Sürûrî gibi şârihler şerh etmişlerse de Sûdî bu iki şârihin eserlerindeki naiflikleri görerek kendisi de aynı eseri şerhe koyulmuştur. (Ayar, 2007, s. 12)

1.1.2.4.Mehmed Vehbî Konevî ve Hâfız Dîvânı Şerhi

XIX. Yüzyılda yaşamış olan Konyalı Vehbi Hâfız şârihlerini takip ederek Dîvân'daki tasavvufî muhtevâyı seyr ü sülûk merkezli sistematik bir anlam katarak aktarmıştır. Hâfız'ı bir velî olarak gören Konevî eseri incelerken de bu şekilde bir bağlantı kurmuştur. Hâfız'ın tasavvufî yönünü ön plana çıkaran bir yaklaşımla yazılan örneklerden biri olmuştur. Hâfız'ın esrinin sadece tasavvufî bir bakışla şerh edilmiş olması geçmişte de bugünde eleştirilere sebep olmuştur.

Gölpınarlı bu konu da şunları dile getirir: Şüphe yok ki Hâfız'ın en garip ve en saf şerhinin Vehbî'ye aittir. Mehmed Vehbî adlı Konyalı bir Mevlevî tarafından meydana getirilen bu eser, baştanbaşa saçma, zoraki ve gülünç tevillerle doludur ve ona göre Hâfız, Mevlevî'dir. Bundandır ki her sözünün de tasavvufî bir manası olmalıdır. (Gölpınarlı 1989, s. 27) Bu konudaki bir diğer görüş de Yazıcı'ya aittir:

Konevî Hâfız Dîvânı'na tasavvufî anlam yükleme hususunda kendinden önce tasavvufî yorumlarıyla öne çıkan Sürûrî ve Şem'î'den daha aşırı giden birisi

olarak nazara çarpar. Bu durum eleştiri konusu olur. Tahsin Yazıcı eleştirisini şu cümle ile ifade eder: Hâfız'ın hemen her sözünü tasavvufî açıdan yoruma tabi tuttuğundan onun gerçek düşüncelerini ve sanatını yansıtmamaktadır. (Yazıcı, 2001, s. 106)

1.1.2.5.Hâfız'ın Dîvân'ına Yapılan Diğer Şerhler

Hâfız şerhlerinin tarihi gelişimine bakıldığında zaman Dîvân'ın tamamını şerh eden eserlerin varlığı yanı sıra beyit ve gazellerin ayrıca şerh edildiği eserler mevcuttur. Yapılan bu kısmi şerhler Hâfız'ın beyitleri doğrultusunda gündeme gelen konuları gösterdiği kadar Dîvân'ın belli sorular üzerine okunmuş olduğunu da gösterir. Bu da bize farklı kültür birikimine sahip ve farklı eğitimleri almış olsun edip, alim ve sufilerin Hâfız Dîvân'ının belirli gazel veya beyitlerine yapmış olduğu bu kısmi şerhler, yazarlarının fikir dünyalarına Hâfız'ın ne derece etki ettiğini anlatır derecededir. (Arı, 2016, s. 83) XV. Yüzyıl İslâm alimlerinden olan Celâleddîn Devvânî'nin iki beyit ve bir gazel için yazdığı üç ayrı şerh dönemin Osmanlı coğrafyasındaki âlim ve ediplerini de etkilemiş ve Hâfız'ın eserleri üzerine kısmi şerhler yazılmasına vesile olmuştur. (Arı, 2016, s. 83)

İbn Kemal Paşa'nın aynı beyit için yaptığı şerh ve XVI. yüzyıl şairlerinden olan Cevrî İbrahim Çelebi'nin Hâfız Dîvânı'ndaki ilk gazel için yaptığı şerh örnek olarak verilebilir. (Şafak, 2012, s. 54) Cevri Çelebi şerh ettiği bu gazeli bir menâkıbnâme'ye dayanarak tasavvufî bir çerçevede ele almıştır. Osmanlı dönemi şerh örneklerinden bir diğeri ise hayatı ile ilgili detaylı bilgi mevcut olmayan Rıdvân er-Rumi'nin eseridir. Yine bu eser de Devvânî'nin şerh etmiş olduğu beyitler üzerine Farsça yazılmış tasavvufî bir eserdir. Bu şerhlerin dışında eserin tamamını şerh etmeden önce hocasının talebi üzerine ilk gazelin ikinci beytini şerh eden Sudî, İsmail Hakkı Bursevî, Pîr Mehmed Azmî gibi şârihlerinde ismi zikredilebilir. (Arı, 2016, s. 83-90)

Hafız divanı üzerine yapılan diğer bir şerh Tatar Türkçesinde karşımıza çıkar. 1875 yılında Rusya'nın Karadeniz kıyısında Rostov-Na-Don'da doğan Musa Carullah Bigiyef Hâfız Dîvânı'ndan seçtiği bazı gazel ve beyitleri, Tatar Türkçesine çevirmiş ve şerh etmiştir. Kendi döneminde yaşayn gençlerin bu eseri anlayıp öğrenmeleri amacıyla şerh edilen bu eser, 1910 yılında Kazan'da basılmış ve

günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi Tahir Ağa kısmında 532 numarayla kayıtlı bulunmaktadır. (Derdiyok, 2004, s. 105)

1.1.3. Dîvân-ı Hâfız'ın Türkçe Tercümeleri

Bir dildeki ifadenin bir başka dile aktarılması anlamına gelen tercüme; tarih boyunca toplumların birbirini tanımasında, birbirleriyle çeşitli münasebetlerle irtibat kurmasında, ilmî ve fikrî gelişmelerde önemli rol oynamış faaliyetlerden biri olmuştur. (Sucu, 2006, s.125-148)

Hâfız Dîvânı, Türkiye’de Mesnevi ve Gülistân’la birlikte en fazla okunan Farsça İslâm Klasikler’inden biridir. (Gölpınarlı, 1988, s. 27) Cumhuriyet öncesinde birçok şârih tarafından şerh edilen eser Cumhuriyet sonrasında ise önemli araştırmacılar tarafından tercüme edilmiş, önemini ve güncelliğini sürdürmüştür.

Yapılan son çalışmalarla birlikte eserin Türkçeye yapılan ilk çevirisinin Ferîdî’ye ait olduğu anlaşılmıştır. Ferîdî XVIII. yüzyılda bütün dîvânı aruz vezniyle manzum olarak tercüme etmiştir. Manzum olarak yazılan eser bu yönüyle bilinen tek örnek olarak kabul edilir. (Yakut, 2021, s. 278-298) Abdülbaki Gölpınarlı tarafından 1944 yılında Hâfız Dîvânı’nın mensur çevirisi yapılmıştır. (Yakut, 2021, s. 278-298) Sarı’ ya göre: Cumhuriyet dönemindeki not düşülerek ve açıklamalar verilerek yapılan en önemli tercümesi Gölpınarlı tarafından yapılmıştır. Sarı Dîvân’da geçen şahıs ve mekân isimlerine, dönemin devlet adamlarına ve önemli kişiliklerine ayrıntılı not ve açıklamalarla yer vererek, arı duru Türkçe ile tercüme ettiğini dile getirmiştir. (Sarı, 2013, s. 407, 416.)Cumhuriyet Döneminde dilimize tercümeler yapan kişilerden biri de Rüştü Şardağ’dır. Şardağ, 1970 yılında Hâfız Dîvânı’ndan seçtiği elli gazeli aruz vezniyle Türkçeye aktarmış ve ‘Şîrâzlı Hâfız’dan Gazeller’ adıyla kitaplaştırmıştır. (Sarı, 2013, s. 407-416.)

Hâfız Dîvânı’nın 2011 yılında Mehmet Kanar tarafından yeni bir tercümesi yapılmıştır. Hem Türk Edebiyatı hem de Fars Edebiyatı alanında önemli çalışmaları bulunan araştırmacı eseri iki büyük cilt halinde yayımlamıştır. Aslına uygun bir biçimde manzum bir şekilde tercüme edilmiştir. Mehmet Kanar’ın tercümesinden kısa bir süre sonra 2013 yılında bu kez Hicabi Kırlangıç tarafından tercüme edilmiştir. Tercümeyi yaparken şiirselliği mümkün mertebe yansıtmaya önem

verdiğini belirten Kırlangıç, yeni bir tercümeyle neden ihtiyaç duyduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ben bu tercümeyle meşgul olurken, Mehmet Kanar Hocamızın manzum tercümesi selamladı bizi. Bu sevindiriciydi. İlk önce tercümeyi bir süre askıya almayı düşündüysem de biraz okuma ve mütalaadan sonra yeni bir tercümeyle hala ihtiyaç olduğu düşüncem pekişti. Ayrıca bundan sonra yeni tercüme de olabilir ve olmalıdır. (Kırlangıç, 2013, s. 2-7)

Hâfız Dîvân'ının en son tercümesi 2021 yılında İsmail Saymaz tarafından yapılmıştır. Bugün dahi birçok kişinin bu eser üzerine çalışması eserin ne kadar önemli olduğunun ve güncelliğini koruduğunun kanıtı olarak kabul edilebilir.

1.2. Sürûrî'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri

XVI. Yüzyılın tanınmış hadis, tefsir ve belâgat âlim ve ediplerinden biri olan Sürûrî Osmanlı sahasında farklı konular üzerine çok sayıda eser yazmış büyük bir âlim ve şairdir. 1491'de Gelibolu'da dünyaya gelmiştir. (Reşat, 1312, s. 26) Adı, kaynaklarda Mustafa bin Şa'bân es-Sürûrî er-Rûmî şeklindedir. Lakabı Muslihiddîn olmasına rağmen Sürûrî mahlasıyla tanınmıştır. (Özcan, 1989, s.23) Sürûrî'nin ailesiyle ilgili elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Babası eğitime meraklı olan ve zamanında zenginliğiyle tanınan Hoca Şa'ban adlı bir tüccardır. Oğlunun iyi bir eğitim almasını isteyen babası Hoca Şa'banömrünü, servetini ve tüm vaktini oğlunun okumasına adanmıştır. (Kutluk, 1989, s. 457)

Elbir'in ifadesiyle, devrin âlimlerinden Kara Davut, Kazaskerlik de yapmış olan Kadri Efendi, Nihâlî Cafer Çelebi, Şakâiku'n-Nu'mâniyye eseriyle bilinen Taşköprüzade Ahmed b. Mustafa Efendi, Abdülvasi Efendi ve son olarak da Fenârîzâde Muhiddin Efendi'den eğitimler almıştır. (Elbir, 2003, s. 7) Muslihuddîn Sürûrî, eğitimini tamamladıktan sonra Muhyiddîn Fenârî'nin (ö. 1548) hizmetine girmiş; Fenârî'nin Anadolu Kazaskeri olmasına kadar devam etmiştir. Bir dedikodu sonucu araları açılınca Sürûrî, bulunduğu görevden ayrılmış ve Emir Buhârî tekkesinde Nakşibendî şeyhi Mahmûd Efendi'ye intisap etmiştir. Dervişliğe sülûk ettikten sonra Âşık Çelebi ve Kınâlizâde gibi dostlarının bunu kabul etmemesi gerektiği uyarılarına rağmen kendisine verilen şehzade Mustafa'ya hocalık görevini kabul eder. (Çelebi, 1586, s. 459) Sürûrî, daveti kabul etmiş ve Şehzâde Mustafa'nın 960/1553 yılında Aköyük'te öldürülmesine kadar bu görevini sürdürmüştür.

(Ayvansarâyî, 1281, s. 4)Sürûrî, şehzade için Hemedanlı Ali bin Şihabüddin oğlu Ali'nin Zâhretü'l-Mülûk adlı eserini ve Bahrü'l-Ma'ârif adlı belâgat eserini tercüme etmiştir. Şehzâde Mustafa'nın ölümünden sonra dokuz yıllık bir inzivaya çekilen Muslihuddin Sürûrî, maddî ve manevî olarak pek çok zorluk yaşamıştır. Mezarı İstanbul'da Beyoğlu taraflarında yaptırdığı mescidin bahçesinde bulunan Sürûrî, 969 Cemâziye'l-evvelinin yedinci gününde (13 Ocak 1562 Salı) vefat etmiştir. (Tahir Efendi, 1972, s.226)

İlk dönem şair ve şârihlerinden olan Sürûrî, eserlerini Arapça, Farsça ve Türkçe olarak üç farklı dilde kaleme almıştır. Şerh-i Mesnevî, Şerh-i Dîvân-ı Hâfız, Şerh-i Bûstân, Şerh-i Gülistân adlı eserleri şerh etmiştir. Fuad Köprülü de Sürûrî ile ilgili olarak şunları dile getirir:

XVI. yüzyılda edebî lisanımız Arapça ve Farsçadan yeni unsurlar alıyor, Fars edebiyatı manevî nüfûzunu kuvvetle muhafaza ediyordu. Sürûrî de bu nüfûzun etkisinde, Fars edebiyatının önemli eserleri üzerine yoğunlaşarak hem tercüme ve şerh çalışmaları hem de lûgat ve gramer kitapları yazan bir edebiyatçıdır. (Köprülü, 1986, s. 382)

1.3. Zâhid b. Muhammed'in Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri

Zâhid b. Muhammed hakkında elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Nerede ve ne zaman doğduğu tam olarak bilinmemektedir. Yalnızca eserinden hareketle onunla ilgili bazı bilgilere ulaşıyoruz. Eserinde kendisi ile ilgili şunları söylüyor:

Mürettibi bunûñ Zâhid Efendi

İpekli ğâzilerûñ şeh-levendi

Qazâ cevğânınunñ ya'ni esîri

Faķîri müstemendi derdmendi (388b)

Bu bilgiler doğrultusunda günümüzde Kosova sınırları içerisinde olan İpek şehrinden olduğu anlaşılmaktadır. İpek, Fatih Sultan Mehmet'in 1455'te Sırbistan'ı almasıyla Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Zâhid b. Muhammed'in doğum ve ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Eserini hicri 1005 Şaban ayının ortalarında, miladi 1597 Mart-Nisan aylarında tamamlamış. Bu bilgilerden hareketle XVI. yüzyılın sonları ve XVII. yüzyılın başlarında yaşadığı tahmin edilir.

“İpekli gâzilerün şeh-levendi” dizesinden kendisinin Osmanlı ordusunda askeri bir yetkili olduğu anlaşılmaktadır. Zahid b. Muhammed’in tek eseri Sürûrî ve Şem’î’nin yapmış oldukları Hâfız Dîvânı şerhlerini tertip ettiği *Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız* adlı eseridir.

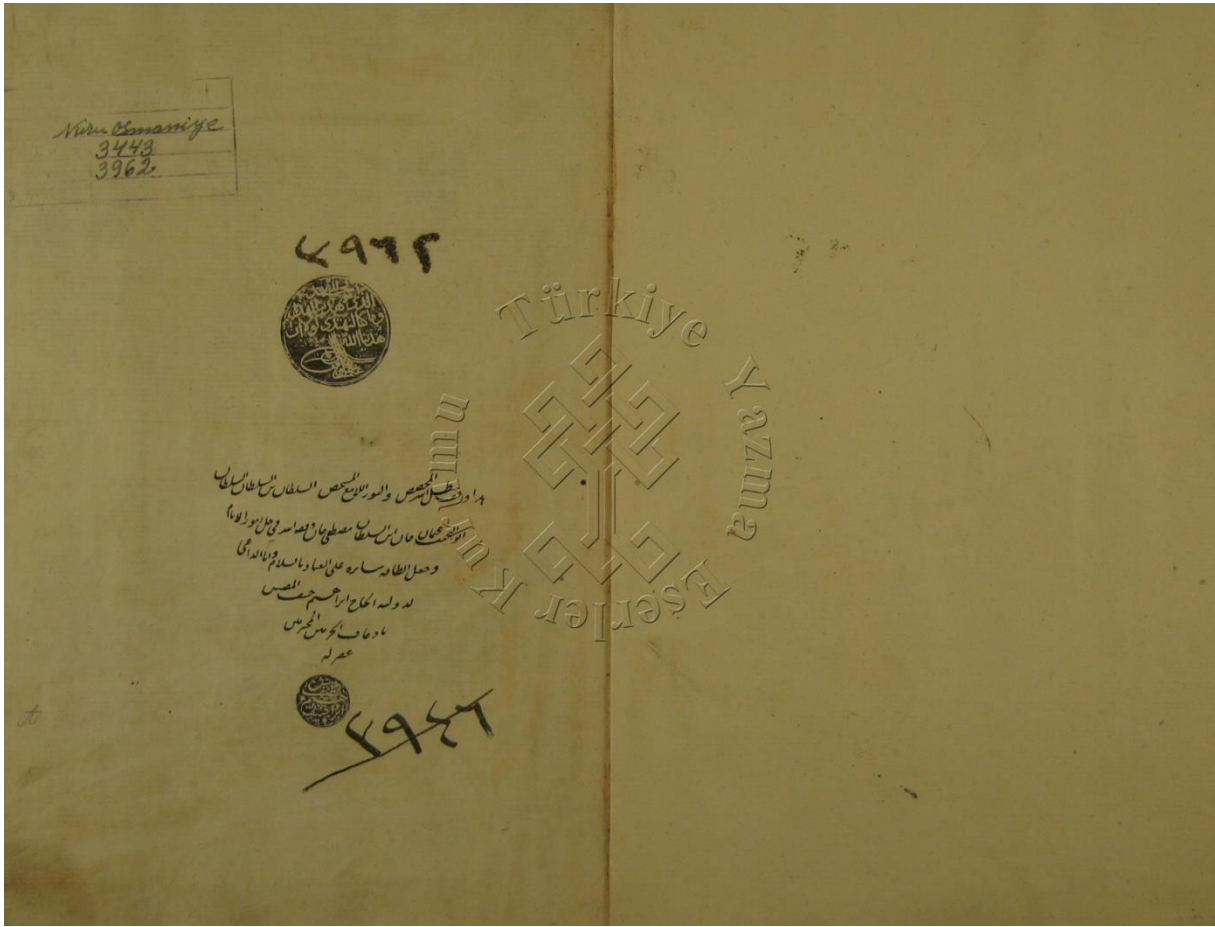
1.3.1. Eser-leri: Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız

Şiirlerindeki semboller ve tasavvufî derinlikten dolayı “*tercümnü'l-esrâr*” ve “*lisânü'l-gayb*” olarak anılan Hâfız’ın şiirleri şerh edilme gereği duyulmuştur. Bunun için onun şiirleri parça parça veya bütün olarak şerh edilmiştir. Türk edebiyatında Hâfız Dîvânı’nı ilk defa bütün olarak şerh eden 16. yüzyıl sanatçısı ve şârihi Sürûrî’dir. Aynı yüzyılda yaşayan Şem’î de Hâfız Dîvânı’nı şerh etmiştir. Zâhid b. Muhammed ise bu iki şârihin şerhlerini bir araya getirip tertiplemiştir, kendisi müretteptir. Eserin adı ile ilgili mukaddimesinde herhangi bir bilgi vermemiştir. El yazmasının etek kısmında sonradan yazmış olduğu *Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız* ibaresinden hareketle isminin bu olduğu anlaşılmaktadır. Eserin mukaddimesinde yer alan “*Essâkinî maḥmiyye-i İpek*” ibaresi ile eseri İpek’te yazdığı anlaşılmaktadır. Mürettebin Hâfız’ın Dîvânı’na yapılan iki şerhi bir araya getirmedeki amacı okuyucunun her iki şerhi karşılaştırıp Hâfız’ı daha iyi anlamalarını sağlama istemesinden dolayıdır. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu 03962 sayılı yazma eserdir. Bu eserden ilk olarak Ahmet Ateş İstanbul Kütüphanelerinde *Farsça Manzum Eserler I* adlı çalışmada söz eder (1968, s. 302). Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal’ın hazırladığı Eski Türk Edebiyatı Tarihi’nde (2005, s. 343) Ahmet Ateş’in eserinden faydalanılarak böyle bir eserin varlığından bahsedilmiştir.

Eser toplam 388 varaktan oluşmaktadır. Her bir varakta 33 satır yer almaktadır. Eserin yazı dili Türkçedir. Eser nesih yazı tarzıyla yazılmıştır. Eser 295x200-210x135 mm ebadındadır, cildi kırmızı derilidir. Eserin derkenârında notlar ve açıklamalar bulunur. Yazımda satıra sığmayan bazı sözcük ve ekler satır dışında yazıldığı görülür. Eserde nazım şekillerini gösteren veya yeni bir kafiye harfine geçerken belirtilen ifadeler, beyt, velehu eyzan, gazel kıtâa vb, ilk varaklarda kırmızı renkle yazılmıştır, bunun dışında kırmızı renk sadece yeni bir harfe geçerken kullanılmıştır. Eserde üzeri çizilmiş karalanmış birçok kelime, cümle yer almaktadır.

Esere sonradan eklenmiş olduğu anlaşılan *Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız* ismi el yazmasının etek kısmında yer alır. Hikaye sayfasında ise ince bir yazıyla yine *Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız* yazar. Zahriye sayfasında iki mühür bulunur. Sayfanın üst orta kısmında yer alan büyük mühür III. Osman'a aittir. III. Osman'ın vakfettiği bir eser olduğuna dair bir kayıt bulunur. Bu kaydın altında evkaf memuruna ait bir mühür vardır ve üzerinde “bende-i laṭîf İbrâhîm Ḥanîf” yazar. El yazması 1b varağında eserin mürettibi Zâhid b. Muhammed'in kendi mukaddimesi ile başlar; hemen ardından Sürûrî ve Şem'î'nin şerhlerine ait mukaddimeler art arda gelir. 2a'nın ortalarından itibaren ise gazel şerhlerine geçilir ve 384a'ya kadar bu şekilde devam eder. 384. varakta Sürûrî'nin şerhinin bittiği ters üçgen şekli ile belirtmiş. Eserde Hâfız'ın beyitleri Farsça olarak verilmiş. Bu beyitlerin üstünü çizerek belirtmiştir. Önce Sürûrî'nin şerhini vermiş daha sonra Şem'î'nin şerhini vermiş. Mürettip Sürûrî için ilk başlarda 55. varağa kadar "*Mevlânâ Sürûrî dimiş*" tabirini kullanmıştır. Daha sonra bunu bırakıp sadece Şem'î'nin şerhini aktarırken "*Mevlânâ Şem'î dir*" tabirini kullanmıştır. Sürûrî için "*dimiş*", Şem'î için ise "*dir*" demesi eserini oluştururken; Sürûrî'nin vefat ettiği Şem'î'nin ise hayatta olduğundan böyle bir tercihte bulunduğu düşünülmektedir.

1.3.1.1. Nüsha Tavsifi

Zâhid b. Muhammed tarafından yazılan eser 3962 numara ile *Kitâb-ı Şem'i* ve *Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız* ismiyle Süleymaniye Kütüphanesinde kayıtlıdır. Toplamda 388 varaktan oluşan eserde her varakta 33 satır yer alır. XVI. yüzyılda Sürûrî ve Şem'i tarafından şerh edilen eser tek ciltten oluşur. Zâhid b. Muhammed bu iki farklı eseri bir araya getiren mürettip olmuştur. Eserin sadece sebep-i tertîb ve dua bölümlerinde sınırlı bilgilerle tanıtılan mürettibin hayatı hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Zâhid b. Muhammed eserini nesih yazı sitili ve Türkçe olarak yazmıştır. Tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde kayıtlı olan eser ile ilgili daha önceki araştırmacıların yaptığı çalışmalar, Süleymaniye Kütüphanesinde incelemelerde eserin bugüne ulaşan başka bir nüshası bulunamamıştır. **Beyt:**

Te'âlâ şa 'nuhû 'ammâ yakûlûn

Tenezzehu Zâte 'ammâ buşirrûn (177 a)

Meşnevî

Çün çünîñ bā-yek-diger hem-sāyeyîm

Tu çü hırşîdi vü mā çün sâyeyîm

(32) Çi buved ey mu‘ţibî māyegân

Ki nigez-dârî hâk-ı hem-sāyegân (178 a)

Yukardaki örneklerde de görüldüğü gibi asıl beyitler dışında verilen eklemelerin üstüne “beyt, kıt’a, ruba’î, mesnevi” ibaresi yazılmıştır. Örnek olarak verilen bu kısımlar bazen Arapça bir ibare, hadis, ayet vs. bazen de Farsça veya Türkçe beyitlerdir. Metinde bu şekilde eklemelerin her beyitten sonra yapılmadığı görülür. Sadece gerek görüldüğünde uygulanmış bir yol olmuştur. (Akgündüz, 2019, s. 15) Eserin zahriye sayfasında biri III. Osman’a diğeri ise evkaf memuruna ait iki mühür bulunur. Etek kısmındaysa eserin adı yazılmıştır. Hikaye giriş sayfasında da *Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız* yazısı yer almaktadır. (Mugan, 2020, s. 17) Eserin giriş kısmında mürettip tarafından yazılan dua bölümü bulunur. Bu bölümde Hâfız’ın eserinden, eserin yazılış amacından ve Hâfız övgüsünden oluşur. Duanın son bölümünde peygamberimize, ehl-i beytine, sahabelisine, eserin yazarı olan Hâfız’a, eserin şârihleri olan Sürûrî ve Şem’î’ye dua eder. En sonda kendi ismini de verip dua talebinde bulunarak bitirir.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî‘alâ Dîvân-ı Hâfız’ın Edebî İncelemesi

Mürettibin tertip ettiği bu eser, bize iki farklı şârih tarafından yazılan şerhleri bir arada bulma imakanı sağlamıştır. Mısra temelli şerh usulünü kullanan iki şârihin yönteminden farklı olarak beyit temelli bir yol izlemiştir. Zâhid b. Muhammed eseri yazarken önce Hâfız’ın beyitini vermiş, devamında önce Sürûrî’nin açıklamasını özetle vermiş sonrasında ise Şem’î’nin açıklamasını vererek eserini tertip ettiğini belirtmiştir. Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü üzere Zâhid b. Muhammed eseri aktarırken birebir aynısını aktarmamış, ufak müdahalelerde bulunmuş bir nevi özetlemeye çalışmıştır. Mürettip şerh kısmını aktarırken cümle bazen cümle kurgularını kendine göre yorumladığı da olmuştur.

2.1.1. Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî‘alâ Dîvân-ı Hâfız’ın Şekil İncelemesi

2.1.1.1. Başlıklar

Günümüz sözlü ve yazılı kültür alanında yazılan eserlerdeki teorik bilgiler ışığında söylenecek olursa, içerikle beraber ön plana çıkan başlıkların Tanzimat edebiyatı ile Türk edebiyatında daha çok etkili olduğu görülmektedir. Aslında klasik şiirde alışlagelenin dışında başlık kullanılması Encümen-i Şuarâ ile başlanmıştır denilebilir. Şiire yeni bir yol açmaya çalışılan bu dönemde sanatkarlar şiirlerine gelenekte olmadığı şekilde başlık vermişlerdir. Kasidelerde kullanılan Türkçe başlık sayısındaki artış da dikkate alınmalıdır. (Şentürk & Kartal, 2014, s. 567-568)

Bu tanımdan yola çıkarak bu eserde de günümüz sözlü ve yazılı kültürün kabul ettiği şekilde başlık kullanılmadığını belirtebiliriz. Bunun yerine gazeller alfabetik sıra ile verilmiş ve şârihlerin uyguladığı sistemin çok da dışına

çıkılmamıştır. Bir gazelin bitip yeni bir gazelin başlayacağı Derkenârda verilen kalıpla belirtilmiştir.

2.1.1.2. Derkenârlar

Eserin Derkenâr kısımlarında açıklayıcı birtakım notlar bulunur. Bu notlar ve açıklamalarda beyit içinde geçen bir kelimenin anlamı, şârihlerin yazmış olduğu bir not bulunabilir. Yine Derkenârda yanlış yazılmış bir kelimenin düzeltilmiş hali, beyitlerde yer alan bazı kelimelerin nüsha farkları yer alır. Bir gazelin bitip yeni bir gazelin başlayacağıda gazelin kalıbı derkenârda verilerek belirtilmiştir.

Güftem be-bâd mî(32)-dihedem bâde nâm u neng

Güftâ kabûl kon suhan u her-çi bâd bâd (G264/2)

Derkenâr: Güftem be-bâd mî-dihedem bâde nâm u neng, Şem'î.

Ez-şâmet ehl-i cehl be-Keyvânreside'end

Hâfız zi-'ilm ü faẓl be-Keyvân ne-mî-resed (266/9)

Derkenâr: Ba'zısında mahlaş beyti böyle vâkı' olmuş, (Hâfız şabûr bâş ki der-râh-ı 'âşîkî, Her kes ki cân ne-dâd be-cânân nemî-resed) Ey Hâfız ziyâde şabr idici ol ki 'âşıklık yolında her kimse ki cân virmedi cânâna irmez murâd vuşûl ilâ' İlâh şabrla olduğu beyândur

Çi cevrehâ ki keşîdend bûlbûlân ez-dey

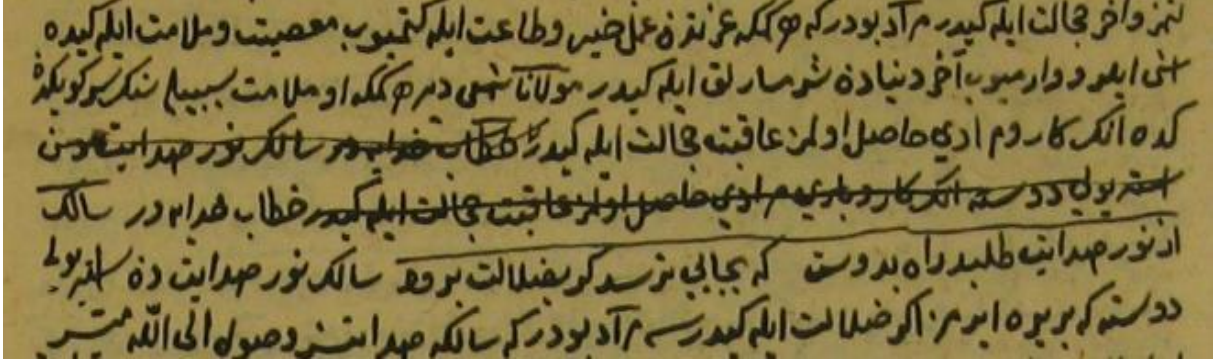
Be-büy-ı ân-ki dige nev-bahâr bâz-âyed (267/8)

Derkenâr: Be-bÿy bunda ümmîd ma'ânâsınadır.

2.1.1.3. Sahh (Düzeltilme) Kayıtları

Mürettip; şârihler tarafından unutulmuş, yanlış yazılmış ya da kendisinin yanlış yazıp unuttuğu kelime veya kelime gruplarını derkenârda belirtmiştir. Bunu yaparken ya kelime ve cümlelerin üzerini çizip Derkenârda yazmış ya da kelimenin

kendisini belirterek kastedilen anlamı yazmıştır. Mürettib bazen de yanlış yazdığı kısımların üstünü çizip devamında doğrusunu yazdığı örneklerde mevcuttur.

2.1.1.4. Manzum Metinler

Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'da her iki şârih de yeri geldikçe şerh ettiği beyitlerin anlaşılmasında kolaylık sağlamak amacıyla başka şairlerin şiirlerinden benzer örnekler vermişlerdir. Zâhid b. Muhammed de eseri tertip ederken bu yolu takip etmiş ve farklı dillerde verilen mazmun metinleri aktarmıştır. Bunlardan birçoğu beyit olduğu halde bazıları da kıta', rûbâî ve mesnevilerden alınmış şiirler olabilir.

2.1.1.4.1. Türkçe Şiirler

Metinde çok Farsça ve Arapça kadar olmasa da Türkçe şiirlere de yer verilmiştir. Bu şiirler şârihler tarafından yazılan şiirler olduğu gibikendilerinden önce veya aynı dönemde yaşayan şairlerin şiirleri de olabilir.

Ḥalka ger bigāne olsa bu Sürûrî tañ degül

Çünkü ehl-i 'aql ile dîvâne olmaz aşnâ (181 a)

2.1.1.4.2. Farsça Şiirler

Mürettib üzerinde çalıştığımız kısımda, en çok Farsça şiir örneklerine yer vermiştir. Bazen bu şiirlerin ait oldukları şairlerin isimleri zikredilirken bazen ise sadece şiir örneği verilir.

Beyt dilâ ger 'aşîkî ben şin ki cānānet āyed

Ber- ān der muntaẓır mī bāṣ tā cānet birūn āyed (176b)

Ey gönül eger âşık isen otur ve sevgilinin dışarı çıkmasını bekle. O kapıda (sevgilinin kapısında) canın bedenden çıkıncaya kadar bekle. (Hilâlî Çağatâyî, Dîvân)

Dil-ārāmī ki darī dil ber-ū bend

Diger çeşm ez-heme ‘ālem fūrū bend (176b)

Gönlünü bağladığın bir güzel sevgilin var ise, artık gözünü bütün dünyaya yum. Yani sevgiliden başka hiçbir şeye bakma. (Sa’dî, Gülistân)

Zulmet-i kevnem ğaraẓ bāṣed zi-zülf

Nokta-ı zātem murād āmed zi-ḥāl (177a)

Dünyânın karanlığı saçtan dolayıdır. Öz murādım nuktası benden hâsıl oldu. (Câmî, Dîvân)

Hokka-ı la‘l-ı tu ez-cevher-i cān sāhteend

Kām-ı her haste der-ān (30) hokka nihān sāhteend (177b)

Senin hokkaya benzer ağzını can cevherinden yapmışlardır. Ve o hokkada her aşkın muradını gizli tutmuşlardır.

Meşnevî

Zi-ḥüsneş rûy-ı ḥîş ārāst Leylî

Be-her müyeş zi-Mecnūn ḥāst meylî

Leb-i Şîrin be-şekker-rîz beg’şād

Dil ez-Pervîz burd u cān zi-Ferhād

Ser ez-ceyb-i meh-i Ken‘în ber-āverd

Züleyhâ-râ dimâr ez-cân ber-âverd

Ḥayâl-ı üst her-câ cilve kerde

Zi-ma‘şūkân-ı ‘âlem beste perde (178 a)

Leyla onun güzel yüzünden kendi yüzünü süsledi. Ve onun saçının her bir telinden Mecnun’u kendisine istekli etti. Sonra o, Yûsuf’un yakası yırtılmış gömleğinde bulundu ve Züleyhâ’yı rezil etti. Onun hayale sığınmayacak güzelliği her yerde cilve edip kendisini gösterdi ve dünya âşıklarından kendisini sitr etdi. (Câmî, Heft-evreng)

‘Aşk est (32) ü bes ki der-dü cihân cilve mi-koned

Gâh ez libâs-ı şâh u geh ez kişvet-i gedâ (178a)

İki cihanda cilve eden sadece aşktır ki bazen sultan elbisesinde bazen de dilenci elbisesinde kendini gösterir. (Câmî, Dîvân)

Âh ez-in muṭrib ki ez-yeknağmeeş

Âmede der-rağş zerrât-ı vücūd (179a)

Ah o şarkıcıya (Ne güzeldi o şarkıcı), ki onun bir ezgisinden bütün zerreler dans ederler. (Câmî, Dîvân)

Meşnevi

Çün çünîn bâ-yek-diger hemsâyeyîm

Tu çü ḥurşîdi vü mâ çün sâyeyîm

Çi buved ey mu‘ṭî bî mâyegân

Ki nîgeh dâri ḥaqq-ı hem- sâyegân (179a)

Biz böylesine birbirimizle komşuyuz ki sen güneş ve biz gölge gibiyiz. Eğer malı mülkü olmayana ita ederek komşuluk hakkını yerine getirirsen, ne olur. (Attar, Mantıku’t-Tayr)

Ber-ḥaṭṭeş ki cān-rā būd ez-ūḫuvvet

Zi-ḥüsneş refte der-ḥaṭṭ cān-ı yāḳūt (180b)

Can, sevgilinün yüzündeki ayva tüylerinden kuvvet alırdı. Bu örtüden dolayı yakutun canı (sevgilinin yüzünün kırmızılığı) yani güzelliği gitmiştir.

Her zemān ĩn-rāh bī-pāyān-ter est

Ḥalk her sā‘at der-ūḥayrān-ter est (182a)

Bu yol her zaman sonsuza dek uzundur. Ve bu yolun uzulluğu insanları her saatte şaşkınlığa uğratır. (Attâr, Mantıkut-Tayr)

Meşnevî

Me-rîz ey ḥakīm āstīnhā-yı dürr

Çü mī-bīni ez-ḥ’ışten (17) ḥ’āce pür

Zi-‘ılmeş melāl āyed ez-va‘z neng

Şakāyık be-bārān ne-rūyed zi-seng (184b)

Ey hakim kendinden bilgili bir hocayı gördüğünde, eteklerine incileri dökme. Onun ilmüne melal, vaazından ayıp gelir. Taştan yağmurla bile çiçek açmaz.

Yek deme dīdār-ı dost her dü cihāneş bahāst

Evvel-i şubḥ est ḥız k’āḫir-i dūnyā fenāst (188b)

Dostun yüzünü bir an görmek, her iki cihana değer. Sabahın ilk başlangıcıdır, kalk ki dünyanın sonu fenadır. (Sa’dî, Dîvân)

Be-cānī ger ḥarīdī vaşl-ı cānān şād bāş ey dil

Çi āsān yāftī naḳdī ki ‘ömrī cüst ü cū kerdî (181 a)

Ey gönül, eğer sevgilinin visalini bir can ile satın aldın ise sevin. Bir ömür aradığını bu nakdi vermekle çok kolay aldın. (Şâhî, Dîvân)

Berg-i dīraḥtān-ı sebz der-naẓar-ı hūşyār

Her veraḳī defterī’st ma‘rifet-i kirdikā (191b)

Yeşil ağaçların her bir yaprağı, akıllılar katında Allah'ın marifetinden bir defterdir. (Sa'dî, Dîvân)

Ḳıṭ'a

Ne merdîst düşmen der-esbâb-ı ceng

Tu medhûş-ı sâķî vu âvâz-ı çeng

Besâ ehl-i devlet be-bâzî nişest

Ki devlet be-bâzî be-refteş zi-dest

Düşman savaş vasıtalarıyla savaşırken, eğer sen Sâkinin verdiği şaraptan ve mutribin çaldığı sazdan şaşkınlık içinde isen, erkeklik değildir. Çok devlet sahipleri oyun oynamaya girdi ve bu oyunla devletini kaybetti. (Sa'dî/ Bostân)

2.1.1.4.3. Arapça Şiirler

Te'âlâ şenuhu 'amâ yakûlun

Tenezzeḥu Zâte 'amâ buşirrun (177a)

Yüce Allah'ın hakkında ne söylerseler, O'nun pak zatından zerre kadarını ifade edemezler. (ŞeyhMahmûd Şebüsterî, Gülşen-i Râz)

Leyse'l-'ıydu li-men tebaḥḥare bi'l-'ûdi

Beli'l-'ıydu limen tâ'be ve lâ-ye'ûd (180 a)

Bayram ud ağacı ile buhurlanan kişi için değildir. Belki bayram günâhdan tevbe edip bir daha günâha dönmeyen kişi içindir.

Şeribnâ' alâḥubbi'l-ḥabîbi müdâmeten

Sekernâbihâ min ḳabli an yuḥleḳa'l-kermu (180b)

Daha üzüm yaratılmadan evvel; sevgilinin aşkı üzerine içki içip sarhoş olduk.

2.1.1.4.4. Şerh Metninde Misal Olarak Verilen Şiirler

Hem Şem’î hem de Sürûrî’nin hazırlamış oldukları eserlere bakılınca eserin Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış bir şiir kitabı olduğunu görebiliriz. Şârihler, eserlerinde hem kendi şiirlerinden hem de diğer şâirlerden örnekler vermiştir. Üzerinde çalıştığımız kısımda mürettibin de bu uygulamayı devam ettirdiği ve bu şiirleri kendisinin de eserine aktardığı görülür. Bu kısımdan şiirlerinden örnekler verilen şairler şunlardır: Ferîdüddîn-i Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Molla Câmi, Ömer b. Alî b. Fâriz, Sa’dî-i Şîrâzî, Sürûrî, Şâhî, Şeyh Muhammed Şebüsterî, Hilâlî-i Çağatâyî.

2.1.1.4.4. Şiirlerde Şekil Unsurları

2.1.1.4.4.1. Vezin

Hâfız-ı Şîrâzî’nin vezin gereği başvurduğu aruz uygulamalarına tertibi yapılan eserde Sürûrî ve Şem’î tarafından başvurulmuş ve gerekli açıklamalar yapılmış, mürettip de bu açıklamaları aktarmış Sürûrî, şerh esnasında bunları tespit etmiş ve bu kelimelerin vezin için nasıl okunması gerektiğini dile getirmiştir.

“Dârem‘aceb zi-nağş-ıhayâlet ki çûn güzêşt çûn imâle iledür.”(M37a, G.25/8)

“Mecma‘-ıhûbi vü lutfest‘izâr-ıçü meheş-hûbî lafzı medd ile okunmayup bâ’nuñ kesri ile iktifâ olunmak gerek vezn içün”(M361b, G.327/1)

Şem’î Şerh-i Dîvân-ı Hâfız eserinde detaylı bilgi vermemiş bunun yerine okuma esnasında mısraların kalıba uydurulması için dikkat edilmesi gereken noktaları belirtmiştir.

Şādīt mübârek bād ey ‘āşık-ı şeydāyî: Sürûr saña mübârek olsun ey şeydāyî‘āşık. Murād zulmet-i kabz u istitâr gidüp nefha-i Raḥmāniye irişdügin beyândur. Şādītde yâ sākindür vezn hâtırı içün. (494/12)

2.1.2. Kitâb-ı Şem’î ve Sürûrî‘alâ Dîvân-ı HâfızMuhteva İncelemesi

2.1.2.1. Meşhur Şahsiyetler

Eserde adı geçen şahsiyetlerle ilgili olarak eserde bazen hiç bilgi verilmemiş sadece ismi zikredilmiş bazen de öz bilgiler verilmiştir. Tanıtıcı kısa notlarla kişilerin karıştırılmaması amaçlanmıştır.

Cemşîd: (Cem) İran hükümdarı. 200a

Ebû İshâk: İlhanlıların hükümdarı. 289a, 289b,

Ferhâd u Şîrîn: Klasik Türk edebiyatında ve Türk halk edebiyatında işlenen aşk hikâyesinin kahramanları. 178a,

Habîb-i Ekrem Hazretleri, Resûlallâh ‘Aleyhi’s-selâm: 177a, 197a

Hâfız, (Hâfız-ı Şîrâzî): İran şairi

Mahmud Şah: İlhanlı hükümdarı Ebû İshak’ın babası 289b

Molla Câmi: İranlı İslâm âlim ve şairi. 177a, 179a,

Hüsrev:179,

İskender: Eski Makedonya kralı. 192 a, 195b

Musâ Aleyhi’s-selâm: 180a, 182b,

Hız. Yûsuf: 178a, 182b,

Hız. Süleymân: 184,

Züleyha: 178a,

2.1.2.2. Mekân: Yer ve Gök Cisimleri, Şehirler, Dağlar, Nehirler vs.

Şârihlerin, müellifin ya da şairin yaşadığı dönemde gördükleri veya ismini duydukları şehirler ve bazı coğrafi oluşumlar hakkında bilgiler verildiği görülür. Şârihler, bazen daha önce gördükleri bir şehrin tasvirini yapmış, bazen gezdikleri yerlere ait mimarî eserler hakkında bilgi vermiş, bazen de metinde geçen bazı yer isimlerini ele almışlardır. Şehir veya coğrafi yapı şiirde geçmişse her iki şârih bunu açıklamaya çalışmıştır: ‘Âcem ‘adeti üzre Tâtâri külâh eh etrâfına cevher dizerler, anı ülkere u yüzi

mâh-ı tâbâna teşbih iderler. (Sürûri) ‘ Âkd boğmak ki boyuna taşarlar. ‘ Acemûn ‘ âdetine göredür ki külâhuñ bendini cevâhir ile tezyin eylerler. (Şem’î) 178a

Fârs: Hem İran ülkesi hem de Şîrâz ve Şîrâz’ın nahiyeleri ile ilgili kullanılır. 186b

Hârezm: Hem kavim hem de şehir ismi olarak kullanılmıştır. Günümüzde Özbekistanve Türkmenistan sınırları içinde kalır. 176a

Hocend: Mâverâünnehir’de bir şehir. 176a

Sîn(Çin): Çinileriyle ünüle Orta Asya ülkesi. 178a

Acem: Osmanlılar tarafından İran için kullanılan isim. 178a, 180b

Hoten: Misk geyiğinin yaşadığı yer. 178a, 178b

Hıta mülkü:

İsfahân: İran’da bir şehir.186b, 178b

Irâk:186b

Ken’ân: Hz. Yûsuf ve Hz. Ya kûb’un yaşadığı yer. 185a

Zende-rûd Irmağı: İsfahan Irmağı, 178b.

Şîrâz: Hâfız’ın yaşadığı şehir. 179b, 180a

Mâh u pervîn: 181a

Keyvân(Zuhal yıldızı): 185a

2.1.2.3. İnsan Bedeni (Organlar, Duyular vs.)

Eserde insan bedeni ve organlar genellikle genellikle mazmun olarak benzetme sanatıyla birlikte kullanılmıştır. Şerh edilen Hâfız Divân’ına baktığımız zaman Klâsik dönem şairlerinin çoğunda olduğu şekliyle üzerinde en fazla durulan unsurların başında sevgilinin yüz ve yanak güzelliği olduğu görülür. İran edebiyatının en önde gelen simalarından olan Hâfız’ın Klâsik Türk Edebiyatı üzerindeki etkilerinden biri de sevgili tipi ve onun değişmez olan özellikleridir. Aşağıda geçen kelimeler organ ve duyularla ilgili olarak eserde kullanılmıştır:

Dehân, ağız, göz, çeşm, yüz, ten, sîne, zülf, vech, sûret, kirpik, gamze, müjgân, hâl, ben, leb, zebân, merdüm, ciğer, çeşm-imestâne, yay, kaş, kulak, gûş, kalb (176a-184b).

Tipler: Sevgili, Âşık, Zâhid, Rind, Sâkî, Maşûk

Fars ve Klâsik Türk Edebiyatında en önemli yer hep sevgiliye aittir. Merkezde hep sevgili vardır ve bütün olaylar sevgili çevresinde biçimlenir. Amaç sevgiliyi, sevgilinin güzelliğini ve güzellik unsurlarını yüceltmektir. (Armutlu, 2014, s. 1) Diğer tarafta ise sevgili tarafından acı çektirilen âşık vardır.

“Hâfız Divânında da geniş şekilde tasvir edilmiştir. Gül, hükümdar, Şah, Padişah, Sultan, Perî, sâkî vb.kelimeler sevgili için kullanılmaktadır. Sevgili, vefasızdır, zalimdir, acı ve ızdırap verici gibi özelliklere sahiptir. Âşığın canına kasteder, zulüm ve eziyet eder, merhametsizdir, sebepsiz yere cevri ü cefâ eder. Âşığın ağlaması, feryat etmesi sevgili için zevk verici bir şeydir. Fakat ne olursa olsun âşık, bu durumdan şikâyetçi değildir; çünkü o gerçek bir âşıktır, böyle bir derdin sona ermesini istemez (Pala, 2012, s. 415)”

Dildâr, ehl-i sülûk, şeyh, yârân tarîkat, süvârlar şâhı, âhû yürüyişlü, keklüg salınışlu,(175-176),sâkî, şeker tudaklu, şâh, gulâm, fakîr, mürşid, rind, âşık, dilber, ‘ârif, nigâr, uşşâk,(179a)şarâb satıcı, tersâ, büt, bâde fûrûş, tersâ-beççe(179b)hûblar (181a)mutrîb, cânân, şikâr (185a) gibi kelimeler, bahsi geçen tiplerle ilgili kullanılmıştır.

2.1.2.6. Din, Tasavvuf ve İnançlar

Hem Şem’î hem de Sürûrî, Hâfız Dîvânı’nı tasavvufî bir bakışla ele almıştır. Bu sebeptendir ki eserde dini terimleri çokça kullanmışlardır. Şârihlerin yaşadıkları yüzyıla ait âdetler, inanışlar, gündelik yaşamdan izler vb. bazı kültürel özellikleri esere yansıtmıştır. Bu dini ve kültürel malzemelerle günümüz insanın geçmişi hakkında bilgi sahibi olmasına da imkân vermiştir.

Tırb, kabir, kefen, ölüm, vefat, kase-i sifâlîn, ‘alem-i melekut, pir, Hüda, ‘amel, ecr, ceza, dua, mezhep, Fatıha, du’a, ecel, yed-i Beyzâ, şeyâtin u cin, şeyâtin u üns, şarap, hırka, masiva gibi kelimeler eserde geçen din, tasavvuf ve inançla ilişkili kelimelerdir.

2.1.2.8. Tarihî Kıssalar, Masallar vs.

Hâfız Dîvânı'na şârihlerce yapılan şerhe ve tertip edilen esere baktığımızda mürettip ve şârihlerin edebi birimkimlerinin yanında ilmi ve tarihi birikimlerini de aktardıklarını görmekteyiz. Mürettib aktarılan bilgilerde eklemesi gereken ya da sahh kaydu-yla düzeltilmesi gereken yerler dışında çok fazla ekleme yapmamış ve aktarıcı konumunda olmuştur. Eserde üzerinde çalışılan kısımda bahsi geçen tarihi olayların çoğunlukla peygamberler tarihi ve kıssalarından oluşmuştur. Adı geçen peygamberlere baktığımızda ise Kur'ân'da da sık sık adları geçen Hz. Musa, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'tur.

Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, “Rabbim! Bana görün; sana bakayım” dedi. Rabbi, “Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin” buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: “Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.” (Kur'an, A'raf, 143). 182b

“Yârî dünyâyâ şatma, zîrâ çok fâ'ide eylemedi. Ol kimse ki Yûsuf peygamberi geçmez altuna şatmış idi.” Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması ve devamında ordan geçen bir kervana köle olarak satılması olayı telmih edilmiştir. Hz. Yûsuf'u satın alan kişi onu Mısır'a götürmüş ve orada Mısır emirinin eşine satmıştır.

“Ya'kûb hâzretinüñ hasretten iki gözi ağardı. Vebyađdat 'aynâhu mine'l- huzniMısr'dan Ken'ân'a bir âvâze irişmez. Murâd ahvâl-i 'âlem ziyâde perîşân idügin beyândur.”(185a)

2.1.3. Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız'daki Şerh Yöntemi

Şem'î ve Sürûrî'nin mısralara ayırarak şerh ettiği şiirleri, Zâhid b. Muhammed beyit birimini esas alacak şekilde bir araya getirmiştir. Mürettip Hâfız'ın beytini bir bütün olarak yazdıktan sora önce Sürûrî'nin tercümesini iki mısraın tercümesini birleştirecek şekilde vermiştir. Devamında ise Sürûrî'nin mısralara dair şerhlerini önce birinci mısra, sonra ikinci mısra olmak üzere ard arda sıralamıştır. İlk olarak Sürûrî'nin tercümesi vermiş “Mevlânâ Şem'î dir” ifadesinden

sonra ise Şem’î’nin mısra tercümelerini birleştirilerek vermiştir. Mürettip “murâd” veya “murâd budur ki”, ifadeleriyle şiirleri şerh etmeye başlamış; şairin ve şârihlerin anlatmak istediklerini aktarmıştır.

2.1.3.1. Şem'î ve Zâhid b. Muhammed'in Şerh Yöntemleri

(Zâhid b. Muhammed) 1. Ey piste-i tu hânde zede ber-hadîs-i kând Müştaşkem ez berâyî Hudâ yek şeker be-hând Mevlânâ Şem'î dir: Ey cânân senün dehânuñ kând sözi üzre gelmiş ya' nî temeshur itmüştür ki bende olan lezzet kânddan kând taşavvurdur. Allâh için bir buse niceye murâd mürşidden feyz talebidür. 2. Câyî ki yâr-i men be-şeker-hânde dem zened Ey piste kîstî yû Hudâ-râ be-hod me-hand Mevlânâ Şem'î dir: Şol yerde ki benüm yârum şeker-hânde ile söyleye ey fıstık sen kimsün Allâh için kendüñe gülme, ya' nî kendüñi temeshur eyleme. Murâd mürşidüni medhdür. Pisteden murâd Şâm fıstıkudur. 3. Tübâ zi-kâmet-i tu ne-yâred ki dem zened Z'in kışşa bugzerem ki suhan mî-şevend bülend Mevlânâ Şem'î dir: Tübâ kâdir olmaz ki senün kâmetünden söyleye ve müşâbehet da' vâsın ide, bu kışşadan ferâğat iderem, zîrâ söz uzar. Murâd mürşid olmak rüşendür. 4. Ger tenz mî-nümâyî vü ger ta' na mîzenî	(Şem'î) 1. Ey piste-i tu hânde-zedeh ber-hadîs-i kând Ey cânân ki senün dehânuñ kând sözi üzre hânde urmuş ya' nî temeshur itmüştür. Müştaşkam ez-berâ-yî Hudâ yek şeker be-çend Müştaşkam Allâh için bir buse niceye. Murâd mürşidden feyz talebidür. 2. Câyî ki yâr-ı men be-şeker hânde dem zened Şol yerde ki benüm yârum şeker hânde ile söyleye Ey piste kîstî tu Hudâ-râ be-hod me-hând Ey fıstık sen kimsin Allâh için kendüñe gülme. Ya' nî kendüñi temeshur eyleme. Murâd mürşidini medhdür. Pisteden murâd şâm fıstıkıdır. Me-hând nahy-ı hazırıdır. 3. Tübâ zi-kâmet-i tu ne-yâred ki dem zened Tübâkâdir olmaz ki senünkâmetünden söyleye. Ya' nî müşâbehet da' vâsını ide. Z'in kışşa beg'zerem ki suhan mî-şevend bülend Bu kışşadan ferâğat iderüm, zîrâ söz uzar. Murâd mürşid olmak rüşendür. 4. Ger tayre mî-nümâyî vü ger ta' na mî-zenî
---	--

Mā nīstīm mu‘tekid-i merd-i ḥod-pesend Mevlānā Şem‘î dir: Eger ğāzab gösteresin v'eger ta‘na urasın biz ḥod-pesend u ḥod-bīn kimseye muḥib degülüz. 5.Z'āşifteġi-i hāl-i men āgāh key şeved An-rā ki dil ne-geşt giriftār-ı in kemend Mevlānā Şem‘î dir: Benüm ḥālümü perişānlığından kaçan āgāh olur, ol kimsenüñ ki gönli bu kemende giriftār olmadı. Murād ‘aşık olmayan ālām-ı ‘aşqdan bī-ḥaber idüġin iş‘ardur. 6. Ḥ-āhī ki ber ne-ḥizedet rūd-ı ḥūn Dil der-vefā-yi şoḥbet-i rūd-i kesān me-bend Mevlānā Şem‘î dir: İster iseñ ki çeşmüñden kan deresi cārī olmaya, kimselerüñ ferzendirüñ muşāḥabetine gönül bağlama. Murād maḥbūb-ı mecāzīye muḥabbet iden ziyāde elem çeker dimekdür. 7. Bāzār-ı şevķ germşud ān şem‘-ruḥ kucāst Tā cān-ı ḥod ber-āteş-i rüyeş konem sipend Mevlānā Şem‘î dir: Şevķ bāzārı germ oldu, ol şem‘-ruḥ kاندادur tā cān u dili añun yüzi ateşine yüzerlik idem. Ya‘nī yüzini görüp cān vireyim.	Eger ğāzab gösteresen v'eger ta‘na urasan. Mā nīstīm mu‘tekid-i merd-i ḥod-pesend Biz ḥod-pesend ü ḥod-bīn kimseye muḥabet ider degülüz. Ḥod-bīnı zemmdür. 5. Z’āşüfteġi-i hāl-i men āgāh key şeved Benüm ḥālümün perişānlığından kaçan āgāh olur. Ān-rā ki dil ne-geşt giriftār-ı in kemend Ol kimsenüñ ki gönli bu kemende giriftār olmadı. Murād ‘aşık olmayan ālām-ı ‘aşqdan bī-ḥaber idüġin iş‘ardur. 6. Ḥ-āhī ki ber-ne-ḥizedet ez-dīde rūd-iḥūn İstersen ki çeşmüñden kan deresi cārī olmaya. Dil der-vefā-yi şoḥbet-i rūd-ı kesān me-bend Kimselerüñ ferzendi şoḥbetinüñ vefāsına gönül bağlama. Murād maḥbūb-ı mecāzīye maḥabbet iden ziyāde elem çeker dimekdür. Rūd-ı evvel dere rūd-işānī ferzend ma‘nāsınadır. 7. Bāzār-ı şevķ germ şud ān şem‘-ruḥ kocāst Şevķ bāzārı germ oldu ol şem‘-ruḥ kاندادur. Tā cān u dil der-āteş-i rüyeş konem sipend Tā cān u dili anuñ yüzi ateşine yüzerlik idem. Ya‘nī yüzini görüp cān virem.
--	---

8. Hâfız çü terk-i ğamze-i Türkân nemi-konî Dâni kucâst câ-yı tu H̱ârezm yâ Hocend Mevlânâ Şem'î dir: Ey Hâfız çünkü hûblaruñn ğamzesin ve anlara nazar itmegi terk eylemezsin. Bilür misün senüñ yerin qandadır? H̱ârezm'de yâ Hocend'de. Der-kucâst murâd rûşendir ki H̱ârezm yâ der-Hocend i'tibâr olmak gerek ki su'âl cevâba mütâbık ola. Hûbândan murâd Evliyâ'u'llahdur ki H̱ârezm ve Hocend'de çok idügin beyândur.	8.Hâfız çü terk-i ğamze-i hûbân ne-mî-konî Ey Hâfız çünkü hûblara nazar itmegi terk itmezsin. Dâni kocâst câ-yı tu H̱ârezm yâ Hocend Bilür misin senüñ yerüñ qandadır H̱ârezmde yâ Hocend'dedür. Der H̱ârezm yâ der-Hocend i'tibâr olunmak gerek ki su'âl cevâba mütâbık ola. Hûbândan murâd evliyâu'llahdur ki H̱ârezm'de ve Hocend'de çok idügin beyândur.
---	---

2.1.3.2. Sürûrî ve Zâhid b. Muhammed'in Şerh Yöntemleri

(Zâhid Sürûrî kısmı)	Sürûrî
1. Ey piste-i tu ħande zede ber-ħadīs-i ħand Müştaşkem ez berāyī Ĥudā yek şeker be-ħand Ey dil-ber senün pisteñ ħande urmuşdur, şeker sözine müştaşkun Allāh için bir tatlu gül. Muħātabdan murād vā'iz u şeyḥdür ki ağzı şekere ħande ider añā müştaşkdur. 2. Cāyī ki yār-i men be-şeker-ħande dem zened Ey piste kistī yū Ĥudā-rā be-hod me-hand Bir yerde ki benüm yārüm şeker-ħande ile söyleye ey fıstıķ sen kimsün, Allāh için kendüñe gülme. Murād vā'iz ü şeyḥ kelime-i ḥikmet söyleyicek zāhiri ma'mūr olup bātnı olmayanlar söylemek kendüyi rüsvāy itmekdür. 3. Tūbā zi-kāmet-i tu ne-yāred ki dem zened Z'in kışşa bugzerem ki suhan mī-şevend bülend Tūbā senün kāmētünden kâdir degüldür ki nefis ura, bu kışşadan geçelüm ki bülend olur.	(1) Ey piste-i tu ħande zede ber-ħadīs-i ħand Ey dilber senün pisteñ ħande urmuşdur şeker sözine [piste fıstıķdur maḥbûblaruñ ağzını añā teşbîh iderler pes piste zıkr idüp ağz murād iderler be-ṭarîķü't-teşbîh] Müştaşkem ez-berāyī Ĥudā yek şeker be-ħand Müştaşkın Allāh için bir tatlu gül murad muħātabdan vā'izü şeyḥdür ki ağzı şekere ħande ider ve āgah sâlik-i müştaşkdur. (2) Cāyī ki yār-i men be-şeker--ħande dem zened Bir yerde ki benüm yārüm şeker-ħande ile söyleye Ey Piste kistī yū Ĥudā-rā be-ħod me-ħand Ey fıstıķ san kimsin Allāh için kendüñe gülme murād vā'iz ü şeyḥ kelime-i ḥikmet söyleyicek zāhiri ma'mūr olup bātnı olmayanlar söylemek kendüyi rüsvāy itmekdür. (3) Tūbā zi-kāmet-i tu neyāred ki dem zened [Tūbā senün kāmētünden kâdir degüldür ki nefis ura [ya'nī mebahîş-i tūbā ve kāmēt zıkrinden ferāğat idelüm] [dem-zeden şolmaķ ve kendüyi bir ulu nesneye nisbet idüp büyük söz söylemek dimekdür.]

Murād budur ki maḳāmāt-ı İlähiye ve derecât-ı ma'nevîye merâtib-i zâhireden bülenddür ve bu bahş u beyân ğamîz u daḳîkdür gitdükçe söz 'âlî ve 'asîr olur. 4. Ger tenz mî-nümâyî vü ger ta' na mî-zenî Mâ nîstîm mu'tekid-i merd-i hod-pesend Eger laṭîfe gösteresin v'eger ta' na urasın, biz degülüz aynını hod-pesend âdemin. Murād ta'ân olan kimseye penddür ki mu'tekide lâyıḳ degüldür. 5. Z'âşiftegî-i hâl-i men âgâh key şevend An-râ ki dil ne-geşt giriftâr-ı in kemend Benüm hâlüm aşüfteliginden kaçan âgâh olur, ol kimsenün ki gönli olmaya bu kemend giriftârı. Murād budur ki bu maraḳa mübtelâ. 6. H'âhî ki ber ne-hîzedet rûd-ı hün Dil der-vefâ-yi şoḫbet-i rûd-i kesân me-bend Dilersün ki senün gözünden kalkmaya ḳan ırmağı, gönli kimselerün güzel oğlanı vefâsına bağlama. Murād hüsn-i mecâza mübtelâ olan 'abeş ḳan ağlar dimekdür.	Z'în kışsa bugzerem ki sūḫan mî-şevend bülend Bu kışşadan geçelüm ki söz bülend olur murād budur ki maḳāmāt-ı İlähiyye ve derecât-ı ma'nevîyye merâtib-i zâhireden bülenddür ve bu bahş ü beyân ğamîz ü daḳîkdür gitdükçe söz 'âlî ve 'asîr olur. (4) Ger tenz mî-nümâyî vü ger ta' na mî-zenî Eger laṭîfe gösteresin ve ger ta' na urasın Mâ nîstîm mu'tekid-i merd-i hod-pesend Biz degülüz hod-pesend kişinün mu'tekidi murād ta'ân olan kimseye penddür ki mu'tekid olmağa lâyıḳ degüldür (5) Z'âşiftegî-i hâl-i men âgâh key şevend Benüm hâlüm aşüfteliginden kaçan âgâh olur Ān-râ ki dil ne-geşt giriftâr-ı in kemend Ol kimsenün ki gönli olmaya bu kemen giriftârı murād bir maraḳa mübtelâ olmayan ol maraḳ-i marîzinün hâlini bilmez dimekdür (6) H'âhî ki ber ne-hîzedet ez-dîde rûd-ı ünḫ Dilersün ki senün gözünden kalkmaya ḳan ırmağı Dil der-vefâ-yi şoḫbet-i rûd-ı kesân me-bend Gönli kimselerün güzel oğlanı vefâsına bağlama murād hüsn-i zâhire mübtelâ olan 'abeş ḳan ağlar
--	--

7. Bâzâr-ı şevk germşud ân şem'-ruḥ kücâst Tâ cān-ı ḥod ber-âteş-i rüyeş konem sipend Şevk bâzârı germ oldı, ol şem' yañaqlı ḳandadır tâ kendü cānımı anuñ yüzi oduna yüzerlik idem. Murād şem'-ruḥdan vā' iz ü şeyḥdür bâzâr-ı şevk germ olıcak anuñ cemālin isteyüp yanmaḳ münāsib görünür. 8. Ḥāfız çü terk-i ḡamze-i Türkân nemî-konî Dānî kücâst cāy-ı tu Ḥ'ārezm yâ Ḥocend Ey Ḥāfız sen maḥbūblar ḡamzesin terkin eylemezsın, bilür misün ḳandadır senüñ yerüñ? Ḥ'ārezm'dür yâ Ḥocend'dür. Türkāndan murād ṭariḳat maḥbūblarıdır, ḡamzeden murād anlaruñ remz ve işāretleridür. Lā-cerem buña ṭālib olan bu ḳanḡı şehrde bulunırsa <i>uḫlubū'l 'ilme veleḡ</i> <i>fi's-şıyn</i> ḥasebine anda varmaḳ gerekdür dimek olur.	dimekdür. (7) Bâzâr-ı şevk germ şud ân şem'-i ruḥ kücâst Şevk bâzârı germ oldı ol şem' yañaqlı ḳandedür. Tâ cān-ı ḥod ber-âteş-i rüyeş kunem sipend Tâ kendü cānımı anuñ yüzi odına yüzerlik idem murād şem'-i ruḥdan vā' izü şeyḥdür bazâr-ı şevk germ olıcak anuñ cemālin isteyüp yanmaḳ münāsib görünür. (8) Ḥāfız çü terk-i ḡamze-i türkân nemî-kunî Ey Ḥāfız sen maḥbūblar ḡamzesi terkin eylemezsın Dānî kücâst cāy-ı tu Ḥ'ārezm yâ Ḥocend Bilür misün ḳandedür senüñ yerüñ Ḥ'ārezm'dür yâ Ḥocend'dür murād türkāndan ṭariḳat maḥbūblarıdır ḡamzeden murād anlaruñ remz ü işāretleridür lā-cerem buña ṭālib olan bu ḳanḡışehrde bulunursa uḫlubū'l-'ilme veleḡ fi's- şıyn ḥasebine anda varmaḳ gerek
---	---

Örneklere bakıldığı zaman görülür ki her iki şâriḥ de aynı sırayla eserlerini oluşturmuşlardır. Zâhid b. Muhammed ise farklı olarak önce Farsça beyitleri her iki mısrasını vermiş sonrasında tercüme şerḥ kısmına geçmiştir. Burda sırlama olarak önce Sürûrî devamında Şem'î'nin şerhi verilmiştir.

2.1.4. Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız'daki Bazı Sanatlar

Mürettib bir araya getirmiş olduğu eserde edebî sanatlarla ilgili verilen bilgiler belirtmiş. Kullanılan bütün sanatların değil ancak özellikle teşbihin birçok beyitte açıklandığı görülür. Bazen söz sanatını belirtirken şairin söz sanatını hangi amaçla kullandığını da dile getirmiştir. Eserin çalışılan kısmında şârihlerin nida, mübalağa, tecrid, teşbih, istfhâm gibi sanatları belirtmiştir.

2.1.4.1. Mübalağa

Zırve-i kâh-ı rif'atet rāz-farḡ-ı intifā'

Rāh-revān u hem-rā rāh-ı hezār-sāle bād (190b)

Mevlānā Şem'î dir: Senüñ rif'atun ḡaşrınun üsti taḥḫīḡ ziyāde irtifā'dan ve hem yolucularına biñ yıllık yol olsun. Murād pādīşāhun rif'atını talebdür mübālağa tarīḡı ile.

2.1.4.2. Nida

Ber-ser-i bāzār-ı cān-bāzān münādī mī-konīd

Beş 'nevīd ey sākinān-ı kūy-ı cānān beş 'nevīd

Mevlānā Şem'î dir: 'Āşīqlar bāzārı tarafında nidā eyleñüz. İşidüñüz ey cānān maḡallesinüñ sākinleri işidüñüz. Sākināndan murād 'uṣṣāḡdur. Münādī zammı mīm ve fetḡ-ı dāl iledür. Bunda nidā ma' nāsına maṣdar-ı mīmīdür.

2.1.4.3. Tecrid

Be-bārgāh-ı çemen rev ki ḡoş temāşāyīst

Çü lāle kāse-i nesrīn ü erguvān gīred (191b)

Mevlānā Şem‘î dir: Çemen bezm-gāhına var ki bir laţîf temāşadur. Ki lāle nesrīn u erguvān kâsesini tutar. Kâse-i nesrīn beyāz lāle kâse-i erguvān kıızıl lāledur. Bu mışrā‘ da dahı tecrīd vardır.

2.1.4.4. Teşbih

Zi-kāţî‘ ān-ı tarīķ īn zamān şevend īmen

Ķavāfil-i dil ü dāniş ki merd-i rāh resīd (190b)

Yol kesicilerden bu zamānda amān olurlar gönül ü ‘ilm ķāfileleri ki yol eri irişdi murād merd-i rāhdan seferden gelen pādşāh-ı zāhirdür yā pādşāh-ı tarīķatdur. Şevend lafzının fā‘ili mışrā‘-ı āhirūn evvelidür. Mevlānā Şem‘î dir: Ķaţţā‘ tarīķından bu zamān imen olurlar. Dil ü ‘ilm ķāfileleri ki yol eri irişdi. Murād dil ü dānişe ya‘nī aşıl dil ü aşıl ‘ilme ri‘āyet ider pādişāh geldi dimekdür. Şevend kelimesinin fā‘ili dil ü dānişdür ki ķavāfileye teşbih itmişdür.

Kücāst şūfī-i deccāl-şekl ü mülhid-ķiş

Be-gū be-sūz ki mehdiyy-i dīn-penāh resīd (190b)

Kandedür Deccāl-şekl ü mülhid mezheb şūfī di yan ki dīn şaġanaġı Mehdī irişdi murād kıızılbaş şūfī olmak cā‘izdür. Mevlānā Şem‘î dir: Mülhid şekillü deccāl fi‘lil şūfīkandadır. Di yansun ki dīn hāfızı Mehdī irişdi. Ki zīrā ma‘nāsına dahı cā‘izdür. Dīn-penāh vaşf-ı terkībidür. Pādişāhını Mehdiye teşbih itmişdür. ‘Ālemūn ıslahına sebep olduğundan ötürü. Bir yerde iki emr-i hazır cem‘ olsa şānī emr-i ġā‘ib ma‘nāsına olur. Be-gū be-sūz gibi şūfiden murād bunda Kıızılbaş olmak rüşendür ki aña Rāfızı dirler

Be-bārgāh-ı çemen rev ki hoş temāşâyīst

Çü lāle kâse-i nesrīn ü erguvān ġired (191b)

Çemen bārgāhına git ki hoş temāşadur. Çünkü lāle ak gül ve erguvān çanaġın duta ak lāleyi ve kıızıl ķadehe teşbih ider. Mevlānā Şem‘î dir: Çemen bezm-gāhına var ki bir

laṭīf temāṣadur. Ki lāle nesrīn u erguvān kāselerini tutar. Kāse-i nesrīn beyāz lāle kāse-i erguvān kıızıl lāledur. Bu mışrā‘ da daḥı tecrīd vardur.

Şeh-i sipihr çü zerrīn-siper keşed der-rūy

Be-tiğ-ı şubḥ u ‘amūd-ı ufuk cihān gired(191b)

Felek pādşāhı ki altun alkan eker yūze şubḥ kılıcı ve ufuk gönderi ile cihān dutar. ‘Āmūddan gönder murād olmak muḳtezā-yı maḳāmdur. Mevlānā Şem‘ī dir: Sipihrūn şāhı ünkü yüzine altun alkan eke. Şubḥ tiğı ve ufuk ‘amūdı ile cihān tutar. Şeh-i sipihrden murād āftābdur. Zerrīn- siperden murād yine odur. Bunda şan‘at-ı tecrīd vardur. Şeh-i sipihrden murād felek olmak iḥtimāldur. Bu taḳdīr ūze şeh lafzınuñ sipihr lafzına izāfeti izāfet-i beyān olur. Ammā āftāb olmak ziyāde rūşendür.

Edebi sanat kullanımı şārihlerini edebi alandaki brikimlerini ve bu birikimi eserelerine yansıtmadaki ustalıklarını gösteren bu örnekler, klasik şerhin sadece bir çeviri eylemi olmadığını bize göstermiştir. Klâsik şerhlerin muhteva özellikleri arasında tarih, edebiyat, mitoloji, belegat, retorik vb. birçok konunun dahil olduğunu bize gösterir mahiyettedir.

2.1.4.5. İktibâs Sözlər

2.1.4.5.1. Ayetler

(181b) وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

Ve mā umirū illā li-ya‘budu’llāhe muḥlişine lehu’d-dīne

Hālbuki onlara ancak, dini yalnız o’na has kılarak ve hanifler olarak Allah’a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekāt vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur. (Kur’ân-ı Kerīm, Beyyine 98/5).

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

fe-men kāne yercū(11)liḳāe rabbihi felya‘mel ‘amelen şāliḥen velāyüşrik bi-‘ibādeti rabbihi eḥaden (181b)

De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim (şu var ki) bana İlâhınız'ın, sadece bir İlâh olduğu artık her kim rabbine ulaşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibâdetle hiçbir şeyi ortak koşmasın. Kur'ân-ı Kerîm, Kehf 18/110)

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ ارْنِيْ اَنْظُرْ اِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرٰنِيْ وَلٰكِنْ اَنْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰنِيْ فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا اَفَاقَ قَالَ سُبْحٰنَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِيْنَ (182b)

Fe lemmâ tecellâ rebuhu lil cebili ca' alehu dekkân ve ħarra Mûsâ şa' ıķan.

Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, “Rabbim! Bana görün; sana bakayım” dedi. Rabbi, “Sen beni asla göremezsın. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin” buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: “Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.” (Araf, 143).

(182b) وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِيْنَ

Seravhü bi-şememin baĥsin derâhime ma' dūdeh

Mısır'da onu yok pahasına, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona pek değer vermemişlerdi. (Yûsuf, 12/20)

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ

Leyse li'l-insâni illâ mâ se' â ve enne sa' yehu sevfe yürâ (184a)

Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. (39) Ve çalışması da ileride görülecektir. (40) (Kur'ân, Necm, 53/39-40).

قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ

İnne'llâhe lâ yuđiyu' ecra'l-muĥsinîn (184a)

Yoksa sen, gerçekten Yûsuf musun? Dediler. O da: (Evet) ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. (Birbirimize kavuşmayı) Allah bize lütfetti. Çünkü kim (Allah'tan) korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayı etmez, dedi. (Kur'ân, Yûsuf, 12/90)

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتٰكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

Likeylâ te' sev (5) ' alâ mâ fâteküm velâ tefraĥū bimâ âtāküm(184a)

Kaybettiklerinize üzülmeyesiniz ve O'nun size verdikleriyle şımarmayasınız diye (böyle yapmıştır). Allah kendini beğenen, böbürlenen hiç kimseyi sevmez.(Kur'ân, Hadîd, 57/23).

وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَأَبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ

Vebyaḍḍat ‘aynāhu mine’l-ḥuzni (185a)

Onlardan yüz çevirdi, “Âh Yûsuf’um âh! İçim yanıyor!” diyordu. Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّىٰ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا

Ve lev yû ‘âhizü’llāhü ’n-nāse bimā kesebū mā terake ‘alā zahrihā min dābbetin (186b)

Şayet Allah insanları yapıp ettikleri yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerin üstünde tek bir canlı bırakmazdı; fakat onlara belirlenmiş bir vadeye kadar mühlet veriyor. Vadeleri dolduğunda ise (herkes anlayacaktır ki) Allah kullarını hakkıyla görüp bilmektedir. (Kur’ân, Fâtır, 45).

2.1.4.5.2. Hadisler

اطلبوا العلم ولو بالصين

Lā-cerem buña tâlib olan bu ڭangı şehrde bulunırsa uṭlubu’l-‘ilme velev fi’ş-şiyi (176b)

İlme tâlip olunuz, velev ki Çin’de bile olsa. (Hadîs)“İlim Çin’de de olsa ona tâlip olun. Çünkü ilim her Müslümana farzdır.

Ni‘me’l-mālü’ş-şālihü li’r-recülü’ş-şālihi(176b)

Salih kimse için, hayırlı mal ne güzeldir. (Hadîs)

Ammā el-ma‘şūmü men ‘aşeme’a’llāhü (183a)

Günahsız olan kişi Allah’ın koruduğu kişidir. (Hadîs)

Lā-cerem en-nazrete sehmün mesmūmün min sihāmi iblîse (184a)

Harama bakmak şeytânın zehirli oklarından bir oktur. (Hadîs)

Ve men lem yemlik ‘aynehu lem yemlik ڭalbehu (184a)

Gözüne sahip olamayan kalbine sahip olamaz. (Hadîs)

Es-sa‘îdü sa‘îde fî baṭni ümmihî ve’ş-şakîyyu fî baṭni ümmihî (184a)

Saîd anasının karnında saîddir, şakî de anasının karnındaki şakîdir. (Hadîs)

‘Amelû li-âḥiretikûm ke’ennekûm temûtûne ğadan (184b)

Yarın ölecekmiş gibi ahiretiniz için amel ediniz. (Hadis)

İnne’ş-şemse ve’l-ḳamere âyetâni min-âyâtillâhi lâ-yenkesifâni (30) li-mevti eḥadin ve lâ li-ḥayâtihî bel yuḥavvifu bihâ ‘ibâdehu (187b)

Güneş ve ay Allah’ın ayetlerinden iki ayettirler. Herhangi bir kimsenin ölümü veya hayatı için tutulmazlar. (Hadîs)

2.1.4.5.3. Arapça İbareler, Kelâm-ı Kibârlar ve Darb-ı Meseller

Men karae'l-bâbe ve lecce velece [Men talebe ve cedde vecede](176b)

Kim bir kapıyı çalarsa içeri girer, kim de bir şeyi ister ve istediğinde ciddi olursa onu elde eder. (Hz. Ali-Kelâm-ı Kibâr)

Nefs-i insâniyye en-nefsü hiye ‘ş-şanemu’l-ekberu (183a)

Nefis putların anasıdır. İnsanların yaptıkları put yılan ise nefis ejderhadır. İnsanların elleriyle yaptıkları putlar kırılır, yok edilir ama nefis her dâim kıvılcım üretmeye meyilli çakmak gibidir. Put kıvılcımdır, nefis ise çakmak. Kıvılcım çıkarma su ile söner ama taş ve demirden olan çakmak su ile sönmez

Ḥalaḳa’llâhu’l-‘aynu fî ‘ale’l-beden ke-ḥârisü’l-bustâni (184a)

Allah, gözü bahçe bekçisi gibi bedeninin en üst bölgesinde yaratmıştır. (Kelâm-ı Kibâr)

Ed-dunyâ mezra‘atun âḥiret(184a)

Dünya, ahiretin tarlasıdır.

“این الدب الجلیل و این العبد الذلیل” (187a)

Celil olan Rabb nerede zelil olan kul nerede? (Diğer Arapça İbareler).

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. METİN

[Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız (176a-201a)]

[247. Gâzel]

[175b]Mef'ûlû Mefâ'îlû Mefâ'îlû Fe'ûlûn¹

1. (2)Dîr'est (3) ki dil-dâr peyâmî ne-firistâd²

Ne-nvişt kelâmî vü selâmî ne-firistâd

Çok zamândur ki dil-dâr bir haber göndermedi, (4) bir kelâm yazmadı, bir selâm göndermedi. Murâd budur ki bir büzürg-vâr kendüne haber ve mektûb göndermedüğinden şikâyetdür (5) ve ehl-i sülûka münâsib oldur ki ol büzürg-vârdan murâd şeyh u muhtedâ ola. **Mevlânâ Şem'î dir:** Çok zamândur ki dil-dâr (6) bir haber göndermedi, bir kelâm yazmadı ve bir selâm göndermedi. Murâd yârân-ı tarîkatdan biri sefere gidüp kendüsine haber (7) ve selâm göndermedüğinden şikâyetdür ve mürşidi olmak câ'izdür.

2.Şad nâme firistâdem u an şâh-ı süvârân³

(8) Peykî ne devânîd⁴ ü peyâmî ne-firistâd

Yüz nâme gönderdüm ve ol süvârlar şâhı bir peyk yeldürmedi ve bir haber göndermedi. (9) Murâd kendinûn mekâtibine cevâb gelmedüğinden şikâyetdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Yüz nâme gönderdüm ve ol süvârların şâhı (10) bir peyk yeldürtmedi ve bir haber göndermedi.

3. Sûy-ı men-i vahşî şıfat-ı akl-remîde⁵

¹ Aruz kalıpları derkenârda verilmiştir.

² دیر است که دلدار پیامی نفرستاد

ننوشت سلامی و کلامی نفرستاد

³ صد نامه فرستادم و آن شاه سواران

پیکی ندوانید و سلامی نفرستاد

⁴ **Derkenâr:** Ne-devânîd Sürûrî / haber mutlakdur, Şem'î.

⁵ سوي من وحشي صفت عقل رمیده

آهوروشي کبک خرامی نفرستاد

Âhû-revişî, kebk-hırâmî(11)ne-firistâd

Ben ‘aklı ürkmiş vahşî-şîfat cânibine bir âhû yürüyişlü keklüg salınışlu göndermedi. Vahşî(12)-şîfat dimekden murâd kendinün ehlul’lâh muşâhabetünden vahşî gibi olup ve ‘aklı ürküp beyâbân-ı dünyâyâ (13) gitdügin hikâyetdür ve bir reftâr u revîşî iyü irşâda kâdir kimse göndermedüğinden şikâyetdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (14) Ben ‘aklı ürkmiş vahşî-şîfat cânibine bir âhû yürüyişlü, bir kebk salınışlu göndermedi. Bir kimse ile şîhhat-ı haberini (15) iş‘âr eyler mektûb irsâl itmedüğinden izhâr-ı te‘ellümdür. Şîfat bunda teşbîh içündür.

4. Dânist ki h̄‘âhed (16)şudenem murg-ı dil ez-dest⁶

V‘ez-ân haţ-ı çün silsile dāmî ne-firistâd

Bilürdi ki benüm gönülüm kuşu elden gitse gerekdür, (17) ol zincîr gibi haţdan duzâk göndermedi. Murâd budur ki eger anuñ mektûbı gelse anda zincîr gibi müselsel yazılan(18)haţ murg-ı kalbûme dām olup kalb anuñ ile ârām bulur idi. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Bildi ki gönülüm murgı elden gitse gerek (19) ya‘nî şabra kudretüm yok idügi ma‘lûm idi ve ol zincîr gibi haţdan bir dām göndermedi. Murâd teskîn-i haţıra (20) sebep olup bir mektûb irsâl itmedüğinden inkıbâz ve inkisârını iş‘ardur.

5. Feryâd ki ân şâķi şekker-leb-i(21) ser-mest⁷

Dânist ki maħmûrem ü cāmî ne-firistâd

Feryâd ol şekker dudaklı ve ser-mest şâķî bildi ki maħmûrın (22) bir kadeh göndermedi. Murâd şeyh-i müşevveķ ki şirin-kelâm ve mest-i müdâmdur. Benüm maħmûr ya‘nî ‘ibâdetde mütekâsil idüğim (23) bilürken bir dafî‘-i tekâsül irsâl kılmadı dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Feryâd ki ol ‘âlî-cenâb, şeker-leb sâķî (24) bildü ki maħmûrum ve bir cām göndermedi. Murâd kendünün firâķından ziyâde hüzn ü elemde oldüğün bildi lîkin (25) bir şevķ ve messeret haberini göndermedi dimekdür.

6.Çendân ki zedem lâf-ı kerâmât u maķâmât⁸

Hîçem haber ez- hîç (26) maķâmî ne-firistâd

Ol deñlü ki urdum kerâmât-ı maķâmât lâfın hîç baña bir maķâmıdan haber göndermedi. Murâd (27) merâtib-i sülûkdan ba‘zı maķâmâta irüşdüğim haber virdüm, andan bir maķâm irşâdın daķı ricâ kıldım ammâ hîçbir maķâm (28) haberin

⁶ دانست که خواهد شدم مرغ دل از دست

و از آن خط چون سلسله دامي نفرستاد

⁷ فریاد که آن ساقی شکرلب سرمست

دانست که مخمورم و جامی نفرستاد

⁸ فریاد که آن ساقی شکرلب سرمست

دانست که مخمورم و جامی نفرستاد

göndermedi. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ol kadar ki kerâmât ü mâkamât lâfını urdum hiçbir maķâmdan bana hiç(29)-bir haber göndermedi.

7. Hâfız be- edeb bâş ki vâh~ast ne-bâşed⁹

Ger şâh peyâmî be gulâmî ne-firistâd

Ey Hâfız (30) edeb ile ol ki taķassür istemek ve dilemek olmaz eger şâh bir haberi bir kula göndermeye. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey Hâfız edeb ile (31) ol ki ilhâh u ibrâm eylemek gerekmez eger şâh bir gulâmına bir haber göndermedi ise. Sürûrî Efendi vâ-h~ast ne-bâşedin (32) ma'nâsını taķassür itmek ü taleb eylemek olmaz diyü ihtiyâr itmüştür ammâ bu faķîr ki muhtârı olan ma'nâ maķbûldur, zîrâ vâh~ast (33) ne-bâşed girü taleb eylemek olmaz ma'nâsınadır u ilhâh u ibrâmdan kinâyetdür.

[248. Gazel]

Mef'ûlû Fâ' ilâtü Mefâ' ilû Fâ' ilün

1. Ey piste-i tu [176a](1) ħande zede ber-ħadîs-i ħand

Müştaşkem ez berâyî Ĥudâ yek şeker be-ħand

Ey dil-ber senün pisteñ ħande urmuşdur, (2) şeker sözine müştaşkun Allâh için bir tatlu gül. Muĥâtabdan murâd vâ'iz u şeyĥdür ki ağız şekere ħande ider añâ (3) müştaşdur. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey cānān senün dehānuñ ħand sözi üzre gelmiş ya'nî temeshur itmüştür ki bende (4) olan lezzet ħanddan ħand taşavvurdur. Allâh için bir buse niceye murâd mürşidden feyz talebidür.

2. Cāyî ki yâr-i men be-şeker(5)-ħande dem zened¹⁰

Ey piste kistî yû Ĥudâ-râ be-hod me-hand

Bir yerde ki benüm yârum şeker-ħande ile söyleye ey fıstık (6) sen kimsün, Allâh için kendüñe gülme. Murâd va'iz ü şeyĥ kelime-i ĥikmet söyleyicek zâhiri ma'mûr olup bâtını olmayanlar (7) söylemek kendüyi rüsvây itmekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Şol yerde ki benüm yârum şeker-ħande ile söyleye ey fıstık (8) sen kimsün Allâh için kendüñe gülme, ya'nî kendüñi temeshur eyleme. Murâd mürşidüni medĥdür. Pisteden murâd Şām fıstıķudur.

3. (9) Tûbâ zi-ķâmet-i tu ne-yâred ki dem zened

Z'in kışşa bugzerem ki suhan mî-şevêd bülend

حافظ به ادب باش که واخواست نباشد⁹

گر شاه پیامی به غلامی نفرستاد

¹⁰ **Derkenâr:** Dem-zeden şolmaķ ve kendüyi bir ulu nesneye nisbet idüp büyük söz söylemek dimekdür, Sürûrî.

Ṭübā senüñ kâmetünden kâdir degüldür (10) ki nefis ura, bu kıışsadan geçelüm ki bülend olur. Murād budur ki maḳâmât-ı İlâhîye ve derecât-ı ma‘nevîye merâtib-i zâhireden bülenddür (11) ve bu bahş u beyân gâmiẓ u daḳıḳdūr gitdükçe söz ‘âlî ve ‘asîr olur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ṭübā kâdir olmaz ki senüñ (12) kâmetünden söyleye ve muşābehēt da‘vâsın ide, bu kıışsadan ferāḡat iderem, zîrâ söz uzar. Murād mürşid olmak rûşendür.

4. (13)Ger tenz¹¹ mî-nümâyî vü ger ta‘na mîzenî

Mâ nîstîm mu‘teḳid-i merd-i ḥod-pesend

Eger laṭîfe gösteresin v'eger ta‘na urasın, (14) biz degülüz aynını ḥod-pesend âdemin. Murād ta‘ân olan kimseye penddür ki mu‘teḳide lâyıḳ degüldür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Eger (15) ḡaẓab gösteresin v'eger ta‘na urasın biz ḥod-pesend u ḥod-bîn kimseye muḥîb degülüz.

5.Z‘âşifteḡî-i hâl-i men āḡâh (16) key şevēd

An-râ ki dil ne-geşt giriftâr-ı in kemend

Benüm ḥalüm aşufteliginden kaçan āḡâh olur, ol kimsenüñ ki gönli olmaya (17) bu kemend giriftârı. Murād budur ki bu marāza mübtelâ olmayan ol marāzuñ ḥalini bilmez dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Benüm ḥalümüñ (18) perîşānlığından kaçan āḡâh olur, ol kimsenüñ ki gönli bu kemende giriftâr olmadı. Murād ‘aşıḳ olmayan âlām-ı ‘aşḳdan (19) bî-ḥaber idüḡin iş‘ârđur.

6. Ḥ‘âhî ki ber ne-ḥîzedet rûd-ı ḥûn

Dil der-vefâ-yi şoḥbet-i rûd-i kesân me-bend

(20)Dilersüñ ki senüñ gözüñden ḳalkmaya ḳan ırmaḡı, gönli kimselerüñ güzel oḡlanı vefâsına bağlama. Murād ḥüsn-i mecâza (21) mübtelâ olan ‘abeş ḳan aḡlar dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** İster iseñ ki çeşmünden ḳan deresi cārî olmaya, (22) kimselerüñ ferzendinüñ muşāḥabetine gönül bağlama. Murād maḥbûb-ı mecâzîye muḥabbet iden ziyâde elem çeker dimekdür.

7. Bâzâr-ı şevḳ germ (23) şud ân şem‘-ruḡ kucâst

Tâ cān-ı ḥod ber-âteş-i rûyeş konem sipend

Şevḳ bâzârı germ oldu, ol şem‘ yañaḳlu (24) ḳandadır tâ kendü cānumı anuñ yüzi oduna yüzerlik idem¹². Murād şem‘-ruḡdan vâ‘iz ü şeyḥdür bâzâr-ı şevḳ germ (25) olıcak anuñ cemâlin isteyüp yanmaḳ münāsib görünür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Şevḳ bâzârı germ oldu, ol şem‘-ruḡ (26) ḳandadır tâ cān u dili anuñ yüzi ateşine yüzerlik idem. Ya‘nî yüzini görüp cān vireyim.

¹¹**Derkenâr:** “Ger tenz” yerine derkenârda “ger ṭayre” ifadesi de kullanılmıştır.

¹²**Derkenâr:** Sipend yüzerlik ki göz değmek için ve sâḥir uğramak için yakarlar. Ğayet iyüdür.

8. Hâfız çü terk-i (27) ğamze-i Türkân¹³ nemi-konî

Dānî kucâst cāy-ı tu H̱ārezm yâ Hocend

Ey Hâfız sen maḥbûblar ğamzesin terkin eylemezsin, (28) bilür misün kâdadır senüñ yerüñ? H̱ārezm'dür yâ Hocend'dür. Türkândan murâd ṭarîkat maḥbûblarıdır, ğamzeden murâd anlarıñ (29) remz ve işâretleridir. Lâ-cerem buña ṭâlib olan bu kaṅı şehrde bulunırsa *uṭlubū'l 'ilme veleṭ fi's-şıyn*¹⁴ ḥasebince anda (30) varmaḳ gerekdür demek olur. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey Hâfız çünki ḥûblarıñ ğamzesin ve anlara nazar itmegi terk eylemezsin. Bilür (31) misün senüñ yerin kâdadır? H̱ārezm'de yâ Hocend'de. Der-kucâst murâd rüşendir ki H̱ārezm yâ der-Hocend i'tibâr (32) olmaḳ gerek ki su'âl cevâba müṭâbık ola. Ḥûbândan murâd Evliyâ'u'llahdur ki H̱ārezm ve Hocend'de çok idügin (33) beyândur.

[249. Ğazel]

Mef'ûlü Fâ' ilâtün Mef'ûlü Fâ' ilâtün

1. Dest ez-ṭaleb ne-dârem tâ kām-i men ber-âyed

Yâ ten resed be-cânân yâ cān zi-ten ber-âyed

Eli ṭalebden dutmazam tâ benüm murâdum ḥâşıl ola, [176b](1) yâ ten cānāna irişe yâ cān tenden çıka. Murâd ṭâlib-i mücid olmaḳ gerek idügin beyândur. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ṭalebden ferâġat (2) itmezem murâdum ḥâşıl olmayınca yâ ten cānāne irişe yâ cān tenden çıka. Cānândan murâd Bârî Te'âlâ'dur. **Beyt:**

(3) *Dilâ ger 'aşıķî ben'şin ki cānānet âyed*

*Ber-ân der muntazır mî-bâş tâ cānet birün âyed*¹⁵

2. Her-dem çü bî-vefâyân (4)net'vân girift yârî

Mâyîm u ḥâk-i küyeş tâ cān zi-ten ber-âyed

Her dem bî-vefâlar gibi bir yâr dutmaḳ olmaz, bizüz (5) ve anuñ maḥallesini toprağıdır tâ cān tenden çıka. Murâd *Men ḳara'e'l-bâbe ve lecce velece*¹⁶ mücebince dergâh-ı Ḥaḳ mülâzemetin (6) terk itmezem dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:**

¹³ **Derkenâr:** “Ğamze-i ḥûbân” Şem'î ifadeyi bu şekilde belirtmiştir.

¹⁴ (اطلبوا العلم ولو بالصين) İlme tâlip olunuz veleṭ ki Çin'de bile olsa. (Hadîs) “İlim Çin'de de olsa ona tâlip olun. Çünkü ilim her Müslümana farzdır.” (*Beyhâkî, Şu'abu'l-Îmân, Beyrut, 1410, 2/253*).

¹⁵ Ey gönül eğer aşık isen otur ve sevgilinin dışarı çıkmasını bekle. O kapıda (sevgilinin kapısında) canın bedenden çıkıncaya kadar bekle. (Hilâyî Çaġatâyî, Dîvân).

¹⁶ “*Men ḳara 'e'l-bâbe ve lecce velece, men ṭalebe ve cedde vecede*: Kim bir şeyi ister ve istediğinde ciddi olursa onu elde eder. (Hz. Ali, Kelâm-ı Kibâr)

Vefâsuzlar gibi her dem bir yâr tutmak olmaz, bizüz ve anuñ ħak-ı kûyı tâki cân (7) tenden çıka. Murâd Bârî Te‘âlâ’dur. **Beyt:**

Dil-ârâmî ki dari dil ber-û bend

Diger çeşm ez-heme ‘âlem fûrû bend¹⁷

3. (8)Cân ber lebest u hasret der-dil ki ez-dehâneş

Negirifte hiç kāmî cân ez-beden ber-âyed

Cân leb üzredür ve ħasret (9) gönüldedir ki anuñ ağızundan dutmamışdur, hiçbir murâd cân bedenden çıkar. Murâd maqşada vuşul bulunmaz mevtden ve fevtden (10) ħavf u şikâyetdür. **Beyt:**

Men ki her şeb tâ seher bâ-çeşm-i giryânem çü şem‘

Der-çünin gam tâ seher ki zinde key mânem çü şem‘

(11) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Cân leb üzredür ve ħasret dilde ki anuñ dehânunda hiçbir murâd ħâşıl itmemiş iken cân (12) cisimden çıkar.

4.Ez-ħasret-i dehâneş âyed be-teng cânem

Ĥod kām-i teng-destân key z‘ân dehen ber-âyed

Anuñ (13) ağızı ħasretinden tarlığa gelür cânım eli tar olanlar murâdı kaçan ol ağızdan ħâşıl olur. Murâd budur ki *ni‘me’l-mâlû’s-şâlihü(14)fi yed-i li’r-recûli’s-şâlih¹⁸* ħasebince māl ile taḥşîl-i merām-ı âĥiret olur faķîr olanlara ‘ibâdet-i mālîye müyesser olmaz dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (15) Anuñ dehânı ħasretinden cânım taraldı, faķîrlerün ĥod murâdı ol dehândan kaçan ħâşıl olur. Murâd isti‘dâdsuz ki (16) kelâm-ı İlâhî’den feyz ħâşıl itmege kâdir olmaz dimekdür.

5.Bügşây türbe- men ba‘d ez-vefât binger

K‘ez-âteş-i derûnem (17) dūd ez-kefen ber-âyed

Aç benüm kabrûmi ben öldikten sonra nazar kıll ki içümün odından dütün kefenden çıkar. Murâd budur ki (18) aşk-ı İlâhî bende şöyle şâbitdür ki vefâtından soñra eşeri zâhir olmak câ’izdür. **Mevlânâ Şem‘îdir:** Vefâtumdan soñra (19) türbimi aç ve nazar eyle derûnum âteşinden kefenümden dütün çıkar.

6.Ber-ĥîz tâ çemen-râ ez-kâmet u kıyâmet

¹⁷ Gönünü bağladığın bir güzel sevgilin var ise artık gözünü bütün dünyaya yum. Yani sevgiliden başka hiçbir şeye bakma. (Sa’dî, Gülistân)

¹⁸ Salih kimse için hayırlı mal ne güzeldir. (Hadis) Buhârî, el-Edebü’l-Müfred, 154; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 29/299; Ebû Abdî’llâh Muhammed Hâkim en-Neysâbü’rî, el-Müstedrek ‘ale’s-Sahîhayn, Thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990, 2/3).

Hem serv der-ber-āyed (20) hem nārven¹⁹ ber-āyed

Ṭur tā çemene dek senüñ kâmetünden ve kıyâmuñdan hem serv yemişe gelür hem nārven yuḡaru gelür. (21) Murād çemenden ma‘rifet’u’llāh maḡamıdır çün bir kimse aña gele andan fevā’id ü āşār zuhur ider. *Kāmet* lafzı bunda müfred degüldür, (22) mürekkebdür lafz-ı kıyām tā-yı ḡıtabdan. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ḳalk senüñ kıyāmet kâmetünden tā çemenüñ hem servi ṭapu kıla hem (23) nārven ayaḡ üzre ḡalka. Murād maşnū‘-ı şāni‘ ḡatında ḡıç idügin iş‘ardur. Mışrā‘ı şānide olan ber-i evvel sine (24) ma‘nāsinādur.

7.Ber-büy²⁰-ı ān-ki der-bāḡ yābed ḡülī çü rūyet

Āyed nesim u her dem gird-i çemen ber-āyed

Ol ḡoḡuya ya‘nī ol (25) ricāya ki baḡda bir ḡül bula yüzüñ gibi, gelür yıl her dem çemen eṭrāfına çıkagelür. Murād hevādār olan ‘āşık ma‘rifet (26.) olan yerleri gezüp cemāl-i Ḥaḡ’dan eşer ister dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ol ümmid üzre ki baḡda senüñ yüzün gibi (27) bir ḡül bula bād-ı nesim gelür ve her-dem çemenüñ eṭrāfını devr ider zirā ‘āşıḡuñ her yerde Ḥaḡ Te‘ālā’nuñ cemālī müşāhedesı (28) vardur ve ṭaleb eyler ve bunun ile iş‘ar eyler ki cemāl-i cānāne ḡüsnde naḡiri yoḡdur.

8. Ben’māy rū ki ḡalkī vālih şevend (29) ü ḡayrān

Beg’sāy leb ki feryād ez-merd ü zen ber-āyed

Göster yüzüñi bir ḡalk ḡayrān olalar, aç ṭudaḡuñ ki feryād (30) erden ve ‘avretten ḡalka. Murād tecelli-i cemāl ṭalebidür ki mūcib-i ḡayretdür ve şıfāt-ı kelām zuhūridur ki mūriş-i feryād (31) ‘aḡl-u nefesdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Yüzüñi göster ki bir vāfir ḡalk vālih u ḡayrān olalar, tekellüm eyle ki merd ü zenden feryād ḡalka. (32)Yüzüñi göster dimekten murād tecellī-i Zāt ṭalebidür ki sebep-i ḡayret ender ḡayretdür. Mışrā‘-ı şāniden murād şıfāt-ı tekkellüm zuhūrını (33) ṭalebdür ki bā’iş-i feryād u fiḡāndur.

9. Her yek şikest-i zūlfet pencāh şeyb²¹ dāred

Çün ĩn dil-i şikeste²² bā-ān şiken [177a](1) ber-āyed

Zūlfüñüñ her bükümünüñ elli ‘aḡlı gitmiş vardur, nice bu şınıḡ ḡöñül ol şikene yuḡaru gelür ya‘nī ḡālib olur. (2) Murād ḡayb-ı hüviyyetüñ şu‘ūbetini beyāndur. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Senüñ zūlfüñüñ her bükümü elli aḡ ṭudar, bu şikesteden dil (3) ol şikene nice ḡalebe eyler ve muḡābeleye ne vechle ḡādir olur. Zūlfden murād zūlmet-i kevn olmaḡ cā’izdür ki murād andan (4) ḡalāş ziyāde şu‘ūbet üzre idügin beyān ola

¹⁹**Derkenār:** nārven ḡara aḡac, Mollā Şem‘ī.

²⁰**Derkenār:** Büy bunda ümīd ma‘nāsinādur, Mollā Şem‘ī.

²¹**Derkenār:** Pencāh şest dāred, Şem‘ī.

²²**Derkenār:** Şikest bunda büküm ma‘nāsinādur, Mollā Şem‘ī.

yâhûd esrâr-ı İlâhiye murâd ola, aña ki ittıla‘ ziyâde su‘ûb (5) ve müşkil olduğn iş‘ ârdur.

10. Güyend zıkr-i hayreş der-ḥayl-i ‘aşq-bâzân

Hercâ ki nâm-ı Hâfız der-encümen ber-âyed

(6)Zıkr-i ḥayrın dirler ‘aşq-bâzlar cemâ‘tinde, her yerde ki Hâfız’uñ adı dizüñde yuğaru gele ya‘nî yâd olına. Murâd ḥayr ile (7) yâd olunduĖunuñ şükrin edâ itmekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** ‘Aşq-bâzlârı zümresinde anuñ zıkr-i ḥayrın dirler, her (8) yerde ki Hâfız’uñ nâmı meclis ü keşretde yâd ola. Ḥayreşde olan zamîr-ı ġâ‘ib mışrâ‘-ı şânide olan Hâfız (9) lafzına râci‘dür, izmâr ḳable zıkr ṭarîḳiyle.

[250. Ėazel]

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1. Nisbet-i rüyet eger²³ bâ-mâh u pervîn kerde’end

(10) Şüret-i nâ-dide itlâḳı be-tahmîn kerde’end

Senüñ yüzüñ nisbetini eger ay ve ülkere itmişlerdür, şüreti görmeden (11) bir itlâḳı tahmîn ile itmişlerdür. Murâd budur ki cemâl-i Hâḳḳ’ı ġâh aya ġâh güne ġâh pervine teşbîh iderler, ol cem‘isini (12) görmeden tahmîn ü nâ-zan itlâḳ itmişlerdür. **Mevlâna Şem‘î dir:** Egerçi senüñ yüzüñi mâh u pervîne nisbet u teşbîh eylemişlerdür, (13) görülmemiş şüreti tahmîne bir ilḥâḳ eylemişlerdür. Ḥiṭâb Ḥudâ’yadur mûrad Hâḳ Te‘âlâ ḥazreti teşbîh olunduğı nesnelerden (14) munezzeh idüğin beyândur.²⁴**Beyt:**

Te‘âlâ şânehu ‘amâ yaḳûlûn

Tenezzehu Zâte ‘amâ buşirrûn²⁵

2. Şemmeî ez dâstan-ı ‘aşq-ı (15) şür-engiz-i mâst

Ân ḥikâyet-hâ ki ez-Ferhâd u Şîrîn kerde’end

Bizüm şür ḳarışdurıcı ‘aşkımuz ḳışşasından bir şemmedür, (16) ol ḥikâyetleri ki Ferhâd u Şîrîn’den itmişlerdür. Murâd ‘aşq-ı mecâzî ‘aşq-ı ḥaḳîḳiye nisbet bir şemme-veşî-i ḳalîl idüğin (17)beyândur. **Mevlâna Şem‘î dir:** Bizüm ġavĖa ḳoparıcı ‘aşkımuz dâstanından ol ḥikâyetler ki Ferhâd u Şîrîn’den eylemişlerdür. Murâd

²³**Derkenâr:** Fârside eger lafzı egerçi ma‘nâsına çok vâḳi‘dür. Bu vech daḳı câ’izdür. Eger nisbet itmişler ise, Mollâ Şem‘î.

²⁴**Derkenâr:** Şüret-i nâdide-râ taḳdîrinedür, Mollâ Şem‘î.

²⁵ Yüce Allah’ın hakkında ne söylerseler, O’nun pak zatından zerre kadarını ifade edemezler. (Şeyh Mahmûd Şebüsterî, Gülşen-i Râz).

‘aşk-ı (18) mecāzî ‘aşk-ı ḥaḳīḳīye nisbet lâ-şey’ ve andan bir şemme idüğün iş‘ardur.

3.Sâkiyâ mey dih ki bâ-ḥükm-i ezel tedbîr nîst

(19) Kâbil-i tağyîr ne- bûd ân-çi ta‘yîn kerde’end

Ey sâkî şarab vir ki ḥükm-i ezel ile tedbir yokdur, kâbil-i tağyîr olmaz ol nesne ki (20) ta‘yîn itmişlerdür. Murâd budur ki ey şeyḥ bizi ehl-i dünyâ taḳdîr itmişlerdür pes bize ‘aşk-ı İlâhî vir ki ḥükm-i ezel ile tedbîr (21) yokdur her ne taḳdîr itdiler ise tağyîr olunmaz dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ey sâkî şarâb vir ki ḥükm-i ezele tedbîr yokdur, (22) tağyîre kâbil ve imkân olmaz anı ki ta‘yîn eylemişlerdür. Kerde’end kelimesinün fâ‘ili Bârî Te‘âlâ’dur.

4. Hîç müjgân-ı (23) dırâz u ğamze-i cādû ne-kerd

Ân-çi ân ḥâl-i siyâh u zülf-i müşkîn kerde’end

Hîç uzun kirpik ve cādû (24) ğamze itmedi, ol nesne ki ol kâra beñ ve zülf-i müşkîn itmişlerdür. Murâd budur ki mü’essir zâhir fehmi olunanlardan (25) esrâr-ı İlâhîye ve mü’essirât-ı ğaybîyenün te’sîri ziyâdedür dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Hîç dırâz müjgân ve sâhîr ğamze (26) eylemedi anı ki ol siyâh ḥâl u ol müşkîn zülf eylemişlerdür. Ḥâlden murâd nokta-i zâtdur ve zülfdan murâd zûlmet-i (27) kevndür. Nitekim Ḥazreti Câmî evvelki dîvânında getürmüşdür. **Beyt:**

Zulmet-i kevnem ğaraż bâşed zi-zülf

Nokta-i zâtem(28) murâd âmed zi-ḥâl²⁶

5. Der- sıfâlîn kâse-i rindân be-ḥ‘ârî mengerîd

K‘în ḥarîfân ḥıdmet-i cām-ı cihân-bîn kerde’end

(29)Rindlerin şaksından çanağa ḥ‘arlık ile nazar itmeñ ki bu ḥarîfler cam-ı cihan-bin ḥıdmetin itmişlerdür. Murâd budur ki (30) fuḳarâ-yı muḥlişin egerçi evânî u zurûf-ı ḥâlî isti‘mâl iderler, anların kablarınıñ sıfâlîn ü faḳirâne olduğına ḥaḳâret (31) ile nazar itmeñ ki bunlar taşfiye-i kalb ḥıdmetin idüp ‘âlem müşâhedesin ider kalbe mâlik olmuşlardır. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (32) Evliyâ’u’llâh’uñ sıfâlîn kâsesine ḥaḳâret ile nazar eylemeñüz zirâ bu ḥarîfler cām-ı cihân-bîn ḥıdmetin eylemişlerdür. Nitekim (33) Ḥaḳ Te‘âlâ Ḥazreti Ḥabîb-i Ekrem Ḥazretleri’nün ḥaḳḳında aşhaba ḥitâb idüp eyitmişdür: *Yâ eyyühel-lezine âmenû lâ tedḥulû [177b](1)buyûten nebiyyi illâ en yu‘zene lekum illâ ta‘âmin ğayra nazirine innâhu²⁷*. Murâd ‘uşşâḳ

²⁶ Dünyanın karanlığı saḳtan dolayıdır. Öz murâdım noktası benden hâsıl oldu. (Câmî, Dîvân).

²⁷ *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرِينَ إِنِهَا* Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamberin evlerine girip de yemeğin hazırlanmasını beklemeyin; fakat yemeye çağırıldığınızda girin; yemeğinizi yiyince de hemen dağılın, söze dalıp oturmayın. Bu davranışınız peygamberi rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez. (Ahzap, 53)

şafâ-yı hâtır sebebi ile ‘âlem-i melekût müşâhedesine vüşûl buldukların (2) beyândur. Kâse-i sifâlîñ hakden olan kâsedür.

6. Ez-ğîred bîgâne-i çün dâned ender ber²⁸-keşîd

Duğter-i rez²⁹-râ ki (3) nağd-ı ‘aql kâbîn kerde’end

‘Ağldan bîgâne olan nice sineye çekebilür, üzüm çubuğı kızın ki ‘aql nağdini kâbîn (4) itmişlerdür. Murâd budur ki ‘aşk-ı İlâhîye mehir-i mü‘eccel olan ‘aql-ı ma‘âşdur ol ‘ağldan yâd olan anı çoçmağa qandıra (5) qâdir olur ki mehîre mâlik degüldür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Bir ‘ağldan bîgâne sineye çekmeğe nice qâdir olur, duğter-i rezi (6) ki ‘aql nağdini aña qabîn eylemişlerdür. Murâd ‘aql-ı ma‘âş ile ‘aşk-ı ilâhî cem‘ olmaduğın beyândur, ma‘lûm olâ ki ‘aql-ı (7) ma‘âşuñ hükmi qalmaz dimekdür. Duğter-i rez şarâb ma‘nâsınadır ki ‘aşk-ı İlâhî murâddur. Zübde-i kelâm budur ki ‘aşk-ı (8) İlâhî ne, bî-‘ağıllara ve ne ‘aql-ı ma‘âş tabaqasında olanlara naşib olur.

7. Hâkiyân bî-behre-end ez-cur‘a-ı kasü’l-kirâm³⁰

(9) İn tetâvül bîn ki bâ-‘uşşâk-ı miskîn kerde’end

Hâke mensûb olanlar naşîbsüzlerdür kerîmler çañağı cur‘asından, (10) bu zulmı gör ki miskîn ‘âşıqlara itmişlerdür. Murâd budur ki ‘uşşâk-ı miskîn ki hâk-nişînlerdür, kerîmler anlara cur‘a-i kâselerinde (11) nesne bezl ü ‘atâ itmezler bunlara bu zulm şariğdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Hâkiler kerîmler kâsesinüñ cur‘asından naşîbsüzlerdür, (12) Bu zulmı gör ki miskîn ‘uşşâka eylemişlerdür. Murâd zamânenüñ kerîmleri ‘uşşâka ri‘âyet ü iltifât itmezler dimekdür.

8. Şeh-per-i (13) zâğ u zağan zibâ³¹-yı şayd u qayd nîst

În kerâmet hem-reh-i şehbâz u şâhîn kerde’end

Qargâ ve devlengeç qanadı (14) şayd u qayd lâyıķı degüldür, bu kerâmeti şehbâz u şâhîn yoldaşı itmişlerdür ya‘nî bunları şayda ehil kılmışlardır. (15) Murâd budur ki cîfeye mâ‘il olan şayd-ı âhîret kılmâğa ehil degüldür demek olur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Zâğ u zağanuñ qanadı (16) şayd u qayda lâyıķ degüldür, zîrâ anlar ile şikâr müyesser degüldür, bu kerâmeti şehbâz u şâhîne yoldaş eylemişlerdür (17) ya‘nî anlara virmişlerdür. Murâd dünyâ perestlere ‘aşk-ı İlâhî müyesser olmaz dimekdür.

9. Nûkhet-i cân-bağş dâred hak-i kûy-ı dil-berân

(18) ‘Ârifân İn-câ meşâm-ı ‘aql müşkîn kerde’end

²⁸**Derkenâr:** Ber bunda sine ma‘nâsınadır, Mollâ Şem‘î.

²⁹**Derkenâr:** Duğter-i rezden murâd şarâbdur ve şarâbdan murâd ‘aşk-ı Hâk’dur, Sürûrî.

³⁰**Derkenâr:** Kirâm cem‘-ı kerîmdür, Mollâ Şem‘î.

³¹**Derkenâr:** Zâğ u zegañ der-ğurd-ı âşâr. Der-ğurd lâyıķ ma‘nâsınadır, Şem‘î

Can bağışlayıcı kokusu vardır dil-berler mahallesi toprağınıñ, ‘ârifler bunda ‘aql (19) meşâminı müşkîn itmişlerdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Dil-berlerüñ mahallesi hâkı hayât-bağş râyıha tutar, ‘ârifler bunda ‘aqluñ (20) meşâminı mu‘attar eylemişlerdür. Dil-berândan evliyâ‘u’llâh’dur, ‘âriflerden murâd ‘aşk-ı İlâhîden behresi olanlardır. Dil-berândan murâd (21) esmâ‘u’llâh ve ‘ârifândan murâd evliyâ‘u’llah olmak ihtimâli qarîbdür.

10. Şi‘r-i Hâfız-râ ki yek-ser vaşf-ı ihsân-ı şümâst

(22) Her kücâ beşnideend ez-şıdk taḥsîn kerde’end

Hâfız’uñ şi‘ri ki bi’l-küllîyye sizüñ ihsanıñuz vaşfidur, her kanda işitmişlerdür (23) şıdkdan taḥsîn itmişlerdür. Murâd budur ki şükr ihsân olan şi‘r lâıyk-ı taḥsîndür ki *Resûl‘u’llâh ‘aleyhi’s-selam* buyurur: *Eş-şi‘ru kelâmün* (24) *fe-ḥasenehu ḥasenun ve kabîḥuhu kabîḥun*³². **Mevlânâ Şem‘î dir:** Hâfız’uñ şi‘ri ki başdan başa sizüñ ihsanıñuz vaşfidur, her kanda ki işitmişlerdür (25) şıdk ile taḥsîn eylemişlerdür.

[251.Ġazel]

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1. Şüret-i ḥübet nigârâ hoş be-âyîñ beste-end

Güıyâ naḳş-ı lebet ez-can-ı(26) şîrîn besteend

Senüñ ḥüb şüretüñ ey nigâr hoş tertîb ile bağlamışlardır, güıyâ lebüñ naḳşını cân-ı (27) şîrînden bağlamışlardır. Murâd bundan maşnû‘adan şâni‘e intikâl u sun‘ı görüp şâni‘üñ kemâline istidlâldür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (28) Senüñ ḥüb şüretüñ ey nigâr latîf üslûb ile ḥalk eylemişlerdür, güıyâ senüñ lebüñ naḳşını şîrîn ḥalk u terkîb eylemişlerdür. (29) Ḥitâb mürşide olmak rüşendür maḥbûb olmaḳdan, **beyt:**

Hoḳḳa-ı la‘l-ı tu ez-cevher-i cân sâḥteend

*Kâm-ı her haste der-ân (30) hoḳḳa nihân sâḥteend*³³

2. Ḥatt-ı sebz u ‘arîzet bes ḥüb u dil-keş yâftem³⁴

Sâıebân ez-gird-i ‘anber gird-i nesrîn besteend

(31) Yeşil ḥatt u ‘arîzuñ ziyâde ḥüb ve gönül çekici buldum, ‘anber tozın nesrîn etrâfına sâıebân bağlamışlardır. Murâd sâbık (32) gibidür ve ğarâbet-i şun‘ı Ḥaḳḳ’ı beyândur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Senüñ taze ḥattıñı u ‘arîzuñı meh-i devrân gibi

³² وَقَبِيحُهُ قَبِيحٌ، فَحَسَنُهُ حَسَنٌ؛ الشَّعْرُ كَلَامٌ؛ Şiir kelimdir. İyisi iyi, kötüsü kötüdür. (Diğer Arapça ibareler.)

³³ Senin hokkaya benzer ağzını can cevherinden yapmışlardır. Ve o hokkada her aşkın muradını gizli tutmuşlardır.

³⁴ **Derkenâr:** Ḥatt-ı sebz ü ‘arîzet-râ çün meh-i devrân müdâm, Şem‘î.

müdām nesrīn eṭrāfına (33)‘anber tozından sāyebān bağlamışlardır. Haṭṭını siyāh sāyebāna u ‘ārızını nesrīne teşbīh itmişdür. Meh-i devrān [178a] (1)gibi demekden murād māhda olan siyāhlık u nūrdur. Murād şun‘ı Bārīyi istiğrābdur ki zīyā şāhib-i haḳ dil-berler ḥalk (2) eylemişdür. Besteendün fā‘ili Bārī Te‘ālā’dur ve şīğa-ı cem‘-i ta‘zīm içündür.

3. Ez-berā-yı maḳdem-i ḥeyl-i ḥayālet merdümān

(3) Z’ēşk-i rengīn der-diyār-ı dīde ez īn besteend

Senūn ḥayālūn ‘askerinūn gelmesi için kişiler rengīn gözyaşından (4) göz diyārında zīnet bağlamışlardır. Merdümāndan murād göz bebekleridür ki anlar göz diyārın eşk-i rengīn ile bezemişler, (5) ḥeyl-i ḥayāl-i İlāhī için. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Senūn ḥayālūn ‘askerinūn gelmesi için merdümner rengīn gözyaşından göz diyārında (6) zīnet bağlamışlardır³⁵. Nitekim ‘ādet-i nāsdur, pādīşāhlar ki ḳudūmunda şehri zīnet eylerler. Murād cānān-ı ezelūn ḥayālī ḥuşūli (7) için çeşmünde ḥūn revān itdūgin beyāndur. Merdümāndan murād bunda göz bebekleri ma‘nāsınadır.

4. Kār-ı zūlf-i tūst (8) müşk-efşānī ber-‘āşīḳān³⁶

Maslaḥat-ra tōhmeti ber-nāfe-i çin besteend

Senūn zūlfūn işidür müşk-efşānlık ‘āşīḳlar (9) üzre, maslaḥat için tōhmet-i nāfe-i Çin’e bağlamışlardır. Murād budur ki ṭayyib, ṭayyib-i ‘āşīḳlara ḡayb-ı hüviyyetdendür bunu (10) bir setr için rāyiḥa-i nāfe-i Çin’e isnād itmişlerdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** ‘Āṭṭārlık ve müşk saçmak senūn zūlfūnūn işidür, (11) maslaḥat için Çin nāfesine bir tōhmet isnād itmişlerdür. Müşk-efşāndan mısrā‘-ı şāniye maşrūf-i i‘tibār olunursa ma‘nā (12) böyle olur. ‘Āṭṭārlık senūn zūlfūnūn işidür ve müşk saçmağı maslaḥat için Çin nāfesine bir tōhmet isnād itmişlerdür (13) ki murād tesettürdür cemī‘-i revāyiḥ-i tayyibe Cenāb-ı Kuds’dan olup zāhiren nāfeye isnād setr için idūgin beyāndur.

5. Yā Rab³⁷ān (14)rūyest ü der-pīrāmeneş bend-i külāh

Ya be-kerd māh-ı tābān ‘aḳd-i pervīn besteend

Ān mübtedādur, rūyest haberidür (15) andan aşağı olan cümle-i ḥāliyyedür. Ya‘nī ‘aceb ol yüz midür u eṭrāfında külāh bağı var, yā māh-ı tābān eṭrāfına (16) ülker düğümün bağlamışlardır. Murād ‘Acem ‘ādeti üzre Tātāri külāh eṭrāfına cevher dizerler anı Ülker’e ve yüzi (17) māh-ı tābāna teşbīh iderler ammā şun‘-ı Haḳ māh-ı tābān eṭrāfına ‘aḳd-i Pervīn tezyīn itdūgin tezkīrdür. Nitekim gelecek beyt ile (18) remz ider. **Mevlānā Şem‘ī dir:** ‘Acab ol rūy midür ve anuñ eṭrāfında külāh bağı mıdur yāḥud māh-ı tabān eṭrāfına ‘aḳd-i Pervīn (19) mi bağlamışlardır. ‘Aḳd

³⁵**Derkenār:** Ḥīl ‘asker ve bölük ve atlar bölüğü. Āzīn zīnet, Mollā Şem‘ī.

³⁶**Derkenār:** Kār-i zūlf-i tust ‘āṭṭārī vü müşk-efşānden, Şem‘ī.

³⁷**Derkenār:** Yā Rab bunda ‘aceb ma‘nāsınadır, Mollā Şem‘ī.

boğmak ki boyuna tağarlar, ‘Acem’ün ‘âdetine göredür ki külâhuñ bendini cevâhir ile tezyîn eylerler ve boyunlarına (20) ‘ağd tağarlar rûy-ı mäh-ı tãbãna cevâhir ile müzeyyen olmuş külâh bendini ‘ağd-i Pervîn’e teşbih itmişdür. Murâd şun‘-ı Hâkı (21) medhüdür.

6.Cümle vaşf-ı ‘aşk-ı men bûdest ü hüsni rûy-ı tu

Pîş ez-în ânhâ ki ber-Ferhâd u Şîrîn besteend³⁸

(22) Cümle benüm ‘aşkum ve senün yüzün hüsni vaşfidur, bundan evvel anları ki Ferhâd u Şîrîn’e bağlamışlardır. Murâd birini hüsni fâyık (23) birini ‘aşk-ı lâyıq ile tavşif itmişlerdür, murâd ‘aşk-ı mecâzî şüret-i ‘aşk-ı haqîkîdür ve anuñ tahkîkîdür dimekdür. (24) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Cümle benüm ‘aşkımuñ ve anuñ yüzi hüsniñün vaşfidur, ol hikâyetleri ki Ferhâd u Şîrîn’e isnâd itmişlerdür (25) zîrâ maşnû‘atun hüsni şâni‘ün hüsniñden bir şemme ve ‘aşk-ı mecâzî, ‘aşk-ı haqîkîden bir zerredür ki bu beytlerden rüşendür. (26) **Meşnevî:**

Zi-hüsneş rûy-i hîşârâst Leylî

Be-her müyeş zi-Mecnûn hâst meylî

Leb-i Şîrîn be-şekker-rîz (27) beg‘şâd

Dil ez-Pervîz burd u cân zi-Ferhâd

Ser ez-ceyb-i meh-i Ken‘ân ber-âverd

Züleyhâ-râ dimâr ez-cân ber-âverd

(28) Hayâl-ı üst her-câ cilve kerde

Zi-ma‘şûkân-ı‘ âlem beste perde³⁹

7.Hâfızâ mahz-ı haqîkât güy ya‘nî sırr-ı ‘aşk

(29)Gayr ez-în dîger hayâlâtî be-tahmin besteend

Ey Hâfız mahz-ı haqîkât söyle ya‘nî sırrı ‘aşk söyle, bundan gayrı hayâlâtı (30) tahmîn ile bağlamışlardır. Murâd manûğdan zâhirdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ey Hâfız şâfî haqîkât ya‘nî sırrı ‘aşk söyle, (31) bundan gayrısı bâkî bir hayâlâtdur ki tahmîn ile bağlamışlardır ya‘nî ‘aşk-ı İlâhî’den gayrisihayâlâtdur. **Beyt:**

‘Aşk est (32) ü bes ki der-dü cihân cilve mi-koned

³⁸**Derkenâr:** Ân hikâyetihâ ki ber-Ferhâd u Şîrîn beste-end, Mollâ Şem‘î.

³⁹ Leyla onun güzel yüzünden kendi yüzünü süsledi. Ve onun saçının her bir telinden Mecnun’u kendisine istekli etti. Sonra o, Yûsuf’un yakası yırtılmış gömleğinde bulnudu ve Züleyha’yı rezil etti. Onun hayala sığınmayacak güzelliği her yerde cilve edip kendisini gösterdi ve dünya âşıklarından kendisini sitr etdi. (Câmî, Heft Evreng)

[252. Ğazel]

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün⁴¹

1. Būy-ı misk ez-Ḥoten-i bād-ı şabā mī-āyed(33)

İn çi bād-est kez-u būy-ı şümā mī-āyed⁴²

Misk koğusu bād-ı şabā Ḥoten’inden gelür, bu ne yildür ki andan sizün koğunuz gelür. Murād şabādan nefehāt-ı Rabbanī’yedür ki cānib-i İlāhī’dan [178b] (1) būy getirür ve hitāb Ḥazret-i Hudā’yadur. Ḥoten ism-i memleketdür ki misk anda olur ve anuñ bād-ışabāya izāfeti beyānīyedür. (2) Şem‘î şerḥ itdügi nüshada bulunmadı.

2. Nükhet-i misk-i Ḥoten mi-demed ez-ceyb-ı nesim

Kārvānī meğer ez-mülk-i Ḥitā mī-āyed

(3) Misk-i Ḥoten koğusu belürür yıl koğusından, bir kārvān meğer Ḥitā mülkünden gelür. Murad sâbıkdaki gibidür.

3. Ber-ne-dārem (4) dil ez ütāne-reved cān zi-tenem

Guş kun İn sühānem būy-ı vefā mī-āyed

Göñli andan qaldurmazam ya‘nī anuñ muḥabbetini terk itmezem (5) tā gitmeyince cān tenümden, işit bu sözimi vefā koğusu gelür. Murād budur ki mādām ki hayatda olam Ḥaqq’uñ muḥabbetin terk itmezem (6) dimekdür.

4. Piş-i tır-i ğameş ey dil siper ez-sīne me-sāz

Dīde ber-bend ki peykān zi-hevā mī-āyed

Anuñ ğamın okıöñinde (7) ey göñül qalkanı sīneden düzme, gözi bağla ki hevādan temren gelür. Murād mażarrat-ı‘aynı beyāndur ki *men lem yemlik* (8) ‘aynehu lem yemlik *qalbehu*⁴³ hasebince gözi zabt eylemek gerek ki *en-nazrete sehmün mesmümün sihāmi İblīse*⁴⁴ mücebince zarar ırmeye.

5. (9)‘ Aşq-ı ebrū-yı tu peyveste merā mī-persed

Pādişāhīst ki yādeş zi-gedā mī-āyed

⁴⁰ İki cihanda cilve eden sadece aşktır ki bazen sultan elbiseninde bazen de dilenci elbisesinde kendini gösterir. (Câmî, Dîvân).

⁴¹ **Derkenâr:** Arûz kalıbı derkenârda fâ‘ ilātün fâ‘ ilātün fâ‘ ilün şekliyle yer alır.

⁴² **Derkenâr:** Bu ğazel Şem‘î’nün şerḥ itdügi nüshada bulunmadı.

⁴³ Gözüne sahip olamayan kalbine sahip olamaz. (Hadîs)

⁴⁴ Harama bakmak şeytânın zehirli oklarından bir oktur. (Hadîs)

Senüñ kaşuñ muhabbeti muttaşıl (10) baña irişür, pâdişâhdur ki gedâdan aña añmak gelür. Murâd *yuhibbühüm ve yuhibbunehu*⁴⁵ muktezâsınca ol ‘aşq̤hazret-i Hâk (11) tarafından olur dimekdür ki kemâl-i kereminden pâdişâh-ıhâkîkî ‘abd-ı faķiri yâd ider.

6. Bes ez eşk-i menet pây fûrû- (12) reft be-gil

Merdüm-i çeşm-i merâ ez-tu hayâ mî-âyed

Nice benüm gözüm yaşından ayak balçığa battı, benüm gözüm yaşınuñ ayağı (13) yere batdı ya‘nî utandugundan yere geçdi dimekdür.

7. Hâfız ez-bâde me-perhîz ki gül bâz be-bâğ

Ez-pey-i ‘aşq be-şad berg ü nevâ mî-âyed

Ey Hâfız şarâbdan perhîz kıl ki gül girü bağa ‘ayş içün yüz (14) berg ü nevâ ile gelür. Murâd ‘aşq-ı (15) Hâk’dan perhîz kılma ki bâğ-ı ‘ibâdet-hâneye keşf ü feyz yüz fazl u rahmet ile gelür.

[253. Gazel]

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1. Rûz-ı vaşl-ı dost(16)-dârân yâd bād

Yâd bād ân rûzgārân yâd bād

Sevicilerün vaşl günü añlsun, añlsun ol rûzgârlar (17) añlsun. Murâd müfâraķat vâķi‘ olan ehibbâ içün taħassür ü taħazzündür. H̱ace H̱âfız’uñ kendü şehrinden sefere gitmiş (18)ba‘zı kimseler mektûb irsâl idüp bu maṭla‘ı ve üçüncü beyti yazmış. **Mevlâna Şem‘î dir:** Dostlaruñ ki vişâlî günü anılsun, (19) anılsun ol rûzgârlar añlsun.

2. Kâmem ez-telḥî-i ğam çün zehr geşt

Bâng-i nûş⁴⁶-ı bâde-ẖârân yâd bād⁴⁷

Benüm (20) tamağum ğam acılığından zehr oldı, şarâb içenleruñ tatlu âvâzı añlsun. Murâd ol ehibbâdan ‘aşq-ı İlâhî ile (21) mütekeyyif olup na‘ra uran şufiyân-ı pür-şevķ idügin beyândur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Benüm damağum ğam telḥliginden zehir

⁴⁵ *يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ* Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah öyle bir kavim getirecektir ki Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler; müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vakarlıdırlar; Allah yolunda cihad ederler ve hiç kimsenin kınamasından korkmazlar. İşte bu Allah’ın dilediğine verdiği bir lütfudur. Allah’ın lütfu genişdir; O, her şeyi bilir. (Kur’ân, Ma’ide 5/54)

⁴⁶ **Derkenâr:** Nûş bunda lezîz ma‘nâsınadır, Şem‘î.

⁴⁷ **Derkenâr:** Bâng-i nûş-ışad-ẖârân yâd-bād, Şem‘î

gibi (22) oldu, şarāb nūş idicilerūn nūş āvāzı añlsun. Şād-h̄ārān, bāde-h̄ārān ma' nāsınadır ki 'uşşāk murāddur.

3.(23)Gerçi yārān fāriğend ez-yād-ı men

Ez-men ĩşān-rā hezārān yād bād

Egerçi yārān fāriğlerdür beni añmakdan, benden (24) anlara nice biñ añmak olsun. Murād kendü şıdķ u muħabbetini (25) beyāndur. **Mevlānā Şem'ī dir:** Egerçi dostlar bizi yād itmekden fāriğlerdür, benden anlara hezārān yād olsun. Murād (26) dostlukda kendünün vefā-dārlıķın i' lāmdur.

4. Mübtelā geştem der-ĩn bend-i bela

Kūşış-i ān Hāķ-güzārān yād bād

(27) Mübtelā oldum bu belā bendinde, ol Hāķ-güzāraruñ sa'yı añlsun ya'nı anlaruñ ħuzurunda iken beni belādan teħlīse sa'y iderler idi, (28) şimdi dūr olup belāya griftār oldum. **Mevlānā Şem'ī dir:** Bu belā bendine mübtelā oldum, ol şādık dostlaruñ sa'yı yād (29) olsun.

5. Gerçi şad rūdest der-çeşmem mūdām

Zinde-rūd⁴⁸-ı baķ-kāran yād bād

Egerçi yüz ırmaķ vardır gözümde (30) mūdām, ĩşfahān ırmaķı ve baķ kazanlar añlsun. Murād budur ki yārān-ı ĩşfahānı'den dūr olduķun zikridür. **Mevlānā Şem'ī dir:** (31) Egerçi çeşmümde yüz dere vardır, daim baķda 'ayş u nūş idenleruñ Zinde-rūd-ı yād olsun. Zinde-rūd (32) ĩşfahān ırmaķının ismidür gāhi büyük dere ma'nāsına isti'māl olunur, bunda dere ve ırmaķ ma'nası ca'izdür. (33) Zinde zā-ı mu'cemenüñ fetħi ile büyük ma'nāsınadır. Murād ĩşfahān'da olan tarīķat dostlarunuñ baķda Zinde-rūd kenārında olan [179a] (1) zevķ ü şevķlerini tezkirdür taħassür tarīķi ile.

6.Nīk der-tedbīr-i ğam bī-çāreyim⁴⁹

Çāre-i ān ğam-gūsārān yād bād

İyi ğam tedbīrinde (2) bī-çāreyüz ya'nı ğam tedbīrinde muħkem-i 'ācizüz,⁵⁰ ol muşāhibleruñ çāresi añlsun. Murād mantūkdan zāhirdür. (3)**Mevlānā Şem'ī dir:** Ğam tedbīrinde ziyāde 'āciz ķalmışum, ol ğam-gūsāraruñ çāresi yād olsun. Ğam-gūsār ğam izāle idici (4) ma'nāsına isti'māl olunur.

7. Rāz-ı Hāfız ba'd ez-ĩn na-gufte mand

⁴⁸**Derkenār:** Zinde-rūd nehr-i maħşūs ismidür, Mollā Sürürī.

⁴⁹**Derkenār:** Nīk der-tedbīr-i ğam der-māndeem, Şem'ī.

⁵⁰**Derkenār:** Ya'nı ğam tedbīrinde muħkem-i 'ācizüz dimekdür, Mollā Sürürī.

Ey dirîğ ân rāz-dārān yād bād

Hâfız'ın rāzı (5) bundan sonra denilmemişkaldı, ey dirîğ ol rāz dutanlar ağılsun. Murād budur ki esrār-ı İlāhîye şaklar (6) kimse yokşimden girüHâfız'ın rāzı kimseye denilmemek yeğdür dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Hâfız'ın rāzı bundan sonra söylenmemiş (7) kaldı, ey dirîğ ol rāz-dârlar yād olsun.

[254. Gazel]

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Muṭrib-ı 'aşk 'aceb sâz u nevâyi dâred

Nağs-ı her nağme-i (8) ü rāh be-câyî dâred⁵¹

'Aşk muṭribının 'aceb sâz u nevâsı vardır, anı her nağmesi nağsının bir yere yolu vardır. Murād muṭribdan (9) nice kerre ma'lûm olan şevk viricidir ki kelâmının her mertebesi bir maḳāma işaretdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** 'Aşk muṭribı bir (10) 'aceb sâz u nevâ tutar, her nağme nağsını ki urdı bir yere rāh tutarmı'nı aslâ biri birine uymaz. Murād Hâk Te'âlâ'nın kemâl-ı (11) kudretin beyândur ki bu kadar maşnû'âtdan biri müşâbih degüldür. Nitekim Hâzreti Câmî'nün bu beytinde bu teşbih vâki' olmuşdur (12) ki Hâk Te'âlâ hâzretinden gayrı murād olmak mümkün degüldür, **beyt:**

Âh ez-in muṭrib ki ez-yek-nağmeeş

Âmede der-rağs (13) zerrât-ı vücûd⁵²

Rāh bunda perde-i sâz mâ'nâsınadır ve bu beytde ictimâ' vardır: Saz u nevâ u nağs u nağme ve rāh. (14) Nevâ bunda maḳām-ı ma' rûfû ismi olmak rüşendür.

2. 'Âlem ez-nâle-i 'uşşâk me-bādâ ḥâlî

Ki hoş-âheng ü ferāḥ-bağş sadâyî dâred

(15) 'Âlem-i 'uşşâk nâlesinden ḥâlî olmasun ki hoş âheng ve ferāḥ virici şadâsı vardır. Murād talib-i Hâk olanların (16) 'adem-i inḳitâ'ın istemekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** 'Âlem 'uşşâk nâlesinden ḥâlî olmasun, zîrâ 'uşşâk nâlesi laṭîf âheng (17) ü ferāḥ-bağş bir şadâ tutar. Murād Evliyâ'u'llâhuñ beḳâsın talebdür.

3. Pîr-i dürdî-keş-i mâ gerçi ne-dâred zer u zûr

Hoş (18) 'atâ-bağş u ḥatâ-puş Hudâyî dâred

⁵¹ **Derkenâr:** Nağs-ı her nağme ki zed nağs be-câyî dâred, Şem'î.

⁵² Ah o şarkıcıya (ne güzeldi o şarkıcı), ki onun bir ezgisinden bütün zerreler dans ederler. (Câmî, Dîvân).

Bizüm pūse çekici pīrimüzüñ egerçi yokdur zeri dahı zūrı, hoş ‘aṭa bağışlayıcı (19) ve ḥaṭa örtücü Ḥudā’sı vardır. Murād budur ki şeyḥ-i riyāzet-keşüñ manşıbı yok ammā mu‘ṭī vü settār Ḥudā’sı vardır. (20) **Mevlānā Şem‘ī dir:** Bizüm dūrdu-keş pīrimüz egerçi altun ü kuvvet tutmaz, ḥatā setr idici iḥsan idici laṭif bir Ḥudā’sı (21) vardır.

4. Muḥteşem dār dilem k'in meges-iḳand-perest

Tā hevā-dār-ı tu şud ferr-i humāyī dāred

‘Āzametlü dut gönümi ki bu şekkere (22) ṭapar siñek, tā senüñ hevā-dāruñ oldu hüma kuvveti vardır. Murād budur ki eger ḳalb faḳīr-i meges gibi ḥaḳīrdür ammā çün (23) ‘āşık-ı Ḥaḳ’dur, hüma gibi ḳudreti vardır ki her kim ki anuñ gölgesine vāḳı‘ ola pādişāh yā ḡanī olur dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** (24) Gönlimi muḥterem ya‘nī ḥürmetlü tut zirā bu ḳand-perest meges, tā senüñ ‘āşıḳuñ oldu hümālık şevketin ṭutar. Ḥiṭāb Ḥudaya’dur.

5. (25) Ez-‘adālet ne-buved dūr egeriş pursed ḥāl

Pādişāhī ki be-hem-sāye gedāyī dāred

‘Ādāletden ba‘id degüldür şorarsa (26) ḥāl, bir pādişāh ki bir gedā ḳoñşısı vardır. Murād budur ki civār-ı Ḥaḳ’da olanuñ ḥazret-i Ḥaḳ tefahḥüş ü ‘ayn-ı ‘ināyet ile (27) nazar itdügün temşıldür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** ‘Ādāletden ba‘id degüldür eger anuñ ḥālini şora, bir pādişāh ki bir geda hem-sāyesi (28) ola. Egerişde olan zamīr-ı ḡā‘ib gedāya rāci‘dür. Bu söz temşil ṭarīḳı iledür ki pādişāhdan murād Bārī Te‘ālādur, (29) hemsāyeden murād mevcūdātdur ki Ḥaḳ Te‘ālā ḥazreti ḥurşid ve bāḳisi sāye gibidür. Nitekül Mantıḳu’t Tayr’uñ (30) bu beyitlerinden bu ma‘nā rüşendir. **Meşnevī:**

Çün çünin bā-yek-diger hem-sāyeyim

Tu çü ḥurşidi vü mā çün sāyeyim

(31) Çi buved ey mu‘ṭī bī-māyegān

Ki nigh dārī ḥaḳḳ-ı hem- sāyegān⁵³

6.Eşk-i ḥünin be-nümüdem be-ṭabībān guftend

(32)Derd-i ‘aşḳest ü ciğer-süz devāyī dāred

Ḳanlu gözyaşı gösterdüm ṭabībālere didiler: Derd-i ‘aşḳdur ve ciğer (33) yaḳıcıdur, devāsı vardır. Murād derd-i ‘aşḳuñ devāsı var idügin beyāndur ki *şifā‘u’l ḳulüb*

⁵³Biz böylesine birbirimizle komşuyuz ki sen güneş ve biz gölge gibiyiz. Eğer malı mülkü olmayana ita ederek komşuluk hakkını yerine getirirsen, ne olur. (Attār, Mantıku’t-Tayr)

*liḳau'l-mahbûb*⁵⁴. **Mevlânâ Şem'î dir:**[179b] (1)Tabîblere eşk-i hûnîmü gösterdüm didiler: 'Aşk derdi ve ciğer yakıcı derddür bir devâ tutar mı ya'nî buna 'ilâc müyesser degüldür. (2) Devâyî dared lafzında istifhâm-ı inkârî ma' nâsı vardır.

7. Sitem ez-gamze meyâmûz ki der-mezheb-i mâ

Her 'amel ecri (3) vü her kerde cezâyî dâred

Zulmi gamzeden öğrenme ki bizüm mezhebimizde her 'amelün ecri ve her ma'mûlün cezâsı vardır. Murâd (4) *inaḥsentüm aḥsentüm li enfusiküm ve in ese'tüm feleḥâ*⁵⁵ ḥasebince her 'amel-i ḥayruñ ecri ve her ma'mûlün cezâsı vardır. Ki *femen ya'mel mişkâle zerretin ḥayrân yerâh ve men ya'mel* (5) *zerretin şerren yerâh*⁵⁶ **Mevlânâ Şem'î dir:** Gamzeñden zulm öğrenme zira 'aşk mezhebinde her 'amel bir ecr (6) ve her iş bir cezâ tutar. Murâd *veen leyse li'l insâni illâ mâ seâ*⁵⁷ ḥasebince herkes ḥayr ve şerde ne eyledi ise anuñ cezâsını (7) görür dimekdür.

8.Nağz guft ân büt-i tersâ-beççe-i bâde-fürûş

Mey be-şâdi-i kesî ḥûr ki sefâyî dâred⁵⁸

Güzel didi (8) ol şarâb satıcı tersa oğlancığı büt, şarâbı bir kimsenün şadlığına iç ki safâsı vardır. Murâd bütten muḳtedîdur ve (9) tersâ-beççeden murâd maḳam-ı irşâda ḳarib olmuş sâlikdür anuñ bâde-fürûş ile şıfatlandığından murâd irşâddur. (10) Ya'nî 'aşk-ı ḥaḳîḳî bir mürşidün şadlığına ve şevḳine nûş ḳıl ki safâsı vardır dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ol şarâb(11) satıcı tersâ-zâde ne laṭîf didi, şarabı şol kimsenün yüzi şevḳine iç ki şafâ tutar. Murâd bir mürşide mürid (12)olmaḳ gerek ki *izâ rev'a zikr'u'llâh* ḥasebince yüzinde envâr-ı 'aşḳdan bir nûr u şafâ ola dimekdür. Tersâ-beççeden murâd mürşid-i (13) cevândur.

9. Ḥusrevâ Ḥâfız-ı (14)dergâh-nişin Fâtiḥa ḥ'ând

V'ez-zebân-ı tu temennâ-yı du'âyî dâred

Ey pâdişâh dergâhda oturan Ḥâfız (15) Fatiḥa okudı, senün dilünnden du'a temennâsın dutar. Murâd muḥâtabdan sultânü'l-me'ânî ve pâdişâh-ı dîn olan şeyḥdür ki (16) Ḥâfız-ı ḥalvet-nişin andan du'a vü himmet taleb ider. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey pâdişâh dergâh-nişin Ḥâfız Fâtiḥa (17) okudı ve senün zebânundan bir du'a temennâsını tutar. Ḥusrevden murâd pâdişâh-ı zâhir olmaḳ rûşendür ki zarafetle andan iḥsân taleb itmiş(18) ola.

⁵⁴ Kalplerin şıfası, sevgiliye kavuşmaktır. (Diğer Arapça ibareler.)

⁵⁵ اِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ كُمْ كُنْتُمْ سَاءَ لَكُمْ وَلَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Eğer iyilik ederseniz kendiniz için iyilik etmiş olursunuz; kötülük ederseniz yine kendinize edersiniz. Nihayet ikinci cezalandırma vakti gelince, düşmanlarınız onurunuzu çiğnesinler, daha önce girdikleri gibi yine mescide girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi yakıp yıksınlar istedik. (Kur'ân, İsrâ, 7).

⁵⁶ (7) فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (8) وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür.(7)Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını)görür.(8) (Kur'ân, Zilzâl, 7-8).

⁵⁷ اِنْسَانَ اَوْ اَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعَى İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder. (Kur'ân, Necm, 39).

⁵⁸ **Derkenâr:** Şâdi-i rüy-ı kesîḥur ki şafâyî dâred, Şem'î.

[255. Ğazel]

Fā' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Nîst der-şehr nigārî kî dil-i mâ be-bered

Bahtem er yâr şevad (19) rahtem ez ĩncâ be-bered

Yokdur şehrde bir nigâr ki bizüm gönlümüz ala, bahtum eger yâr olursa esbâbum bu yerden iletür. Ya'nî terki (20) diyâr idüp taleb-i mürşid kılmak gerek. **Mevlânâ Şem'î dir:** Şehrden murâd Şîrâz'dur. Bir mürşid yokdur kim bizi kendüsine mürid (21) ide, bahtum eger yâr ola esbâbümü bu yerden iledür. Ya'nî mürşid talebi için ğayri şehre sefer eyledüm.

2. Kû ħarîfî-keş-i ser-mest (22) ki pîş-i keremeş

‘Āşık-i sūhte-dil nām-i temennâ be-bered

Ķanı bir güzel muşâhib-i sermest ki anuñ keremi öñinde, gönli (23) yanmış ‘aşık temennâ nāmın ilete. **Mevlânâ Şem'î dir**⁵⁹: Ķanı ‘ālî-cenâb nâzûk bir kimse ki anuñ keremi katında, bir sūhte- (24) dil ‘âşık temennâ nāmını ilede. Ya'nî murâdını aña i' lâm ide. Murâd mürşid yoklığından şikâyetdür⁶⁰.

3. Bâĝbânâ zi-ĥezân bî-ĥaberet (25) mî-bînem

Āh ez-ân rûz ki bâdet gül-i ra' nâ be-bered

Ey bâĝbân seni ĥazândan bî-ĥaber görürem, âh ol günden ki yıl senüñ (26) gül ra'nâñ ilete. Murâd ehl-i dünyânuñ zeĥârif-i dünyâya iĝtirârını ve mevtden ğafletini beyândur. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey bâĝbân (27) seni ĥazândan bî-ĥaber görürem, âh ol günden ki bād senüñ ra'nâ gülüñi ilede.⁶¹ Murâd ‘ömr-i ‘azîzi ğaflet ile hevâ u hevese (28) şarf iden kimseye ĥıţâbdur ki ecel irişdükte ĥâlüñ nice olur ve ne tedârük eylersün.

4. Reh-zen-i dehr ne-ĥuftest me-şev (29) ĩmen ez-û

Eger imrûz ne-burdest ki ferdâ be-bered

Dehr reh-zeni uyumamışdur emîn olma andanm eger bugün iletmedi ise yarın (30) ilete. Ya'nî eger bugün esbâbuñıĝâret itmedi ise yarın ider murâd māl u menāl u ‘ömr ühûsn-i ĥâl bâķıķalmaduĝın beyândur. (31) **Mevlânâ Şem'î dir:** Dehr ki reh-zeni uyumamışdur andan emin olma ki eger bugün ‘ömrüñ esbâbunu iletmemiş ise

⁵⁹**Derkenâr:** Kef kâfi Fârisî nâzik ve laţîf ma' nâsinadur, Mollâ Şem'î.

⁶⁰**Derkenâr:** Murâd kerîm-i tarîķat yokluĝından şikâyetdür, Sürûrî.

⁶¹Metinde iki farklı kullanım da yer almaktadır.

yarın iledür. Murād dünyâyı (32) bî-vefâ u esbâbı bî-beķâ idüğün beyândur. Dehri reh-zene teşbîh itmüşdür.

5. Der-ḥayāl-i ĩn heme lu‘bet be-heves mĩ-bāzem

(33) Bũ ki şāḥib-naẓarĩ nām-ı temāşā be-bered

Ḥayâlde bu dũkeli lu‘beti heves ile oynaram, ala ki bir şāḥib-naẓar temāşā[180a](1)adına ilede. **Mevlānā Şem‘ĩ dir:** Ḥayālumda bu dũkeli lu‘beti heves ile ya‘nĩ tamām sa‘y ile zuhūra götürürüm, ol ki bir şāḥib-naẓar (2) temāşā nāmını ilede. Murād şũret-i mecāzda tevḥĩd u ma‘ārif-āmĩz muşanna‘ u muḥayyil ğazeller didüm meger bir şāḥib-naẓar (3) temāşā idüp esrār u deķāyık müşāhede ide dimekdür. Lu‘bet, kũkla vu ḥayāl-i zıll şũretine dirler ki ḥayāl-i ḥāşşını (4) aña teşbîh itmüşdür.

6. ‘İlm ü faẓlĩ ki be-çil sāl dilem cem‘ āverd

Tersem ān nergis-i mestāne be-yağma(5) be-bered

‘İlm u faẓlı ki kırk yılda gönlüm cem‘ eyledi, qorqarım ki ol çeşm-i mestāne yağma ile ilete. Murād budur ki ‘ayn-ı maḥbũb-ı (6) mecāzĩ‘ilm u faẓlı yağma idüp muķtezā-yı‘ilm olan ‘ameli itdürmez dimekdür. **Mevlānā Şem‘ĩ dir:** Şol ‘ilm u faẓlı (7) ki gönlüm kırk yılda cem‘ eyledi, qorqaram ol mestāne-i çeşm yağmā ile ilede. Nergis çeşm ma‘nāsınadır ki andan murād Zāt-ı Bārĩ olmaķ mümkündür ki ‘aşķ (8) sebebi ile ‘ulũm-ıẓāhire maḥv ola ve çeşm-i maḥbũb çeşm-i mürşid olmaķ ihtimāldur.

7. Siḥr bā-mu‘cize pehlũ⁶² ne-zened ĩmen bāş

(9) Sāmĩrĩ kĩst ki dest ez-yed-i beyzā be-bered

Siḥr mu‘cize ile yan ırılmaz emĩn ol, Sāmĩrĩ kimdür ki yed-i beyzāya ğālib (10) ola. Murād mantũqdan zāhirdür. **Mevlānā Şem‘ĩ dir:** Siḥr mu‘cize ile muķābele itmege ķādir olmaz ĩmen ol, Sāmĩrĩ kimdür ki yed-i beyzadan (11) el ilede. Ya‘nĩ yed-i beyzā şāḥibine ğalebe ide ki murād Mũsā ‘Aleyi’s-selām’dur. Murād bātıl ḥaķķa ğālib olmaz dimekdür.

8.(12) Rāh-ı ‘aşķ erçi kemĩn-ġāh-ı kemān-dārānest

Her ki dāniste reved ḥırķa zi-a‘ dā be-bered

‘Aşķ yolu egerçi yay dutanların (13) pususu yeridür, her kim ki ‘ilm ile gide ḥırķayı dũşmenden iletür ya‘nĩ kırtarur. Murād budur ki ṭarĩķatũnnice ‘aķabāt u āfātı vardır (14) ki şeyāṭĩn-i cin ilḥāda dũşürmek ve şeyāṭĩn-i ũns izlāl itmek olur ehl-i ‘ilm ve şāḥib-i ‘aķl olan āfātdan (15) sālimdir dimekdür. **Mevlānā Şem‘ĩ dir:** ‘Aşķ ṭarĩķı egerçi kemān-dārların ya‘nĩ tir endazların kemĩn-ġāhıdurya‘nĩ (16) ziyāde ḥaṭar-

⁶²**Derkenār:** Pehlũ-zeden doķuşmaķ ve yanaşmaķ ve berāber eşmek ma‘nāsuna gelür, Mollā Sũrũrĩ.

nâk tarîķdur, her kim ki tedârük ü idrâk ve sebebiyet ile gider a‘dâdan ziyâde iledür. Ya‘nî a‘dâya ğalebe eyler.(17)A‘dâdan murâd şeyâtîndür ki râh-ıhâķda kemîn itmişlerdür. Hâşıl-ı ma‘nâ mürşidsüz râh-ı‘aşķa sülük itmek ziyâde ğaţar-nâk u (18) varķa-ı helâk idüğün beyândur, *zîrâel‘iyâzu bi‘llah zalâlete* sebep olur.

9. Hâfız er cân talebed ğamze-i mestâne-i yâr

(19) Hâne ez-ğayr be-perdâr u be-hil tâ be-bered

Ey Hâfız eger cân isterse yârûñ mestâne ğamzesi, evi ğayrdan ħâlîķıl ķo ki ilete. (20) Murâd ħazret-i ‘aynu’llâh için bezl-i rûķķıl dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ey Hâfız eger yârûñ mestâne ğamzesi cân taleb (21) ide, ħâne-i ğayrdan ħâlî eyle ve ķo tâ ilede. Murâd ħâne-i muĥabbet-i masivâdan ħâlî olmayınca beytu’llâh olmaĝa lâyıķ (22) olmaduĝın beyândur.

10. Câm-ı minâyî-i men sedd-i reh-i teng-dilîst

Me-nih ez-dest ki seyl-i ğameş ez-câ be-bered

Benüm (23) minâyî ħadeĥüm gönül tarlıĝının sedd-i râhıdır, elden ķoma ki seyl-i ğam anı yerinden iledür ya‘nî giderür. Ķadeĥden, camdan (24) murâd ‘aşķ-ı İlâhî ve anuñ maĥallidür, pes anuñşıyâneti lâzımdur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Şarâbuñ şırķa renglü câmı teng(25)-dillik yolunuñ seddidür ya‘nî ‘aşķ-ı İlâhî masivânûñ elemiñi ķalbden izâle ider, elden ķoma ki ğam seyli senûñ yerûñden (26) iledür ya‘nî‘aşķı terk itme yoĥsa dünyâ seni ħarâb eyler. Lafzı ki zira ma‘nâsındaĥı câ‘izdür.

[256. Ğazel]

Mefâ‘ilün Fe‘ ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ ilün

1. Cihân (27) ber ebrû-yı ‘ıyd ez-hilâl vesme keşîd

Hilâl- ‘ıyd der-ebrû-yı yâr bâyed dîd

Cihân bayram ħaşıüzre hilâl(28)-den râstıķķekdi, bayram hilâlini yâr ebrûsında görmek gerek. Hilâlden murâd rumûz-ı İlâhîyedür lâ-cerem hilâl (29)‘ıydı ve anuñşâdisin rumûz-ı İlâhîyede görmek gerek ki, **beyt:**

Leyse‘l-‘ıydu li-men tebahĥare bi‘l-‘ûdi

Beli‘l-‘ıydu limen tâ‘be ve (30) lâ-ye‘ûd⁶³

Mevlânâ Şem‘î dir: Cihân ‘ıyduñ ebrûsüzre hilâlden ve sonra isbât eyledi, hilâl-ı ‘ıydı yârûñ ebrûsında (31) görmek gerek. Nitekim ‘âdetdür her yeñi ayı başında

⁶³ Bayram ud ağacı ile buhurlanan kişi için deĝildir. Belki bayram günâhdan tevbe edip bir daha günâha dönmeyen kişi içindir.

teyemmünen birer nesneye nazar eylerler. Yârdan murâd mürşid olmak rûşendür (32) ki ol zamân i‘tikâfdan çıkar.

2. Şikeste geşt çü püşt-ı hilâl kâmet-i men

Kemân-ı ebrû-yı yârem çü vesme (33) bâz keşîd

Şındı hilâl arkası gibi benüm kâmetüm, yârimüñ yay kaşıçün râstık çekdi. Murâd rumûz-ı İlâhîyenüñ tesettürü ve hafâsı benüm kaddüm lâm eyledi demek olur. [180b](1)**Mevlânâ Şem‘î dir:** Hilâl arkası gibi benüm kâmetüm şınmış oldı, yârimüñ kemâna müşâbih ebrûsıçünki girüvesme çekindi. Bu dağı (2)câ‘izdür çünki kendüsine girüvesme çekdi. Murâd mürşidüñ vech-i ahsen olan zühûrunı beyândur. Bu vech dağıcâ‘izdür remz-i İlâhînüñ (3) gayb-ı hüviyyet üzre vech-i ahsen ile zühûrı ben-i ‘aşıkda mecâl u kudret kômadı.

3. Me-püş rûy u me-şev der-ğat (4) ez-teferrüc-i halk

Ki ħând ħatı-ı tu ber-rûy ve in yekâd demîd

Örtme yüzi ve vahşetde olma halk tecerrücden kim ki (5) okıdı senüñ ħatıñı yüzüñ üzre ve in yekâdu‘l-lezîne keferû leyuzliküneke bi-ebşârihimâyetin üfürdi. Murâd muhâtabdan (6) mürşiddür ki ħalvet ihtiyâr itmîşdür aña ħitâb idüp dir ki tesettür itme ħalkdan ki senüñ cemâl ü kemâlünü görenler göz değmemek (7) içün okınan âyeti okıyup üfürürler. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Yüzünü örtme ve ħalkuñ teferrücundan ħicâbda olma, zîrâ senüñ ħatıñı (8) yüzüne ve in yekadu‘l-leziyne keferû âyetini okıdı ve üfürdi. Bu âyet-i kerîme göz değmemek içün iyüdür. ħitâb ħalvet-nişîn (9) mürşide olmak rûşendür ammâ maĥbûb murâd olınsa tamâm leţâfet vardur, zîrâ ma‘nâ böyle olur. ħatıñı geldi şimden soñra (10) kimse yüzüne bakmaz. ħatı bunda ħicâb ma‘nâsınadır vahşet ma‘nâsına degüldür ki Mihr ü Müşterinüñ bu beytinden (11) ziyâde rûşendür, **beyt:**

Ber-ğatıñ ki cân-râ bûd ez-û kuvvet

Zi-ğüsneş refte der-ğatı cân-ı yâkût⁶⁴

4. Meger nesîm-i (12) tenet şubĥ der-çemen bûğ'zeşt

Ki gül be-bûy-ı tu ber-ten çü şubĥ câme derîd

Meger senüñ tenüñ nesîmi şabâĥ çemene uğradı ki gül (13) senüñ koĥuñ sebebi ile teni üzre kaftanın çâk itdi, **beyt:**

Bûyet şenîd gül meger ez-yâd-ı şubĥ-dem

Hemçün Sürûri (14) câme-i ĥod çâk mî-kuned

⁶⁴ Can, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinden kuvvet alırdı. Bu örtüden dolayı yakutun canı (sevgilinin yüzünün kırmızılığı) yani güzelliği gitmiştir.

Mevlānā Şem‘î dir: Meger senüñ tenüñ rāyıhası şabāh vakti çemene güzer eyledi ya‘nî irişdi ki gül (15) senüñ bûyuñ ile teni üzre şubh gibi cāmesini yırttı. Hıttāb Hūdā’yadur. Ten zāt ma‘nāsına olur. Hāşıl-ı ma‘nā (16) cāmī‘-ı eşyānuñ cüş u hūrüşı nefhat-ı Rahmānīyeden idügin iş‘ ārdur.

5. Ne-būd çeng ü rebāb u gül ü nebīd ki būd

(17) Gil-i vücūd-ı men āgeşte-i gül-āb u nebīd

Çeng ü ıklık degül ve gül üşarāb yok idi ki var idi, benüm vücūdum balçığı gül-āba (18) ve şarāb ıslanmış. Murād bizüm tabī‘atimüzde ‘aşk u sūz ezelde tahmīr olunmuş idi, şī‘r:

Şeribnā‘alāhubbi’l-ḥabībī mūdāmeten

(19) *Sekernā bihā min kaḫli an yuḫleḫa’l-kermu*⁶⁵

Mevlānā Şem‘î dir: Bunlar mevcūd degül idi ki benüm vücūdumuñ balçığı gül-āb u nebīd ile ıslanmış (20) idi. Murād kendüsünde olan ‘aşk ihsān-ı ezeli idügin beyāndur ve bu hāl hemān buña maḫşūş degüldür, belki (21) cemī‘-i eşyāya virilen hālet-i ezeli dūr. Bu lafzınuñma‘nāsı mışrā‘-ı şānīye kayd olındı, suhūlet-ima‘nā için beyt:

Būdem ān(22)-rūz der-īn mey-kede ez-dürd-keşān

Ki ne ez-tāk nişān būd u ne ez-tāk-nişān

Nebīd ḥurmā şuyıdur ki aşlı zāl iledür, (23) ‘Acem dāl ma‘nāsı ile okurlar ve ‘umum şarāb ma‘nāsın isti‘ māl eyler.

6. Biyā ki bā-tu be-güyem ḡam-ı melāmet-i dil

Çirā ki bī-tu ne-dārem mecāl-i (24) guft u şenīd

Gel ki saña diyem gönül melāmeti ḡamını, niçün ki sensüz yokdur demek ve işitmek mecālīm. Murād ehl-i hāl olıcaḫ (25) maḫāle mecāl olmaz. **Mevlānā Şem‘î dir:** Gel ki saña diyem gönümün ḡam u melāmetini, niçün, zīrā sensüz söylemege ve işitmege mecāl tutmazam.(26) Hıttāb mürşide vü maḫbūba olmaḫ cā’izdür.

7. Behā-yı vaşl-ı tu ger cān buved ḫarīdārem

Ki cins-i ḫūb mubaşşir be-herçi (27)dīd ḫarīd

Senüñ vaşluñ bahāsı eger cān olursa daḫı müşteriyem, ki ḫūn cinsi ya‘nīkumaşı mubaşşir olan neyi ki görür (28) alır. Murād tālib-i vaşl u vuşul bezl-i rūḫ itmek revādur dimekdür. **Mevlānā Şem‘î dir:** Senüñ vaşluñ bahāsı eger cān (29) daḫı olur ise müşteriyem, zīrā mubaşşir ḫūb metā‘ı her ne bahā ile ki gördi şatun aldı. Hıttāb

⁶⁵ “Daha üzüm yaratılmadan evvel; sevgilinin aşkı üzerine içki içip sarhoş olduk.” Ömer b. Ali b. Fâriz, Dîvānu İbnü’l-Fâriz, Dârü’s-Sâdır, Beyrut, s. 140.

Bārī Te‘ālā’dur. (30) Murād vişāl-ı cānāne cān bezl itmek erzāni idüğün beyāndur, beyt:

Be-cānī ger ḥaridī vaşl-ı cānān şād bāş (31) ey dil

Çi āsān yāftī naḫdī ki ‘ömrī cüst ü cū kerdī⁶⁶

8. Me-rîz āb-ı sirişkem ki bî-tu dūr ez-tu

Çi bād mî-şud (32) u der-ḥāk-ı rāh mî-ğalaṭīd

Dökme gözün yaşın ki sensüz senden ırağ olsun, yıl gibi gitdi ve toprağa yuvalandı. (33) Murād fırkatde gözi yaşı yıl gibi gidüp toprağa yuvalandüğün beyān ider böyle olmak senden ırāk olsun diyü muḥattabıseyḥ-i [181a](1)tarīḳate du‘ā-yı leh ider. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Benüm gözüm yaşınuñ yüzi şuyunu dökme, zîrā sensüz senden ırāk bād gibi oldı (2) ve ḥāk-i rāhuñda yuvalandı. Ğaltīden fā‘ili sirişke rāci‘ olan zamīrdür. Murād girye sebebi ile Ḥudā-yı ‘izz ü cellden teraḥḥum talebidür.

(3) 9.Çü māh-ı rüy-ı tu der-şām-ı zülf mî-didem

Şebnem be-rüy-ı tu rüşen çü rüz mî-gerdīd

Çün senüñ yüzüñ ayınzülf (4) aḥşamında gördüm, gecem senüñ yüzüñ ile gün gibi rüşen oldı. Murād ğayb-ı hüviyyet mülāhazasında tecelli-i cemāl olduğı (5) gice baña gündüz gibi rüşen gelür dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Çünkü senüñ māh gibi yüzüñi şāma benzer zülfünde (6) gördüm, şebüm senüñ yüzün ile rüz gibi rüşen oldı. Ḥitāb Ḥudā’yadır murād zulmet-i kevnde ḳalmış idüm tecelli-i zāt andan ḥalāşum (7) sebeb oldı dimekdür.

10. Be-leb resīd merā cān u ber-neyāmed kām

Be-ser resīd ümīd üṭaleb be-ser ne-resīd

Ağzuma (8) irdi cānum ḥāşıl olmadı murādum Ümīd tükendi ṭaleb tükenmedi murād ḥuşul-i murād zamānı mümted olduğundan (9) şikāyetdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Benüm cānum lebe irişdi ve murādum ḥāşıl olmadı. Ümmīd başa irişdi ve ṭaleb başa irişmedi. Murād (10) ba‘del-mevt ṭaleb lebden cüda oldı eger-çi ümīd münḳaṭi‘ oldı dimekdür. Zîrā ḥayāt mutaşavvir degüldür ki ḥuşul-ı (11) murād müyesser ola.

11. Zi-şevḳ-i zülf-i tu Ḥāfız nüvişt ḥarfīçend

Be-ḥān zi-nażmeş der-güş kun çü mürvārīd

(12) Senüñ zülfüñ şevḳinden Ḥāfız birkaçḥarf yazdı, okı anuñ nażmından ve ḳulaḳda ḳal incü gibi. Murād muḥātabdan şeyḥ-i ṭarīḳatdür (13) anuñ zülfı silsile-i sülūkdur, lâ-cerem anuñ nażmın okuyup ḳulaḳlara incü gibi ḳılmağa lâyıḳdur. **Mevlānā Şem‘ī**

⁶⁶ Ey gönül, eger sevgilinin visalini bir can ile satın aldın isen sevin. Bir ömür aradığımı bu nakdi vermekle çok kolay aldın. (Şâhî, Dîvân)

dir: Senüñ yüzüñ (14) şevkinden Hâfız bir kaç kelime yazdı, anı nazm ile oku ve incü gibi güşuñda eyle. Ya' nî güşuñ küpe eyle zinhâr ferâmûş eyleme.

[257. Gâzel]

Müfte' ilün Fâ' ilün Müfte' ilün Fâ' ilün

(15) 1. Hâfız-ı mescid-nişîn düş be-mey-hâne şud

Ez-ser-i peymân be-reft bâ-ser-i peymâne şud

Mescid-nişîn olan(16) Hâfız dün gice mey-hâneye gitdi,⁶⁷ 'ahd başdan gitdi kadeh başı ile oldı. Murâd ehl-i zâhir maķâmından gidüp ehl-i sülûk u 'aşķ (17) oldı dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Halvet-nişîn Hâfız dün gice mey-hâneye gitdi, zühd ü şalâh 'ahdı hevesinden gitdi (18) peymâne hevesi ile oldı. Bu daķı cevhdür, zühd ü şalâh 'ahdı hevesinden ferâġat itdi, peymâne tarafına gitdi. (19) Murâd rûz-ı ezelde mertebe-i zühdden soñra hâlet-i 'aşķ ihsân olunduġın beyândur.

2. Şâhid-i 'ahd-i şebâb âmede bûdeş (20) be-ķ~âb

Bâz be-pîrâne-ser 'âşık u dîvâne şud

Yiġitlik zamânı maķbûbı aña düşde gelmiş idi ya' nî yiġitliġi düşde (21) görür idi, girü pîrlik zamânında 'âşık u dîvâne oldı. Murâd pîrlik zamânında sâlik-i tarîķat oldı dimekdür. (22) **Mevlânâ Şem'î dir:** Yiġitlik zamânı şahidi anuñ düşına gelmiş idi, pîrlik vaktinde girü 'âşık u dîvâne oldı. (23) Murâd 'aşķ-ı İlahî hayât-ı ebede sebeb idüġin beyândur.

3. Muġbece-i meygede râh-zen-i dîn ü dil

Der-pey-i ân aşınâ ez- (24) heme bigâne şud⁶⁸

Mey-hâne muġbeçesi dîn udil râh-zeni, ol aşına içün dükeliden yâd oldu. Murâd budur ki sâlik ķarîbü'l(25)-irşâd u ehl-i şevķ ü sedâd-geh-i inķıyâd-ı zâhir ve ķalb baġı râh-zeni idi ol 'âlem-i ilâhî aşınası içün cümleden bigâne (26) oldı, **beyt:**

Halka ger bigâne olsa bu Sürûrî tañ degül

Çünkü ehl-i 'aķl ile dîvâne olmaz aşınâ

Mevlânâ Şem'î dir: (27) Dîn u dil yolun urucu bir muġbece geçdi, Hâfız ol aşınanuñ ardında dükeliden bigâne oldı. Şud lafzınuñ fâ'îli Hâfız'dur ki (28) maţla' da zıķr olındı. Muġbeçeden murâd mürşidür ki aña irâdet getürmek ile mâsivadan ferâġat

⁶⁷**Derkenâr:** [maţla' uñ mışrâ' -ı evvelinde ve maķlaş vâķı' olan şı reft ma' nâsinadur bâķîsî oldı ma' nâsinadur.]

⁶⁸**Derkenâr:** [Muġbece-i mey-gede râh-zen-i dîn ü dil]

üzre olmuşdur. Bu ıstılâhât-ı (29) ğarîbe ki bunun iş'ârında vâķ'i olmuşdur, bu ıstılâhât testir içündür.

4. Āteş-i ruḥ-sār-ı gül ḥarmen-i bülbul be-sūht

Çehre-i (30) ḥandân-ı şem' âfet-i pervâne şud

Gül ruḥ-sarunun âteşi bülbul ḥarmanının yakdı, şem'ün güler yüzi pervānenün âfeti oldu. (31) Āfet-i pervāneden murād budur ki her ma'sūḳ 'āşıkını ifna etmek 'adet-i mustemerrihdür dimekdir. **Mevlānā Şem'î dir:** Gülün ruḥ-sārı âteşi (32) bülbulün ḥarmenini yakdı, şem'ün ḥandân u münevver çehresi pervāneye belâ oldu. Murād 'aşḳ u muḥabbet 'āşıkı efnâ itdüğün (33) beyāndur.

5. Girye-i şām u seḥer şükr ki zāyi' ne-geşt

Ḳatre-i bārân-ı mā gevher-i yek-dâne şud

Şām u seḥer ağlaması şükr ki zāyi' [181b] (1) olmadı, bizüm yağmurumuz ḳatresi gevher-i yek-dâne oldu. Mıṣrā'-ı şānī evveli beyān olup murād 'ayān oldu. **Mevlānā Şem'î dir:** (2)Şükr ki şām u seḥer giryesi zāyi' olmadı, bizüm ḳatre-i bārānumuz gevher-i yek-dâne oldu. Murād şām u seḥerde 'aşḳ-ı İlāhî (3) ile olan girye vişāl-ı cānāne vesīle oldu dimekdir.

6. Şūfî-i mecnūn ki dī cām u ḳadeḥ mī-şikest

Zūd be-yek (4) cur'a mey 'āḳl u ferzāne şud

Delü şūfî ki dün ḳadeḥ şıyar idi, tizcek bir cur'a şarāb ile 'āḳıl ü ḥakīm oldu. (5)Murād budur ki şūfî-i ham ki bed-nefs ḳalb-i enāmı şıyup dīvānelik ider idi 'aşḳ-ı İlāhî telezzüz idüp 'āḳıl (6) u nik ḥaslet oldu dimekdir. **Mevlānā Şem'î dir:** Dīvāne şūfî ki dün cām u ḳadeḥi şıydı, bir cur'a mey ile fevrî (7) 'āḳıl u ferzāne oldu. Murād şūfî' aşḳ-ı İlāhiden bî-behre iken 'aşḳa münkir idi, faẓl-ı İlāhî irişüp mürşidden (8) bir feyz sebebi ile tālib-i 'aşḳ oldu dimekdir. Ferzāne 'ārif ma'nāsınadır.

7. Nergis-i sāḳî be-ḥ'ānd āyet-i efsūn-gerî

Ḥalka-ı evrād-ı mā meclis-i efsāne şud

(9) Nergis-i sāḳî okıdı efsūn-gerlik ayetin, bizüm evrādumuz ḥalkası ḥikāyet meclisi oldu. Murād budur ki 'ayn-ı mürşid şevḳ-i (10) ihlāş ve teshîr āyetin okuyup ya'nî *ve mā emirū illā li-ya'budū'l-lahe muḥlişine lehu'd-dīne*⁶⁹ āyetin daḥıfe-men kâne yercū(11)liḳāe rabbihi felya'mel 'amelen şāliḥen velā yüşrik bi-'ibādeti rabbihi

⁶⁹ (وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ) Hālbuki onlara ancak, dini yalnız o'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekāt vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur. (Kur'ân-ı Kerîm, Beyyine, 98/5).

*eḥaden*⁷⁰ âyetin okuyup bizim riyâ ile itdüğümüz cem'iyet-i meclis efsâne (12)itdügi zâhir oldu. **Mevlâna Şem'î dir:** Sâķinüñ çeşmi efsün-gerlik âyetini okudu, bizüm evrâdumuz ḥalkası kışsa-ı meclis (13) oldu. Murâd mürşidüñ nazarı bizi zühd mertebesinden ref' idüp 'aşķ ṭabaķasına irişdüirdi dimekdür.

8. Menzil-i Ḥâfız (14) künûn bezm-geh-i pâdişâst

Dil pey-i dil-dâr reft cân ber-i cânâne şud

Ḥâfız'ıñ menzili şimdi pâdişâh şoḥbet-gâhıdır, (15) gönül dil-dâr ardınca gitdi cân cânân katına gitdi. Murâd vuşûl-ı ila'llah olduĝın beyândur. Mevlânâ Şem'î dir: Ḥâfız'ıñ menzili (16) şimdi pâdişâhuñ bezm-gehidür, dil dil-dâr katına gitdi cân cânâne katına gitdi. Murâd vuşûl-ılla'llâh ḥâşıl olduĝın (17) beyândur.

[258. Gâzel]

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Hergizem naķş-ı tu ez-levḥ-i dil ü cân ne-reved

Hergiz ez-yâd-ı men ân kadd-i ḥırâmân ne-reved

Hergiz(18)senüñ naķşuñ dil ü cânım levhinden gitmez, hergiz benüm yâdımdan ol şalıncı kadd gitmez. Murâd mülâḥaza-i Haķdan ḥâlî olmaduĝın (19)beyândur. **Mevlânâ Şem'î dir:** Senüñ naķşuñ hergiz dil ü cân levhinden gitmez, ol serv-i ḥırâmân hergiz benüm yâdumdan gitmez. Bu beytde şan'at-ı(20) iltifât vardur, min'el-ğaybi il'el-ḥiṭâb. Murâd cânân-ı ezelüñḥayâli hergiz benüm ḥâtırumdan gitmez dimekdür.

2. Ez-dimâĝ-ı men-i ser-geşte (21) ḥayâl-ı ruḥ-ı tu

Be-cefâ-yı felek ü ĝuşsa-ı devrân ne-reved

Ben ḥayrânüñ dimâĝından senüñ ruḥuñ ḥayâli, felek cefâsı ve (22) devrân ĝuşsası ile gitmez. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ben-i ser-geştenüñ dimâĝından senüñ ruhun ḥayâli, felek cefâsı ve devrânüñ (23) ĝuşsası ile gitmez. Murâd 'aşķ-ı İlâhî kendüsünde 'aşķı ḥiç bir vechle zevâl bulmaduĝın beyândur.

3. Der-ezel best dilem bâ-ser-i zülfet peyvend

(24)Tâ ebed ser ne-keşed zi-ser-i peymân ne-reved

Ezelde baĝladı gönlüm senüñ zülfün ucı ile ittışâl, tâ ebed baş çekmeye senüñ muḥabetüñ candan (25) çekmez ve 'ahd başından gitmez. Murâd ĝayb-ı hüviyyete

⁷⁰ (قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا) De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim (şu var ki) bana İlâhınız'ın, sadece bir İlâh olduĝu artık her kim rabbine ulaşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibâdetle hiçbir şeyi ortak koşmasın. Kur'ân-ı Kerîm, Kehf, 18/110)

ve h  zet-i z  ta hubb   ezeli idügin bey  ndur. **Mevl  n     em'   dir:** Ezelde ba  ladı (26) benüm gönlüm ser-i zülfün ile ahd  , t   ebed   ba   çekmeye senün mu  abbet  n c  ndan gitmeye. Bu dağı c  'izdür. Gönlüm senün ser-i zülfün ile 'ahd   (27) ezelde ba  ladı  unki böyledür t   ebed   b    ekmez senün mu  abbet  n c  ndan gitmez. H  t  b H  d  'yadur t   bunda   l  hi h  k  k   i   n dağı (28) c  'izdür.

4. Her   i ez-'a  k-   tu hest   n be-dil    c  n-   men est⁷¹

Be reved   n dil-i men v'ez dil-i men   n ne-reved

Her nesne ki senün (29) 'a  ku  ndan vardur benüm dil    c  numdadır, gider benüm gönlüm ve gönlümden ol gitmez. Mur  d 'a  k-   H  k   albinde   abit idügin (30) bey  ndur. **Mevl  n     em'   dir:** Ol nesne ki senün   amu  n yükünden benüm p  r-h  n gönlüm üzredür, bu benüm gönlüm gider ve benüm gönlümden ol gitmez.

5.   n-  n  n (31) mihr-i tu der-c  n u dilem c  y girift

Ki eger ser be-reved   n zi-dil    can ne-reved⁷²

Ancılayın senün mu  abbet  n benüm gönlümde ve c  numda yir (32) dutdı ki eger ba   giderse ol dil    c  n gitmez. Mur  d bundan 'a  k-   H  kda tera  k  isin bey  ndur ki 'a  k-     l  h     albinde (33)  abit olduğı gibi c  nında dağı   abitd  r. **Mevl  n     em'   dir:** Senün mu  abbet  n c  n u dil  mde ancılayın yerle  di ki eger başum gide [182a] (1)benüm başumdan ol gitmez.

6. Ger reved ez-pey-i h  b  n dil-i men ma'z  rest

Derd d  red   i kuned ger pey-i derm  n ne-reved

Eger h  blar ardınca (2) giderse benüm gönlüm ma'z  rdur, derdi vardur nice ide derm  n ardunca gitmeye. Mur  d h  b  ndan t  ri  at-   mec  s  leri olan     hdur (3) l  cerem derd-i   l  h   b  m  rı olan t  lib anlaru  n ardunca gidüp derm  n ister. **Mevl  n     em'   dir:** Eger benüm gönlüm h  blaru  n ardınca gide ve anlara (4) t  lib ola ma'z  rdur, derdi vardur n'eylesün eger derm  n ardınca gitmeye. Ba'zi nüşhada ger yerine k'ez v  ki' olmuşdur. R    nd  r ki (5) egerçi muz  ari' olma  da c  'izdür. H  b  ndan mur  d evliy  'u'llahdur ki H  d  'dan d  r    ma  c  r olanlaru  n  qurbına sebep olur.

(6) 7. Her ki h    hed ki     H  f  z ne-  ved ser-gerd  n

Dil be-h  b  n ne-dehed v'ez-peyi     n ne-reved

Her kim ki dilerse ki H  f  z gibi olmaya (7) hayr  n g  nl  ni h  blara virmes  n ve anlaru  n ardunca gitmes  n. Mur  d z  hire n  z  r h  blara gönül viren hayr  n-   cih  n oldu  n bey  ndur. (8) Tah  k  ke n  z  r       a gönül viren hayr  n-   H  k oldu  n

⁷¹**Derken  r:**   n-  i ez-b  r-     amet ber-dil-i p  r h  n-   men est

⁷²**Derken  r:** Ki eger ser bereved ez-ser-i men   n ne-reved, (  em'  ).

zikridür, her kim ki hayrân-ı cihân olmak istemez hûblara gönül virmez, her (9) kim ki hayrân-ı Hâk olmak istemez meşâyîhe gönül virmez dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Her kim ki isterse Hâfız gibi ser-gerdân olmaya, (10) hûblara gönül vermeye ve anların ardından gitmeye ve anlara tâlib ü râğıb olmaya. Hûbândan murâd evliyâ'ı'llahdur. Murâd tâlib-i 'aşk olana (11) taḥayyür ve ser-gerdân olmaḡdan ḡalâş müyesser degüldür.

[259. Ğazel]

Mef' ülü Mefâ' ilün Fe' ülün

1. 'Aşk-ı tu nihâl-ı ḡayret âmed

Vaşl-ı tu kemâl-ı ḡayret âmed

(12) Senün 'aşkuñ ḡayret fidânıdur, senün vaşluñ kemâl-i ḡayretdür. Murâd budur ki 'aşk-ı İlâhî ibtidâ-yı ḡayret ve vaşl-ı Hâk intiḡâ-yı (13) ḡayretdür dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Senün 'aşkun ḡayret nihâlı geldi ya'nî ḡayret nihâlıdur, senün vaşluñ kemâl-ı ḡayret geldi (14) ya'nî tamâm ḡayretdür. Ḥiṡâb Ḥudâ'yadur.

2. Bes ġarḡa-ı baḡr-ı vaşl k'âḡir

Hem bâ-ser-i ḡâl-ı ḡayret âmed

Nice vaşl deñizinün ġarḡı (15) ki âḡir hem ḡayret başı üzre geldi. Murâd ḡayrete ġâlib oldu dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Vişâl deryâsına ġarḡ olmuş (16) çok'âşık ki 'âkıbet hem ḡayret ḡâlî tarafına geldi ya'nî ḡayretten ḡalâş müyesser olmadı. Murâd vişâl ḡayret-i dâfi' olmaz (17) dimekdür.

3. Ne vaşl be-mâned ü ne vâşıl

Ân-câ ki vişâl-ı ḡayret âmed

Ne vaşl ḡaldı ne vâşıl ol yerde ki vişâl-ı ḡayret (18) geldi. Murâd ittîşâl-ı ḡayret olıcaḡ vaşl u vaşıl maḡv olur dimekdür. Âmed bunun gibi mahallerde ġâḡ geldi ma'nâsına gelür ġâḡ şıla i'tibâr (19) olunur, ḡaber ma'nâsı virülür nitekim maṡla'da ve maḡlaşda böyledür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ne vâşl u ne vaşıl ḡalur, anda ki (20) vişâl-ı ḡayret geldi.

4. Ez-her ṡarafî ki ġuş kerdem

Âvâz-ı su'âl-ı ḡayret âmed

Her ṡarafdan ki işitdüm, ḡayret su'âli âvâzı (21) geldi. Murâd sâlik-i ṡarîḡat olanlar her ṡarafdan ḡayret su'âlin iderler dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Her bir ṡarafdan (22) ki ġuş eyledüm ya'nî ḡulakṡutdum, ḡayret su'âlinün âvâzı geldi. Murâd herkes ḡayretde idüġin iş'ardur.

5.Yek (23)dil be-nümā ki der reh-i ū

Ber-çihre ne hāl-ı hayret āmed

Bir gönül göster ki anuñ yolında anuñ yüzi (24) üzre hayret beñi gelmeye. Murād bu cümleden sâlikler yüzinden nişân-ı hayret vardır dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Bir gönül (25) göster ki ‘aşk-ı İlâhî yolında çehresi üzre hayret beñi geldi ya‘niçehresinde hayret müşâhede olunur. Kimseye (26)hayretten hâlâş müyesser degüldür, **beyt:**

Her zamān in-rāh bî-pāyān-ter est

Halk her sâ‘at der-ū hayrān-ter est⁷³

(27)6. Şud münhezim ez-kemāl-i ‘izzet

Ān-rā ki celāl-ı hayret āmed

Şandı kemāl-i ‘izzetden, ana ki hayret geldi. Murād budur ki aña ki (28) celāl-i hayret gele kemal-i ‘izzet senden münhezim olur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Kemāl-i ‘İzzetden münhezim ü cüdā oldu, ol kimseye ki (29) hayret celāli geldi.

7. Ser-tā-ka-dem-i vücūd-ıHâfız

Der-‘aşk-ı nihāl-ı hayret āmed

Başdan ayağa Hâfız’uñ vücūdı, ‘aşkda (30) hayret nihāli geldi. Murād kendü zātını bir fidāna teşbihdür ki ol fidan hayret fidānı ola ki şemeresi hayret ola(31) dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Hâfız’uñ cemī‘-i vücūdı, ‘aşkda hayret nihālı geldi. Murād kendüsi ğarîk-ıhayret idüğün beyāndur.

[260. Gazel]

Fa‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

(32) 1. Düş mî-āmed ü ruḥ-sāre ber-efrūḥte būd

Tā kucā bāz dil-i ḡam-zedeī suḥte būd

Dün gice (33) gelürdi yañağı yalunlandurmuş idi, tā girü kıanda bir ḡam urmuşuñ gönlini yakmış idi. Murād tecelli-i cemāl zuhūr idüpḡam-ḡin kimsenüñ kalbini maḥv u fānī itdüğün zıkrıdır. [182b](1)**Mevlânâ Şem‘î dir:** Dün gice geldi ve ‘izārı şu‘lelenmiş idi, ‘aceb kıanda bir ḡam-nākūñ gönlini yakmış idi. Murād Bārī Te‘ālā’dur.(2) Düşdan murād rüz-ı ezeldür. Ruḥsāre ber-efrūḥte būdenden murād

⁷³ Bu yol her zaman sonsuza dek uzundur. Ve bu yolun uzulluğu insanları her saatte şaşkınlığa uğratır. (Attâr, Mantıkut-Tayr).

tecellî-i cemâldur. Mısrâ'-ı şânîden murâd ğam-ı dünyâyâ mağlûb (3) birini mazhar-ı aşk itmekden kinâyetdür.

2. Resm-i 'âşık-kuşî vü şîve-i şehir-âşübî

Câmeî bûd ki ber-kâmet-i ü dühte bûd

(4) 'Âşıköldürmek 'âdeti ve şehre fitne bırakmaşşivesi bir kaftan idi ki anuñkâmetine biçilmiş ve dikilmiş idi. (5) Murâd kahr u ihlâk ve cezb-i kulûb şan'ât-ı zât-ı Hâkdur dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** (6) 'Âşık-kuşlık 'âdeti ve şehir-âşubluşşivesi bir câme idi ki anuñ kâmetine biçilmiş ü dikilmiş idi. Murâd cemî'-i (7) te'sîrât Bârî Te'âlâ'dan idügin iş'ardur. Câme vü kâmet zikri maḥbûba teşbîh i'tibârı iledür ğaflet olunmaya.

(8) 3. Cân-ı 'uşşâk sipend-i ruḥ-ı ḥod mî-dânist⁷⁴

Âteş-i çehre ber-în kâr ber-efrûhte bûd

'Âşıkun cânını kendü ruḥınıñ(9) yüzerligi bilürdi, yüzi odını bu iş üzre yaluñlandurmuş idi. Murâd 'uşşâkınuñ cânını yakmak ve anlara(10) od bırakmak kendünün kemâl-i zuhûrı idügin beyândur. **Mevlânâ Şem'î dir:** 'Uşşâkınuñ cânını kendünün ruḥuna yüzerlik bilürdi,(11) çehre âteşini bu sebebdan şu'lelendirmiş idi. Murâd 'uşşâkınuñ tecellî-i Zâta tahamüllü olmaduĝın beyândur. *Fe'lemmâ tecellâ rebuhu* (12) *lil cebili ca'alehu dekkân ve ḥarra Mûsâşa'ıkan*.⁷⁵

4. Küfr-i zülfeş reh-i din mî-zed ü ân sengîn-dil

Der-reheş meş'ale ez-çehre ber-efrûhte bûd

(13) Anuñ zülfi küfri dîn yolın urur idi ve ol taş gönüllü, kendü yolında yüzinden meş'ale yaluñladurmuş idi. Küfrden (14) murâd tesettür ya'nî ğayb-ı hüviyyet tesettür-i dîn yolun ururdu ki ehl-i dîn olan aña varımazdı ve ol kibriyâşâhibi gerçi (15) yolında cemâlınden tecellî meş'alesin yakar idi. **Mevlânâ Şem'î dir:** Anuñ siyâh zülfi dîn yolını urdu ve ol müstaĝnî (16) anuñ yolında yüzinden meş'ale şu'lelendirmiş idi. Küfr-i zülfdan murâd zulmet-i kevnün müştâd olmasıdır ki te'sîrât-ı Zât sebebi ile(17)çok kimsenün dâleletine sebep olmuştur. Murâd esrâr-ı İlâhiyenün zuhûrına tecellî-i Zâtuñ mu'âvenetidir ki 'uşşâkınuñ tamâm (18) 'ulüvv-i kadrına sebep olmuştur. Bu vech üzre zülfdan murâd esrâr-ı İlâhiyedir, sengîn dildan murâd istîğnadur.

⁷⁴ Üst kısımdaki yazı: mî dānist bildi ma' nāsında hem cā'izdür.

⁷⁵ وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي وَلَٰكِنِ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نُرِيَنَّكَ فَلَئِمَّا تَجْلَىٰ رَبُّهُ مَوْسَىٰ صَغِيرًا فَلَمَّا أَخَافَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de rabbi onunla konuştuĝunda o, "Rabbim! Bana görün; sana bakayım" dedi. Rabbi, "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu daĝa bak; eĝer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin" buyurdu. Rabbi o daĝa tecellî edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim." (Araf, 143).

(19) 5. Dil besî hûn be-kef âverd velî dîde be-rîht

Allâh Allâh ki telef kerd ü ki endûhte bûd

Göñül nicekan ele getürdi (20) velî göz dökdi, Allâh Allâh kim telef eyledi ve kim kazanmış idi. Murâd budur ki nice kimse taḥṣîl-i māl ider kendüharclanmaz bir âhire (21) nasîb olur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Göñül çok kan ele getürdi ammâçeşm dökdi, Allah Allah kim telef eyledi ve kim kesb itmiş (22) idi⁷⁶.

6. Yâr mefrûş be-dünyâ ki besî sûd ne-kerd

Ân-ki Yûsuf be-zer-i nâsere bef'rûhte bûd

Yârîşatma dünyâya ki çok fâ'ide (23) itmedi, ol kimse ki Yûsuf'u geçmez akçeye satmış idi. Ya'nî Yûsuf'un karındaşları satdı ve *şeravhu bi-şememin bahsin derâhime ma'dûdeh*⁷⁷ (24) hasebince Yûsuf'ı geçmez akçeye şatdılar çokfâ'ide itmediler lâ-ceremhâzret-i Hakkı dünyâya şatanlar daḥı böyledür dimekdür. (25) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Yârı dünyâya şatma, zîrâ çok fâ'ide eylemedi, ol kimse ki Yûsuf peygamberi geçmez altuna satmış idi. Murâd (26) an-kiden Yûsuf'un birâderleri olmaḳ ihtimâldür ki ol ma'nâ böyle olur. Ol tã'ife ki Yûsuf'ı zeri nâsare satmış (27) idi. Bey' u şîrâda sîm u zer berâber olduğundan zer didi yoḥsa sîm yeri idi, zîrâ bir kaç dirheme şatdılar. Kûrân-ı (28) 'azîmde beyân olınmışdur ve *şerevhu bi-semenin bahsin derâhime ma'dûdetin*. Zer-i nâsere zikri Yusûf ḥadden ziyâde 'âlî(29)-kadr olduğundan ötürüdür, zîrâ zer Yusûf'a nisbet nâsaredür. Yârdan murâd Bârî Te'âlâ'dur. Hâşıl-ı ma'nâ aşk-ı ilâhîyi (30) terk idüp dünyâya sa'y iden dünyâ-perestler çokzarar itdiler dimekdür.

7. Gerçi mî-güft ki zâret be-koşem mî-dîdem

Ki (31) nihâneş nazârî bâ-men-i dil-sûhte bûd

Egerçi dir idi seni zâr katl iderem görür idüm ki anuñ gizlüce ben gönli yanmışa (32) nazarı var idi.⁷⁸ **Mevlânâ Şem‘î dir:** Egerçi eydür idi ki seni teraḥḥumsuz depelerem görürdüm ki anuñ ben-i dil-suhteye nihânı bir nazarı var (33) idi. Murâd râh-ı 'aşqda 'aşıkñ nefsin helâk itmek ḥaḳîkatda 'aşıkâ nazar u iḥsândur. [183a]

8. Güft ü hoş güft be-rev hırka [183a](1) be-sûzân Hâfız

Yâ-Rab⁷⁹ in ḳalb-şinâsî zi-ki âmûhte bûd

Didi ve hoş didi yûri hırka yak ey Hâfız.(2) 'Aceb bu ḳalb bilmegi kimden öğrendi idi murâd nice kimse hırka giyüp şûfîşûret olduğu rüyâ vüḳlîbîḳlîḳdur anı(3) iḥrâḳ u

⁷⁶ Allah Allah bunda ta' accüb içündür.

⁷⁷ (وَسَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ) (Kafile Mısır'a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi. (Kur'an, Yûsuf, 12/20).

⁷⁸ **Derkenâr:** Murâd nefsi katl itdügi 'ayn-ı inâyet ile nazar itdügüdür

⁷⁹ **Derkenâr** (üst): Yâ Rab bunda 'aceb ma' nâsınadır.

maḥv emr itmek riyā vükalbşinâşlık eşeridür dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Didi ve laṭîf didi yürü hırkañı(4) yaḳ ey Hâfız. ‘Aceb bu kalb-şinâşlığı kimden öğrenmiş idi. Murâd mürşidüñ iş‘ âridur Hâfızda olan vücûdı ki vişâla (5) mâni‘dür.

[261. Gazel]

Fâ‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1. Kâtl-i ĩn haste be-şemşîr-i tu taḳdîr ne-bûd

Ver ne ez-ğamze-i cādū-yı tu taḳşîr ne-bûd

Bu hastanun (6)katli senunḳılıcuñ ile muḳadder degül imiş, yoḫsa senun cādūgamzeñden taḳşîr yoḳ idi. Murâd muḫâtabdan nefsdür ki ihlâk-ı (7) rûḫda ya‘nî azâb-iâḫirete giriftâr kılmakda sa‘yıçoḳdur ammâ *el-ma‘şûmü men ‘aşmea’llâhü*⁸⁰ ḫasebi ile anuñzararından emîn (8) olur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Bu hastenun katli senun tiḡuñ ile muḳadder degül idi, yoḫsa senun cādūgamzeñden taḳşîr yoḳ idi.

(9) 2. Yâ-Rab âyîne-i ḫüsn-i tu çi cevher dâred

Ki der-ûâḫ-ı me-râḳuvvet-i te‘şîr ne-bûd

‘Aceb senun ḫüsnun âyînesinun ne cevheri vardır (10) ki anda bizüm âhimuzunḳuvvet-i te‘şîri yoḳdur. Murâd budur ki nefis-i insâniye *en-nefsü ḫiye‘ş-şanemu’l-ekberü*⁸¹ mücebince mevdûde ve ma‘bûdedür (11) anuñışlâḫı için ‘aḳl cidd ü sa‘y idüp âḫ eyler ammâ anuñâyînesine te‘şîr kılmaz. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Senun ḫüsnun âyînesi (12) ‘aceb ne cevher ki benüm âhimun anda te‘şîr-i ḳuvveti olmadı. Murâd Hâḳ Te‘âlâ’nuñ kemâl-i istignâsın beyândur.

3. Men-i dîvâne (13) çü zülf-i tu rehâ mî-kerdem

Hîç lâyıḳ-terem ez-ḫalka-ı zincîr ne-bûd

Ben dîvâne çün senun zülfünşalıvirdüm. Hîç zincir (14) ḫalkasından baña lâyıḳrek yoḳdur yâ hîç baña lâyıḳrek zincîr yoḳdur. murâd budur ki nefsun dâ‘im zülfin dutup aña irḫâ-yı (15)‘inân itmemek gerek çünki ben anızabṭ itmedüm ben dîvâne zincirden ḡayrıya lâyıḳ degülem yâ hîç bir zincire lâyıḳrek degülem ki(16) ya‘nî zincîr ile uşlanacaḳ delü degülem dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ben-i dîvâne çünki senun zülfünı terk itdüm. Hîç baña zincîr (17) ḫalkasından lâyıḳ-rek olmadı. Zülfdan

⁸⁰ Günahsız olan kişi Allah’ın koruduḡu kişidir. (Hadîs) Kaynak Kitap: İbn Mende et-Tevhîd, Hadîs No: 294.

⁸¹ “Nefis putların anasıdır. İnsanların yaptıkları put yılan ise nefis ejderhadır. İnsanların elleriyle yaptıkları putlar kırılır, yok edilir ama nefis her dâim kıvılcım üretmeye meyilli çakmak gibidir. Put kıvılcımdır, nefis ise çakmak. Kıvılcım çıkarma su ile söner ama taş ve demirden olan çakmak su ile sönmez.” (Kaval, 2011 s.149-163.)

murād bunda esrār-ı İlāhīyedür ki mecānīn-i ‘aşkuñ zincīridür anı terk itmek dīvānelikdür.

4. (18) Nāzenīn-ter zi-ḳadet der-ḫemen-i nāz ne-rest

Ḥoş-ter ez-naḳş-ı tu der-‘ālem-i taşvīr ne-būd

Senüñ ḳaddüñden nāzenīnrek nāz ḫemeninde (19) bitmedi, senüñ naḳşuñdan ḥübrek ‘ālem-i taşvīrde olmamışdur. Murād nefsüñ nāzın ve ḥüsn-şüret ü i‘zāzın beyāndur. **Mevlānā Şem‘ī dir:** (20) Nāz ḫemeninde senüñ ḳaddüñden nāzenīn-reg bitmedi. Ḳadetde olan tā ḥiṭāb içündür. ‘Ālem-i taşvīrde senüñ naḳşuñdan laṭīf-reg olmadı. Ḥiṭāb mürşidedür ki (21) anuñ vaşfindan mübālağa ider.

5. Tā meger hemçü şabā bāz be-kūy-ı tu resem

Ḥāşilem dūş be-cüz nāle-i şeb-gīr ne-būd

Tā meger şabā gibi (22) girü senüñ maḫalüñe irişem, ḥāşilum dün gice nāle-i şeb-gīrden ğayrı degül idi. Murād muḫāṭabdan nefsdür ve anuñ maḫallesı ‘ālem-i İlāhī’dür (23) girü aña irişeyim demekden murād sābıkan ol ḫazretde idük girü ol ḫazrete vuşul müyesser olsa dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** (24) Ola ki şabā gibi girüsenüñ maḫalleñe irişem, dün gice benüm ḥāşilum nāle-i şeb-gīrden ğayrı degüldür. Nāle-i şeb-gīr bunda şabāḫa deĝin olan (25) nāle ma‘nāsinadur egerçi seḫerde olan nāleye dirler, kūydan murād Cenāb-ıḲudsdur.

6. Ser zi-ḫayret be-der-i mey-gedehā mī-kerdem

(26) Çün şināsā-yı tu der-şavma‘a yek pīr ne-būd

Başı ḫayretten mey-ḫāneler ḳapusına dolanduram çün seni bilici şavma‘ada (27) bir pīr yok idi. Murād budur ki seni şavma‘a pīrlerinden bilür pīr bulunmadı ben ḫayretten ‘aşḳ-ıİlāhī olan yerleri (28) dolanuram, **beyt:**

Geh mu‘tekif-i deyrem vü geh sākīn-i mescid

Ya‘nī ki tü-rā mī-talebem ḫāne-be-ḫāne

Mevlānā Şem‘ī dir: Ḥayretten başımı (29) mey-ḫāneler ḳapısı üzre eyledüm ya‘nī mey-ḫānelere vardumçünki şavma‘ada seni egleyici bir pīr olmadı. Murād çünki şaliḫada (30) ‘aşḳ-ı İlāhī’den eşer görmedüm ‘uşşāḳ cānibine teveccüh itdüm dimekdür.

7. Ān keşīdem zi-tu ey āteş-i hicrān ki çü şem‘

(31) Cüz fenā-yı ḫodem ez-dest-i tu tedbīr ne-būd

Anı çekdüm senden ey hicrān āteşi ki şem‘ gibi kendü fenāmdan ğayrı senüñ elüñden (32) tedbīr yok. Murād fenā-yı nefis olmayınca hicrāndan ḫalāş olunmaz ki vuşul ila‘llāh bulunmaz dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** (33) Anı çekdüm ey firāḳ

âteşi senden ki şem‘ gibi kendümi ifnâ itmekden ğayrı senüñ elünden ħalâşa tedbîr üçäre olmadı.[183b]

(1) 8.Āyetī būd ‘azāb endüh-i Ĥāfız bī-tu

Ki ber-i hīç-keseş ĥācet-i tefsīr ne-būd

Bir āyet idi ‘azābdan Ĥāfız’uñ ğuşşası sensüz (2) ki hīç kimsenüñkatında tefsīre muhtāc degüldür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ĥāfız’uñ ğuşşası sensüz bir ‘azāb āyeti idi ki hīç kimse (3) katında anı tefsir u beyān itmege ĥācet olmadı. Ĥitāb Ĥudā’yadur āyet luġatda nişān ma‘ nāsınadur.

[262. Ġazel]

Mef‘ ülü Mefā‘ ilün Fe‘ ülün

1.Dil şevķ-i (4) lebet müdām dāred

Yā-Rab zi-lebet çi kām dāred

Göñül senüñ lebüñ şevķini müdām dutar, ‘aceb senüñ lebünden ne murād dutar. Lebden murād (5) kelāmu’llāhdur andan ‘aceb ne murād dutar dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Göñül dā’im senüñ lebüñşevķini tutar, ‘aceb senüñ lebünden (6) dil ne murād tutar. Ĥitāb Bārī Te‘ālā’yadur. Lebden murād şıfat-ı tekellüm ü kelām-ı İlāhī’dür.

2. Cān şerbet-i mihr ü bāde-i şevķ

(7) Der-sāġar-ı dil tamām dāred

Cān muĥabbet şerbetin ve şevķşarabın göñül ĳadeĥinde tamām dutar. Murād ĳalbi ĳadeĥe teşbīh anda olan (8) muĥabbeti şerbete ve şevķi şarāba teşbihdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Cān muĥabbet şerbetini ve şevķ bādesini göñül sāġarında müdām tutar. (9) Murād dil-ī şevķü muĥabbet ile pür idüġin beyāndur.

3. Şūrīde-i zülf-i yār dā’im

Der-dām-ı belā maķām dāred

Yār zülfī şūrīdesi (10) dā’im, belā aġında maķām dutar. Murād ġayb-ı hüviyyete ve zāt-ıĥazrete mübtelā olan nihāyetine irmez, ‘itāba ġiriftār ĳalur dimekdür. (11) **Mevlānā Şem‘ī dir:** Yāruñ zülfünüñ sevdāyısı dā’im, belā tūzaġında maķām tutar. Murād esrār-ıİlāhīyeye tālīb olan kimse derd (12) ü belādan herġiz ħalāş bulmaz dimekdür.

4.Tā şayd koned dilī be-şūĥī

Ber-ġül zi-benefşe dām dāred

Tāşayd ide bir gönli (13) şūhlık ile gül üzre benefşeden ağı vardır. Gül den murād keşfdür ve benefşeden hattı u ‘ilm-i zāhirdür ki ol (14) ‘ilm-i zāhir nicelere dām olup mūcibi ile ‘amel itmeyüp keşfden mahrūm qalurlar. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Tā şūhlık ile bir gönli (15)şayd ide gül üzre benefşeden tūzaqtutar. Gül den murād yüzi ve benefşeden murād hattıdır. Murād esrār-ıllāhīyenūñ (16)kurb-ı Zāt'a sebep olmasını iş‘ārdur ki dil-i ‘āşık anı hāşıl itmek ile buña vuşul müyesser olur.

5.Āhır resedem ki bāz(17) pursem

K‘ān dil-ber-i mā çi nām dāred

Āhır aña degerem ki şoram ki ol bizüm dil-berimüzüñ ne adı vardır. Murād günah-i zāt ma‘lūm (18) olmamak muqarrer ammā esrār-ı esmā teftiş olunmak revādur dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Āhır bana irişür mü ki girüşoram ki ol bizüm dil-beremüz (19) ne nām tutar. Murād Bārī Te‘ālā hazretidür.

6.Bā-yār kucā nişined ān-kū

Endiše zi-hāş u ‘ām dāred

Yār ile kaçan (20) oturan ol ki hāş u ‘ām fikrin dutar. Murād meşālih-i nāsa meşgūl olup muşāhib-i dünyāya muqayyed olan hālvat ü (21)‘uzlet hāzzın bulmayup ma‘şūq-ıhāqīkī ile şöhet ü muşāhabete mālīk olmaz dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Yār ile kanda (22) oturur ol kimse ki o hāş u ‘āmdan endiše tutar. Murād fikr-i māsivadan hālāş bulmayan vişāl-ı Hāqq'a vuşul bulmaz (23) dimekdür.

7.Hurrem dil-i ān-kesī ki şöhet

Bā-yār ‘ale'd-devām dāred

Şād ol kimsenüñ gönli ki şöheti yār ile ‘ale'd-devām dutar. (24) Murād ‘uzlet ühālvat ihtiyār iden yār-ıhāqīkī ile ins tahşil ider, hāzz-ı külliye irer dimekdür. **MevlānāŞem‘ī dir:** Mesrūrdur (25) ol bir kimsenüñ gönli ki Hudā ile devām üzre şöhet tutar. Murād müşāhedeye irişe dimekdür ki şöhet terkinin ma‘nāsı mışrā‘-ı (26) şāniye kayd olındı.

8.Hāfız çi demī hoşest meclis

K'esbāb-ı tarab tamām dāred

Ey Hāfız ne hoş bir demdür ve hoş (27) meclisdür ki şenlik esbābını müdām duta. Murād esbāb ferāğı olanuñ hūsn-i hālīne rağbet ider. **Mevlānā Şem‘ī dir:** (28) Ey Hāfız ne laţif bir demdür ü meclis ki tarab esbābını tamām tuta. Dāredüñ fa‘ili meclise rāci‘ olan zamīrdür ki (29) dāredüñ tahtında müstetirdür.

[263. Ğazel]

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün⁸²

1. Zi-men şalāḥ u selāmet kes īn gümān ne-bered

Ki kes be-rind-i ḥarābāt ḡann-ı ān ne-bered

(30) Benden şalāḥ u selāmeti kesme bu ḡannı iletmez ki kimse ḥarābāt rindine ol ḡannı iletmez. Murād budur ki ben melāmiyye ṭā'ifesiinden (31) ve 'amelin ihlāş ile kılanlardanum ḡāhirde kendümi rind-i ḥarābāt u 'āmā gösterdüm ki kimse benden şalāḥ-ı a' māl ve selāmet-i aḥvāl (32) ḡann itmez. **Mevlānā Şem'ī dir:** Benden şalāḥ ü selāmet kimse bu ḡannı iletmez, zīrā kimse mey-ḥāne levendine ol ḡannı iletmez. Murād mürāiler (33) gibi şālīḥ 'amelimi ḥalka fāş eylemezem dimekdür.

2. Men īn muraḡḡa' -ı dīrīne behr-i ān dārem

Ki zīr-i ḥırḡa keşem mey kes īn [184a](1)gümān ne-bered

Ben bu eski ḥırḡayı anuñçün dutaram ki ḥırḡa altında çekem şarābı kimse bu gümānı iletmeye. Murād eski ḥırḡadan budur ki ben girü eski (2) ḡaftanımı giyüp şūfiyāne kisvete girmezem tā ki 'aşḡ-ıllāḥī vü ihlāş ile 'ibādeti 'avāmu'n-nās libāsı altında (3) idem beni kimse şūfī vü 'ābid şanmaya. **Mevlānā Şem'ī dir:** Ben bu dīrīne muraḡḡa'yı andan ötüri üstümde tutarım ki ḥırḡa altında şarāb (4) çekem kimse bu ḡannı iletmez. Murād tesettür içün 'avām kisvetinde 'aşḡa sa'y iderüm dimekdür. Dīrīne bunda eski ma'nāsınadır.

3. Me-bāş (5)ḡırre be-'ilm ü'amel faḡīḥ müdām

Ki ḥiḡ-kes zi ḡazā-yı Ḥudāy cān ne-bered

Maḡrūr olma 'ilm ü'amele ey faḡīḥ müdām ki ḥiḡ kimse Allāḥ (6) te'ālāḡazāsından cān iletmez. Murād budur ki *es-sa'īdü sa'īde fī baṭni ümmiḥi ve's-şāḡiyyu fī baṭni ümmiḥi*⁸³ ḡasebince ḡazā-yıḤudā'da (7) sa'īd olan sa'īddür, şāḡī olan şāḡīdür ol kim şāḡī taḡdīr olunmuş ola ol sa'īd olmaz lā-cerem'ilm ü'amele maḡrūr (8) olmaḡ revā degüldür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Ey faḡīḥ dā'im 'ilm ü 'amele maḡrūr olma, me-bāş nehy-i ḡāzırdur, zīrā ḥiḡ kimse Ḥudā'nuñ ḡazāsından (9) cān iletmez.

4. Me-şev firifte-i reng ü būḡadeḡ der-keş

Ki jeng-i ḡam zi-dilet cüz mey-i muḡān ne-bered

Reng ü būya aldanmış olma (10) ḡadeḡçek ki ḡam pasın göñülden muḡān şarābından ḡayrı iletmez. Murād reng ü būdan ḡāhiri āreste olan şeyḡ ve ehl-i kisvetdür ve (11) muḡāndan murād şeyḡ-i şāḡib-i ḡāletdür. İmdi ḡāhiri ārāste vü pīrāste olana aldanma

⁸² **Derkenār:** (Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün Mefā' ilün)

⁸³ Saīd anasının karnında saīddir, şāḡī de anasının karnındaki şāḡīdır. (Hadīs)

ya'nizāhirūn tezyīn itmek (12) ile kendüni iyü oldum şanma 'aşk-illāhī pür-süz giderür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Reng ü bûya firifte olma şarāb nûş eyle (13) zîrā senüñ qalbūnden ğam pāsını muğlar şarābından ğayrı iletmez. Murād dünyānuñ zeḥārifine mağrūr olma bir mürşid ele götürüp andan (14) müstefid olmakla muḥabbet-i masivā pasını izāle eyle dimekdür.

5.Egerçi dīde buved pāsbān-i tu ey dil

Be-hūş(15) bāş ki naḳd-i tu pāsbān ne-bered

Egerçi göz senüñ pāsbānuñdur ey gönül, 'aql ile ol ki senüñ naḳdūñ pāsbān iletmeye. Murād (16) budur ki aşḫāb-ı teşriḥ dimişlerdür ki *ḥalaḳa'llāhu'l-'aynu fī'ale'l-beden ke-ḥārisū'l-bustān*⁸⁴ pes göz pāsbāndur ammāğāfil (17) olmak olmaz ki gāhī pāsbān u bekçi kişinüñ mālın seriḳa ider lā-ceremen-naḳrete *sehmūn mesmūmūn min siḥāmi iblise*⁸⁵ḥasebince ve men lem yemlik(18) 'aynehu lem yemlik qalbehu⁸⁶ muḳtezāsınca göz seni ḥubb-ı māsivāya ve meyl-i dünyaya düşürüp sermāye-i 'ömrüñi zāyi' itmeye. **Mevlānā Şem'ī dir:** (19) Egerçi senüñ pāsbānuñ gözdür ey gönül 'aql u nazaruñ ile ol senüñ naḳdūñi pāsbān iletmeye, **beyt:**

Ey dīde-i şūḥ(20) mī-keşed dil be-kemend

Ḥ-āhī ki be-kes ne-dehī dil dīde be-bend

6.Be-sa'y kūş eger müzd bāyedet ey dil

Kesī ki kār (21)ne-kerd ecr-i rāygān ne-bered

Sa'ya duruş eger şevāb gerek ise saña ey gönül, bir kimse ki iş işlemedi ücreti rāygān(22) iletmez. Murād budur ki *leyse li'l-insāni illā mā se'ā ve enne sa'yehu sevfe yūrā*⁸⁷ḥasebince *inna'llāhe lā yuḍiyu' ecra'l muḥsinīn*⁸⁸ muḳtezāsınca (23) 'amel idene şevāb olur. **Mevlānā Şem'ī dir:** Eger sana müzd gerek ey gönül sa'ya çalış bir kimse ki iş işlemedi müft ücret iletmez. (24) Murād *eddunyā mezra'atun-āḥiret*⁸⁹ mucibince dünyāda ne itdi ise āhiretde anuñ cezāsını görür dimekdür.

7. Suḥan be-nezd-i suḥan-dān (25) edā me-kon Ḥāfız

Ki tuḥfe kes dūr ü gevher be-baḥr u kār ne-bered

⁸⁴ Allah, gözü bahçe bekçisi gibi bedeninin en üst bölgesinde yaratmıştır. (Kelām-ı Kibâr)

⁸⁵ Harama bakmak şeytânın zehirli oklarından bir oktur. (Hadîs)

⁸⁶ Gözüne sahip olamayan kalbine sahip olamaz. (Hadîs)

⁸⁷ (وَأَنْ لِّسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى وَأَنْ سَعْيُهُ سَوْفَ يُرَى) Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. (39) Ve çalışması da ileride görülecektir. (40) (Kur'ân, Necm, 53/39-40).

⁸⁸ (قَالُوا غَائِكْ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) Yoksa sen, gerçekten Yûsuf musun? Dediler. O da: (Evet) ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. (Birbirimize kavuşmayı) Allah bize lütfetti. Çünkü kim (Allah'tan) korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez, dedi. (Kur'ân, Yûsuf, 12/90)

⁸⁹ Dünyâ, âhiretin tarlasıdır. Bkz. Aclûnî; Keşfü'l-Hafâ, c. 1, s. 364.

Sözi söz bilür kimse atında edâılma ey Hâfız ki kimse dürr ü (25)güheri bar u kâna iletmez. Murâd budur ki suandân bâr u kân menzilesindedür, bare incü ve kâne gevher iletme reva degüldür (26) pes fuzelâ vü fuşehâatında ‘arz u kemâl ‘aybdur dimekdür. **Mevlâna Şem‘î dir:** Suan-dân atında söz söyleme (27) zîrâ bar u kâna kimse dürr ü gevher tufe iletmez. Dürr bara ve gevher kâna göredür. Murâd fuzalâ uzurunda izhâr-ı (28) fazl u faşâat u ‘ayb idügin iş‘ardur.

[264. azel]

Mef‘ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

1. Dî pîr-i mey-fürüş ki zikreş be-ayr bād

(29) Güftâ şarâb nûş u am-ı dil be-ber zi-yād

Şarâb şatıcı pîr ki zikri ayr olsun, didi şarâb iç ve gönül amın gider yâddan. (30) Pîr-i mey-fürüşdan murâd vâ‘izü mürşiddür ki ‘aş-ıllâhî nûş idüp am-ı dünyâyı ferâmüş itmek ider. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (31) Dün mey-fürüş pîr ki anuñzikri ayr ile olsun, eyitdi şarâb nûş eyle ve gönül amını yâduñdan gider.

2. Güftem be-bād mî- (32)dihedem bāde nām u neng⁹⁰

Güftâ abûl kon suan u her-i bād bād

Didüm yile virür şarâb nām u ‘arı, didi (33) abûl ıl sözi her ne olursa olsun. Murâd [184b] (1) ‘aş-ı İlâhî ihtiyâr idüp nām u nāmûsı terk itmek gerekdir dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Eyitdüm şarâb benüm nām u nengümi bāda virür, mürşid eyitdi söz abûl eyle ve her ne olursa olsun. Murâd nām u neng ile ‘aş-ı İlâhî cemi‘ olmaduın ve ‘aş-ı cemi‘-i nesneden mabûl idügin iş‘ardur.

3. Sûd u ziyān u māye çüāhed şuden zi-dest

Gü-behr-i ĩn mu‘āmele am-ĭn me-bāş u şād

(4) İşşı vü ziyān vüsermāye elden gitse gerekdür, di bu mu‘āmeleden ötüri am-ĭn üşād olma. Murâd budur ki *likeylā te‘sev (5) ‘alā mā fāteküm velā tefraū bimāātāküm*⁹¹ hasebince metā‘-ı dünyānuñ fevti ve uşûli için am-ĭn üşād olma olmaz dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (6) Fā‘ide vü ziyān ü sermāye çünki elden gitse gerek bu mu‘āmeleden ötüri am-ĭn u şād olma.

4.Bādet be-dest bāşed eger dil (7) neĭ be-ĭç

⁹⁰**Derkenâr:** Güftem be-bād mî(32)-dihedem bāde nām u neng, Şem‘î.

⁹¹لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (Allah bunu) elinizden ıkana üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdii nimetlerle şıarmayasınız diye açıklamaktadır. Çünkü Allah, kendini beenip böbürlenlen kimseleri sevmez. (Kur‘ân, Hadid, 57/23).

Der-ma'razi ki taht-ı Süleymân reved be-bâd

Elünde yil olur eger gönül virüseñ hîçe, bir 'arz yerinde ki Süleymân (8) tahtı gider yile. Murâd hîçden dünyâdur ki nîst hest nümâdur, her kim ki aña gönül vire vaqt-i mevtde ve huzûr-ıHâkda (9) elinde yil olur. **Mevlânâ Şem'î dir:** Senün elünde yil olur eger hîçe gönül koyasın, bir maħalde ki Süleymân'ın tahtı yile gider ya'nî âhirete tehi(10)-dest gidersin eger dünyâya muħabbet idesin. Hîçden murâd dünyâdur. Ma'raz feth-ı mîm u kesr-i rā ile ism-i mekândur ki maħal anı ister. Ma'raz kesr-i mîm u (11) feth-ı rāy ile hayn-ı bey'ide esîrlere giydirdükleri şevbün ismidür ve isti' māl olunan da budur, **beyt**

Dünyâ ne metâ'îst (12) ki erzed be-nizâ'yi

Bâ-ħaşm müdârâ kon u bâ-dost muvâsâ

8. Hâfız geret zi-pend-i ħakîmân melâletest

Küteħ konîm kışsa ki (13)'ömret dırâz bâd

Ey Hâfız eger saña ħakîmler naşîhatinden melâmet var ise kışsa idelüm kışsa ki 'ömrün üzre olsun. Murâd (14) budur ki pend-i ħakîmden her kim ki kim melâmet gelürse aña dirüz: Senünle sözümüz yokdur sağ ol var ol. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey Hâfız (15) 'âkıllar pendinden eger saña melâlet var ise kışsa idelüm idem kışsayı ki senün 'ömrün dırâz olsun. Murâd naşîhat-peziir (16) olmayana naşîhat itmek ma'kül degül idügin aşikârdur, **meşnevî:**

Me-rîz ey ħakîm âstînhâ-yı dürr

Çü mî-bîni ez-ĥîşten (17) ĥâce pür

Zi-'ilmeş melâl âyed ez-va'z neng

Şakâyık be-bârân ne-rüyed zi-seng⁹²

[265. Gâzel]

Me'ülü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün

1. Ān-râ ki cām-ı şâfi-i (18) şahbâş mî-dehend

Mî-dân ki der-ħarîm-i ħarem câş mî-dehend

Aña ki şâfîkadehi şarâbın vireler, bil ki ħarem ħarîminde (19) aña yir virürler. Murâd 'aşk-ı ilâhî virilen muħarrebü'l-ħazret olur dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ol kimseye ki şahbânun şâfî cāmını (20) virürler, bil ki ħarem-i Kuds ħavlısında aña yer virürler

⁹² Ey hakim kendinden bilgili bir hocayı gördüğünde, eteklerine incileri dökme. Onun ilmine melal, vaazından ayıp gelir. Taştan yağmurla bile çiçek açmaz.

ki ya'nî herkime ki 'aşk-ı İlâhî naşîb ola Cenâb-ı Kuds'a vuşûl bulup mağbûl-ı (21) Hâk olur. Şahba kırmızı şarâbdur bunda 'aşk-ı İlâhî murâddur.

2. Şûfî me-bâş münkir-i rindân ki sırr-ı 'aşk

(22) Rûz-ı ezel be-merdüm-i kallâş mî-dehend

Ey şûfî rindler münkiri olma, 'aşk sırrın ezel güninde harâbâtî kişiye (23) virürler. Murâd melâmîye vü ehl-i ihlâş vâkıf-ı esrâr olur dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey şûfî rindlere münkir olma (24) zîrâ 'aşk sırrını rûz-ı ezelde harâbâtî kimselere virürler. Rindândan murâd bunda şüret-i melâmîyede olan 'uşşâkdur (25) ki esrâr-ı İlâhîye vâkıflardur. Merdüm cem' u müfred isti'mâl olunur ammâ bunda evvel evlâdur, kallâşharâbât ma'nâsınadır

3. Sâkî biyâr bâde-i gül-reng-i (26) müşk-büy

Karbâb-ı 'aql zaḥmet-i evbâş mî-dehend

Ey saḳi getür gül renglü müşk kokuşu şarabı ki 'aql ehilleri (27) bî-kare zaḥmet virürler. Murâd 'aşk-ı İlâhî nûş idüp kâr-ı dünyâdan batḥâl olanlara 'aql-ı ma'âşşâhibi olanlar (28) zaḥmet virürler imdi şeyḥ anlara daḥı 'aşk-ı İlâhî nûş itdür ki hem-hâl olalar dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey sâkî müşk-râyıḥalu (29) gül renglü şarabı getür, zîrâ erbâbı 'aql evbâşa zaḥmet virürler. Pes ey mürşid şarâb-ı 'aşk ile bizi ol zaḥmetden(30) ḥalâş eyle.

4. Ez-lezzet-i ḥayât ne-dâred temettu' î

İm-rûz her ki va' de-i ferdâş mî-dehend

Ḥayât lezzetinden dutmazlar bir fâ'ide(31)-lenmek bugün her kim ki yarına va' de vireler, Murâd budur ki *'amelû li-âḥiretiküm ke'enneküm temûtüne ġadan*⁹³ mücebince 'amel âḥiretde isti'câl gerek şol kim (32) anı yarına te'ḥîr itdürüp 'amelde ihmâl vireler, anuñ lezzet-i âḥiretten fâ'idelenmesi olmaz. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ḥayât lezzetinden bir fâ'ide tutmaz,(33) herkim ki bugün aña ferdâ va'desin virürler. Murâd her kim ki ḥâzır 'ömrini 'aşk u tâ'ata şarf itmeyüp ferdâya mağrûr [185a](1) oldu, âḥiretde bî-naşîb olur dimekdür.

5. Muṭrib be-sâz perde-i 'uşşâk-ı bî-nevâ

K'ân-râ ki bî-nevâst nevâhâş mî-dihend

(2) Ey muṭrib düz perde-i 'uşşâk-ı bî-nevâyı ki ol ki nevâsuzdur aña nevâlar virürler. Murâd muṭribden şevk ü ḥâlet virendür (3) ki anuñ kelâmı feyezân-ı İlâhîye bâ'ış olur. Bu beyt Şem'î şerḥ itdüğü nüshada bulunmadı.

6. Ḥâfız be-terk-i cennet-i firveds mî-koned

⁹³ Yarın ölecekmiş gibi ahiretiniz için amel ediniz. (Hadis) Müsnedü's-Şihâb, Hadis no: 672.

(4)Ger der-ḥarīm-i vaşl-ı tu me`vāş mī-dehend

Hâfız cennet-i Firdevsi terk ider eger senüñ vaşluñ ḥarīminde aña mekân vireler. (5) Murād temkīn-i ḥarīm-i vaşl-ı yār bulan mā`il-i Firdevs olmaz dimekdür. **Mevlānā Şem`ī dir:** Hâfız firdevs cennetini terk eyler eger senüñ (6) vaşluñ ḥarīminde aña maḳām vireler. Hıṭāb Bārī Te`ālā'yadur.

[266. Ğazel]

Mef`ülü Fā`ilātü Mefā`ilü Fā`ilün

1. Kārem zi-devr-i çarḥ be-sāmān ne-mī-resed

(7) Hūn şud dilem zi-derdbe-dermān ne-mī-resed

İşüm devr-i felekden şalāḥa irmez, ḳan oldı gönlüm (8) derdden dermāna irmez. Murād zamāneden şikāyetdür.⁹⁴

2. Bā-ān ki ḥāk-i kūy şudem hem-çü seg henüz

Āb-ı ruḥem hemī reved ü nān ne(9)-mī-resed

Bunuñ birle ki maḥalle ṭoprağı oldum kelb gibi henüz yüzüm şuyı gider ekmek irmez. Murād tezellül idüp müntefi(10) olmaduğın ḥikāyetdür. **Mevlānā Şem`ī dir:** Şunuñ birle ki kelb gibi anuñ maḥallesüñüñ ḥāki oldum henüz yüzüm şuyı gider (11) ve nān irişmez.

3. Pey-pāreī ne-mī-kenem ez-hiç üstüḥ`ān

Tā şad hezār zaḥm be-dendān ne-mī-resed

Bir kesük ḳoparımaz hiç bir kemükden (12) tā yüz biñ zaḥm dişe ırmeye. Murād çokşefḳat ile az menfa`at ḥāşıl iderem dimekdür. **Mevlānā Şem`ī dir:** Hiç (13) üstüḥ`āndan bir sugur pāresini ḳoparmazum ki dişüme yüz biñ zaḥm irişmeye. Bu söz keşret-i zaḥmetden ve meşāḳḳatden kināyetdür. (14)

4. Sîrem zi-cān-ı ḥod be-dil-i dostān velī

Bî-çāre-rā çı çāre çü feryād ne-mī-resed

Ṭoydum kendü cānumdan dostlar (15) göñli ḥaḳḳıçün, bi-çāreye ne çāre çü fermān irmez. Murād kemāl-i zücrenden mevt isterin ammā ırmemişdür dimekdür. **Mevlānā Şem`ī dir:** (16) Dostlaruñ kalbi ḥaḳḳıçün cānumdan doymışum ve pınar olmuşım, bî-çāreye ne çāre çünki ol fermān-ı İlāhî irişmez. Murād (17) kemāl-i ıztırābdan mevt ṭaleb itdüğün beyāndur.

⁹⁴**Derkenâr:** Mevlānā Şem`ī dir: Benüm işüm devrinden çarḥuñ âsānlığa irişmez. Derdden gönlüm hūn oldı ve dermāna irişmez. Murād merāmınuñvefāsuzluğındañşikāyetdür, şaḥḥ.

5. Ya'küb-râ dü-dîde zi-ḥasret sefid geşt

Āvāzei (18) zi-Mısr be-Ken'ân ne-mî-resed

Ya'küb'un iki gözi ḥasretten ağardı, bir āvāze Mısr'dan Ken'ân'a irmez. Murād budur ki taḳdîr-i (19) Ḥaḳ'da zamân-ı ḥasret tamâm olmamış imiş, anuñçün Yûsuf tarafından Ken'ân'a haber gelmemiş idi, benüm ḥâlüm daḥı buncılayındur (20) dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ya'küb ḥazreti'nün ḥasretten iki gözi ağardı, *Vebyaḍḍat 'aynāhu mine'l-ḥuzn*⁹⁵ Mısr'dan (21) Ken'ân'a bir āvāze irişmez. Murād aḥvâl-i 'âlem ziyâde perişân idügin beyândur.

6. Ez-ârzût geşte girân-bâr ğam-ı dilem

(22) Āvaḥ ki ârzû be-men erzân ne-mî-resed

Senün ârzûndan ağır oldu gönlümün ğam yükü, vây ki ârzû baña cezâ irmez. (23) Murād mantıḳdan zâhirdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Senün ârzûndan gönlümün ğam yükü ağır oldu,⁹⁶ ey vây ki ârzû baña erzân ü âsân irişmez.

7. Tâ şad hezâr ḥâr ne-mî-rüyed ez-zemîn⁹⁷

(24) Ez-gülbin-i gülî be-gülistân ne-mî-resed

Tâ yüz biñ diken bitmeye yerden, bir gül fidânından bir gül (25) gülistâna irmez. Murād çok zaḥmet ile az menfa'at ḥâşıl olur dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Mâdâm ki yerden yüz biñ (26) ḥâr bitmeye, bir gül fidânından gülistâna bir gül irişmez. Murād iyüler ziyâde nâdir idügin iş'ârdur.

8. Ez-dest burd (27) cevr-i zamân ehl-i fazl-râ

În ğuşsa bes ki dest suy-ı cân ne-mî-resed

Cevr zamānuñgalebesinden ehl-i fazla bu ğuşsa (28) yiter ki el cân cânibine irmez. Murād cânları tedbîrin iremezler ma'âşları emrinde 'âcizlerdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Zamānuñ cevri ehl-i (29) fazlı elden iletirdi ya'nî ziyâde muḫtarib eyledi, bu ğuşsa yeter ki cân cânibine el irişmez.

9. Ez-ḥaşmet ehl-i cehl be-Keyvân (30) resîdeend

Ḥâfız zi-'ilm ü fazl be-Keyvân ne-mî-resed⁹⁸

⁹⁵ (وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِيتَصْنَا عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ) Onlardan yüz çevirdi, “Âh Yûsuf'um âh! İçim yanıyor!” diyordu. Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu. (Yûsuf, 84)

⁹⁶ **Derkenâr:** ağır oldu

⁹⁷ **Derkenâr:** Tâ şad hezâr ḥâr ne-mî-rüyed ez-zemîn

⁹⁸ **Derkenâr:** Ba'zısında mahlaş beyti böyle vâkı' olmuş, (Ḥâfız şabûr baş ki der-râh-ı 'âşıkî / Her kes ki cân ne-dâd be-cânân nemî-resed) Ey Ḥâfız ziyâde şabr idici ol ki 'âşıklık yolunda her kimse ki cân virmedi cânâna irmez, murād vuşûl ila'llâh şabırla olduğı beyândur.

‘Azametden Cehl ehli Keyvāna ya‘nī Zuhal yıldızına irmişlerdür, Hâfız (31) ‘ilm ü fazldan Keyvān'a irmez. Murād budur ki ehl-i Cehl ‘azametden Zuhal yıldızı olduğu yedinci felege irmişlerdür, Hâfız ‘ilm (32) ü fazldan Keyvān-nām kul mertebesine irmez demekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** ‘Azamet ü şevketden cāhiller Keyvān'a irişmişlerdür, (33) Hâfız ‘ilm ü fazldan Keyvāna irişmez. Keyvān ol felek-i sābi‘de olan kevkebūn ismidür. Keyvān-ı şāni bir bendenūn ismidür ki Keyvān [185b]⁹⁹ (1)ol münāsebeti ile zikr olunmuşdur.

[267. Ğazel]

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefa‘ ilün Fe‘ ilün¹⁰⁰

1. Zihī huceste zamānī ki yār bāz-āyed

Be-kām-ı ğam-zedegān ğam-güsār bāz-āyed

(2) Zihī mübārek bir zamān ki yār girü gele, ğam urmuşlar murādınca muşāhib girü gele. Murād zühūr-ı tecellī ve üns-i Hâk zamānın medhdür. (3) **Mevlānā Şem‘ī dir:** Zihī mübārek bir zamān ki yār girü gele ğam-ginlerūn murādı ile ğam-güsārılar girü gele.

2. Be-piş-ı şāh-ı hayāleş keşidem (4)eblağ-ı çeşm

Be-dān ümīd ki ān şeh-süvār bāz-āyed

Anuñ hayāli şāhınuñönüne çekdüm gözüm alaca atın, ol ümīdde ki ol (5) şeh-süvār girü gele. Murād hayāli gelmegi fazl bilüp aña rağbet kılmakdur. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Çeşm eblağını anuñ hayāli şāhınuñ önüne (6) çekdüm, ol ümmīd ile ki ol şeh-süvār girü gele. Murād hayāl-ı cānānuñ kudümü için olan intizārını beyāndur. Çeşmini (7) eblağ ata teşbih itmişdür.

3. Der-intizār-ı hadengeş hemī pered dil-i şayd

Hayāl-ı ān-ki be-‘azm-ı şikār bāz-āyed

Anuñ okı (8) intizārında uçar şayd gönül, ol hayāl ile ki şikār ‘ādeti üzre girü gele. Murād andan gelen elem dağı luftdur (9) dīvāne ister. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Anuñ hadengi intizārında iken şayd olmuş gönül pişirür, ol hayāli ki şikār kaçdına (10) cānān girü gele.¹⁰¹ Murād mürşidūn nazarı tırine şikār olmağa sa‘y itdügün beyāndur.

4. Muķīm ber-ser-i rāheş nişesteem çün gerd

(11) Bedān heves ki bedīn reh-güzār bāz-āyed

⁹⁹**Derkenār:** Ba‘zısında bu beyt böyle vāķi‘ olmuş.

¹⁰⁰**Derkenār:** Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefa‘ ilün Fe‘ ilün

¹⁰¹**Derkenār:** Bu dağı cā’izdür şayduñ gönli pişirür. Bu vech üzre şayd dilūn şıfatı olmaz.

Anuñ yolu başında oturmışam toz gibi ve ol heves ile ki bu yol (12) uğrağına girü gele. Murād mümidd ü mirşād-ı Hâk'da fakîr ühâkîr olana 'ināyetu'llāh gelür dimekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Ğubār gibi dā'im (13) anuñ ser-i rāhında oturmışam, ol heves ile ki bu reh-güzāra girügele.

5. Eger ne der-ḥam-ı çevgān-ı ü reved ser-i men

Zi-ser çi güyem (14) ü ser ḥod çi-kār bāz-āyed

Eger anuñ çevgānı bükümünde gitmezse benüm başum ve başdan ne diyem, baş ḥod ne işime girü gelür.(15) Murād baş aña fedā olmağa yaramazsa neye yarar dimekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Eger benüm başum anuñ çevgānı ḥamına gitmeye, serden ne (16) diyüm ve ser ḥod girüne işe yarar.

6. Dilî ki bā-ser-i zülfî-i ü qarārî kerd

Gümān me-ber ki bedān dil qarār bāz-āyed

Bu gönül ki (17) anuñ iki zülfî başı ile qarār eyledi, gümān ki ol gönülde qarār girü gele. Murād ḡayb-ı hüviyyet ve ta'alluḡ-ızat ile qarār iden (18) gönülde qarār olmaz dimekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Şol gönül ki anuñ iki zülfî ucuna bir qarār virdi ya'nî aña 'āşık oldı, (19) zann iletme ki ol gönüle qarār girü gele.

7. Sirişk-i men be-zened mevc der-kenār çü baḥr

Eger miyān-ı veyem bā-kenār bāz-āyed

Benüm gözüm (20) yaşı mevc urur kenār üzere deñiz gibi ve eger anuñ beli benüm kenāruma girü gele. Murād budur ki ḡurb-ı Hâk 'āşika ḡalebe-i şevḡ (21) virüp zevḡü sürürdan ağlamağa bā'ış olur. **Mevlānā Şem'î dir:** Benüm gözüm yaşı kenārumda deryā gibi mevc urmaz (22) eger anuñ miyānı girü benüm kenāruma gele. Murād vişāl-ı cānān müyesser olursa keşret bükādan ḡalāş bulurum dimekdür.

8. Çi (23) cevvhā ki keşidend bülbulān zi-ḡazān

Be-büy¹⁰²-ı ān-ki diger nev-baḥār bāz-āyed

Nice cevrlar ki çekdiler bülbuller ḡazāndan, anuñ (24) ḡoḡusu ile ki nev-baḥār girü gele. Murād cefāçekmeyince vefāya irilmez dimekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Ne cevrlar ki bülbuller (25) ḡışdan çekdiler, ol ümmid ile ki nev-baḥār girü gele.

9. Zi-naḡş-bend-i ḡazā hest ümîd-ı ān Ḥāfız

Ki hem-çü serv (26) be-destem nigār bāz-āyed

Ḳazā naḡşı bağlayandan ol ümîd-vardur Ḥāfız ki serv gibi elüne nigār girü gele. Murād (27) budur ki ḡazā-yı faẓldan rica budur ki 'uluvv-ı derece gibi maṭlûb ḡaşıḡ

¹⁰²**Derkenâr:** Be-büy bunda ümmid ma' nâsınadır.

ola. **Mevlânâ Şem'î dir:** Kazâ naqqâşından ki murâd (28)Hudâ-yıTe'âlâ'dur ol ümmîd-vardur ey Hâfız ki benüm elüme serv gibi nigâr girü gele. Nigârdan murâd mürşiddür ve Bârî Ta'âlâ olmağ (29) mümkündür. Vech-i şânî üzer ma'ni böyle olur. Hâk Ta'âlâ hazretinün luftından ümmîdüm vardur ki kereminden vişâlinı baña müyesser (30) ide.

[268. Gazel]

Fâ' ilâtün Fa' ilâtün Fa' ilâtün Fa' ilün

1. Ber-ser-i bâzâr-ı cân-bâzân münâdî mî-zenîd¹⁰³

Beş'nevîd ey sâkinân-ı kûy-ı cânân beş'nevîd

(31) Cân oynayıcılar bâzârı başüzre çağırıcılar idük, işidün ey cânân maħallesi sâkinleri işidün. Bu beyt merhündür. (32)**Mevlânâ Şem'î dir:** 'Âşıklar bâzârı tarafında nidâ eyleñüz, işidünüz ey cânân maħallesinün sâkinleri işidünüz. Sâkinândan (33) murâd 'uşşâkdur, münâdî zammı mîm ve fetḥ-ı dâl iledür. Bunda nidâ ma' nâsına maşdar-ı mîmîdür. [186a]

2. Duğter-i rez çend rûzîşud ki (1) ez-mâ kem şudest

Reft tâ gîred ser-i ħum-ħâne tâ ħâzır şevîd¹⁰⁴

Üzüm çubuğıkızı bir nice gün olmışdur ki bizden nâ-bedîd olmışdur, (2) gitdi tâħum-ħâne başın duta tâħâzır oluñ. Murâd 'aşq-ıİlâhî ve sülûk u irşâd bir mâni' sebebi ile bir nice gün idi ki ġâ'ib (3)olmuş idi, girühânķâh cânibine gitdi ħâzır olduñ girü'aşq-ıİlâhî nüş idüp ya'ni sülûk-ıtarîķat kılup şeyḥden (4)irşâd ħâşıl kıluñ dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Bir kaç gün oldu ki duğter-i rez bizden yüz çevirdi, gitdi tâ kendü başını (5) tuta cümleñüz ħâzır oluñuz.

3. Câmeî dâred zi-la' l u nîm-tâcî ez-ħabâb

'Aql u dâniş burd u şud îmen ez-vey n'ağnüvîd¹⁰⁵

(6) Ol duğter-i rezünķaftanı vardur la'lden ve yârum tâcî var ķabarcıķdan, 'aql u 'ameli iletdi ve gitdi andan emîn (7) uyumañ. Murâd 'aşq-ıİlâhî'nünĥürmet-i şevķi ve hevâdan tâcî vardur, 'aql-ı ma'âşî ve 'ilm-i zâhiri alup gitmişdür andan ġâfil (8) olmañ dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** La'lden bir câme ve ħabâbdan bir nîm-tâc tutar, 'aql u 'ilmi iledür zinhâr andan îmen uyu(9)-mañuz. La' l kırmızı

¹⁰³**Derkenâr:** mî-zenîd, Şem'î.

¹⁰⁴**Derkenâr:** Duğter-i rez çend rûzî şud ki ez-mâ rû be-tâft / Reft tâ gîred ser-i ĥod cümlegî ħâzır şevîd.

¹⁰⁵**Derkenâr:** 'Aql u dâniş mî-bered tâ îmen ez-vey nağ'nevîd, Nağ'nevîd fi'l-i nefydür, cem'-i muħâtabdur. Müfredi nağfîdür.

ma'nâsınadır ki şarâbuñ üstünde peydâ olur, duhter-i rez şarâb ma'nâsınadır ki andan murâd 'aşk-ı (10) İlâhî'dür.

4. Her ki ân telhem dehed helvâ behâ câneş dehem

V'er buved pûşîde vü pinhân be-dûzah der-revîd

Her kim ol acıyı (11) baña vire helvâ bahâ aña cân virürem eger mestûr ve gizlenürse cehenneme gidüñ. Acıdan murâd riyâzetdür ki nefse gâyetde acı gelür, (12) anı virüp irşâd iden şeyhe cân virüp teslim olmak gerek ve cehennemden murâd mekkâre nefis ya'nî nefse mekrûh gelenlerdür, aña (13) girmeyince cennete ve vuşlata erilmez. **Mevlânâ Şem'î dir:** Herkim ki ol telhî baña vire canımı aña helvâ bahâ virem nitekim 'âdetdür kûl kaçırsalar (14) tutup getürene ücret-i kâdem virürler, farza eger dûzahda mestûr u pinhân ola gidünüz andan yana getirüñüz. Murâd 'aşk-ı (15) İlâhî'nüñ huşûli için her ne kadar cefâ vu elem çekilür ise ma'kûl idüğün iş'ardur.

5. Duhter-i rez gerçi telhü tîz ü (16) gül-rengest ü mest¹⁰⁶

Ger be-yâbîdeş be-süy-iḥâne-i Ḥâfız berîd

Üzüm çubuğıkızı egerçi acı vü iti vü gül-reng ü (17) mestdür eger bulursañuz anı Ḥâfız evi cânibine iletüñ. Murâd kendühücre-i ḥalvetinde 'aşk-ı İlâhî olduğın talebdür. (18) **Mevlânâ Şem'î dir:** Bir duhterdür ki gice gezici keskin vü acı vü kırmızı vü mestdür, bunlar şarâbuñ vaşfidur ki murâd 'aşk-ı İlâhî'dür (19) eger bulursañuz Ḥâfız'ın ḥânesi tarafına iledüñüz. Murâd kendünün 'aşk-ı İlâhî için ol talebin iş'ardur. Mısrâ'-ı evvel vâv-ı (20) 'âtıfasuzdur ve ma'nâ aña göre olur. Bu vech dahı câ'izdür: Şeb-gird ü tîz u telh u gül-reng ü mest bir duhterdür. Ba'zı nüshada (21) berîd yerine keşîd vâkı' olmuştur. Berîd u keşîd bunda emr-i ḥâzırdur, cem' dür ki müfredleri ber ü keşdür.

[269. Gazel]

Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefa' ilün Fe' ilün

(22) 1. Benefşe düş be-gül güft ühoş nişânî dâd

Ki tâb-ı men be-cihân ṭurra-ı fülânî dâd

Benefşe dün gice güle didi (23) ve hoş nişân virdi ki benüm büklümim cihânda fülânunṭurrası virdi. Murâd benefşeden kitâblarda olan ḥaṭdur ki (24) lisân-ı ḥâl ile keşfe dir: Benüm mu'înerümünṭabaḳâtınıḡayb-ı hüviyyet ve esrâr-ı İlâhî'ye virdi. **Mevlânâ Şem'î dir:** Benefşe dün gice (25) güle didi ve laṭîf bir nişân virdi ki cihânda büklümü baña ol fülânun ṭurrası virdi. Murâd şun'-ı Ḥudâ'yı istiḡrâbdur.

¹⁰⁶ **Derkenâr:** Duhterî şeb-gerd ü tîz u telh u gül-reng est ü mest, Şem'î.

2. Dilem hazine-i (26) esrâr bûd ü dest-i kazâ

Dereş be-best ü kilîdeş be-dest-i dil-sitânî dâd

Gönlüm hazine-i esrâr idi ve kazâ eli (27) kapusın bağladı ve miftâhın bir gönül alıcı eline viridi. Murâd dil-sitândan mürşidlerdür ki anuñ izünsüz fetḥ-i bâb itmeyüp (28) mücâz olmaz, sizün irşâda iḳdâm itmemek gerek dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Gönlüm esrâr hazînesi idi ve kazâ eli, anuñ kapusını (29) bağladı ve anuñ miftahını bir dil-sitânun eline viridi. Dil-sitândan murâd mürşiddür ki esrâr-ı ilâhî'nünḥuşûline sebebdür.(30)

3. Şikeste-vâr be-dergâhet âmedem ki ṭabîb

Be-mûmyâyı-ı luṭf-ı tuem nişânî dâd

Sınıḳ gibi senün dergâhuña geldüm ki ṭabîb (31) senün luṭfuñ mûmyâlîğında nişân viridi. Murâd ṭabîbden ilhâm-ı Ḥaḳ'dur ki irşâd-ı şeyḫ devâ olur diyü î'lâm ider. (32) **Mevlânâ Şem'î dir:** Şikeste gibi senün dergâhuña geldüm, zîrâ ṭabîb senün luṭfuñ mûmyâsına baña bir nişân viridi. Ṭabîbden (33) murâd mürşiddür. Ḥiṭâb Ḥudâ'yadur.

4. Güzeşt ber-men-i miskîn u bâ-raḳîbân güft

Dirîğ' aşîḳ-ı maḳtûl-ı men çi cânî dâd

(33) Geçdi dil-berün miskîn üzerine ve raḳîblere didi:[186b](1) Dirîğ benüm maḳtûl 'aşîḳum ne cân viridi. Murâd nefsi hâlik olana 'inâyet'u'llâh mürûr u şefḳat itdügin beyândur. **Mevlânâ Şem'î dir:** (2) Ben-i miskîne uğradı ve raḳîblerine didi: Ḥayf benüm maḳtûl 'aşîḳum ne 'aceb bir cân viridi.

5. Teneş dürüst u dileş şâd bād u (3) ân 'ârif

Ki dest dâdeş yârî-i nâ-tüvânî dâd

Teni dürüst ve dili şâd olsun ol 'ârifünki el viridi ve (4) bir za'îfe yardım viridi. Murâd mürşid ü mu'în olana du'âdur. **Mevlânâ Şem'î dir:** Anuñ teni dürüst ve anuñ dili devletden (5) şâd olsunki bir nâ-tüvâna iḥsân u mu'âvenet elini viridi. Murâd zu'afâya mu'în u muḥsin olanlara du'âladur.

6.Be-rev (6) mu'âlece-i ḥod kun ey naşîḥat-gûy

Şarâb u şâhid-i şîrîn ki-râ ziyânî dâd

Yüri kendü 'ilâcuñḳıl ey naşîḥat idici, (7) şarâb u şîrîn maḥbûb kime ziyân viridi. Murâd taleb-i dünyâ için naşîḥat idene cevâbdur ki 'aşḳ-ıllâhî ve maḥbûb-ıḥaḳîḳî (8) kime ziyân itdi. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey nâşîḥ yüri kendüne mu'âlece eyle ki dîvâne olmışsın, şarâb u şîrîn maḥbûb (9) kime bir ziyân viridi. Şarâbdan murâd 'aşḳ u şâhiden murâd Bârî Te'âlâ'dur.

7. Hazine-i dil-i Ḥâfız zi-gevher-i esrâr

(10) Be-yümn-i ‘aşk-ı tu sermāye-i cihānī dād

Hâfız'ıñ göñli hâzînesi esrâr-ı gevherinden, senüñ ‘aşkuñ bereketinde cihan sermāyesin (11) virdi. Murad budur ki ‘aşk-ı İlāhî Hâfız'a bir feyz eyledi ki bu deñlü ma‘ârif-i raqîka-i ehl-i ‘âleme sermāye kıldı. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (12) Hâfız'ıñ göñli hâzînesi esrâr gevherinden, senüñ ‘aşkuñ yümniinde cihān halkına sermāye virdi. Murād eş‘âr-ı şevk-âmizinden (13) esrâr-ı İlāhî'nüñ zühûr verir ki halk andan müstefîd olmışlardır. Bu dağı vechdür, ‘aşkuñ yümniyle. Yümn mübâreklik (14) ma‘nâsınadır.

[270. Ğazel]

Me‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘îlü Fâ‘ilün

1. ‘Aşk-ı ne serserîst ki ez-dil be-der şevd

Mihret ne ‘arızîst ki cāy-ı diger (15) şevd

Senüñ ‘aşkuñ kolayına degüldür ki başdan çıka, muhabbetüñ ‘arızî degüldür ki ğayrı yere gide. Murād manṭûkdan zâhirdür. (16) Murād budur ki ‘aşk-ı İlāhî çün hâl-i şığardan tab‘um ile siriştedir mādām ki can tendedir andan men‘üñ olmaz can (17) ile bile çıkar dimekdür. Belki can çıkar ol çıkmaz dimekdür. Şevd bunda reved ü buved ma‘nâsına olmağ câ‘izdür¹⁰⁷.¹⁰⁸

2. ‘Aşk-ı tu (18) der-vücûdem ü mihr-i tu der-dilem

Bâ-şîr enderûn şud ü bâ-cân be-der şevd

Mevlânâ Şem‘î dir: Senüñ ‘aşkuñ vücûdumda ve senüñ muhabbetüñ kalbümde, Süd ile (19) içeri gitdi ve cân ile taşra gider. Hitâb Bârî Te‘âlâ'yadır¹⁰⁹. Murād ‘aşk u muhabbet hergiz benden zâ‘il olmaz dimekdür. Bu beyt (20) Sürûrî Efendîşerh itdüğü nüşhada bulunmadı.

3. Derdîst derd-i ‘aşk ki ender-‘ilâc-ı ü

Her çend ki sa‘y bîş nümâyî beter şevd

(21) Bir derddür ‘aşk derdi ki anuñ ‘ilâcında her ne deñlü sa‘yı ziyâde gösteresin beter olur. Murād budur ki ‘aşk-ı İlāhî ‘ilâcı (22) ma‘şûkḥazretine vuşûl ükurb ile olur. Lâ-cerem ol hâzrete vuşûl u kurb ziyâde oldukça şevk-i muhabbet (23) gâlib

¹⁰⁷ Bu kısım ikinci beyite daha uygun görünmekle birlikte ilk beyitten sonra yazılmış Sürûrî'nin bu beyitle ilgili şerhinin bulunmadığı dile getirilmiştir.

¹⁰⁸ **Derkenâr:** Mevlânâ Şem‘î dir: Senüñ ‘aşkuñ kolayına bir nesne degüldür ki gönülden taşra gide, senüñ muhabbetüñ ‘arızî bir hâlet degüldür ki bir ğayrı yere gide.

¹⁰⁹ **Derkenâr:** Hitâb Hudâ'yadır.

olur. **Mevlānā Şem'î dir:** 'Aşk derdi bir derddür ki anuñ 'ilâcında her ne kadar ki ziyâde sa'y gösteresin beter (24) ve ziyâderekl olur.

4. Evvel yekî menem ki der-în şehr her şebî

Feryâd-ı men zi-'aşk bâ-felâk ber şeved¹¹⁰

Evvel biri benin ki bu (25) şehrde her gice benüm efgânum 'aşkdan eflâk üzre gider. Murâd budur ki 'aşk-ıHâk olan dükeli gice uyımayup her gice (26) münâcât u efgânı eflâke 'urûc itmek gerek bu şehrde evvel biri benüm diyü terğib ü mubâhat ider. **Mevlānā Şem'î dir:** Evvel benüm (27) ki ol mahûn ğamında her gice 'aşkda benüm feryâdum eflâkdan yukarı gider, zîrâ 'uşşâkuñ nâle vü feryâdı maqbûl-ıHâk (28) olur. Mâhdan murâd Bârî Te'âlâ'dur teşbîh tarîkı ile.

5. Ger z'ân ki men sirişk feşânem be-Zinde-rûd

Keşt-i 'Irâk u (29) Fârs be-yek-bâr ter şeved

Eger andan ötrü ben gözyaşı saçarsam Zinde-rûd'da 'Irâk u Fârs ekini bir uğurdan (30) ıslanur. Murâd budur ki ger gözüm yaşışevküm kadar cârî olup Zinde-rûd ırmağına munzam olup mezârî-i 'Irâk u Fârs (31) anuñla suvarılmağ icrâkılındı cümlesine kifâyet ider idi demekdür. Zinderûd ırmağ adı idügi yukarıda beyân olunmuşdur. (32) **Mevlānā Şem'î dir:** Eger andan ki ben Zinde-rûd'a gözyaşınısaçam, İsfahân u Fârs memleketinüñ ekini cemî'en ter olur. Murâd (33) keşret-i bükâsını iş'ardur ki sebeb-i sa'âdetdür.

6. Dî der-miyân-ı zülf be-dîdem ruğ-ı nigâr

Ber-hey'etî ki ebr-i muhîtt-ı kamer şeved

[187a](1)Dün zülf ortasında gördüm nigâr yañağın ve bir hey'et üzre ki bulut kameri muhîtt ola. **Mevlānā Şem'î dir:** Dün nigâruñ (2) 'izârını zülfî ortasında gördüm, bir hey'etde ki şehâb-ı kamerî muhîtt ola. Murâd esrâr-ı İlâhî'ye yâ zulmet-i kevn ortasında (3) tecellî-i Zât'uñ zühûrını iş'ardur.

7. Güftem ki ibtidâ konem ez-büse güft ne

Beg'zâr tâ ki mâh zi-'akreb be-der şeved

Didüm ki ibtidâ (4) iderin buseden, didi yok kı ay 'akrebdan taşra çıka. Murâd budur ki tecellî-i Zât baña verâ-yı hicâbdan vâkı olup da'vî-i (5) vaşl ve kaçd-ı vuşul itdüm henüz vâkt olmadı zamân-ı nuhûst geçdi diyü ruhsat virilmedi. **Mevlānā Şem'î dir:** Eyitdüm (6) buseden ibtidâ eyleyem yok didi, kı ki mâh 'akreb burcundan taşra gide. Murâd her zamân tecellî-i Zât u feyz müyesser olmaduğın (7) beyândur.

¹¹⁰**Derkenâr:** Evvel menem ki der-ğam-ı ân mâh her şebî, feryâd-ı men zi-'aşk, Şem'î.

8. ‘Āşık ser ez-laḥid be-der āred be-pāy-būs

Ger ḥāk-iū be-pāy-ışümā bī-siper şeved

‘Āşık başıkabırdan çıkarur (8) ayaköpmeğe eger ‘āşıkunṭoprağı sizün ayağunuza kalḳansuz ya‘nī perdesüz ola. Murād şıfat-ı ihyā mu‘allāk olıcaḳḫayāt-ı (9)ḥādiş olur dimekdür. Bu beyt Şem‘ī şerḥ itdügi nüşhada bulunmadı.

9. Ḥāfız be-yād-ı la‘leş eger bāde mī-ḥurī

Meg‘zār (10) hān ki müdde‘īyān-rā ḥaber şeved

Ey Ḥāfız anuñ la‘li yādına eger şarāb içerse ḳoma ya‘nī tiz ol ḡāfil olma ki müdde‘ilere (11) ḥaber olur. Murād budur ki tevbe vü inābet ve sülūk-ıṭarīḳat ḳaşd iden isti‘cāl itmek gerek ki a‘dā ya‘nişeyātīn-i cinn üüns (12) māni‘ olurlar dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ey Ḥāfız eger anuñ lebi şevḳine bāde içerseñ agāḥ ol ḳoma ki müdde‘ilere (13) ḥaber ola. Murād tenbīh-i ‘aşḳ-ı İlāhī’yi her ḥâlde ‘avāmdan pinhān itmegedür.

[271. Ğazel]

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefa‘ ilün Fe‘ ilün

1. Eger Ḥudāy keşī-rā be-her günāḥ(14) be-gird

Zemīn be-nāle der-āyed zamāne āḥ be-gird

Eger Allāḥ bir kimseyi her günāḥ için ya her günāḥ ile duta zemīn nāle ile inler, (15) zamāne āḥ dutar. Murād budur ki eger Ḥaḳ Te‘ālā ḥazretleri her günāḥ sebebi ile mu‘aḫḫaze ideydi *ve lev yū‘āḫiḫū‘llāḥū‘n-nāse (16) bimā kesebū mā tereke ‘alāzahriḥā min dābbetin*¹¹¹ḥasebince ḳahr-ı küllī iderdi. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Eger Ḥudā-yı ‘izz ü cell her günāḥ ile bir kimseyi tutar. (17) Bu daḫı vechdür, her günāḥ sebebi ile zemīn nāleye gelür zamāne āḥ tutar. Ḥaḳ Te‘ālā ḥazretinüñ luṭf u keremī bir mertebededür ki nice (18) günāḥdan soñra mu‘āḫeḫe eyler, zīrā kerāmete lāyık olan budur.

2. Berāberest keh ü kūḥ pīş-i ḥazret-i mevlā

Gehī be-kūḥ be- (19) baḫşedgehī be-kāḥ be-gird

Berāberdür şaman u taḡ azret-i Mevlāöñinde gāḥ taḡ ile baḡışlar gāḥ şaman ile dutar. Murād (20) budur ki zünüb-ı kebīre vü keşīre ile raḥmetden me‘yūs olmamaḳ gerek

¹¹¹ ولو يو اخذ الله الناس بما كسبوا ما ترك على ظهرها من دابة Sayet Allah insanları yapıp ettikleri yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerin üstünde tek bir canlı bırakmazdı; fakat onlara belirlenmiş bir vadeye kadar mühlet veriyor. Vadeleri dolduğunda ise (herkes anlayacaktır ki) Allah kullarını hakkıyla görüp bilmektedir. (Kur’ân, Fatır, 45).

ve zenb-i şağîr ile ‘azâbdan emîn olmamak gerek ki gâh çok (21) günâhı‘afv ider gâh az günâh sebebi ile ‘azâb eyler. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Hâk Te‘âlâ hazreti katında keh ve kûh berâberdür (22) ki gâh dağ kadar günâhı sebebiyle terhim ve ihsân eyler ve gâhi şaman kadar günâhı ile ‘azâb eyler. Be-kûhda bâ-zâ‘ide i‘tibâr olunursa (23) ma‘ni böyle olur. Gâhî dağkadar günâhı‘afv eyler gâhîşaman kadar günâh sebebi ile ‘azâb eyler. Bu vech üzre be-kâhda (24) bâ sebep için olur. Kûh dağ keh şaman. Hâşıl-ı ma‘nâ cemâlına mazhar olursa kûh kadar günâh u ‘işyânı‘afv idüp (25) ihsânlar eyler. Celâline mazhar olursa şaman belki zerre kadar cürm ü zenb sebebi ile ebedî ‘azâba giriftâr eyler, **beyt:**

(26) *Der-ân dergeh ki geh geh kû keh ü geh kû ki âmed keh*

*Me-şev eymen eger hestî zi-ğahr u luṭf-ı ūāgeh*¹¹²

3. Güneh be-rûy-ı zemîn mî-konî ne-mî-dânî

(27) Ki mâh ber-felek ez-şûmi-i günâh be-gird

Yer yüzinde günâh idersen bilmezsin ki ay felekde günâh şûmlığından dutulur. (28) Murâd budur ki günâh şûmdur zararı semâda bile zâhir olur. *İnne’s-şemse ve’l-ḳamere âyetâni min âyâtillâhi lâ yenkesifâni* (29) *li-mevti eḳadin ve lâ li-hayâtihî bel yuḥavvifu bihâ‘ibâdehu*¹¹³ hasebince inḥisâf kamer-i ma‘şiyetden eşerdür ve andan ehl-i arza nice (30) zarar müterettib olur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Yer yüzinde günâh eylersün bilmezsin ki felek ay günâh şûmluğundan tutulur.

(31) 4. Tu pāk dâmenî ârî velîşevved peyda

Günâhhâ-yı tu ferdâ ki dâd ḥ‘âh be-gird

Sen pāk dâmensin belî velîzâhir olur, (32) senün günâhlarıñ ki yarın şikâyetçi dutar ya‘nî etegüñi. Murâd zâlemeye penddür ki bugün libâs-ı fâḥir giyüp faḥr idüp pāk dâmen (33) yürürsin ammâ yarın mazlûmlar dâmenün dutıcakzâhir olur ki mülevveşüşâhib-i ma‘âşî imişsin. Şem‘î şerḥ itdüğü nüshada bu beyt;[187b](1) bulunmadı.

5. Şebî zi-şerm-i güneh men çünân be-giryem zâr

Ki secde-gâh-ı men ân-şeb heme giyâh be-gird

Bir gice günâh ḥicâbından ben (2) şöyle zâr ağların ki benüm secde-gâhum ol gice dükeli ot dutar. Murâd keşret-i günâh için ağladuğın ḥikâyet idüp (3) gözüm yaşından otlar biter diyü mübâlağa ider. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Bir gice günâh şerminden ancılayın vâfir girye ideyin ki (4) benüm secde itdüğüm yeri ol gice ot

¹¹² O dergâhda (Allah’ın katında) ki bazen dağ saman olur ve bazen de saman dağ olur. Eğer onun (Allah’ın) kahır ve lütfundan haberin var ise çok uğurlu olam. (Celâleddîn Meşengeddevle)

¹¹³ Güneş ve ay Allah’ın ayetlerinden iki ayettirler. Herhangi bir kimsenin ölümü veya hayatı için tutulmazlar. (Hadîs), Sünen-i Nesâî, Hadîs No: 1459.

tutar ya' nî vâfir girü itdüğünde giyâh biter. Murâd zünub için keşret-i bükâ lâzım idüğün (5) beyândur.

6. Geh-i vedâ' be-giryem bedân meşâbe ki yâr

Be-her zemîn ki reved âb-ı dîde râh be-gîrd¹¹⁴

Vedâ' vaqtinde ağların ol meşâbede (6) ki yâr her yere ki gider göz şuyı yolu dutar. Murâd budur ki dost fırkatinde keşret-i bükâsın hikâyet eyleyüp mübâlağadır. (7) **Mevlânâ Şem'î dir:** Vedâ' vaqti ol mertebede girye idüm ki yâr her tarafa ki gide gözüm yaşı anuñ yolını tuta. Murâd girye-i firāvân (8) ile Hudâ'dan teraḥḥum talebidür.

7. Çü şâh kaşd-ı dil-i bî-dilî koned Hâfız

Ki-râst zehre vü yârâ ki piş-i şâh be-gird

(9) Çün şâh bir yüreksüz ya' nî' âşık gönli kaşdın ide, ey Hâfız kimüñ zehre vü kudreti olur ki şâh öñin duta (10) ya' nî' mâni' ola. Murâd şahdan şah-ı haḳîkîdir, kaçan kahr u 'azâb emr ide anuñ ḥazretinde kim söz söyleyüp taḥlîş (11) idebilür dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ey Hâfız çünki şâh bir 'âşıkun gönline kaşd ide, kimüñ zehre vü kudreti vardur (12) ki şâhuñ öñünü tuta ya' nî' men' ide.

[272.Ġazel]

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Ser-i sevdâ-yı tu ender-ser-i mâ mî-gerded

Bîn ki ender-ser-i (13) şûride çihâ mî-gerded

Senüñ sevdân başı bizüm başımızda dolandır, gör ki şûride başında neler dolandır. (14) Murâd budur ki *eyne'r-rabbü'l-celîlî ve eyne'l-'abdü'z-zelîlî*¹¹⁵ mücibince ben kandan senüñ sevdân kandan demek olur. **Mevlânâ Şem'î dir:** (15) Senüñ sevdân hevesi bizüm başımızda devr eyler, gör ki şûride başda neler devr eyler. Murâd 'aşk sebebi ile vişâl (16) taleb itdüğün beyândur. Ḥitâb bunda Bârî Te'âlâyadır.

2. Her ki dil der-ḥam-ıçevgân-ı ser-i zülf-i tu best

Lâ-cerem (17) güy-şifat ber ser ü pâ mî-gerded

Her kim ki gönli senüñ zülfün ucu büklümünde bağladı, lâ-ceremtop gibi baş u ayak (18) üzre dolandır. Murâd budur ki ḡayb-ı hüviyyete tâlib ve zât-ı ḥazrete 'âşık olup gönül bağlayan muttaşıl talebde gerek (19) dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Herkim ki

¹¹⁴**Derkenâr:** Be-her taraf ki deved âb-ı dîde râh be-gired

¹¹⁵ Celil olan Rab nerede, zelim olan kul nerede? (Diğer Arapça İbâreler).

senüñ ser-i zülfüñ çevgânı hamına gönül bağladı elbette top gibi başsuz ve ayaksız olur. (20) Bunda mî-gerded devr eyler ma' nâsına dahı câ'izdür. Hıfâb Hüdâ'yadır.

3. Gerçi bî-dâd u cefâ mî-koned ân dil-ber-i men

(21) Hem-çünân der-pey-i ü dil be-vefâ mî-gerded

Egerçi zulm u cefâ ider ol benüm dil-berüm ancılayın anuñ ardınca gönül vefâya (22) dolanur. Murâd tâlib-i şâdık cefâ ile terk-i recâ itmemek gerek dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Gerçi ol benüm dil-berüm zulm u cefâ (23) ider, hem-çünân dil vefâ ile anuñ ardınca devr eyler. Murâd cevri ü miñnet sebebi ile 'aşk-ı ı İlâhî'yi terk itmedügin beyândur. (24) Murâd bî¹¹⁶-dâddan fakr u fâka ve 'âlem-i kabz u belâ vu meşakkâtur ve illâ Hüdâ-yı Te 'âlâ zulmden münezzehdür.

4. Ez-cefâ-yı felek ü guşsa-ı (25) hicrân şad bâr

Ber-tenem pîreñ-i şabr kabâ mî-gerded

Felek cefâsından ve hicrân guşsasından yüz kerre bedenüm üzre şabr (26) kaftanıkaba olur. Murâd budur ki ya'nî yırtılır öñi açıkkaftan olur murâd keşret-i âlâm vâkı' olup kendüsi (27) tañammül kılduğın hikâyetdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Felekün cefâsından ve devrânun guşsasından yüz kerre tenüm üzre şabır (28) pîreñi kabâ olur. Kabâ bunda yırtılmış ma' nâsınadır, yerinde yırtmak ma' nâsına dahı gelür.

5. Der-za'îfî vu nizârî (29) ten-i bî-çâre-i men

Çün hilâlîst ki engüşt-nümâ mî-gerded

Za'îflikde ve varlıkda benüm bî-çâre bedenüm hilâl (30) gibidür barmağ ile gösterilür. Murâd za'îf olan ve riyâzet ile nañîf olan müşârün ileyh bi'l-benân olduğın beyândur. (31) **Mevlânâ Şem'î dir:** Za'îflikde vu ağırlıkda benüm bî-çâre gönüm bir hilâl gibidür ki engüşt-nümâ olur.

6. Bülbul-i tab'-ı men (32) ez-fırkat-ı gül-zâr-ı ruşeş

Dîr-gâhîst ki bî-berg ü nevâ mî-gerded

Benüm tab'um bülbuli anuñ ruñı gül-zârı firkâtinde (33) çok zamândur ki yarâksuz ve azıksuz dolanur. Murâd müddet-i medîde firkât çekmeyince vuşlat bulunmaz dimekdür.

Mevlânâ Şem'î dir: [188a](1) Benüm tab'um bülbuli anuñ gül-zâr gibi lañîf 'izâr firkâtinden çok zamândur ki kudret ü refâhiyyetsüz dolanur. Ruşeşde (2) olan zamîr-ı gâ'ib Hüdâ'ya râci'dür. Berg bunda kudret ve nevâ refâhiyyet ma' nâsınadır. Gâh bunda vakîit ma' nâsınadır (3) ki zamânda şerh olunmuşdur hañîkatda bir olduğı için.

¹¹⁶ **Derkenâr:** Yir bunda 'ard ma' nâsınadır, Şem'î.

7. Çend gūyem me-rev ey dil zi-pey-i nefis ü hevā

K'īn hevāyīst (4) ki der-‘ ayn-ı haṭā mī-gerded

Nice diyem gitme ey gönül nefis ü hevā ardınca ki bu bir hevādur ki ‘ayn-ıhaṭāda dolanur. Murād (5) nefis ü hevā ardınca gitmek ‘ayn-ıhaṭā itdügin beyāndur. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Nice bir diyem ey gönül nefis ü hevāya tābi‘ olma (6) zīrā bu bir hevādur ki ‘ayn-ı haṭāda devr eyler ya‘ nī nefis ü hevā-perestlik ‘ayn-ı haṭādur.

8. Be-hevā-dāriyet ey serv-ḳad- (7) ü lāle-‘ izār

Bes ki āşüfte vü ser-geşte çü mā mī-gerded

Senün hevādarlıguında ey serv-ḳāmet ü lāle-‘izār nice (8) āşüfte ve ḫayrān bizcileyin dolanur. Murād ol ‘ālī-i ḫazret ve ḫüb-ıtal‘at için bī-ḫadd ü bi ‘ad ‘āşık-ıtalib var (9) idügin zıkrdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Senün ‘āşıklıguın sebebi ile ey lāle yañaḳlu serv boylu çok kimse bizcileyin perīşān (10) u müteḫayyir olur. Ḥiṭāb Bārī Te‘ālā ḫazretlerinedür.

9. Dil-i Ḥāfız çü şabā ber-ser-i kūy-ı tu muḳīm

Dermendest ü bā-ümmīd-ı (11) devā mī-gerded

Ḥāfız'uñ gönli şabā gibi senün mahalün başında muḳīm derdlüdür devāümīdi ile dolanur. Murād şabā (12) nice dolanursa Ḥāfız'uñ gönli daḫı dergāh-ı Ḥaḳḳ'ı dolanur dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ḥāfız'uñ gönli senün ser-i kūyuında (13) bād-ı şabā gibi muḳīm derdlüdür, dermān ümmīdi ile devr eyler. Ḥiṭāb Ḥudā'yadur.

[273.Ġazel]

Fa‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Mī-zenem her nefes ez-dest-i (14) firāḳat feryād

Āh eger nāle vü zārem ne-resāned be-tu bād¹¹⁷

Ururam her dem senün firāḳuñ elinden feryādāh eger nāle (15) vü zārum iriştürmese saña yil. Murād zāhire nazardur ve taḫḳīḳe nazar-ıāh eger teveccüh ü tazarru‘um maḳbūl-i ḫazret olmazsa dimekdür. (16) **Mevlānā Şem‘ī dir:** Her nefes senün firāḳuñ derdinde feryād eylerem, āh eger nāle vü āhumı saña bād iriştürmeye. Murād eger faẓl-ı (17) İlāhī baña dest-gīr olmaya ḫālüm ḫarāb olur dimekdür.

2.Çi konem ger ne-konem nāle vü feryād u fiḡān

K'ez firāḳ-ı tu çünānem ki bed-endiṣ (18) tu-bād

¹¹⁷**Derkenār:** Ez-derd-i firāḳat. Āh eger nāle vü āhem, Şem‘ī.

N'eyleyem eger itmezsem nâle vü feryâd u figân ki senûñ firâkuñdan öyleyin ki senûñ bed-endîşûñ¹¹⁸ olsun. Murâdhâzretiden (19) bu'dum ol hâzrete sū-i-zan idenler bu'dı gibi olmak muşibet-i 'azîmedür anuñçün çok nâle vü u efgân itmek muevki'indedür (20) dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** N'eyleyem eger nâle vü feryâd u figân eylemeyem ki senûñ firâkuñdan ancılayınım ki düşmenüñ olmasun. Bu (21) dahı vechdür ki düşmenüm olmasun.

3. Rûz u şeb guşsa vu hûn mî-hurem üçün ne-hurem

Çün zi-dîdâr-ı dürem be-çi bâşem (22) dil-şâd

Gice vü gündüz guşsa vükan içerem nice içmeyem çün senûñ dîdâruñdan ırağın nice olam göñli şâd. Murâd sevķ-i (23) kelâmdan zâhirdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Rûz u şeb guşsa vu hûn yirüm ve nice yimeyem çünki senûñ didâruñdan ırağum ne ile (24) dil-şâd olayım.

4. Tâ tu ez-çeşm-i men-i sūhte-dil dūr şudî

Ey besâ çeşme-i hûnî ki dil ez-dîde küşâd

Tâ sen (25) ben göñli yanmışuñ gözinden ırağ oldun ki ey niceķan çeşmesin göñül gözünden açdı. Murâd firķat-i hâzret içün ağlarum (26) dimekdür. Nice yıllar ağlamakçün sūnnetidür âdemüñ. **Mevlânâ Şem'î dir:** Tâ ki sen ben göñli yanmışuñ çeşminden ırağ oldun ey (27) çok ķan çeşmesini ki göñül gözden aķıtdı.

5. Ez-bün-i her müje şad ķatre-i hûn pîşşûd

Çün ber-âred dilem (28) ez-dest-i firâķet feryâd

Her kirpik dibinden yüz ķatre ķan öñde olur çün getüre göñlüm senûñ firâkuñ elinden (29) feryâd. Murâd budur ki senûñ firķatüñden göñlüm feryâd idecek gözimden ķan cereyânı sebķat ider. **Mevlânâ Şem'î dir:** Her kirpik (30) dibinden yüz ķatre ķan ziyâde olur çünki göñlüm senûñ firâkuñ sūzından feryâd getüre. Bunda hîķâb BârîTe'âlâ'yadur. (31)

7. Hâfız-ı dil-şude müstağraķ-ıhüsnet şeb u rûz

Tu ez-în bende-i dil-refte be-küllî me-borâd¹¹⁹

Göñli gitmiş Hâfız senüñhüsñüñ müstağraķıdır (32) gice vü gündüz sen bu göñli gitmiş ķuldan bi'l-küllîye kesilme. Murâd budur ki egerçi kim ķalbüm perişandur ammâ cānum müstağraķ-ı (33) cemâlüñdür senden ricâ itdügim kemâl-i ihsân ve hüsni kemâldür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Göñli gitmiş Hâfız rûz ü şeb senüñ aşķuñâ

¹¹⁸ **Derkenâr:** Ki bed endişün murâd. Şem'î.

¹¹⁹ Hâfız-ı dil-şude müstağraķ-ı aşķet şeb u rûz / Tu ez-în bende-i dil-refte be-küllî âzâd. İhtâr-ı Şem'î.

müstağrakdur, sen bu (34) ‘âşık bendeden bi'l-küllîye [188b](1) âzâd ü fârıgısın¹²⁰. Murâd Hâk Te‘âlâ'nun kemâl-ı istiğnâsı beyândur.

[274.Ġazel]

[Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün]

1.Me-râ be-vaşl-ı tu ger z’ân ki dest-res bâşed

(2) Diger zi-ţâli‘ -i hûdem çi mültemes bâşed

Baňa senün vaşluňa eger el irmek ola dađı kendüţâli‘ümden ne maţlûb olur. Murâd budur ki (3) şol kimseye ki vuşul ila'llâh müyesser ola dađı aňa matlûb gerekmez. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Eger andan ki senün vişâluňa bana vusul ü kudret (4) ola girükendü ţâli‘ümden baňa ne maţlûb olur. Murâd budur ki vişâl-ı Hâkdan maţbûl-reg yok idüğün (5) beyândur.

2. Ber-âsitân-ı tu ğavġâ-yı‘ âşıkân çi ‘aceb

Ki her kucâ şekeristân buved meges bâşed

Senün eşigün üzre ‘aşıklarun (6)ġavġası ne ‘aceb ki her kıanda şekerlik ola siñek olur. Murâd budur ki bâb-ıHâk'da ferâheme-i erbâb-ıhâcât olsa aceb degüldür ki melce‘-i aşhâb-ı (7)hâcâtdur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Senün âsitânun üzre ‘aşıklarun ġavġası ne ‘aceb ya‘nî‘aceb degüldür, zîrâ her kıanda ki şekeristân¹²¹ (8) ola meges olur. Hiţâb Hudâ'yadur.

3.Çi hâcet est be-şemşîr-i katl-i ‘âşık-râ

Ki nîm-cân-ı me-râ yek kırışme bes bâşed

(9) Ne hâcetdür kılıca ‘âşıkkatlı içün ki benüm yarum cânuma bir nazar yiter. Murâd ihlâk-ı nefşüme ‘ayn-ı‘inâyetden bir nazar kâfîdür (10) dimekdir. **Mevlânâ Şem‘î dir:** ‘Âşıkı tîġ ile katl itmek ne hâcetdür, zîrâ benüm za‘îf cânuma bir kırışme¹²² yeter, **beyt:**

Me-râ hod koşed (11) tîr-i ân çeşm-i mest

Çi hâcet ki ârî be-şemşîr dest

4.Eger be-her dü cihân yek nefes zenem bâ-dost

Me-râ zi-her dü cihân hâşıl (12) ân nefes bâşed

¹²⁰ Âzâdî tağdırndedir, bende-i hemze ‘idâfet içündür, Şem‘î.

¹²¹ **Derkenâr:** Şekeristân şekeri beydâ etdükleri yerdir.

¹²² **Derkenâr:** Kırışme kuş-ı çeşm ile kıatredir.

Eger iki cihānda bir nefes urursam dost ile baña iki cihāndan hāşıl ol bir nefes olur. Murād budur ki (13) eger taḳarrüb-i İlāhî hāşıl olursa andan a'zam maḳşad ve andan eşref vaḳt olmaz. **Mevlānā Şem'î dir:** Eger her iki cihānda (14) dost ile bir nefes uram, her iki cihāndan benüm hāşılum olbir nefes olur. Dostdan murād Bārî Te'ālā ḫāzretidür, (15) **beyt:**

Yek deme dīdār-ı dost her dü cihāneş bahāst

*Evvel-i şubḫ est ḫīz k'āḫir-i dünyā fenāst*¹²³

5. Ez-în heves ki (16) me-rā dest-i baḫt kūtāh est

Kiyem be-serv-i bülend-i tu dest-res bāşed

Bu hevesden ki baña baḫt eli kışadur kaçan baña senün (17) serv-i bülendüne el irmek olur. Murād sevā-yı aşḳ-ı İlāhî iderin ammā baḫtum eli andan kışadır ki aña lāyık ibādet idemez (18) pes kaçan derece-i 'āliye ve ḳurb-ı ḫāzret-i hāşıl ḳılam dimekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Bu hevesden ki benüm baḫtumuñ eli kışşadur, senün bülend (19) servüne kaçan baña el irişmek olur. Ḥiṭāb Ḥudā'yadur. Serv-i bülendden murād zāt-ı pākidür ki mişālî yoḳdur.

6. Reh-i ḫalāş kucā bāşed (20) ān ğarīḳet-rā

Ki seyl-i miḫnet-i 'aşḳeş zi-pīş u pes bāşed

Ḥalāş yolıḳanda olur ol ğarīḳüne ki 'aşḳ miḫneti (21) seyli aña öñden ve arddan olur. Murād seyli miḫneti her ṭarafdan ihāta ḳılduğığarīḳe ḫalāş müyesser olmaz dimekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** (22) Senün ol ğarīḳuña ḳanda ḫalāş yolu olur ki anuñ öñünden ve ardından 'aşḳ miḫnetinün seyli olam. Ḥiṭāb Ḥudā'yadur¹²⁴.

7. Hezār (23) bār şevem āşinā vu diger bār

Me-rā be-bīned ü guyed ki ĩn çi kes bāşed

Biñ kere āşinā olur ve ğirü beni görür dir bu ne kimsedür. (24) Murād kibriyā-yı ḫāzret-i Ḥaḳḳ'ı beyāndur. **Mevlānā Şem'î dir:** Biñ kerre āşinā olurum, beni görür ve sorur ki bu ne kimsedür. Murād (25) vişāl-ı Bārî Te'ālā 'ale'd-devām müyesser olmaduğın beyāndur. Bu ğazelün maḫlas beytini bir kaç dīvānda ṭaleb eyledük bulunmadı. (26)

[275.Ġazel]

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

¹²³ Dostun yüzünü bir an görmek, her iki cihāna değer. Sabahın ilk başlangıcıdır, kalk ki dünyanın sonu fenadır. (Sa'dî, Dīvân)

¹²⁴ **Derkenâr:** Zi-pīş u peseş taḳdīrinedür, Şem'î.

1. Heves-i bād-ı bahârem be-ser-i¹²⁵ şahrâ burd

Bād bûy-ı tu biyâverd ûkarâr ez-mâ burd

Bahâr yili hevesi beni şahrâya (27) ilettdi, yıl senûñ koķuñ getürdi ve ķarârı bizden aldı. Murâd ‘aşķ-ı mecâzî beni şahrâ-yıtâ‘ate iletüp nefħa-i Rabbâniyye râyiħa-i (28) İlâhiyye getürüp beni bî-ķarâr itdi dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Bād-ı bahâr hevesi beni şahrâ tarafına ilettdi, bād senûñ bûyuñı getürdi (29) ve bizden ķarârı ilettdi.

2. Her kucâ bûd diliçeşm-i tu bord ez-râheş

Ne dil-i ĥaste vü bîmâr-ı me-râ tenhâ burd

Her ķanda ki bir gönül (30) var idi senûñ gözûñ yolından çıkardı, yaluñuz mecrûħ u ĥaste gönülüm iletmedi, murâd budur ki ‘aynu'llâh nazar kılıcaķ ekvîyâyı (31) bile cezb ider, zu‘afâyı cezb itmesi ĥod bi’t-tariķü'l-evlâ. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Her ķanda ki bir gönül var idi senûñ çeşmûñ (32) anı yoldan ilettdi, yaluñuz benüm mecrûħ u bîmâr gönülümü iletmedi.

3. Āmed ü germ be-bord âb-ı ruĥem eşķ-i çü sîm¹²⁶

Zer be-zer dâd kesî (33) k’âmed ü in kâlâ¹²⁷ burd

Geldi ve ĥarâret ile ilettdi yüzüm şuyın gümüş gibi gözyaşı naķdi nakde virdi, bir kimse ki geldi bu ķumaşı[189a](1) aldı. Murâd zerdden yüzi ve simden eşķdür, ikisi daĥı‘ında'llâh ‘azîz üşerîf ve naķd-i nefîsdür dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (2) Sîm gibi gözüm yaşı geldi ve fevrî yüzüm şuyın ilettdi ya‘nî aldı, altunu altuna virdi şol kimse ki geldi ve bu metâ‘ı ilettdi (3) ya‘nî şatun aldı. Zer bezer dâd tamâm yerine ĥarc itdi ma‘nâsına isti‘mâldur. Murâd aşķ-ı ilâhî olan kerim ‘ında'llah (4) maķbûl idüğün beyândur.

4. Dil-i sengîñ-ı tü-râ eşķ-i men âverd be-râh

Seng-râ seyl tüvâned be-leb¹²⁸-i deryâ burd

Senûñ taş gibi (5) gönülünü benüm gözüm yaşı getürdi yola, taşı seyl-i kâdirdür deñiz kenârına iletmege. Murâd muĥâtabdan nefis ve mütekellimden rûħdur. (6) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Senûñ seng gibi ķalbünü benüm gözüm yaşı yola getürdi, seng-i seyl deryâ kenârına iletmege kâdirdür. Murâd bî-çârelere (7) gözyaşından öturi Ĥudâ teraĥķum itdüğün beyândur şıfat-ı istiğnâsınuñ vücûdı ile.

5. Düş zevķ-i ĥarabem silsile-i şevķ-i (8) tu best

Pây ĥeyl-i ĥire leşķer-i ĥam ez-câ burd

¹²⁵**Derkenâr:** Ser bunda taraf ma‘nâsınadır.

¹²⁶ Eşķ-i çu seyl, Şem‘î.

¹²⁷**Derkenâr:** Kâlâ metâ‘, Şem‘î.

¹²⁸**Derkenâr:** Leb bunda kenâr ma‘nâsınadır, Şem‘î.

Dün gice şenlik zevki bana señün şevküñ zincirin bağladı ‘aql ‘askerinüñ (9) ayağın ğam leşkeri yerinden ilettdi. Muḥattabdan murad ḥazret-i Ḥaḳdur ‘aqlıdan murād ‘aql-ı ma‘āşdur ve ğamdan murād ğam-ı āhiretdür. (10) **Mevlānā Şem‘î dir:** Dün gice tarab zevki beni senüñ şevkin zincirine bağladı, ‘aqlım leşkeri benüm ‘aqlım heylinin ayağını yerden ilettdi ya‘nî (11) ğam ‘aqlımı zebün ittdi. Heyl bölük ü atlar u ‘askerler ki ḥîl u ḥaşm dirler ve Fârslar ma‘nâsına gelür. Bunda ma‘nâ-yı ahir evlâdur.(12)

6. Râh-ı mâ ğamze-i ân Türk-i kemân-ebrû zed

Raḥt-ı mâ sünbül-i ân serv-i sehi-bâlâ burd

Bizüm yolumuz ol yay kaşlu maḥbûbuñ (13)kaşı urdı, bizüm metâ‘ımuızı ol serv-i sehi-bâlânüñ sünbül ilettdi. Müşârun ileyhden murād ḥazret-i Ḥaḳ'dur ve ebrûdan murād rumûz-ı (14) İlâhiyedir ki râh-ı ma‘āşı urur ve metâ‘-ı rûḥı ğayb-ı hüviyyet alır. **Mevlānā Şem‘î dir:**Bizüm yolumuzu ol kemân-ebrû maḥbûbuñ (15) ğamzesi urdı, bizüm metâ‘ımuızı ol bülend serv-i sehinüñ sünbülü ilettdi. Sünbülünden murād zülüfdür.

7. Câm-ı mey dî zi-lebet (16) dem zi-revân baḥşî zed

Âb¹²⁹-ı mey-râ leb-i cân-baḥş-ı revân-efzâ burd

Şarâb kadehi dün senüñ cân bağışlayıcılıktan (17) dem urdı, şarâbuñ şuyını cân bağışlayıcı ve cân arturıcı tudaḳ ilettdi. Ma‘nâyı murād budur ki eşribe-i mükeyyife zevk (18) ü ḥâlet ü revân u kuvvet virmek lâfin urur idi ammâ kelâm-ı İlâhî anuñ yüzi şuyın dökdi ki zevk u şevk (19) ve rûḥa kuvvet bundan olur anuñ buña hergiz nisbeti yokdur dimekdür. **Mevlānā Şem‘î dir:** Şarâb câmı dün senüñ lebüñ ile revân(20)-baḥşlıktan dem urdı, cân-baḥş lebüñ meyüñ leṭâfetini ilettdi, aña ğalebe eyledi. Murād kelimât-ı İlâhiyede olan keyfiyyet (21) üḥâlet meyde olmaduğın iş‘ardur. Bu vech daḥı laṭıfdür. Câm-ı mey dün senüñ lebüñ sebebi ile ya‘nî lebüñe muttaşıl olmakla revân(22)-baḥşlıktan dem urdı ve şarâbda olan keyfiyyet Ḥaḳ Te‘âlâ ḥazretinüñ emri iledür.

8. Baḥş-i bülbül ber-i Ḥâfız¹³⁰ me-kun ez-ḥoş-süḥanî(23)

Pîş-i tûṭî netevân nâm-ı hezâr âvâ burd

Bülbülüñ ḥoş sözlülükden Ḥâfızkatında baḥşini kılma tûṭiñinde (24) bülbül adın aınmak olmaz. Murād Ḥâfızṭûṭıdır bülbülüñ aña hergiz müşâbeheti yokdur dimekdür. **Mevlānā Şem‘î dir:** Ḥoş-suḥanlıktan (25) Ḥâfız katında bülbülü vaşf eyleme, tûṭinüñkatında bülbülüñ nâmını yâd eylemek ma‘kûl degüldür. Âvâāvâz ma‘nâsınadır. Hezâr(26)-âvâdan murād bunda bülbüldür.

¹²⁹**Derkenâr:** Âb bunda leṭâfet ma‘nâsınadır, Şem‘î.

¹³⁰**Derkenâr:** ber-i Ḥâfız me-kun bunda ‘and ma‘nâsınadır.

[276.Ġazel]

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Seher çün hüsrev ü hāver 'alem ber-kūhsārān zed

Be-dest-i merḥamet yārem¹³¹ (27) der-i ümmīd-vārān zed

Şabāḥçün maşriḳ pādīşāhı sancağıtağlar üzre urdı, merḥamet eli ile yārim ümīd-vārılıḳḳapusun (28) urdı. Murād şabāḥ vaḳtinde icābet-i da'vāt ve merḥamet-i ḳādīyü'l-hācāt olduḡın beyāndur. **Mevlānā Şem'ī dir:** Seher vaḳti çün ki maşriḳ (29) pādīşāhı kūhsārılar üzre 'alem urdı, merḥamet eli ile benüm yārum ümmīdlülerün ḳapusunı ḳaḳdı. Murād seher vaḳti Ḥaḳ Te'ālā ḥazreti (30) du'ālar ḳabūl itdüḡün iş'ardur. Ḥāver ekşerā maşriḳ ma'nāsına isti'mal olunur. Murād çünki āfitāb ṭulū' itdi dimekdür. 'Alem (31) ma'nāsınadur kūhsār tağ diyesi demektir.

2.Çü pīş-i şubḥ rüşen şud ki ḥāl-i mihr-i gerdün çīst

Ber-āmed ḥandeī ḥoş (32) ber-ğurūr-ı kām-kārān zed

Çün şubḥöñinde rüşen oldı ya'nī evveldenki felek güneşinüñḥāli nedür, ḥoş gülmek zāhir oldı (33) kām-kārılar ġurūrına urdı. Murād budur ki şabāḥuñ zuhūri ġüyiyāḥandedür kām-gār olanlaruñ ġurūrına ki niçün zevāl ü ġurūbından[189b](1) fenāya intīḳal itmezler. **Mevlānā Şem'ī dir:** Çünki subḥ ḳatında rüşen oldı felek āfitābınüñḥāli nedür ya'nī zevāldan çünki (2) ḥalāş bulmadıḡı çünki subḥuñ ma'lūmoldu. Gerdün felek ma'nāsınadur. Şubḥ zāhir oldı dünyā şaḥib-devletlerinüñ ġurūrı üzre bir ḥoş (3)ḥande urdı. Murād budur ki anları temeşşūr itdi ki felekde olan āfitāba zevāl muḳarrar iken anlar dünyā manşibına mağrūr. (4)olurlar.

3. Nigārem dūş der-meclis be-'azm-ı raḳşçün ber-ḥāst

Girih beg'şūd ez-ğīsū vu ber-dilhā-yı yārān zed

Nigārum dün gice (5) meclisde raḳşḳaşdı ile ḳalkdı, düğüm açdı zülfdan ve yārān göñline urdı. Nigārdan murād şıfat-ı feyzdür çün ol (6) zuhūr ide ġayb-ı hüviyyet ḳaydı yārānuñ göñline doḡunur dimekdür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Nigārum dün gice meclisde çünki raḳş (7) u semā' ḳaşdına ḳalkdı, ġīsūsından girihi çözdü ve yārānuñ ḳalblerine urdı. Nigārdan murād mürşiddür ki meclis-i 'aşḳda (8) esrār-ı İlāhīyeden her ne sır ki söyledi 'uşşāḳuñ ḳulūbundan müntaḳış oldı.

4.Men ez-reng-i şalāḥ ān-dem be-ḥün-ı dil be-şostem(9) dest

Ki çeşm-i bāde-peymāyeş şalā ber-hūşyārān zed

¹³¹ **Derkenār:** Be-dest-i merḥamet yārem, Şem'ī.

Ben şalâh renginden ol dem yürek kanı ile el yudum (10) ki anuñ şarâb ölçici gözi şalâyı ayıklara urdı. Murâd şalâh'dan dünyâya şalâhdurçün zâtu'llâh ki 'aşkölçici ya'nî (11) tecellî-i şevk idici ola sâlik meşâlih-i dünyâya kâbiliyyetden yürek kanı ile el yuyup ayıklar mest-i Hâk olurlar dimekdür. (12) **Mevlânâ Şem'î dir:** Ben şalâh renginden ol dem hûn-ı dil ile el yudum, murâd şalâh'dan ol vâkit ümmîd kat' itdüm (13) ki mest çeşmi hûşyârlara şalâ urdı. Murâd mürşid nazâr ile 'âkılları'tâlib-i 'aşk itdügün iş'ardur.(14)

5. Küdâm âhen-dileşâmüht in âyîn-i 'ayyârî

Ki evvel çün burûn âmed reh-i şeb-zindedarân zed

Çankı demür gönüllü (15)öğretti aña 'ayyârlık resmin ki evvel çün taşra çıkdı ihyâ-yı leyl idenlerüñ yolın urdı. Murâd âhend-dilden şıfat-ı (16) kâhrdur öğrenmekden murâd tecellîsidür, ol tecellîzât'dan şadır olup kendü hükminde ider ki musahhar-ı kahr u irâdet olur. (17) **Mevlânâ Şem'î dir:** Bu 'ayyârlık 'âdetini aña kağıâhen-dil öğretti ki evvel çün 'ayyârlığa şurû' eyledi ihyâ-yı leyl idenlerüñ (18) yolını urdı. Bu söz ma'nâ-yızâhiri üzre ziyâde 'ayyârlıktan kinâyetdür ve ma'nâ-yı bâtını üzre mürşidüñ (19) gâyetde şâhib-i nazâr u şâhib-i cezbe vü irşâd idügin beyândur.

6. Hayâl-i şeh-süvârî puht u hâlîşud¹³² dil-i miskin(20)

Hudâvendâ nigeş dâreş ki ber-çalb-i severân zed

Şeh-süvârlıkhayâlin bişürdi ve şimdi gitdi miskin gönül (21) ey yâri Te'âlâşaqla anı ki alular çalbine ya'nîâlâyınuñ ortasına urdı. Murâd budur ki miskin gönlüm şeh-süvârlık (22)hayâlin bağlayup ya'nîtarîkate sülûk eyleyüp hevâcis-i nefis ve vesâvis-i şeytân 'askerine doğındı yâ Rabbî (23) sen anışaqla mekr ûzarardan. **Mevlânâ Şem'î dir:** Miskîn dil nâ-gâh şeh-süvârlık fikrin itdi ve gitdi, puht bişürdi ma'nâsınadır. Ey Hudâ(24)-vend anı hıfz eyle ki kendüsini şeh-süvârların çalbine urdı. Murâd huşûl-i 'aşk içün bir mürşide mürid olup (25) uşşâk zümresine muhteliğ olduğı beyândur ve huşûl-i murâd içün hudâ'dan mu'âvenet talebidür. Puht bişürdi (26) ma'nâsınadır şol mahalde mantuğ ma'nâsına ta'arruz olunmaya.

7. Ez-ân sâ'at ki cām-ı Cem be-dest-i ü müşerref şud

Zamâne (27) sâgar-ışadî be-yâd-ı mey-güsârân zed

Ol sâ'atden ki Cem kadehi anuñ eli ile müşerref oldı, zamâne şadılıkkadehini (28) mudmin-i hamr olanlar yâdına urdı. Murâd budur ki çalb 'aşk-ıllâhî nûşına şurû' idicek zamân şüfîler yâdına (29) elleri ferağkadehine doğındı ki ihvândan biri ziyâde olduğı anlara şadmânîdür. **Mevlânâ Şem'î dir**¹³³: Ol sâ'atden ki cām-ı mey (30) anuñ elinde müşerref oldı bu hem mu'tâddur anuñ eliyle müşerref oldu, zamâne şevk ü

¹³²**Derkenâr:** Şud bunda reft ma'nâsınadır, Şem'î.

¹³³**Derkenâr:** Mevlânâ Şem'î dir.

sürür sāgarınışarāb nūş idicilerün (31) yād ūşevķine urdı ya‘nī nūş eyledi. Ma‘nā-yızāhiri ūzre murād pādīşāh şarāb nūş itmek meşğul olaldan ‘ālem-i (32) şevķüzevķe düşdi dimekdir. Ma‘nā-yı taşavvūfisi ūzre murād pādīşāh ‘aşķa kūşiş idilenden (33) halktālib-i ‘aşķ oldı dimekdir.

8. Der-āb u reng ü ruhsāreş çi hūn hūrdīm u cān dādīm

Çü naķşes [190a](1) dest dād evvel raķam ber-cān-sipārān zed¹³⁴

Çün anuñ naķşı el virdi evvel raķamı cān işmarlayanlara urdı ya‘nī ol anlara (2) ziyāde olup bezl-i rūh idenlere fażl-ı Hāķ ziyāde olur. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Anuñ ruhsārınuñ āb u renginde (3) ne ķan yidük ve ne cān virdük ya‘nī hadden ziyāde meşakķatlar gördük çünki naķş aña el virdi evvel cān-sipārlar ūzre (4) raķam urdı. Murād budur ki çün mürşid oldı riyāzat u ‘aşķda ol muhiblerün işlāhına sa‘y eyledi. Āb bunda (5) letāfet ma‘nāsınadır. Cān-sipār ‘aşķ ma‘nāsınadır.

9. Meneş¹³⁵ bā-hırķa-ı peşmīn kocā ender-kemend ārem

Zere-i mūyī ki mūjgāneş reh-i hancer(6)-güzārān zed

Ben anı yūñ hırķa ile kaçan kemende getürem, bir zirih kıllu ki anuñ mūjgānıhancer geçiricilerün yoluñ urdı. Murād ben (7) bu za‘if-ihāl ile niceşayd kılam ki anuñşifat-ı celālī aķviyā yolın urmuşdur dimekdir. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ben anı hırķa-ı peşmīn ile (8) ķanda kemende getürem, bir zere mūyī ki anuñ mūjgānı pehlivānlaruñ yolın urdı. Hancer-güzār pehlivān ma‘nāsınadır zā vu zāl cā’izdür. (9) Murād tāt u riyāzat ile isti‘dād hāşıl itmeksüz mürşidden ‘aşķ-ı ilāhīnūñ huşūli ziyāde şu‘ūbet ūzre idüğün (10) beyāndur. Zere mūyīdan murād mürşiddür.

10. Nażar ber-ķur‘a-ı tevfiķ u yūmn¹³⁶-i devlet-i şāh est

Ki Hāfız fāl ez-īn defter (11) be-nām-ı bahtiyārān zed¹³⁷

Nażar tevfiķķur‘asına ve şāh devleti bereketinedür ki Hāfız fāl bu defterden bahtiyārlar adına (12) urdı¹³⁸. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Nażar tevfiķ ķur‘ası ve şāhuñ devleti yūmni ūzredür, Hāfız’uñ gönli murādını vir, zīrā (13) bahtiyārlaruñ fālın urdı. Ya‘nī huşul-i murāda bunlara fāl tıtdı.

11. Şehinşāh-ı Mużaffer-ferr şücā-ı mülk ü dīn Manşūr

(14) Ki cūd-ı bī-dirīgeşhande ber¹³⁹-ebr-i bahārān zed

¹³⁴ **Derkenār:** Anuñ ruhsārınuñ āb u renginden ne ķan içdün ve cān virdün

¹³⁵ **Derkenār:** zāmīr-i ğā’ibdür mışrā’-ı āhīr evvelinde olan zirih mūyī rāci’dür, Sürūrī.

¹³⁶ **Derkenār:** Yūmn mübāreklik ma‘nāsınadır, Şem‘ī.

¹³⁷ **Derkenār:** Be-deh kām-ı dil-i Hāfız ki fāl-ı bahtiyārān zed, Şem‘ī.

¹³⁸ **Derkenār:** Sābıķan beyān olunmuşdur ki Hāfız’uñ ‘ādetidür ki ba‘zıgazellerinde maħlaşdan soñra birķaç beyt ile bir şāhib-i vücūdızıkr ide.

¹³⁹ **Derkenār:** Hānde ber ile isti‘ māl olınan temennīma‘ nāsına olur.

Lafzı şücā' bahārdur ma'nāsınadır ve kendünün memdūhı olan Şāh Şücā' dağı (15) murād ū ihām ider ki anuñ dirîḡsüz seḡası bahārlarun seḡabına gŭlmek urdı ya'niseḡasışöyle keşirdür ki bahāruñ (16) keşirü'l-maṡar seḡabına bunuñ seḡasıkalıldır diyü güler dimekdür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Müzaffer şevketlü mŭlk ü dīnūñ şücāī Manşūr (17) ki anuñ dirîḡsüz cūdī bahārlar buludüzre ḡande urdı. Murād anuñ seḡasını begenmeyüp temeshur eyledü dimekdür. Şücā bahādur.(18)

12. Zi-şemşīr-i zer-efşāneşzafer ān rŭz be-dıraḡşīd

Ki cŭn ḡurşīd-i encŭm-sŭz tenhā ber-hezārān zed

Anuñ altun (19) şaçıcı kılıcından zafer ol gŭn yaldıradı ki yıldız yakıcı gŭn gibi ya'nī yıldızları maḡv iden gŭneş gibi biñlere urdı. (20) **Mevlānā Şem'ī dir:** Anuñ zer-efşān tıḡından zafer ol gŭn yaldıradı ki yıldız maḡv idici ḡurşīd gibi yaluñuz kendü(21)-sini sŭvārlara urdı. Ba'zı nüshada sŭvārān yerine hezārān vāḡī' olmuşdur. Murād Manşūr-nām pādīşāhişŭcā'āt (22) u seḡavet ile medḡdŭr ki Timŭr ile ceng iderken atıḡaṡa idŭp dŭşdi orada helāk eylediler. Fi'l-ḡaḡīḡat ziyāde (23) pehlivān u bahādır imiş. Hātifi'nŭñ Timŭr-nāmesinde meşŭrdur.

13. Devām-ı 'ömr ū mŭlk-i ū be-ḡāḡ ez-luṡf-ı ḡaḡ ey dīl

Ki çarḡ (24) īn sikke-i devlet be-devr-i rŭzgārān zed

Anuñ 'ömrinŭñ ve mŭlki devāmın iste ḡaḡın luṡfından ey gönŭl ki felek bu devlet (25) sikkesin rŭzgārlar devrine urdı ya'nī anuñ mŭlkinŭñ devām-ı 'ömrī rŭzgārān sikke-i devletidŭr demekdŭr. **Mevlānā Şem'ī dir:** (26) Ey dīl Allāhuñ luṡfından anuñ 'ömr ū mŭlkŭnŭñ devāmını iste ya'nī bundan ötüri du'ā eyle, zīrā çarḡ bu devlet sikkesini rŭzgār(27)-lar devrine urdı. Bu söz tefe'ŭledŭr.

[277.Ġazel]

Mefā'ilŭn Fe'ilātŭn Mefā'ilŭn Fe'ilŭn

1.Biyā ki rāyet-i Manşūr pādīşāḡ resīd

Nevīd-i fetḡ u beşāret be(28)-mīhr ū māḡ resīd

Gel ki pādīşāhuñ manşūr sancaḡı irişdi fetḡu beşāret avāzı kevne vŭ aya irişdi. Murād pādīşāhuñ (29) sancaḡı gelŭp fetḡuzafer ile 'avdet kılundıḡın beyāndur. **Mevlānā Şem'ī dir:** Gel ki Manşūr pādīşāhuñ sancaḡı irişdi, (30) fetḡ ū beşāret nevīdi mīhr ū māḡa irişdi. Manşūr bunda nām-ı pādīşāḡ olmaḡevlādur muzāf degŭldŭr. Nām-ı (31) pādīşāḡ murād olınmasa muzāf olur. Nevīd muştuluḡ u ditreyici vŭ arḡancı vu nevāle ve ba'zılar beşāret idici ma'nāsına (32) rivāyet

itmişlerdür ve nevîden fîl-i mâzî olur ve maşdar maḳāmında daḫı istiḥmāl olunur. Luḡat-ı Ḥalīmîde böyle meşṭûrdur. Beşâret feth-i bâ ile cemāl maḥnâsinadur¹⁴⁰.

(33) 2. Cemāl-ı baḥt zi-rûy-ı zafer niḳâb endâht

Kemāl-ı ḥadl¹⁴¹ be-feryâd-ı dâd-ḥâh resîd

Baḥt cemālî zafer yüzinden niḳâb atdı ve kemāl-i (33)ḥadl şikâyetçi feryâdına irişdi. Murâd kendü [190b](1) şâhını ḥadl ile vaşfdur. **Mevlânâ Şemʿî dir:** Baḥt cemālî zafer yüzinden niḳâb atdı yaḥnî ref eyledi, pâdişâhuñ kemāl-ı ḥadlî (2) şikâyetçinüñ feryâdına irişdi. Murâd Manşûr-nâm pâdişâh düşmeni üzre manşûr u muzaffer olduḡın beyândur.

3. Sipîhr-i (3) devr ḥoş eknûn zened ki mâh âmed

Cihân be-kâm-ı dil eknûn resed ki şâh resîd

Zened fâʿili zamîr-i sipîhrdür (4) ve mefʿûlî devr-i ḥoşdur yaḥnî felek şimdi ḥoş devr urur ki ay geldi, cihân gönül murâdına şimdi irer ki şâh irişdi.¹⁴² **Mevlânâ Şemʿî dir:** Felek şimdi laṭîf devr urur ki (5) mâh geldi, cihân şimdi gönül murâdı ile olur ki pâdişâh irişdi. Lafz-ı ki, zîrâ maḥnâsına daḫı câʾizdür. Murâd pâdişâhuñ saʿâdet ile (6) şehire geldüḡin işʿardur.

4. Zi-ḳatîʿân-ı tarîḳ in zamân şevend imen

Ḳavâfil-i dil ü dâniş ki merd-i râh resîd

Yol kesicilerden (7) bu zamânda amân olurlar gönül ü ḥilm ḳâfileleri ki yol eri irişdi. Murâd merd-i râhdan seferden gelen pâdişâh-ı zâhirdür yâ pâdişâh-ı (8) tarîḳatdur. Şevend lafzınıñ fâʿili mışrâʿ-ı âhîrîñ evvelidür. **Mevlânâ Şemʿî dir:** Ḳatṭâʿ tarîḳından bu zamân imen olurlar, dil (9) ü ḥilm ḳâfileleri ki yol eri irişdi. Murâd dil ü dânişe yaḥnî aşıl dil ü aşıl ḥilme riʿâyet ider pâdişâh geldi dimekdür. (10) Şevend kelimesinüñ fâʿili dil ü dânişdür ki ḳavâfileye teşbîḥ itmişdür.

5. ʿAzîz-i Mısr be-raḡm-ı birâderân-ı ḡayûr

Zi-ḳaʿr-ı çâh ber-âmed (11) ber-evc-i mâh resîd

ʿAzîz-i Mısr ḡayûr u ḥasûd birâderler raḡmına kuyu dibinden çıḳdı, evcine irişdi. (12) **Mevlânâ Şemʿî dir:** ʿAzîz-i Mısr ki murâd Yûsuf ḥazretidür ve ḡayûr u ḥasûd birâderlerüñ raḡmına kuyu dibinden çıḳdı, evc-i (13) mâha irişdi. Manşûr pâdişâhuñ devlet ü saʿâdetin istemez kimseler var imiş, bu söz aña göredür ve fehm olunur (14) ki bir zamân ḥabs çekmişdür.

¹⁴⁰**Derkenâr:** Râyet sancaḳ ve beşâret ger bâ ile muştuluk ve feth-i bâ ile cemāl maḥnâsinadur, Şemʿî.

¹⁴¹**Derkenâr:** Dâd vasf-ı serkeşdür

¹⁴²**Derkenâr:** Cihân gönül murâdına şimdi irer ki şâh irişdi, Sürûrî.

6.Kücāst şūfī-i deccāl-şekl ü mülhid-kīş¹⁴³

Be-gū be-sūz ki mehdiyy-i dīn-penāh resīd

(15) Kandadur Deccāl-şekl ü mülhid-mezheb şūfī, di yan ki dīn şıganağı Mehdī irişdi. Murād kızılbaş şūfī olmağ (16) cā'izdür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Mülhid şekillü deccāl fi'llü şūfīkandadur, di yansun ki dīn hāfızı (17) Mehdī irişdi. Ki zīrā ma'nāsına dağı cā'izdür. Dīn-penāh vaşf-ı terkībidür. Pādişāhını Mehdi'ye teşbih itmişdür. (18) 'Ālemün ıslahına sebep olduğundan ötür. Bir yerde iki emr-i hazır cem' olsa şānī emr-i ġā'ib ma'nāsına olur. Be-gū be-sūz (19) gibi şūfiden murād bunda Kızılbaş olmağ rüşendür ki aña Rāfızı dirler.

7.Şabā be-gū ki çehā ber-serem der-īn ġam-ı 'aşk

(20) Zi-āteş-i dil-i sūzān u dūd-ı āh resīd

Ey şabā di ki neler benüm başıma bu 'aşk ġamında, yanıcı gönül odından ve dūd-ı (21) āhdan irişdi. murād çokluk ālām çeküp hāliyā hālāş bulduğun zikrdür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Ey şabā di ki bu 'aşk (22) ġamından başuma, yanıcı gönül āteşinden ve āh tütününden neler irişdi. Çehānuñ ma'nası mışrā'-ı şānīye kayd olındı sühulet-i ma' nā içün¹⁴⁴.(23)

8. Zi-şevk-i rūy-ı tu şāhā bedīn esīr-i firāk

Hemān resīd k'ez āteş be-rūy-ı kāh resīd

Senün yüzün şevkinden şāhā (24) bu firāk esīrine, hemān ol irişdi ki oddan şaman yüzine irişdi. Murād 'azāb-ı nārdan hālāş olduğun beyāndur. (25) **Mevlānā Şem'ī dir:** Senün yüzün şevkinden ey şāh bu firāk esīrine, hemān ol irişdi ki āteşden şamanun yüzine irişdi. (26) Murād budur ki pādişāha eydür ki senün firākuñdan nār 'azābında idüm, senün vişāluñ ile andan hālāş buldum. Murād iştiyāk u muḥabbet (27) izhāırdur.

9.Me-rev be-h'āb ki Hāfız be-bārgāh-ı kabūl

Zi-vird-i nīm-şeb ü ders-i şubḥ-gāh resīd¹⁴⁵

Uykuya gitme ki Hāfız kabūl (28) bargāhına, nısf-ı leyl derdinden ve şabāh vaḳti dersinden irişdi. Murād vird-i şeb ve ders-i seher murāda vuşūle (29) sebep olduğun zikr ve aña irşāddur. **Mevlānā Şem'ī dir:** Uyuma zīrā Hāfız kabūl bārgāhına, me-rev nehy-i hāzırdur. Gice dersinün ve şabāh vaḳti (30) virdinün yümninden irişdi. Yümn ikisine bile maşrūfdur yümn-i mübāreklik.

¹⁴³**Derkenār:** Kocāst şūfī-i deccāl-fi'l-i mülhid-şekl.

¹⁴⁴**Derkenār:** Çehā çe lafzımuñ cem'idür.

¹⁴⁵**Derkenār:** Zi-yümn-i ders-i şeb ü vird-i şubḥ-gāh resīd, Şem'ī.

[278. Ğazel]

Müfte' ilün Mefā' ilün Müfte' ilün Mefā' ilün

1. Dād-gerā tü-rā felek cur' a-keş-i¹⁴⁶ piyāle bād (31)

Düşmen-i dil-siyāh-ı tu ğarķa be-hūn çü lāle bād

Ey 'ādil idici saña felek ķadeh cur' asın çekici olsun, senün gönli ķara (32) düşmenün lāle gibi ķana ğarķ olsun. Murād pādişāh medhi ve aña du'ādur yā zāhir pādişāhı yā āhıret pādişāhı murāddur. (33) **Mevlānā Şem'î dir:** Ey 'ādil pādişāh felek senün piyālenün cur' a-keşi olsun. Murād felek muraduñ üzre olsun ve hizmetün eylesün.[191a](1) Senün ķalbi siyāh düşmenün lāle gibi ķana ğarķ olsun, bu söz helāk olamaķdan kināyetdür. Bu iki hālet lālede (2) mevcūtdur ki biri dil-siyāh ve biri ğarķa be-hūndur.

2. Zırve-i kāk-ı rif' atet rāz-farķ-ı intifā'¹⁴⁷

Rāh-revān u (3) hem-rā rāh-ı hezār-sāle bād

Senün rif' atun ķaşırınun devesi için ziyāde irtifā' dan ve hem anların biñ yıllık yol olsun. Murād (4) ol pādişāhuñ kemāl-i 'uluvvın ve rif' atın istemekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Senün rif' atun ķaşırınun üsti taḥķīķ ziyāde irtifā' dan (5) ve hem yolucularına biñ yıllık yol olsun. Murād pādişāhuñ rif' atını talebdür mübālağa tarīķı ile.

3. Zülf-i siyāh-ı perçemet (6) çeşm ü çerāğ-ı 'ālem est

Cān zi-nesīm-i devleteş der-şiken-i külāle bād

Senün pür ham olan zülf-i siyāhuñ çeşm ü çerāğ-ı 'ālemdür, cān (7) anun devleti nesīminden zülf bükümünde olsun. Murād anun kenef-i ḥimāyetinde olmağı talebdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Senün siyāh (8) perçemün zülfi 'ālemün çeşm ü çerāğıdur, anun devlet nesīminden perçemi bükümünde cān olsun. Devleteşde (9) olan zāmīr-ı ğā'ib mışrā'-ı evvelde tuğ ma'nāsına olan perçem rāci'dür. Tuğun aşāğı sarķan mūyına zülf ve devesinde (10) olan mūyına külāle ıtlāk itmişdür, külāle başdan olan perçem ma'nāsınadır. Tuğdan murād bunda pādişāhların (11) önünde sancaķ gibi getürdükleri nesnedür.

4.Ey meh-i çarķ-ı ma' delet¹⁴⁸ nūr-ı cemāl-i 'ālemī

Bāde-i şāf dā'imet der-ķadeh ü piyāle bād

¹⁴⁶**Derkenār:** Cür' a-keş vaşf-ı terkesidir, Şem'î.

¹⁴⁷**Derkenār:** Zırve-i kāk-ı rif' atet rāst zi-farķ-ı intifā'

¹⁴⁸**Derkenār:** Ma' delet, 'ādil ma' nāsınadır.

(12) Ey çarh ‘adüllü ay nūr-ı cemāl-i ‘ālemsin, şāfī şarāb dā’imā senūñ kadehūñde olsun. Murād ‘aşk-ı şāf kalbūñde olsun (13) dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ey ma‘delet felekinūñ māhı ‘ālem halkıñuñ çeşm ü çerāğısın, senūñ kadeh u piyālūñde şarāb-ı şāf (14) dā’im olsun. Murād-ı zāhiri pādīşāha Hudā’dan sürūr u devlet talebīdür. Murād-ı bātıñı pādīşāha Hudā’dan feyz ü ‘aşk (15) talebīdür. Bu vech üzre kadeh u piyāleden murād kalb ve bāde-i şāfdan murād ‘aşk olur.

5. Çün be-nevā-yı midḥadet (16) Zühre şevved terāne-sāz

Hāsıdet ez-semā‘ -ı ān hem-dem-i āh u nāle bād

Çün senūñ medhūñ nevāsı ile Zühre terāne (17) düzici ola, senūñ ḥāsedūñ anuñ semā‘ından āh u nāle muşāhibi olsun. Murād pādīşāha du‘āyı leh ḥasūdına du‘ā-yı (18) ‘aleyhdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Çünki senūñ medhūñ şadāsı ile Zühre yıldızı terennüm idici ola, senūñ ḥāsedūñ anuñ semā‘ından (19) āh u nāleye hem-dem olsun. Semā‘ bunda işitmek ma‘nāsınadır.

6. Nüh ṭabaḳ-ı sipihr ü ān ḳurşa-ı sīm u zer ki hest

(20) Ez-leb-i ḥ‘ān-ı ḥaşmetet sehl-terīn nevāle bād

Felekün ṭoḳuz ṭabaḳı ve ol gümüş ve altun çevrik ki vardur, senūñ ‘azametūñ (21) sofrası kenārından āsānīrek loḳma olsun. Murād ṭoḳuz teşbīh ve ḳameri gümüş çevrike ve şemsi altun çevrike (22) teşbīhdür ve bunlar senūñ sofrāñuñ kemter-i nevālesi olsun diyü du‘ādur. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Felekün ṭoḳuz ṭabaḳı ve anun ḳurşası sīm u zeri ki vardur, senūñ (23) ḥaşmetūñ sofrasıñuñ kenārından ḥaḳīr-rek nevāle olsun. Nevāle bunda loḳma ma‘nāsına rüşendür. Pādīşāhuñ ziyāde (24) ‘azametin talebdür mübālağa tarīḳı ile.

7. Duḡter-i fikr-i bīkr-i men maḥrem-i midḥat-ı tu şud¹⁴⁹

Mehr-i çünān ‘arūs-rā hem be-guft ḥavāle bād

(25) Benüm bīkr-i fikrüm ḳızı senūñ medhūñ muşāhibi oldı, ancılayın gelin mehri senūñ elūñe ḥavāle olsun. Murād fikrini bīkr ḳıza (26) teşbīh ve aña mehr-i mü‘eccel pādīşāh elinden olmaḳ istid‘āsıdır. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Benüm bīkr fikrüm duḡteri senūñ medhūñe maḥrem (27) oldı, ancılayın ‘arūsūñ kâbini senūñ elūñe ḥavāle olsun. Murād medh muḳābelesinde pādīşāhdan iḥsān talebīdür. (28) ‘Arūs bunda gelin ma‘nāsınadır. Ba‘zı nüshada şöḡbet yerine midḥat vāḳı‘ olmuşdur ki bu ma‘ni daḡı ḥūbdur.

8. Hāfiz-ı (29) tu der-īn ḡazel ḥüccet-i bende-ḡī be-dād

Luṭf-ı ‘abīd-perveret şāhid-i īn ḳabāle bād

¹⁴⁹ **Derkenār:** Duḡter-i fikr-i bīkr-i men maḥrem-i şöḡbet-i tu şud, Şem‘ī.

Senün Hâfız'ın bu gazelde kulluk hacetin (30) viridi, senün kullar besleyici luṭfın bu hüccete şâhid olsun. Murâd budur ki çünkü kul beslemek luṭfının 'âdetidür, (31) ben kuluñ daḡı luṭfın besleyüp kuluñ idüğüme luṭfın şâhid-i hüccet olsun. **Mevlânâ Şem'î dir:** Senün Hâfız'ın (32) bu gazelde saña bendelik hüccetini viridi, senün bendeler besleyeci luṭfın bu kabâlenün şâhidi olsun. Kabâle (33) kâzî kâğıdıdır ki hüccet dirler. Murâd *el-insân 'abîdu'l-iḥsâm* nücibince kendüsine irişen iḥsân u luṭf muḡabelesinde [191b](1) 'ubûdiyyet izhâr itdügün iş'ardur. Bu gazel pâdişâh içündür te'vile ihtiyâc yokdur.

[1. Kaşide]

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Me'fâ'ilün Fe'ilün

1. Sipîde-dem (2) ki şabâ büy-ı luṭf-ı cân gîred

Çemen zi-luṭf-ı hevâ nükte ber-cinân gîred

Ṭaṇ yiri ağardığı vâktde çün şabâ cân zülfi (3) koḡusın duta ve çemen hevâ leṭâfetinden cennetlere nükte dutar ya'nî ṭa'n ider. **Mevlânâ Şem'î dir:** Şabâḡ vâkti ki bād-ı şabâ cân (4) leṭâfetinün râyihâsını tutar, hevânun leṭâfetinden cennetlere nükte tutar. Nükte bunda 'ayb ma'nâsınadır.

2. Hezâr zi-nükhet-i¹⁵⁰ (5) gül der-çemen tutuḡ bended

Ufuḡ zi-reng-i şafaḡ¹⁵¹-reng-i gülsitân gîred

Biñ gül koḡusu çemende perde bağlar, gök kenârı (6) şafaḡ renginden gülistân rengin dutar. **Mevlânâ Şem'î dir:** Hevâ gül râyihâsından çemende perde bağlar ya'nî ziyâde (7) hoş-büy olur, ufuḡ şafaḡ 'aksından gülistân rengini tutar. Murâd ufuḡ ḡamret arz olur dimekdür.

3. Nevâ-yı çeng (8) bedân-sân zened şalâ-yı şabûḡ

Ki pîr-i şavma'a râḡ der-muḡân gîred

Çeng âvâzı ol resm ile urur şabâḡ (9) şarâbı şalâsın ki ḡanḡâḡ-ı pîr-i muḡân ḡapusu yolın dutar ya'nî zâhid yâbis olan şeyḡ-i ḡarârete mâ'il olur.

(10) **Mevlânâ Şem'î dir:** Çeng şadâsı şabûḡ şalâsını ancılayın urur ki şavma'anun pîri şevḡinden muḡân ḡapusunuñ (11) yolın tutar ki varup anda şarâb nûş ide.

4. Şeh-i sipihr çü zerrîn-siper keşed der-rûy

Be-tiḡ-i şubḡ¹⁵² (12) u 'âmûd-ı ufuḡ cihân gîred

¹⁵⁰ **Derkenâr:** Hevâ zi-nükhet-i gül, Şem'î.

¹⁵¹ **Derkenâr:** Ufuḡ zi-'aks-ı şafaḡ, Şem'î.

Felek pâdişâhı ki altun kalkan çeker yüze¹⁵³ şubh kılıcı ve ufuk gönderi ile cihân (13) dutar. ‘Âmüddan gönder murâd olmak muktezâ-yı maķâmudur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Sipihriñ şâhı çünki yüzine (14) altun kalkan çeke, şubh tîġı ve ufuk ‘âmudı ile cihân tutar. Şeh-i sipihirden murâd âfitâbdur, zerrîn-siperden murâd yine odur. (15) Bunda şan‘at-ı tecrîd vardır. Şeh-i sipihirden murâd felek olmak ihtimâldür. Bu taķdîr üze şeh lafzınuñ (16) sipihr lafzına izâfeti, izâfet-i beyân olur ammâ âfitâb olmak ziyâde rüşendür.

5. Be-raġm-ı zâġ-ı siyeh (17) şehbâz-ı zerrîn-bâl

Der-în muķarnes-i jengârî âşiyân ġired

Ķara ķarġa raġmına altun ķanadlu şâhbâz ve (18) bu jengâr renglü muķarnesde yuva duta ya‘nî âfitâb-ı ‘âlem-tâb ki tâlî‘-i tâbân ola bu bîş beyt merhûndur. (19) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Siyâh ķarġanuñ raġmına ki şeb murâddur altun ķanadlu şâhbâz ki âfitâb murâddur, bu jengârî (20) çâr-taķda ki murâd felekdür âşiyân tutar. Ġired kelimesinüñ fâ‘ili şâhbâz-ı zerrîneye râci‘ olan zamîrdür ki ġiredüñ taķtında (21) müstetirdür. Bu maķalle deġin şart meşâbesindedür, bundan sonra vâķi‘ olan cezâ meşâbesindedür diyü maķalle deġin ki ġired (22) tutar ma‘nâsına yazıldı. Tuta ma‘nâsına daķı câ‘izdür.

6.Be-bâr-gâh-ı çemen¹⁵⁴ rev ki hoş temâşâyîst

Çü lâle kâse-i (23) nesrîn ü erġuvân ġired

Çemen bâr-gâhına ġit ki hoş temâşâdur, çünki lâle aķ ġül ve erġuvân çanaġın duta. (24) Aķ lâleyi ve kıızıl ķadehe teşbîh ider. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Çemen bezm-gâhına var ki bir laţîf temâşâdur ki lâle nesrîn u erġuvân (25) kâsesini tutar. Kâse-i nesrîn beyâz lâle kâse-i erġuvân kıızıl lâledur. Bu mısrâ‘ da daķı tecrîd vardır.

7. Çi hâletest (26) ki ġül der-seher nümâyed rûy

Çi ġulgulest ki der-murġ-ı şubh-ġ‘ân ġired¹⁵⁵

Ne hâletdür ki ġül seherde yüz ġösterür ne ġulguldur (27) ki şabâh ķuşķan dutar. Murâd ġülüñ açılmasından ve bülbulüñ nâlesinden ‘ibret almak gerek dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ne hâletdür (28) ki ġül çemende yüzün ġösterür, ne âteşdür ki bülbüle te‘şîr ider. Murâd şun‘-ı Ĥudâ’nuñ âşâr-ı ‘acîbesini istiġrâbdur ki her birinde (29) başķa bir hâlet vardır.

8. Çi pertevîst ki nûr-ı çerâġ-ı şubh dehed

Çi şu‘le est ki der-şem‘-iâsimân ġired

¹⁵²**Derkenâr:** şubh tîġı ufuk ‘amudu ile teşbîh itmişdir, Şem‘î.

¹⁵³**Derkenâr:** [sipihr lafzında olan izâfet, izâfet-i beyâniyyedür] Sürürî.

¹⁵⁴**Derkenâr:** Be-bezm-gâh-ı çemen.

¹⁵⁵**Derkenâr:** Çi âteş est ki der-murġ-ı şubh-ġ‘ân ġired.

Ne ziyâdur ki (30) şabâh çerâğının nûrî virür ne şu'ledür ki şem'-i âsimânda durar. Murâd nûr-ı âfîtab nedür ve nedendür ki 'âlemi böyle(31) münevver ider diyüp *Allâhu nûru's-semâvâtî ve'l-arđî* ¹⁵⁶ maзмünına işâret idüp hâzret-i Hâk'ın şanâyî-i ğarîbesin beyândur. **Mevlânâ Şem'î dir:** (32) Ne pertevdür ki şubh çerâğının nûrî virür, ne şu'ledür ki âsimân şem'-inde tutar ya'nî anda zâhir olur. Çerâğı şubhda murâd (33) âfîtabdur şem'-iâsimândan murâd mâhdur¹⁵⁷.

9. Şabâ niger ki demâ-dem çü rind-i şâhid-bâz

Gehî leb-i gül ü geh [192a](1) zülf-i zeymerân gîred

Şabâyı gör ki her vâkt rind-i maḥbûb-ı dost gibigâh gül tudağın gâh reyḥân zülfin durar. Murâd şabânun (2) bunlara teşebbûşin oğşamağa teşbîhdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Bâd-ı şabâyı gör ki muttaşıl maḥbûb-ı dost levend gibi gâhî gülün (3) lebini ve gâhî zeymerânun zülfini tutar.

10. Der-ittihâd-ı heyulî vü ihtilâf-ı şuver

Hîred zi-her gül-i nev nakş-ı şad beyân gîred

(4)Mâdde bir olup şüretler muhtelif olmağda 'aql her yeñi çiçekden yüz beyân nakşın duta. Murâd budur ki çiçeklerin mâddesi birdür ki (5) 'anâşır-ı erbâ'adan mürekkeblerdür, ammâ şüretleri muhtelif ve hâşşaları ve râyihaları ve renkleri ve ta'amları muğâyirdür ve renkleri bir (6) olanlarıñhey'eti ve hevâsı ve revâhıve tu'umı müteğayyir olmağ anı iktizâ ider ki fâ'il-i muhtârın irâdeti bu vechle olmış ola, lâ-cerem hâzret-i Hâk fâ'il idüğü ve ef'âl-i keşîre kâdir ve irâdeti ne vechle müte'allık olursa kudreti ol vechle (7) icâd ve ḥalk itdüğüve her cüz'îye ve her cüz'inün her bir cüz'ine 'alâ ḥarrihî 'ilmive irâdeti müte'allık olup kudreti 'alâ (8) vakfu'l-irâdeti ḥalk itdüğü zâhir olur, *fetebâreke'llâhu aḥsenu'l-ḥâliḳîn*¹⁵⁸ **Mevlânâ Şem'î dir:** Heyûlânun ittihâdından ve şüret(9)-lerin ihtilâfından 'aql her yeñi gülden yüz beyân nakşını tutar. Her şeyde Hâk Te'âlâ ḥazretinün nice şun'-ı 'acîbini (10) müşâhede itmek kâbil idüğün beyândur, **beyt:**

Berg-i dirâhtân-ı sebz der-naẓar-ı hüşyâr

¹⁵⁶ اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِ كَمَشْكُورٍ فِيهَا مَصْبَاحُ الْمَصْبَاحِ فِي رُجَاةِ الرُّجَاةِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir. (Kur'an, Nûr, 24/35)

¹⁵⁷ Çerâğı şubhda murâd âfîtabdur, şem'-i âsmândan murâd mâhdur.

¹⁵⁸ ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ Ardından nutfeyi (dölleniş yumurta) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adale giydiriyoruz; nihayet onu bambaşka bir varlık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir. (Kur'an, Mü'minûn, 23/14).

Her veraķi defteri'st ma'rifet-i (11) Kirdigār¹⁵⁹

11. Men ender-ān ki dem-i kīst īn mübārek dem

Ki vaķt-i şubḥ der-īn tīre ḥāk-dān gīred

Ben andayın (12) ki kimūñ nefesidūr bu mübārek nefis ki şabāḥ vaķtinde bu ũonuk çöplükde dutar. Murād budur ki nefis-i raḥmānī ve emr-i subḥānī(13)-dūr ki bu deñlū āşār izḥār ider. **Mevlānā Şem'ī dir:** Ben ol fikirdeyüm ki bu mübārek nefes kimūñ nefesidūr ki şabāḥ (14) vaķti bu tīre ḥāk-dānda zāḥir olur. Tīre ḥāk-dāndan murād zemīndūr.

12. Çerā be şad ğam u ḥasret sipihr-i dā'ire(15)-şekl

Merā çü noķta-i pergār der-miyān gīred

Niçün yüz ğam u ḥasret ile dā'ire şekillū felek beni noķta-i pergār (16) gibi ortada dutar. Murād felekden şikāyet ve hūmūm u ğumūm iḥāta itdüĝin ḥikāyetdür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Müstedīr(17)-şekl felek, niçün yüz ğam u ḥasret ile pergār noķtası gibi beni ortada dutar.

13. Zāmīr-i dil ne-güşāyem be-kes me-rā ān biḥ(18)

Ki rūzgār-ı ğayūr est ü nā-gehān gīred

Göñül zāmīrin kimseye açmazın baña ol yegdür ki rūzgār-ı ğayūrdur nāgehān dutar. (19) Murād kitmān-ı sırr-ı evveli idüĝin beyāndur, nitekim dir. **Mevlānā Şem'ī dir:** Göñlüm zāmīrini kimseye keşf itmeyem baña ol yeg, zīrā rūzgār-ı (20) ğayūrdur ve nā-gehān dutar. Murād şikāyet ma'ķl degül idüĝin iş'ardur.

14. Çü şem' her ki be-ifşā-yı rāz şud meşĝl (21)

Şebeş zamāne ki miķrāz der-zebān gīred

Şem' gibi her kim ki rāz ifşāsına meşĝl oldu, gice miķrāz dili anuñ (22) dilin dutar ya'nī keser. Murād budur ki ifşā-yı rāz idenūñ dilin bil ki başın keserler *selāmetü'l-insān fī-ḥıfzı'l-lisāni*.¹⁶⁰ (23) **Mevlānā Şem'ī dir:** Herkim ki şem' gibi rāz ifşā itmege meşĝl oldu ba'zı nüsaḥda meşĝl yerine meşḥūr vāķi' olur (24) ki ma'nā böyle olur. Her kim ki şem' gibi rāz ifşā itmege meşḥūr oldu, çok olur ki zamāne anuñ zebānına miķrāz tutar ya'nī (25) dilini keser. *Men şamete necā*¹⁶¹.

15. Kucāst sāķī-i meh-rüy-ı men ki ez-ser-i mehr

Be-nīm-mest-i ḥodeş sāĝar-ı girān gīred

¹⁵⁹ Yeşil ağaçların her bir yapraĝı, akıllılar katında Allah'ın marifetinden bir defterdir. (Sa'dī, Dīvān)

¹⁶⁰ Diğer Arapça ibareler. İnsanın selameti dilini korumasıyla olur.

¹⁶¹ "Susan kurtuldu." buyurmuştur. (Tirmizî, Kıyâmet, 50/2501; Dârimî, Rikâk, 5)

(26) Kāndadur benüm ay yüzölü şākīm ki muḥabbet ucından kendünün nīm mestine ağır kadeḥ ya'nī tolu duta. Murād taleb-i feyz-i fazldur. (27) **Mevlānā Şem'ī dir:** Benüm sākī-i meh-rūyum kāndadur ki muḥabbet ucundan ya'nī tamām-ı muḥabbetden. Kendü nīm-mestine ağır sāgar dutar (28) ya'nī şunar. Murād mürşidden feyz ü şevk talebidür.

16. Peyāmī āvered ez-yār u der-piş cāmī¹⁶²

Be-şādī-i ruh-ı ān (29) yār-ı mihribān gired

Bir ḥaber getüre yārdan ardınca bir kadeḥ ol şefkatlu yāruñ yüzi şādılığı ile duta. Murād cenāb-ı (30) kudsden ḥaber virüp 'aşk-ı İlāhī şuna dimekdür. Cāmī lafzı merhūndur ve gired lafzının mef'ül-i muḥaddemidür, fā'ili (31) zāmīr-i sākīdür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Ol sākī yārdan bir ḥaber getüre ve anuñ ardıncaol mihribān yāruñ yüzi şevkine (32) bir cām tuta ya'nī şunar. Cāmī'nün ma'nası mışrā'-ı şāniye kayd olındı sühūlet-i ma'nā için. Yār-ı mihribāndan murād Bārī Te'ālā'dur. Hāşıl-ı (33) ma'nā mürşid benī Ḥaḳ Te'ālā'dan ḥaber-dār itdükden soñra 'aşk-ı İlāhī ile müstefiz ide dimekdür. [192b]

17. Nevā-yı meclis-i mā-rā (1) eger keşed muṭrib

Gehī 'Irāk zened gāh İşfahān keşid¹⁶³

Bizüm meclisimiz nevāsın eger çeke muṭrib, gāh 'Irāk urur gāh İşfahān dutar. (2) Murād budur ki muṭrib-i tarīkat bizi nevālandırmak için şadāya ve da'vet-i Ḥudā'ya meşgūl olsa merātib ü derecāt-ı sülūk zıkr (3) ider dimekdür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Muṭrib eger bizüm meclisimizün nevāsını çeke, gāhī 'Irāk u gāhī İşfahān tarīkini tutar. 'Irāk u (4) İşfahān bunda birer maḳāmuñ ismidür. Hāşıl-ı ma'nā mürşid meclisde söz söylese refi'ül-ḳadr u şāhibül(5)-esrār olduğından nice tabāḳadan söyler dimekdür.

18. Firişte-i be-ḥaḳīḳat sürüş-ı 'ālem-i ğayb

Ki ravza-i keremeş (6) nükte ber-cinān gired

Firiştedür ḥaḳīḳatde 'ālem-i ğayb melegi ki anuñ keremi bāğçesi cennetlere ta'n dutar. Murād sürüş-ı (7) 'ālem-i ğaybdan vā'iz-i tarīkat ve 'ālem-i İlāhī'den aḥbār söyleyen mürşiddür ki ol egerçi şüretde beşer ammā ḥaḳīḳatde (8) melekdür ve anuñ bezl-i fazl itdüğü meclis ü ravza-i cennete nükte dutar ki bunda cemāl-i Ḥaḳ ve esrār-ı ḥaḳīḳat söylenür (9) ve cennetde olmayan aḥbār diñlenür. Bu beyt Şem'ī şerḥ itdüğü nüşhada bulunmadı.

19. Sikenderī ki muḳīm-i ḥarīm-i (10) ü çün Hızır

¹⁶²**Derkenâr:** Cāmī gired kelimesinin maḳdemidür, Şem'ī.

¹⁶³**Derkenâr:** Gehī tarīk-i 'Irāk u geh İşfahān gired.

Refîk-i hâk-i dereş ‘ömr-i cāvidān gîred¹⁶⁴

Bir İskender'dür ki anuñ harîmi muķîmi olan Hızır (11) gibidür, anuñ kapısı toprağınıñ yoldaşı ‘ömr-i ebedî dutar. Murād İskender'den kendinüñ memdühî olan Şeyh Ebû (12) İshâk'dur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Bir İskender'dür ki anuñ harîminüñ muķîmi Hızır gibi, anuñ kapısı hâkinüñ feyzinden ebedî ‘ömr (13) tutar.

20. Cemâl-i çehre-i te’yîd-i Şeyh Ebû İshâk

Ki mülk der-ķademeş zîb-i bûstān gîred

Şeyh Ebû İshâk cemâlî çehresinüñ (14) te’yîdi ki mülk anuñ ķademinde bûstān zînetin dutar. Murād mülki müzeyyen kıldı dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (15)Tevfîķ u sa‘âdet çehresinüñ cemâlî Şeyh Ebû İshâk ki anuñ ķademinde memleket bûstān zînetini tutar. Ķadem bunda (16) devlet ma‘nâsınadır.

21. Gehî ki ber-felek-i serverî ‘urûc koned

Neĥust pāye-i farķ-ı Ferķadān gîred

Bir vaktde ki (17) serverlik felegi üzre çıķa, evvel pāyesi anuñ Ferķadān depesin dutar. Ferķadān yediler yıldızlarınıñ iki nûrlu(18)-sınıñ ismidür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Şol vakt ki serverlik felekine ‘urûc ide, kendünüñ evvel pāyesini Ferķadān'ıñ (19) depesine tutar. Ferķadān biri birinden cüdā olmaz iki kevkebdür ki felek-i şâmindedür. Lafz-ı ‘Arabidür, ĥalet-i ref‘i Ferķadān (20) ve ĥaleti naşbı ve ferķadeyndür. Murād Şeyh Ebû İshâk'ıñ ‘ulüvv-i ķadrin beyāndur, mübālaķa tarîķi ile.

22. Çerāĝ-ı dîde-i (21) Maĥmûd şeh ki düşmen-râ

Zi-berķ tîĝ-i tu âteş be-dih zebān gîred¹⁶⁵

Maĥmûd şāhuñ gözi çerāĝısın ki düşmeni senüñ kılıcuñ (22) şimşeginden od on yaluñ ile dutar. Zebān bunda zebāne ma‘nâsınadır. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Maĥmûd şāhuñ gözi (23) çerāĝıdır ki düşmenüñ dūdmānına anuñ tîĝi berķindan âteş vāķi‘ olur. Dūdmān ķavm u ķabile ma‘nâsınadır.

23. Be-evc-i māh (24) resed mevc-i ĥûn çün tîĝ keşed

Be tîr-i çarĥ bered ĥamle çün kemān gîred

Ay evcine irer ķan mevci çün kılıç çeke (25) çarĥın tîrini ya‘nî felek ‘Utārid’ine iletür çün yay duta. Murād anuñ ‘azāmetin ve ķuvvet-i te’şîrin beyāndur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (26) Ķan mevci evc-i māha irişür çünki Şeyh Ebû İshâk tîĝ çeke, felek tîrine ĥamle iledür, çünki elinde yay (27) tuta. Tîr bunda ‘Uṭārid ma‘nâsınadır ki kâtib felekdür. Murād Şeyh Ebû İshâk'ıñ şevketi ü ‘azameti beyāndur.

¹⁶⁴**Derkenâr:** Zi-feyzi hâkî dereş. Sikenderîde olan yâ vahdet içündür, Şem‘î.

¹⁶⁵**Derkenâr:** Zi-berķ tîĝ-i vey âteş be dūdman gîred, Şem‘î.

24. ‘Arūs-ı(28) Hâverî ez-şerm-i re’y-i enver-i ü

Be-câ-yı hōd¹⁶⁶ buved ez-râh-ı keyrevân gîred

Maşrıka mensâb gelin anuñ ziyâde (29) nûrlu fikri hicâbında kendü yerinde olur eger kârbân yolın dutarsa. Murâd güneş anuñ ziyâde nûrlı fikrinden (30) utanup kendü yerine gider dimekdür.¹⁶⁷**Mevlânâ Şem‘î dir:** Maşrıq gelini ki murâd âfitâbdur anuñ rûşen-reg re’yinüñ hicâbından (31) lâyıq u ma‘kûldur eger qarvân yolını tuta. Qarvân bunda mağrib ma‘nâsına olmağ rûşendür.

25. Ayâ‘ azîm-i vaqârî (32) ki her ki bende-i tust

Zi-vaz‘-ı kadr-i kemer-bend-i tu emân gîred

Ey vaqârî ‘azîm her kim ki senüñ kuluñdur senüñ (33) kuşağın bağı kadrinüñ vaz‘ından emân dutar. Murâd kahr u mehâbetin beyândur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ey pâdişâh ki ‘azîm [193a](1) vaqârsın ki herkim ki senüñ kuluñdur, kadrinüñ rif‘atından cevzânüñ kuşağını tutar. Ya‘nî senüñ bendelerüñ ziyâde ‘âlî-kadrlerdür. (2) Tu emândan murâd cevzâdur bir burcuñ ismidür. Eyâ ‘azîm vaqârîden âhırine varınca ve evvel-i beyt bile hitâb (3) tarîki üzredür ki buña şan‘at-ı iltifât dirler.

26. Resed zi-çarh-ı ‘Uṭârid hezâr tehniyyet

Çü fikretet şıfat-ı emr-i kün (4) fekân gîred

İrişür ‘Uṭârid felekden biñ tehniyyet çün senüñ fikrün kün fekân emri şıfatın duta. Murâd (5) çarh-ı ‘Uṭârid’den ikinci felekdür, çün *izâ erâde’llâhu şey’en en yeķûle lehû kun fe-yekûn*¹⁶⁸ hasebince fikrün emr-i İlâhî gibi şavâb ve (6) serî‘ül-cereyân ola felek-i ‘Uṭârid’den nice mübârek irişür saña. **Mevlânâ Şem‘î dir:** ‘Uṭârid feleginden saña biñ tehniyyet (7) irişür, çünki senüñ fikrün kün fekân emrinüñ şıfatını tutar. Murâd pâdişâh-ı mezkûrñ tamâm ‘adlini ve emrinüñ ziyâde (8) tehniyyet-i nüfûzını iş‘ârdur. Tehniyyet mübârek olsun ma‘nâsınadır.

27. Müdâm der-pey-i ta‘n est ber-ḥasûd u ‘adûvet

(9) Simāk-ı rāmiḥ ez-ân rûz u şeb sinân gîred

Dâ‘im ta‘n ardıncadır senüñ ḥasûduñ ve ‘aduvvün üzre Simāk-ı rāmiḥ anuñçün (10) gice vü gündüz gönder dutar. Simāk-ı rāmiḥ sekizinci felekde bir nûrlu kevkebdür anuñ öñinde bir kevkeb dağı vardır aña (11) rumḥ dirler Simāk-ı rāmiḥ didükleri yıldız elinde rumḥ dutmuşdur. Senüñ ḥasûduñ ve ‘aduvvün dürtmek ister diyüp (12) medḥde mübâlağa ider. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Dâ‘im senüñ ḥasûd u ‘aduvvün

¹⁶⁶**Derkenâr:** Be-câ-yı hōd, kendü yerindedür ma‘nâsına gelir.

¹⁶⁷**Derkenâr:** kayrevân takrîb-i kârbândur, Sürûî.

¹⁶⁸ *إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ* Bir şeyi istediğinde, O’nun buyruğu “ol!” demekten ibarettir; hemen olur. (Kur’ân, Yâsîn, 36/82).

Derkenâr: Şıfat-ı kün fekândan murâd fevrî olur dimekdür.

üzre ta'n ardıncadır. (13) Simāk-ı rāmiḥ ol sebebdan ya'nî ḥasūduñ ve düşmenüñi dürtmek için rûz u şeb sinān tutar. (14) Simāk-ıRāmiḥ felek-i şāminde bir kevkebūñ ismidür. Sinan süngü, ta'n süngü ile dürtmekdür.

28. Felek çü cilve-künān (15) bingered semend-i tü-rā

Kemīne pāygeheş evc-i kehkeşān gired

Felek çün cilve iderek nazar ide senüñ atuña alçaq kademesi (16) kehkeşān yuḡarusını dutar. Murād kāhkeşān u kehkeşān didüklerinden 'Arablar mecerre didügüdür, Türkide ḥacılar yolu ve şaman (17) uğrısı didükleridür. Bu beyt Şem'î ihtār itdüğü nüṣḥada bulunmadı.

29.Melāmeti ki keşidi sa'ādeti dehedet

(18) Ki Müşteri sebaḡ-ı kār-ı ḥ'iş ez-ān gired

Melāmet ü melālet ki çekdüñ saña bir sa'ādet virür ki müşteri kendü işi tertibini (19) andan dutar. Murād Müşteri'den kevākib-i seb'a-i seyyāreden altıncı felekde olan Aḡ yıldızdur egerçi kevkeb-i sa'ddur (20) ammā aña mensüb olanlar sa'ādeti evāḡir-i 'ömrlerinde bulurlar, evā'ilde cefā çekerler. **Mevlānā Şem'î dir:** Şol melāmeti (21) ki çekdüñ ol melāmet saña bir sa'ādet virür, ya'nî sa'ādetüne sebep olur, zîrā Müşteri kendi işinüñ dersini andan (22) tutar. Murād Müşteri kevkeblerinün ḥālî evvel iyi olmaz, lâkin soñra tamām sa'ādet üzre olur dimekdür.

30. Ez-imtiḥān-ı tu (23) eyyām-rā ḡaraḡ in est

Ki ez-şafā-yı riyāzet dilet nişān gired

Senüñ imtiḥānuñdan eyyāma ḡaraḡ budur ki riyāzet (24) şafāsından senüñ gönlüñ nişān duta. Murād budur ki miḡnet ü cefā müntec-i ḡulūş u şafādur. **Mevlānā Şem'î dir:** (25) Seni imtiḥān itmekden eyyāmuñ ḡaraḡı budur ki riyāzet şafāsından senüñ ḡalbüñ nişān tuta. Bu sözlerden ma'lūm (26) olur ki bu pādişāha zamāne ziyāde elem ü meşāḡḡat belki ḡabs çekmişdür, zîrā bu sözler cemī'an tesliyye içündür. (27)

31. Veger ne pāye-i muşḡaf ez-ān bülend-ter est¹⁶⁹

Ki rûzgār ber-ü ḡarf-i imtiḥān gired

Yohsa muşḡaf mertebesi andan a'lādur ve (28) ki rûzgār aña imtiḥān ḡarfın duta. Murād muşḡaf gibi şerīfsin diyü memdūḡı ta'zīmdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Yohsa senüñ (29) 'izzetüñ mertebesi andan bülend-reg ü 'ālī-regdür ki zamāne anuñ üzerine imtiḥān ḡarfını tuta ve anda noḡşān bula. Ba'zı (30) nüsaḡda 'izzet yerine muşḡaf vāḡi' olmuşdur. Ma'nā yine laḡīfdür, 'izzetde tā ḡitāb içündür ki 'izzet kılur ve 'izzet vardur (31) ki tā nefsi kelimedendür; pāye mer-te-be.

¹⁶⁹**Derkenār:** Veger ne pāye-i 'izzet ez-ān bülend-ter est.

32. Dilîr der-ḥîred-i ân-kes buved ki der-heme ḥâl

Nühust bingered ân ki ṭarîḳ-i ân gîred

(32) Bahâdur ‘aqlıda ol kimse olur ki dükeli ḥâlde evveli göre andan soñra anuñ ṭarîḳin duta. Murâd ‘aqlı ḳavî olan Ḥaḳḳ’ı (33) görüp anuñ ṭarîḳini dutar dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** ‘Aqlıda ḳavî ve bahâdur ol kimsedür ki dükeli ḥâlde ve cemî-i umûrda evvel nazar ide, andan soñra anuñ ṭarîḳini [193b](1) tuta ya‘nî her ḥuşûşda fîkr ü im‘ân nazar ide tâ ki ḥaṭâ itmeye.

33. Mezâḳ-ı cânêş zi-telḥî-i ḡam şevêd eymen

Her ân-ki şeker-i (2) şükr-i tu der-dehân gîred

Mezâḳı cânı anuñ ḡam acılığından emîn olur, her ol kimse ki senüñ şükrüñ şekerin (3) ağızda dutar. Muḥâṭabdan murâd ḥazret-i Ḥaḳ olmak münâsibdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Anuñ cânı mezâḳı acılığından eymen (4) olur, her ol kimse ki senüñ şekerüñ şükrini ağızında tuta ya‘nî seni medḥ ide.

34. Zi-‘ömr ber-ḥîred ân-kes ki der-cemî‘-i (5) şîfât

Be-ḥîş ben’gered ân geh ṭarîḳ-i ân gîred

‘Ömrden yimiş yir ol kimse ki cemî‘-i şîfâtta kendüye nazar ide, andan soñra (6) anuñ yolın duta. Murâd budur ki ‘ömrünüñ ḥâşılın almak isteyen kendü şîfât u aḥvâlin görüp anuñ işlâḥında olmak gerek.(7) **Mevlânâ Şem‘î dir:** ‘Ömrden mütemetti‘ olur ol kimse ki cemî‘-i şîfâtta kendüsine nazar ide andan soñra anuñ ṭarîḳını tuta. (8) Murâd kendüsine aḥlâḳ-ı ḥamîde ḥâşıl ide dimekdür. Ba‘zı nüshada be-ḥîş yerine be-pîş vâḳi‘ olmuşdur. Ma‘nâ aña (9) göre olur.

35. Çü câ-yı ceng ne-bîned be-câm dâred dest

Çü vaḳt-i kâr buved tiḡ-i cân-sitân gîred

Çün ceng (10) yerin göre ḳadeḥe el getürmeye, çün iş vaḳti ola cân alıcı ḳılıç duta. Murâd ceng vaḳtinde ‘ayş meşḡûl olmayup ḳadeḥ dutmayup ḳılıç duta dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Çün ceng mülkini görmeye câma el duta ya‘nî eline câm ala, (12) ‘ayş u nûş ide çünki kâr u ḥarb vaḳti ola, cân alıcı ve helâk idici tiḡ tuta ve cenge ḥâzır ola. Murâd her (13) işi yerinde eyleye dimekdür. **Ḳıṭ‘ a:**

Ne merdîst düşmen der-esbâb-ı ceng

Tu medhûş-ı sâḳî vü âvâz-ı (14) çeng

Besâ ehl-i devlet be-bâzî nişest

Ki devlet be-bāzī be-refteş zi-dest¹⁷⁰

36. Zi-luṭf-ı ğayb be-saḥtī ruḥ-ı (15) ümīd me-tāb

Ki mağz-ı na‘ z maḳām ender-üstüḥ‘ān gīred

Luṭf-ı ğaybdan katılığda yüzi ümīdden döndürür (16) ki pāk ilik maḳāmı kemükde dutar. Murād budur ki kemük berkdür içinde laṭīf ilik olur, lā-cerem katılığ içinde (17) luṭf olmağdan ümīd kesmemek gerek. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Belā ve meşakḳat sebebi ile Allāh'ın mestür luṭfından ümmīd (18) yüzini çevürme. Bu vech üzre be-saḥtīde bāḳī ma‘ nāsına olur, zīrā laṭīf ilik üstüḥ‘ānda maḳām tutar.(19)

37. Şeker kemāl-i ḫalāvet pes ez-riyāzet yāft

Neḥust der-şiken-i teng ez-ān mekān gīred

Şeker kemāl-i ḫalāveti riyā(20)-zetden şoñra buldı, evvel tar bükümünde anuñçün mekān dutdı. Murād riyāzet ü müzāyaka ḫalāvet ü letāfete (21) mālīk olur dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Şeker ḫalāvet kemālını riyāzetden şoñra buldı, ol sebebdan evvel tar (22) şikende mekān tutar. Murād ba‘de ‘aserden yesir müyesser idügin beyāndur. Şiken büküm ki ḫamış murāddur ki tengdür. (23)

38. Der-ān maḳām ki seyl-i ḫavādiş ez-çep ü rāst

Çünān resed ki emān ez-miyān girān gīred

Ol maḳāmda ki (24) ḫavādiş seyli şoldan ve sağda öyle irişse ki emān ortadan kenār duta, ya‘nī emān ḳalmaya bu beyt merhūndur. (25) **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ol maḳāmda ki ḫavādiş seyli çep ü rāstdan ancılayın irişür ki emān ortadan kenār tuta.(26)

39. Çi ğam buved be-heme ḫāl kūh-ı şābit-rā

Ki mevchāyı çünān ḳulzüm-i girān gīred

Ne ğam olur dükeli ḫālde şābit (27) tağa ki gönül ḫamleleri ağır deñiz dutar. Gönü şābitden murād ḫazret-i Ḥaḳḳ’a vāşık olan ḳalb-i şābit ḫavādişden (28) müteğayyir olmaz dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Cebeli şābite dükeli ḫālde ne ğam olur ki ancılayın ‘aẓīm deryānuñ mevelerini (29) tutar, asla yerinden ḫareket eylemez. Murād ‘aşḳ-ı İlāhī ile şābit ḳadem olan kimseye ḫavādiş-i ‘ālemden ḫavf u mātem (30) yokdur dimekdür, cibāle olmaduğı gibi.

40. Egerçi ḫaşm-ı tu küstāḫ mī-reved ḫālī

Tu şād bāş ki güstāḫī’eş (31) ‘inān gīred

¹⁷⁰ Düşman savaş vasıtalarıyla savaşırken, eğer sen sākinin verdiği şaraptan ve mutribin çaldığı sazdan şaşkınlık içinde isen, erkeklik değildir. Çok devlet sahipleri oyun oynamaya girdi ve bu oyunla devletini kaybetti. (Sa’dī, Bostān)

Egerçi senüñ haşmuñ küstâh gider hâliyâ sen şâd ol ki küstâhlığı anuñ uyanuñ dutar. Murâd memdûhı tesliyettür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Egerçi senüñ düşmenüñ şimdi bî-edeb ve bî-bân gider, sen şâd ol, zîrâ (33) küstâhlık anuñ ‘inânını tutar. Murâd edebsizlik anı belâya irişdürür dimekdür.[194a]

41. Egerçi der-**hâk-ı** in **hânedân-ı** (1) devlet güft

Cezâş er zen ü ferzend ü hânman gîred

Egerçi bu devlet hânedanı Hâk’dan didi Cezâsını ‘avretde (2) ve oğlanda ve mâl u mülkinde dutar. Murâd *cezâ‘ü seyyi’etun seyyi’etun mişluhu*¹⁷¹ hasebince kendü ‘ameli cinsinden cezâsın görür dimekdür. (3) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Egerçi düşmen bu devlet hânedanı hakkında na-ma‘kûl söz söyledi, anuñ cezâsı zen ü ferzendinden (4) ve hânmanından tutar ya‘nî bulur. Hânman emlak u esbâb.

42. Zamân-ı ‘ömr-i tu pâyende bād k’în devlet

‘Aṭiyyeist ki der(5)-cân-ı ins ü cân gîred

Senüñ ‘ömrüñ zamânı bâkî olsun ki bu devlet bir ‘aṭadur ki ins ü cân cânında dutar (6) ya‘nî anlar bile hayr u nâfi‘dür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Senüñ ‘ömrüñ zamânı bâkî olsun, zîrâ bu devlet bir ihsândur ki ins ü (7) cānuñ cānına te’şîr eyler. Murâd ins ü cin bile senüñ devletüñden müstefîd olur dimekdür. Cân-ı evvel rûh ma‘nâsınadır. (8) Cân-ı şânî cin ma‘nâsınadır ki aşlı cāndur nûn teşdidiyle.

43. Ser-i mülûk-ı (9) suhan Hâfız est ez-ân her-dem

Be-Zülfikâr-ı zebân ‘arşa-i beyân gîred

Söz pâdişâhlarının başı Hâfız’dur, anuñcün her dem söz (4) Zülfikâr’ı ile beyân (10) meydânın dutar. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Söz pâdişâhlarının başı Hâfız’dur, ol sebebeden her dem zebân Zülfikâr’ı ile (11) beyân ‘arşasını tutar. Ba‘zı nûsaḥda maḥlaş beyit böyle vâkî‘ olmuştur.

44. Hayâl-i şâhî eger nîst der-ser-i Hâfız

(12) Çerâ be-tîğ-ı zebân ‘arşa-i cihân gîred

Pâdişâhlık hayâli yok ise eger Hâfız başında niçün dil-i kalbi ile (13) cihân meydânın dutar. Murâd nazar-ı belîğ ile cihân kibrini beyândur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Hâfız’uñ başında (14) eger pâdişâhlık hayâli yok ise zebân tîği ile niçün cihân ‘arşasını tutar.

¹⁷¹ وَجَزُوا سَيِّئَةً سَيِّئَةً مِّثْلَهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür; ama kim bağışlar, düzeltme yolunu tutarsa onun mükâfatını Allah verir. Hiç şüphe yok ki O haksızlık edenleri sevmez. (Kur’ân, Şûrâ, 40/42)

[279. Ğazel]

Mefā' ilün Fe' ilātün Me' fā' ilün Fe' ilün

1. Tenem zi-renc-i firāvān demī (15) ne-yāsāyed

Dilem zi-endūh-ı bī-ḥad hemī be-fersāyed¹⁷²

Benüm bedenüm vāfir-i marazdan bir rāḥat olmaz, gönüm ḥadsiz ḡuşşadan ezilür. (16) Murād manṭūḡdan zāhirdür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Tenüm vāfir rencden bir dem rāḥat u āsūde olmaz, gönüm ḥadsiz ḡuşşadan (17) aşınur ya' nī ziyāde muḡtarib olur.

2. Buḡār-ı ḡasret-i ū çün reved zi-dil be-serem

Zi-dīde-gān nem-i bārān-ı ḡam fūrūd āyed

(18) Anuñ ḡasret buḡārı çün kılça gönülden başuma gözlerden ḡam yağmurı nemi aşāḡa iner. Murād budur ki nitekim buḡār teşā'ud (19) idüp seḡāb olup andan maṭar nüzül ider, benüm gönümünden ḡasret buḡārı başuma kılçup gözlerümden yağmur gibi (20) yaşlar dökülür dimekdür. **Mevlānā Şem'ī dir:** Anuñ ḡasreti buḡārı çünki gönümünden başuma gide, gözlerümden ḡam yağmurunuñ nemi (21) aşāḡı gelür. Murād cānān ḡasretinden çeşminden bārān gibi sirişki revān itdügün iş'ardur.

3. Dü çeşm-i (22) men ruḡ-ı zerd dīd net'vānist

Ez-ān be-ḡün-ı dil ān-rā hemī biyendāyed

Benüm gözüm benüm yanaḡum şaru gördi, kādır (23) olmadı ya' nī öyle görmege anuñçün gönül kanı ile anı şuvar. Murād budur ki gözümünden akan yaş degül yüregüm kanıdır, (24) yüzümi ol kızıla boyayup şarulıḡımeştür olur nitekim dir. **Mevlānā Şem'ī dir:** Benüm iki gözüm şarı yañaḡuma nazar itmege (25) kādır olmadı, ol sebebdan iki çeşmüm zahmı ḡün-ı dil ile şuvar. Murād zārāfet ile girye-i ḡüninini beyāndur.(26)

4. Ki ger be-bīned ū bed-ḡāḡ rūy-ı men rūzī

Be-çeşm-i ū ruḡ-ı men zerd reng ne-nümāyed¹⁷³

Ki eger göre şanucı ya' nī düşmen benüm yüzümi bir gün (27) gözine anuñ benüm yanaḡum şaru renklü görünmeye. Bu beyt ve bundan başka daḡı dört beytŞem'ī şerḡ itdüḡi nüshada bulunmadı.

5. Zamāne'ī (28) bed ū hercā ki fitne'ī bāşed

Çü nev-'arūsī vü der-çeşm-i men be-yārāyed

¹⁷²**Derkenār:** Endūh lafzından muḡaffedür, vezn için.

Zamâne her yerde ki yaramaz ve fitne ola bir yeñi gelin gibi (29) düzer қоşar baña gönderür.

6.Eger ne-nâlem ü güyend nîst hâcetmend

Ve ger be-nâlem ü güyend jâj mî-hâyed

Eger inlemezsem dirler (30) muhtâc degüldür, eger inlersem dirler herze çiyner. Murâd zamânesi ehinden şikâyetdür ki hiç vechle rahmleri yok diyü tesellî (31) virüpdür.

7. Şemî ne-bâşed ez-ân ki Hudâ-yı ‘izz ü cell

Derî ne-bended tâ dîgerî ne-bügşâyed

Bir ğam yokdur anuñçün ki hâzret-i Hağ cell ü ‘alâ bir kapu (32) kapamaz tâ bir ğayrı açmaya.

8.Çirâ ne-giryed çeşmem çirâ ne-nâlid cân

Çi güne kem ne-şevved şabr u ğam ne-yefzâyed

Niçün ağlamaya gözüm ağlamaya cân niçün (33) inlemeye cân niçün eksilmeye şabr ve artmaya ğam bu beyt merhündür.

9. Felek çü şādî-i men dîd merâ beş‘murd

Künün ki mî-dihîm ğam hemî ne-peymâyed

[194b](1) Felek çün benüm şādîliğüm gördi benüm içün şaydı ya‘nî baña şādîliği ‘aded ile azcık virür, şimdi ki baña ğam virür ölçmez, hesâbsız vâfir virür. Murâd zamânedan şikâyetdür ki şādılık virse şayup kalîl virür ğam virse bî-hesâb virür. (3) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Felek çünki benüm sürûrumı gördi ol dükeli sürûrumı şaydı, şimdi ki baña ğam virür ölçmez. Murâd (4) dünyânuñ sürûrı az ve ğamı çok idüğün beyândur.

10. Çü dostân-ı men ez-men girift bî-zârî

Çi-güne (5) düşmen-i men ber-tenem be-bahşâyed

Çün benüm dostlarum benden bîzârlık dutdı, nice sene benüm düşmenüm benüm tenüm üzre ‘atâ ide. (6) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Çünki benüm dostlarum benden bî-zârlık tutdı, benüm düşmenüm baña nice terahhüm eyler.

11. Zamâne hod (7) ber-buved ez-men âñçi bûd merâ

Be-cüz muhabbet-i cânân ki ü hemî pâyed

Zamâne hod kapdı ol ki benüm idi, cânân muhabbetinden ğayrı ki şābit (8) olur. Murâd zamâne benüm nem var ise aldı, hemân cânân muhabbeti kaldı diyü zamânedan şikâyetdür. Bu ğazel ba‘zı dîvānlarda (9) bulunup hasb-i hālüm

olduğuçün yazup şerh olındı ammā maḥlaş beyti bulunmadı. **Mevlānā Şem'î dir:** Zamāne ḥod benüm (10) nem var idi ise ḳapdı¹⁷⁴, cānānuñ muḥabbetinden ğayrısını ki şābitdür. Murād ziyāde faḳr u ihtiyācda olduĝın beyāndur. Bu ğazelin (11) maḥlaş beyti ol ḳadr ki taleb olındı, bulunmadı, ol sebebden şerh olunmadı.

[280. Ğazel]

Mefülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ulün

1. Güftem ki ḥaṭā kerdī (12) vü tedbīr ne in būd

Güftā çī tüvān kerd ki taḳdīr çünin būd

Didüm ḥaṭā eyledün ki tedbīr bu degül idi, didi ki neylemek olur ki (13) taḳdīr buncılayın idi. Murād mütekellimden rūḥ-ı insānī yā 'aḳl-ı me'āddur ve murād muḥāṭabdan nefsi emmāredür. Rūḥ yā 'aḳl (14) aña i'tirāz idüp ef'āl-i ḳabīḥe itmek ḥaṭā idi. İyü itmedün diyicek ol cevāb virüp taḳdīr böyle idi dir. Kendinün (15) şarf-ı ihtiyār ve mübāşeret-i esbāb ve kesb-i seyyi'āt itdügün añmaz lā-cerem aña söylemek gerek. **Mevlānā Şem'î[dir]:** (16) Eyitdüm ki ḥaṭā eyledün ve tedbīr bu degüldi. Eyitdi n'eylemek mümkindür ki taḳdīr böyle idi.

2. Güftem ki besī ḥaṭṭ-ı ḥaṭā ber-tu (17) keşīdend

Güftā hem ez-ān būd ki der-levḥ-i cebīn būd

Didüm ki nice ḥaṭṭ-ı ḥaṭāsınun üzerüne çekdiler ya'nī yazdılar, (18) didi hem andan idi ki alın levḥinde idi. Murād mütekellimden girü rūḥ yā 'aḳldur, muḥāṭabdan nefsi mezbūredür ki aña nice (19) günāhlār yazıldı diyicek bu daḥı alnumda yazılmış idi dir pes aña demek gerek. **Mevlānā Şem'î[dir]:** Eyitdüm ki senün (20) üzre ki çok ḥaṭā ḥaṭṭını çekdiler ya'nī saña isnād itdiler, eyitdi; hem andan oldı ki cebīn levḥinde (21) idi. Cebīn pişānī, be-Türki alın.

3. Güftem ki ḳarīn-i bedet efkend ber-in rūz

Güftā ki me-rā baḥṭ-ı bed-i ḥ-ış ḳarīn būd

(22) Didüm ki yaramaz yoldaşun bıraḳdı seni bu güne, didi ki baña yaramaz baḥtum ḳarīn idi. Murād budur ki rūḥ yā 'aḳl nefsi mezkūreye (23) şeyṭān ki be'sü'l-ḳarīndür. Ol seni bu yaramaz güne ve fi'l-i ḳabīḥe düşürdi diyicek ol cevāb virüp yaramaz baḥṭ (24) ve taḳdīr-i ḳabīḥ baña ezelden ḳarīn idi dir. Lā-cerem ma'siyyeti kendüye ve şeyṭāna isnād idüp tevbe ve ināyet itmez, ḥüsrānda (25) ḳalmağı ihtiyār ider, pes aña demek gerek. **Mevlānā Şem'î dir:** Eyitdüm ki seni bir yaramaz muşāḥabuñ bu güne bıraḳdı ya'nī bu ḥāle (26) uğratdı, eyitdi ki benüm bir yaramaz baḥtum baña muşāḥab oldı ya'nī bu ḥālet baḥtumdandır.

¹⁷⁴**Derkenār:** ānçi būd murād ol nesne kim benüm idi, Şem'î.

4. Güftem zi-men ey mäh çerā mihr burīdī

(27) Güftā ki felek bā-men-i bed-mihr be-kīn būd

Didüm ey ay benden niçün muhabbeti kesdün, didi ki felek ben şefkatsize kīn ile (28) idi. Murād *en-nefsü hiye'ş-šanemu'l-ekberu*¹⁷⁵ hasebince ma'şūka-i rūḥ dir. Ey mäh niçün benden muhabbeti kesüp muvāfaqat-ı tāt at itmedün (29) diyicek ol cevāb virüp felegün baña intikāmı var idi dir, kendünün rūḥa 'adem-i muvāfaqatın yād itmez. **Mevlānā Şem'ī[dir]:** (30) Eyitdüm ey mäh benden niçün muhabbeti kat' itdün, eyitdi ki felek ben bir mehe kīn ile idi[m]. Bir meh muhabbet ma'nāsınadır. (31)

5. Güftem ki besī cām-ı tarab ḥurdī ez-īn pīş

Güftā ki şifā der-ḳadeḥ-i bāz-pesīn būd

Didüm ki nice şenlik ḳadeḥin (32) içdün ki bundan öñdin, didi ki şifā sonrağı ḳadeḥde idi. Murād budur ki rūḥ yā 'aql nefse pend idüp bu deñlü shehevāta (33) irtikāb itdün diyü ḳadr-i telezzüzāt-ı zevḳ itdün min-ba'di ferāḡat u 'ināyet ḳıl diyicek daḡı ārzū ve murād vardur, anı gör[195a](1)-meyinceve ol murāda irmeyince tamām-ı ferāḡat gelmez diyü cevāb virür. **Mevlānā Şem'ī[dir]:** Eyitdüm ki bundan evvel çok sürür cāmını (2) nüş eyledün, eyitdi ki şafā sonraki ḳadeḥde idi.

6. Güftem ki tüyī 'ömr çirā bāz be-reftī

Güftā ki filānī çī-konem 'ömr hemīn būd

(3) Didüm ki sensin 'ömr niçün girü gitdün, didi ki ey filān neyleyeyim, 'ömr hemīn idi ya'nī ancak bu ḳadar imiş. Murād muḡāṭabdan (4) girü nefsdür ki menzile-i 'ömrdedür yā kendüsüdür ki aña niçün gitdün diyicek hemān müddet-i 'ömr bu deñlü imiş demekden ḡayrı (5) cevābı yokdur çün ḡāl böyledür 'ibādetde mübāderet itmek gerek. **Mevlānā Şem'ī[dir]:** Eyitdüm ki sen 'ömr sin, niçün tez gitdün¹⁷⁶, (6) eyitdi ki ey fülān neyleyem ki 'ömr ancak bu idi.

7. Güftem ki ne vaḳt-i seferet būd çünīn rūz

Güftā ki meger maşlaḡat-ı vaḳt der-īn būd

(7) Didüm ki senün seferün vaḳti böyle tez degül idi ya'nī böyle tez gitmek vaḳti degül idi. Didi ki meger maşlaḡat-ı vaḳt bunda (8) idi ya'nī tizcek gitmek ḡayr u nāfi' idi ola. Murād budur ki nice kimse vardur ki 'ömri çok oldukça ma'şiyeti çok ider, (9) anuñ gibi kimseye tizcek mevt maşlaḡat-ı vaḳt ve ḡayr u menfa'at olur. Sa'ādet ol kimseyedür ki 'ömri ṭavīl olup (10) 'ameli ḡusn ola ki ḡaberde vārid olmışdur, *ṭubā limen ṭāle 'omruḡu ve ḡasune 'ameluḡu*¹⁷⁷. Bilgil kim bu ḡazel

¹⁷⁵ Nefis en büyük puttur. (Diğer Arapça İbâreler)

¹⁷⁶ **Derkenâr:** Tu 'ömri taḡdîrindedür ve yā ḡitāb içündür ki 'ömre maşrûfdur.

¹⁷⁷ Ömrü uzun, ameli güzel olan kimse ne mutludur. (Hadîs) Müsned-i Abdullāh b. el-Mübârek, Hadîs No: 80.

Dīvān-ı Hâfız'da (11) ve **Dīvān-ı Selmân**'da bi-^çaynihi bulunup ammâ**Dīvān-ı Selmân**'da maḥlaş beyti bulunmayup ve **Dīvān-ı Hâfız**'uñ nüshalarında (12) daḥbulınmadı. **Mevlânâ Şem'î[dir]**: Eyitdüm ki böyle tez senüñ seferüñ vaḳtı degül idi. Eyitdi ki var ise vaḳt maşlahatı bunda (13) idi, böyle lâzım geldi.

8. Güftem ki zi-Hâfız be-çi mûcib şude'î dūr

Güftâ ki heme vaḳt me-râ dâ' iye in bûd

Didüm (14) ki Hâfız'dan ne sebeḅ ile ba'îd olduñ, didi cemî' vaḳtde baña iḳtizâ bu idi. Murâd budur ki imân-ı naẓar olınsa (15) bu ma'nâma'lûm uzâhır olur ki nefsüñ dâ'imâ iḳtizâsı budur ki rûḥ-ı insânî ve 'aḳl-ı me'âddan ba'îd olup fesâda (16) ve 'azâba ḳarîb ola: *Ne'ûzu bi'llâhi min-şurûri enfusinâ ve min-seyyi'âti a'mâlinâ*¹⁷⁸ **Mevlânâ Şem'î[dir]**: Eyitdüm ki ne sebeḅ ile Hâfız'dan (17) dūr olmışsın¹⁷⁹, eyitdi ki dükeli vaḳt baña dâ' iye ve iḳtizâ bu idi. Bu ğazelden murâd 'aḳl ile nefsüñ birbirine ḥitâb (18) u 'itâb ṭarîḳi ile olan muşâḥabet ü mubâḥaşelerin beyândur. Ma'lûm ola ki *ḥayru'l-kelâmu mâ-ḳâle ve ḍalle*¹⁸⁰ ḥasebince iḥtişâr-ı (19) maṭlûb olınduğundan bu dīvânda vâḳi' olan ıstîlâḥât u isti'mâlât murâd beyân olınduğundan bu dīvânüñ (20) ḳâfiyyesinüñ ibtidâsından bî-ḳuşûr-ı intihâsına degin ma'nâ-yı muḥaşşılası üzre şerḥ olunmayan şerḥ olındı ve terkîb (21) ma'nâsına ta'rîz olunmayan maḥaller ḥaṭâ veğaflet ile vâḳi' oldu diyü zannolınmaya *ve bi'llâhi tevfiḳ*.

Ḥarfü'r-Râ

[281. Ğazel]

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün

(22) 1. Elâ ey tûṭî-i gûyâ-i esrâr

Me-bâdâ ḥâliyet şekker zi-minḳâr

Mevlânâ Sürûrî Efendi dimiş: Ğgâḥ ol ey esrârüñ (23) tûṭî-i gûyâsı, şekker ḥâlî olsun minḳârüñdan. Murâd muḥâtabdan nefis-i nâṭıḳadur ki esrâr-ı İlâhîye söyler ola ve aña du'â idüp (24) dir ki feyz-i lezîz senüñ dehânuñdan ḥâlî olmasın. **Mevlânâ Şem'î dir**¹⁸¹: Ğgâḥ ol ey esrâr söyleyeci tûṭî, senüñ minḳârüñdan (25) şekker ḥâlî olmasın. Minḳâr ḳuş burnı ma'nâsınadur ki lafz-ı 'Arabî'dür. Ḥ'âce Hâfız bunda kendüsine ḥitâb itmek iḥtimâldür (26) ki minḳârdan murâd dehândur ve minḳâr zikri kendüsin tûṭîye teşbîḥ itmek münâsebet ile olur ve ḳalemine ḥitâb itmek iḥtimâldür (27) ki

¹⁷⁸ نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا “ Kendi nefislerimizin şerhlerinden ve işlerimizin kötü neticelerinden O'na sığınırız. (Hadîs)

¹⁷⁹ **Derkenâr**: Mûcib sebeḅ şude'ide hemze ḥitâb içündür.

¹⁸⁰ Sözüñ en hayırlısı az ama meram ifade edenidir. (Arap Atasözi)

¹⁸¹ **Derkenâr**: Zi-minḳâret taḳdîrindedür.

nice maħalde vāķi⁶ olmışdur. Haķīkatde ol ħiṭāb kendüsinedür ve şekerden murād kelimāt-ı ⁶ aşķ ve esrār-ı İlāhiye olmaķ (28) mümkündür.

2. Seret sebz ü dilet hoş bād cāvīd

Ki hoş naķşī nümūdī ez-ḥaṭ-ı yār

Başuñ yeşil tāze ve gönün hoş (29) olsun, ebedī ki hoş bir naķş gösterdün yār ḥaṭṭından. Murād nefs-i nāṭıkaya ve esrār-ı tekellüm iden mütekellime du⁶ādur (30) ve aña du⁶ā itdüğini ta⁶līldür, şüret-i mecāzda söyledi. **Mevlānā Şem⁶ī dir:** Dā'im senün sebz ü dilün hoş olsun (31) ki yāruñ ḥaṭṭından bir laṭīf naķş gösterdün. Yārdan murād Bārī Te⁶ālā'dur. Ḥaṭdan murād Cenāb-ı Kibriyā'dur. Naķşdan murād aña müte⁶allık (32) olan esrārdur. Sebz zikri ṭuṭī münāsebeti iledür. Ḥiṭāb bunda kendüsine yā kalemindedür ki ma⁶nāda kendüsinedür.

3. Suḥan(33) ser-beste güftī bā-ḥarīfān

Ḥudā-rā z⁶in mu⁶ammā perde ber-dār

Sözi başı örtülü didün muşāḥiblere Allāh için bu mu⁶ammādan perdeyi kaldur mışrā⁶-ı evvel beyt-i evvelün mışrā⁶-ı şānīsın beyāndur. [195b](1) Ve mışrā⁶-ı şānī ile keşf murādı istid⁶ādur va'llāhu'l-ḥamd ki bu faķīrūñ lisān-ı kalemī ile bu mu⁶ammādan perde mekşūf oldu ve bu (2) degüldür, illā faẓl-ı Ḥaķdur ve *enne'l-fazle bi-yedi'llāhi yu⁶tīhi menyeşā⁶u vallāhü zü'l-fazli'l-⁶azīmī*¹⁸² Lafz-ı rā bunda lām-ı cer (3) ma⁶nāsınadur yā ḳasem içündür evvelki ma⁶nā cihetinden esheldür. **Mevlānā Şem⁶ī [dir]:** Ḥarīflere sözi mestür söylediñ. Allāh (4) için bu mu⁶ammādan perdeyi ref⁶ eyle.

4. Be-rüy-ı mā zen ez-sāğar gül-ābī

Ki ḥāb-ālūdeyīm ey baḥt-ı bīdār

Bizüm yüzümüze ur (5) ḳadeḥden bir gülāb ki uyķuya bulaşmışuz ey uyanuķ baḥt. Murād baḥt-ı bīdārdan uyanıklık baḥtı müyesser olan kişidür (6) ya⁶nī ey ğafletden bīdārlık baḥtı naşīb olan kimse bizüm yüzümüz ⁶ aşķ-ı İlāhiden bir gülāb urup ya⁶nī (7) ma⁶ārif-i münebbihe söyleyüp uyandurmağa sa⁶y ḳıl. **Mevlānā Şem⁶ī dir:** Bizüm yüzümüze sāğarden bir gül-āb ur, zīrā ḥāba bulaşmışuz (8) ya⁶nī ḥābdan ey bīdār-baḥt. Murād ⁶ aşķ vesīlesi ile ḥāb-ı ğafletden intibāha ṭālī⁶nden mu⁶āvenet ṭalebidür.

(9) 5. Çi reh būd in ki zed der-perde muṭrib

Ki mī-raķşend bā-hem mest ü hūşyār

¹⁸² لِلَّهِ يَظْلَمُ أَهْلَ الْكِتَابِ أَلَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ Böylece Ehl-i Kitap'tan olanlar, Allah'ın lütfu üzerinde hiçbir güçlerinin bulunmadığını ve bütün lütfun Allah'ın elinde olup onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah büyük lütuf sahibidir.(Kur'ân, Hadid, 57/29).

Ne yol idi ki urdı perdede (10) muṭrib ki rakş ururlar birbiri ile mest üayık. Murād muṭribden haberdār idüp şevk virendür ol bir perde (11) urdı ya'nî bir pend kıldı mest ü huşyār-ı yeksân u bî-iḥtiyār olup rakş itdiler dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ne 'acayib maḳām (12) idi bu ki muṭrib perdede çaldı ki mest ü huşyār biribiriyle rakş eylerler. Muṭribden murād Bārî Te'ālādur (13) ki rûz-ı ezelde bir tecellî itdügünden cümle 'âlem rakş u semâ'a gelmişlerdür, **beyt:**

Âh ez-ân muṭrib ki ez-yek nağmeeş

(14) Âmede zerrât-ı 'âlem der-vücûd

6. Ez-în afyon ki sâķî der-mey efkend

Ḥarîfân-râ ne ser māned ne destār

Bu afyondan (15) ki sâķî şarāba bıraķdı, muşāhiblerüñ ne başı ҡalur ne dülbendi. Murād budur ki vā'iz ü şeyḥ 'aşk-ı İlāhî zıkrinde bir mükeyyif (16) ҡor ve bir keyfiyyet ile edā ider ki şūfiyân-ı meclis ve mustem'ân-ı maḥfil dülbendlerin yire urduķları gibi başların daḥı(17) yire ururlar. **Mevlânâ Şem'î dir:** Bu afyondan ki sâķî şarābı bıraķdı, herîflerüñ ne başı ne dilbendi ҡalur. Murād şarāb-ı (18) 'aşkdan olan ḥālet ü keyfiyyet 'uşşāķı mertebe-i vücūddan ref itdügin beyāndur. Sâķiden murād Bārî Te'ālā'dır, (19) zîrâ 'aşkdan olan ḥālet ü keyfiyyet andandur ve mürşid olmak ca'izdür ki 'aşk-ı İlāhîñ sırrlarını laṭîf edā (20) ile beyān itdügünden 'uşşāķ bî-huş olalar.

7. Sikender-râ ne-mî-baḥşend âbî

Be-zür ü zer müyesser nîst in kār

İskendere bağışlamazlar bir şu kuvvet ü altun ile müyesser degüldür bu iş. Murād budur ki āb-ı ḥayāt-ı ma'nevî ki feyz-i faẓl-ı (22) İlāhîdür. Dervîş-i ehl-i miḥnete virilür pâdişāh-ı şāhib-i şevkere virülmez *men kâne yüridü ḥarşe'd-dünyā nü'tihî minhā* (23) *vemā lehu fi'l-âhireti min naşîb*¹⁸³ ḥasebince ṭālib-i dünyā şāhib-i 'uķbā olmaz. **Mevlânâ Şem'î dir:** İskendere bir içim şu (24) iḥsân itmezler ya'nî āb-ı ḥayātdur ki aña naşîb olmadı, bu iş kuvvet ü altun ile müyesser degüldür. Murād 'aşk-ı İlāhî kesb u kuvvet (25) u mālîk müyesser olmaduğın iş'ardur, **beyt:**

V'în sa'âdet be-zür-ı bâzū nîst

*Tā ne-baḥşed Ḥudā-yı baḥşend*¹⁸⁴

8. Ḥîred (26) her çend naķd-ı kâināt est

¹⁸³ Kim âhiret kazancını isterse, onun kazancını artırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur.

¹⁸⁴ Bu mutluluk kol kuvvetiyle değildir. Bağışlayıcı olan Allah bahşış etmeden (mutluluk) olmaz. (Sa'dî-Gülistân).

Çi senced pîş-i ‘aşk-ı kîmiyâ-kâr¹⁸⁵

Akl her ne deñlü naqd-i kâ’inâtdur, ne vezni vardur (27) kîmiyâ işleyici ‘aşk öñinde. Murâd ‘aql-ı ma‘âşdan ‘aşk-ı haqîkî evlâ vü a‘lû idügin beyândur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (28) ‘Aql-ı ma‘âş egerçi kâinâtıñ nâkıdı ya‘nî şarrâfıdur. Naqd bunda nâkıd ma‘nâsınadur ‘adl ‘âdil ma‘nâsına olduğı (29) gibi. Kîmiyâcı ‘aşk kıatında neye kıadır olur. Çi senced ne vezni eyler ma‘nâsınadur ki naqde göre hûb vâkı‘ olmuştur. Murâd ‘aşk ‘aql-ı ma‘âş üzre (30) ğâlib-i muṭlaḳ idügin beyândur, **beyt:**

Çü ‘aşk âmed ez-‘aql dîger me-gûy

Ki der-dest-i çevġân esîr est kûy¹⁸⁶(31)

9. Biyâ vu ehl-i hâl-i derd beş'nev

Be-lafz-ı endek ü ma‘nâ-ı bisyâr

Gel ehl-i hâlini anla azcık lafz ve çok (32) ma‘nâ ile. Murâd budur ki *ûtîtü cevâmi‘e'l-kelîmî*¹⁸⁷ hasebince lafz-ı qalîl ve ma‘nî-i keşîr hâşşe-i Resûl-ı muḥtâr ve ümmet-i ihtiyârdur, (33) huşûşân ehl-i derd olanda bu huşûş bî-şümârdur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Gel ve ehl-i derdün hâlini istimâ‘ eyle,[196a] (1) az lafz ile vü çok ma‘nâ ile. Murâd kendü iş‘ârında olan ahvâl-ı ‘aşkıñ zuhûrudur ihtîşâr u remz tarîkı ile. (2)

10.Büt-i çîñî ‘adû-yı ‘aduv-ı dîn mâ-râ¹⁸⁸

Hudâvendâ dil ü dînem nîgeh-dâr

Şanem-i hüsn dîn düşmenidür bize Yâ Rabbî göñlümi (3) ve dînümi şakla. Murâd hüsn-i zâhir zârr idügin zıkr ve ḥazret-i Haḳdan taleb-i hıfzdur. **Mevlânâ Şem‘î [dir]:** Büt-i çîñî dîn (4) ü diller düşmenidür, ey Hudâvend dil ü dînümi hıfz eyle. Büt-i çîñiden murâd *en-nesfu hiye şanemu‘l-ekberu*¹⁸⁹hasebince nefsi (5) emmaredür.

11. Büt-i çîñî ‘adû-yı dîn-i mâ şud

Dil ender-dâm u mîr-i şayd-ı ġaddâr

Şanem çîñi bizüm dînimüz düşmeni oldu, (6) göñül ağda ve şikâr begi aldayıcı. Murâd dünyânuñ zehârif ü nuḳûşı dîn düşmeni idügin beyân ve qalb aña giriftâr (7) ve nefsi dünyâ mekkâre vü ġaddâre idügin zıkrdür. Bu beyt Şem‘î’nin ihtâr itdüğü nüshada bulunmadı.

12. Be-mestûrân me-gû esrâr-ı (8) mesti

¹⁸⁵**Derkenâr:** Kîmiyâcı ‘aşk kıatında ne vezni eyler ya‘nî ne kıadar olur.

¹⁸⁶ Aşk geldiğinden artık akıldan söz etme; çünkü top çevġânın elinde bir esîrdir. (Sa’dî, Bostân)

¹⁸⁷ Bana özlü söz söyleme kabiliyeti verildi. (Hadîs) Müslim, Mesâcid, 5.

¹⁸⁸**Derkenâr:** Büt-i çîñî ‘adû-yı dîn ü dilhâst, ihtâr-ı Şem‘î.

¹⁸⁹ En büyük put nefistir.

Ḥadīş-i cân me-pors ez-naķş-ı dīvār

Mestürlara dime mestlik esrarını cân haberin şorma dīvār (9) taşavvurından. Murād budur ki maḥbûb olanlara mestlik esrārın söylemek dīvār naķşından cân haberin şormaķ gibi (10) bî-vech ü ğayr-ı münāsibdür. **Mevlānā Şem‘î dir:** Mestürlara mestlik sırrlarını söyleme, dīvār naķşından cân sözünü (11) ve haberini şorma. Murād ‘avām esrār-ı ‘aşķdan bî-ḥaber idüğün iş‘ardur. Cānsız şûret cāndan bî-ḥaber olduğı (12) gibi.

13. Be-yümn-i rāyet-i Manşūr şāhî

‘Alem şud Ḥāfız ender-nazm-ı iş‘ār

‘Alem-i manşūr şāhı bereketinden sancaķ oldu, (13) Ḥāfız nazm-ı eş‘ārda. Murād iltifāt-ı ‘ālā ‘uluvv-ı āşāruma bā‘iş oldu dimekdür **Mevlānā Şem‘î dir:** Manşūr şāha (14) mensûb olan sancağının yümnü ile iş‘ār nazmında Ḥāfız meşhûr oldu. ‘Alem bunda meşhûr ma‘nāsınadır ki rāyete (15) nisbet ḥûb ğāyet vāķi‘ olmuştur.

14. Ḥudāvendî be-cāy-ı bendi-ġān kerd

Ḥudāvendā ez-āteşş nigeḥ-dār

(16) Efendiligi kullar ḥaķķında eyledi, Yā Rabbî anı āfātından sakla. Murād bunu a‘lamdur ki şol efendi ki kulları (17) ḥaķķında efendilik ide efendi itmege müsteḥaķ olur. **Mevlānā Şem‘î dir:** Bendeler ḥaķķında efendilik eyledi (18) ya‘nî ‘adl u kerem eyledi, ey Ḥudāvend anı āfetlerden ḥıfz eyle. Ḥudāvendden murād Ḥudādur.

[282.Ġazel]

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

(19) 1. Ger buved ‘ömr be-mey-ḥāne resem bār-ı diġer

Be-cüz’ ez-ḥidmet-i rindān ne-konem kār-ı diġer

Eger ‘ömr ola meyḥāneye irem bir kerre dağı¹⁹⁰ rindler ḥidmetinden (20) ğayrı iş itmeyem dağı. Murād mey-ḥāneden ḥānķāhdur ve rindlerden murād ihlāş ile ‘ibādet idenlerdür ve *ṭarīķ-i mā ḥizmetest* (21) mûcibince anlara ḥizmet mûriş-i vuşlatdur. **Mevlānā Şem‘î dir:** Eger bana ‘ömr olursa ki girümeḡ-ḥāneye irişem ‘uşşāķ (22)ḥidmetinden ğayrı iş eylemezüm. Murād bir müddet ‘uşşāķdan dūr olduğün iş‘ardur.

2. Ḥurrem ān rûz ki bā-dîde-i giryān (23) be-revem

¹⁹⁰**Derkenâr:** Bār-ı diġer lafzı delālet ider ki bir kerre ḥānķāha varup girü çıkmış imiş, girü anda varmağı ārzü ider.

Tā zenem āb-ı der-i mey-kede yek-bār-ı diğer

Ḥurrem ol gün ki ağlar göz ile gidem tā uрам mey-hāne apusu şuyın bir kerre daı. (24) Meygededen murād hānāh apusına varup aqlama arzūsıdur. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ḥurrem ol gün ki dīde-i giryān ile (25) gidem tā girübir kerre mey-hāne apusına āb uрам. Murād hānahda ‘aş u tā‘ ata meşgūl olayum dimekdür.

3.Ma‘rifet nīst der-īn (26) avm Ḥudāyā sebebi

Ki berem cevher-i ḥod-rā be-ḥarīdār-ı diğer

Ma‘rifet yodur bu avmde yā Rabbī bir sebep ıl ya‘nī bir bahāne ıl (27) ki iletem kendü cevherümi bir müşteriye daı. Murād ehl-i ma‘rifet olmayup adr bilmeyen kimselerden şikāyetdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Bu (28) avmde ma‘rifet yodur ey Ḥudā bir sebep eyle, tā kendü gevherümi ayrı müşteriye iledüm. Murād diyār-ı urbetde ma‘rifet ü ‘aşdan (29) bi ḥaber bir avle müsaḥebet idüp ‘aş ma‘rifeti şāḥibine vuşul bulmaduından şikāyetdür.

4. Yār eger reft ü ḥa-ı (30) şoḥbet-i dīrīn ne-şināht

Ḥāşā li‘llāh ki revem men zi-pey-i yār-ı diğer

Yār eger gitdi ve şoḥbet-i adīm ḥaın alamadı ise (31) Ḥāşāli‘llāh ki gidem ben yār ardınca daı. Murād ḥa-şinās olduun beyāndur. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Yār eger gitdi ise ve şoḥbet-i (32) adīm ḥaını alamadı ise Ḥāşāli‘llāh ki ben ayrı yārdan ötürü gidem ya‘nī ayrı yār taleb idem. Pey bunda ecel ma‘nāsına daı (33) cā‘izdür ki ma‘nā böyle olur. Ḥāşāli‘llāh ki ben ayrı yārdan ötürü gidem ya‘nī ayrı yār talep idem.

5.Ger müsā‘id şevvedem dā‘ire-i arḥ-ı kebūd¹⁹¹ [196b]

(1) Hem be-dest āveremeş bāz be-pergār-ı diğer

Eger baa müsā‘id olursa gök arḥ dā‘iresi anı ele getürem girü bir ayrı pergār (2) ile. Murād yār-ı şādı ve şeyḥ-ı muāvfi ḥuzūrından dūr olduından bī-ḥuzūr olup girü aa vuşul talebidür.(3) **Mevlānā Şem‘ī dir:** Eger arḥ-ı kebūdun dā‘iresi baki müsā‘id ola ya‘nī baa müsā‘id ü muvāfi ide, yine anı bir devr ile girü(4) getürürüm.

6. ‘Āfiyet mī-talebed ḥāṭırem er beg‘zāren

Ġamze-i şūḥaş u ān ṭurra-ı ṭarrār-ı diğer

‘Āfiyet ister ḥāṭırum (5) eger orlarsa anuñ şūḥ amzesi ve ṭurre-i ṭarrār daı. Murād ṭurre-i ṭarrār vü amze māni‘-i ḥuzūr-ı ‘āfiyet (6) idügin beyāndur. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Ḥāṭırum ‘āfiyet ve ‘aşdan ḥālāş taleb eyler eger orlarsa anuñ şūḥ

¹⁹¹**Derkenār:** Kebūd gök dimekdür.

ğamzesi (7) ve girüol tarrâr turrası. Murâd ‘aşqdan ferâgat itmege ğayb-ı hüviyyet ü esrâr-ı İlâhî mâni‘ olurlar dimekdür.

7. Râz-ı ser(8)-beste-i mâ bîn ki be-destân güftend

Her zamân bâ-def ü ney ber-ser-i bâzâr-ı diğer

Bizüm başı örtülü sırrımızı gör ki kışsa (9) ile dirler, her zamân def ü nây ile bir bâzâr başında dağı. Murâd ehl-i sâz u sürüd söyledikleri ahvâl-i ‘aşqdur (10) dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Bizüm mestür râzumuzu gör ki kışsa ile ya‘nî âşikârâher zamân def ü ney ile (11) ğayrı bâzâr başında. Murâd esrâr-ı ‘aşkuñ (12) fâş olmasından kinâyetdür.

8. Her-dem ez-derd be-nâlem ki felek her sâ‘at

Konedem kaçd-ı dil-i rîş be-âzâr-ı diğer

(13) Her dem derdden inlerin ki felek her sâ‘at ider benüm yaralu gönlüme kaçdın incitmek ile dağı. Murâd cevri-i felekden şikâyetdür. (14) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Her-dem derdden nâle eylerem, zîrâ felek her sâ‘at ğayrı âzâr u cefâ ile benüm mecrûh gönlüme kaçd ider. Murâd (15) felekden şikâyetdür. Rîş gâhî cerâhat ve gâhî mecrûh ma‘nâsına olur. Bunda murâddur ki Gülistân’uñ bu beytinde (16) rîşân mecrûhân ma‘nâsınadır, **beyt:**

Nigâr-ı men çü der-âyed be-ħande-i nemekîn

Nemek ziyâde koned ber cerâhat-ı rîşân (17)

9. Bâz güyem ne der-în vâkı‘a Hâfız tenhâst

Ġarķa geştend der-în bâdiye bisyâr-ı diğer

Girü diyem bu vâkı‘ada Hâfız (18) yaluñuz degüldür ğarķ olmuşlardır bu vâkı‘ada çoklar dağı. Murâd âlâme vü aşâme çok kimse mübtelâ idügin zıkr idüp (19) tesliyettür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Girüdirüm bu vâkı‘ada yaluñuz Hâfız degüldür, çok kimse dağı bu bâdiyede ğarķ (20) oldılar. Bâdiyeden murâd dünyâdur ki bi pâyân kimseler bunda ğam u derd deryâsına ğarķ olmuşlardır.

[283. Ġazel]

Fâ‘ ilâtün Fa‘ ilâtün Fa‘ ilâtün Fâ‘ ilün

(21) 1. Yûsuf-ı güm-geşte bâz-âyed be-Ken‘ân ğam me-ħûr

Külbe-i ahzân şevved rûzî gülistân ğam me-ħûr

Yavı kılınmış Yūsuf girü gelür(22) Ken'āna ğam yime, ğuşşalar hücreci bir gün gülistān olur ğam yime. Murād *ba'de 'usrin yusren*¹⁹² hasebince her tarhuñ bir ferahı var idügin(23) beyāndur. **Mevlānā Şem'î dir:** Nā-peydā vu žāyi' olmış Yūsuf girüKen'an'a gelür ğam yime, külbe-i aḫzān (24) bir gün gülistān olur ğam yime Külbe-i aḫzān ḫāzret-i Ya'qūb 'aleyis-selām ḫāzret-i Yūsuf firāk u ḫūzninden ötüri (25) sākin olduğı beytūñ ismidür. Bu kışşa meşhūr-ı āfākdur.

2. Ey dil-i ğam-dīde ḫālet¹⁹³ biḫ şevēd dil bed me-kon

Ey ser-i (26) şūrīde bāz āyī be-sāmān ğam me-ḫūr

Ey ğam görmiş gönül ḫālūñ iyü olur yüregi yaramaz itme, ey karışmış baş girü gelürsin (27) iyü ḫāle ğam yime. Murād kendüye tesellī virmekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Bu ğam görmiş gönülñ ḫālī iyü olur ey perīşān u bī-ḫuzūr (28) olma. Ey perīşān ser girü 'aqla gelür ğam yime. Murād ğam u derd bir ḫāl üzre kalmaduğın (29) iş'ardur. Samān bunda 'aqlı ma'nāsınadır

3. Ger bahār-ı 'ömr bāşed bāz ber-taḫt-ı çemen

Çetr-i gül ber-ser-keşī ey murğ-ı (30) şeb-ḫ'ān¹⁹⁴ ğam me-ḫūr

Eger 'ömr bahārı olursa girü çemen taḫtı üzre, gül sāyebānın başa çekersin ey gice okıyıcı kuş (31) ğam yime. Murād murğ-ı şebḫ'āndan bülbul-i ḫālbdür ki şeb-ḫ'iz ü müstağferdür ve āña vuşul mātḫūb ile beşāretdür. (32) **Mevlānā Şem'î dir:** Eger 'ömr bahārı ola girü çemen taḫtında, gül çetrini başuñ üzre çekersin ey ḫoş-ḫ'ān bülbul (33) murg ğam yime. Bahār-ı 'ömrden murād ḫayātür.

4.Hān me-şev nevmīd çün vāḫıf neyī ez-sırr-ı ğayb [197a]

(1)Bāşed ender-perde bāzihā-yı pinhān ğam me-ḫūr

Nevmīd olmasa eger vāḫıf degül iseñ esrār-ı ğaybdan, olur perdede gizlü (2) oyunlar ğam yime. Murād gāḫī ğam u elem vāsıta-i vuşul-i Ḥaḫ ve ḫayr olur perde-i ğaybda nice gizlü oyunlar vardır ğam (3) yime diyü penddür. **Mevlānā Şem'î dir:** Çünkü sırr-ı ğaybe vāḫıf degülsin āgāḫ ol nevmīd olma, perdede maḫfī oyunlar (4) vardır ğam yime. Murād Ḥaḫ Te'alā ḫatında olan esrār kimsenüñ ma'lūmı degül idügin beyāndur.

5. Devr-i gerdün (5) ger dü rūzī ber-murād-ı mā ne-geşt

Dā'imā yek-sān ne-bāşed ḫāl-i devrān ğam me-ḫūr

¹⁹² يُنْفِقُ دُونَ سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا Varlıklı olan varlığından harcasın, rızkı daralmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği kadarından harcasın. Allah kimseyi kendi verdiğiinden fazlasıyla yükümlü tutmaz. Allah bir güçlüğüñ ardından bir kolaylık sağlayacaktır. (Kur'an Talak, 65/7)

¹⁹³ ḫālet lafzında ḫarf-i tāḫitāb içündür.

¹⁹⁴ **Derkenār:** ḫoş-ḫ'ān, Şem'î; şeb-ḫ'ān, Sürürī.

Devr-i felek eger bir iki gün bizüm murādımız(6)-ca dönmedi ise dā'imēn bir mişāl üzre qalmaz ğam yime. Murād mantûqdan zāhirdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Felek devri eger bir iki gün (7) bizüm murādımız üzre olmadı ise devrānuñ işi dā'imā bir hāl üzre olmaz ğam yime. Ba'zı nüshada ne-bāşed yerine ne-māned vāķi' olur.(8)Qalmaz ma' nāsınadır.

6. Der-beyābān ger zi-şevķ-i Ka'be ẖāẖi-zed kadem

Ser-zenişhā¹⁹⁵ ger koned ẖār-ı muğaylān ğam me-hūr

(9) Beyabānda eger Ka'be şevķinde urmaķ isterseñ kadem, başa kaķmaķlar eger iderse muğilān dikenini ğam yime. Murād Ka'be isteyen (10) beriyede ẖār-ı muğilān başına doķunduğın ihtiyār itmek gerek dimekdür lā-cerem her maṭlūb için miḥnet çekmek lāzım (11) gelür dimekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Beyabānda Ka'be şevķinden eger kadem urmaķ ister iseñ eger ẖār-ı muğaylān ser-zenişler (12) ide ya'nī ayağuna bata ğam yime.

7. Ey dil er seyl-i fenā bünyād-ı hestī ber-kened

Çün tu-rā Nūh est keştibān zi-tūfān ğam me-hūr

(13) Ey gönül eger fenā seyli varlık bünyādın koparda çün saña Nūh'dur gemici tūfāndan ğam yime. Murādmeyt irişüp(14) ğarķ-ı tūfān-ı āẖiret olursañ çün şefī' saña *Resūlu'llāh 'aleyhi's-selām*dur ğam yime dimekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** (15) Ey gönül eger fenā seyli varlık bünyādını koparda ya'nī cemī'en fānī ola çünki senūñ keştibānuñ Nūh'dur tūfāndan ğam yime. (16) Murād çünki şer'-ı şerīf üzre olasin kıyāmetde 'azābdan ne ğam dimekdür. Zīrā Ḥabīb-i Ekrem *salla'lahu'aleyhi's*(17)-*selām* şefī' olur.

8. Hāl-i mā der-fürġat-ı cānān u ibrām-ı raķīb

Cümle mī-dāned Ḥudā-yı hāl-gerdān ğam me-hūr

Bizüm (18) hālümüzi cānān fırķatinde ve raķīb ibrāmını, cümleyi bilür hāl döndürücü Allāh ğam yime. Murād hicrden ve mekr-i nefsdan şikāyet (19) idüp ḥazret-i Ḥaķķa i'timād itdüğün zıkrdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Bizüm hālümüzi cānānuñ fırķatında ve raķībuñ ibrāmında, muḥavvel (20) aḥvāl olan Ḥudā cümlesini bilür ğam yime.

9. Gerçi rah bes ḥaṭar-nāk est ü maķşad nā-bedīd¹⁹⁶

Hīç rāhī nīst (21) kām-rā nīst pāyān ğam me-hūr

Egerçi menzil ziyāde ḥatırludur ve maķşad ziyāde ırāķdur hīç bir yol yokdur ki aña nihāyet olmaya (22) ğam yime. Murād tarīķ-i Ḥaķķuñ şu'ūbetin ve vuşul-i Ḥaķķuñ bu'dın beyān ve āḥir vuşul daḥı olduğın zıkrdür. **Mevlānā Şem'î dir:** (23) Egerçi

¹⁹⁵**Derkenār:** ẖār-ı muğaylān ser-zenişler vāķi' olur.

¹⁹⁶**Derkenār:** Gerçi menzil bes ḥaṭar-nāk est ü maķşad nā-bedīd, Şem'î.

menzil ziyāde ḥaṭar-nāk ve maḳṣad nā-bedīddür, hīçbir yol yoḳdur ki anuñ pâyânı yoḳdur ğam yime.

10. Hâfızâ der-künc-i faḳr u(24) ḥalvet-i şebhâ-yı târ

Tâ buved virdet du‘â vu ders-i Ḳurân ğam me-ḥur

Ey Hâfız faḳr bucağında ve ḳarañu gicelerde tâ ola senüñ virdüñ du‘â vü ders-i Ḳur‘an (25) ğam yime. Murād budur ki künc-i faḳr maḥall-i ḥayret ve ḳarañu giceler zamân-ı vaḥşetdür ammâ (26) virdi du‘â ve dersi Ḳur‘ân olana bunlardan ğam yoḳdur. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ey Hâfız faḳr bucağında ve ḳarañu giceler ḥalvetinde mādām ki (27) senüñ virdüñ du‘âsı Ḳurân-ı ‘azîm ola ğam yime. Murād bunlara iştigāl ile ḳurb-ı ḥuda müyesser olur dimekdür.

[284. Ğazel]

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

(28) 1. Rûy ben'mây u vücûd-ı ḥodem ez-yâd be-ber

Ḥırmen-i sūhte-gân-râ heme gû bād be-ber

Yüzi göster kendü vücûdum ḥâtırdan gider, (29) yanmışların ḥırmenin yile di dükeli gider. Murād budur ki çün tecellî-i cemāl ola tâlib-i ‘âşık bî-ḥod olup cümle varın yile (30) virüp fânî-i maḥz olur bu ḥâl aña aḥsendür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Yüzünü göster ve kendü vücûdumı yâdumdan ilet, di dükeli (31) ‘âşıkların ḥarmannı yil iletsün. Murād tecellî-i Zât ile vücûduñ maḥv u fenâsını talebdür ki ol ḥaḳîḳatda ‘ayn-ı tevḥîd u maḥz-ı (32) bakâdur.

2. Mâ çü dādım dil ü dîde be-ṭufân-ı belâ

Gû biyâ seyl-i ğam u ḥâne zi-bünyâd be-ber

Biz çünki virdük gönli ve gözi belâ (33) ṭufânına, di gel ey ğam seyli evi bünyâddan gider. Murād fenâ-yı küllî sebep-i beḳâ-yı İlâhîdür aña irşâd ider. **Mevlânâ Şem‘î dir:**[197b](1) Bizim çünki dil ü çeşmümüzi belâ ṭufânına virdük ya‘nî belâlara râzı olduk, di ğam seyli gelsün ve ḥaneyi bünyâdından iletsün. Murād (2)‘aşḳ-ı İlâhîye vuşul sebebi ile keşret-i belâya rızâ gösterdiğün iş‘ardur.

3. Devlet-i pîr-i muġân bād ki bâķî sehl est

(3) Dîġerî gû be-rev ü nām-ı men ez-yâd be-ber

Pîr-i muġân devleti olsun bâķî âsândur gayra, di yûri ve benüm adımı ḥâtırdan (4) gider. Murād budur ki mürşid-i şâḥib-ḥâletüñ devleti bâķî olsun ki bâķî ya‘nî andan ġayrı mühim ü lâzım degüldür dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** (5) Mürşid-i kâmilüñ

devleti bâkî olsun ki bâkîsî âsândur, di bir ğayrısı ya'nî andan bi ğayrısı varsun benüm nāmumı yādından (6) iletsün.

4. Zülf-i çün 'anber-i hāmeş ki be-büyed heyhāt

Ey dil-i hām tama' -ı in suhan ez-yād be-ber

Anuñ ğayrı hām gibi zülfünü kim (7) қоқар heyhāt, ey hām tama' gönül bu sözi hātırdan gider. Murād ğayb istişmāmı müte'azzir idügin beyāndur. **Mevlānā Şem'î dir:** (8) Anuñ 'anber-i hām gibi zülfünü kim қоқулар heyhāt, ey ümmîd-i hāşıl olmaz gönül bu sözi yāduñdan ilet. Murād esrār-ı (9) İlāhiyeye vuşul ziyāde emr-i 'asîr idügin iş'ardur.

5. Düş mî-guft be-müjgân-ı siyāhet be-koşem

Yā Rab ez-hātıreş endîşe-i (10) bîdād be-ber

Dün gice didi seni kara kirpik ile öldürürem, yā Rabbî anuñ hātırından zulm fikrin gider. Murād nefsün (11) gice vesvese idüp hüsn-i zāhir ile helāk-ı uhrevîye kaşd itdügin hikāyet ve hāzret-i Hāqқа isti'āzedür. **Mevlānā Şem'î dir:** (12) Dün gice eyitdi siyāh müjgānum ile depelerüm, Yā Rabbî anuñ hātırından zulm fikrini ilet ya'nî va'desine hālāf itdürme. Ma'lūm (13) ola ki zulm müjgān ile helāk itmemesidür, zîrā 'āşık elinde olmak hayāt-ı ebedîdür. Hāşıl-ı ma'nā mürşid-i kāmîl riyāzat (14) ile Hāfız'ın nefsinün helākına va'de itdügün iş'ardur, zîrā anı helāk itmek hāķıķatda ihyā itmekdür.

6. Sîne gū şu'le-i (15) āteşkede-i pārs be-kuş

Dîde gū āb-ı ruh-ı Dicle-i Bağdād be-ber

Sîneye di pārs iķlîmi āteş hānesin şu'lesin (16) çek yut,¹⁹⁷ göze di Bağdād Diclesi yüzi şuyın gider. Murād budur ki sîne-i 'āşık āteş-keş ü 'aynî-i seyl-rîz (17) gerek. **Mevlānā Şem'î dir:** Sîneñe di Fārs āteş-gedesinün şu'lesini söndürsün, çeşmüne di Bağdād Dicle(18)-sinün ab şuyın iletsün ve eşķ-i 'āşık ricālün āba ğālib idügin iş'ardur. Hem buni i'lām (19) eyler ki 'āşıkā girye vü sūz lâzımdur.

7. Sa'y-y-ı nā-burde der-în rāh be-cāyî ne-resî

Müzd eger mî-talebî tâ'at-ı üstād be-ber

(20) Sa'y iletmez sizün bu yolda bir yere irmezsen şevāb eger isterseñ üstāda itā'at ilet. Murād 'amel-i şālîhsiz vuşul ila'llāh (21) olmaz ve mürşide ittibā'sız şevāb-ı tarīķat hāşıl olmaz dimekdür. **Mevlānā Şem'î dir:** Sa'y iletmemiş iken 'aşķ yolında bir yere (22) irişmezsın eger murād taleb¹⁹⁸ idersen üstāduñ emrine itā'at eyle.

8. Rûz-ı mergem nefesî va'de-i dîdār be-dih

¹⁹⁷ **Derkenâr:** āteş-kede maħbûblaruñ od yaķduķları kilîsālarıdır ki anda oda tıparlar, Sürürî.

¹⁹⁸ **Derkenâr:** Murād ücret ü taleb, Şem'î.

V'ân-gehem tâ be-laḥad (23) fâriğ u dil-şâd be-ber

Vefâtum güninde bir nefes va'de-i dîdâr vir, andan sonra beni tâ ḳabre fâriğ ü âzâd ilet. Mevt (24) gününde va'de-i dîdâr vir dimekten murâd *tetenezzelu'aleyhimü'l-melâ'ketüellâ teḥâfû velâ taḥzenû ve evşîû bi'l-cenneti'l-letî küntüm tu'adûn*¹⁹⁹ mûcibince (25) âña kim ḥâlet-i niza'da beşâret ola mevtden fâriğü'l-bâl ve ḳafesden âzâd olan murğ gibi bî-pervâ gider dimekdür. **Mevlânâ Şem'îdir: (26)** Ruz-ı mürğde ya'nî vefât günü baña bir nefes dîdâr va'desin vir ve andan sonra beni ḳabre degin fâriğ ü dil-şâd ilet. Murâd ḥüsn-i (27) ḥâteme talebîdür. Ḥiṭâb Bârî Te'âlâyadır.

9. Ba'd ez-îñ çehre-i zerd-i men ü ḥâk-i der-i dost

Bâde pîş âver ü îñ cân (28) zi-ğam âzâd be-ber

Bundan sonra benüm şarî yüzüm ve dost ḳapusunuñ ḥâki önüme şarâb getir ve bu cânı ğamdan âzâd ilet. (29) Murâd ḥuşûl-ı 'aşḳdan sonra mevtden ḥavf tutmaduğın beyândur. Bu beyt Sürurî'nin (30) şerh itdüğü nüshâda bulunmadı.

10. Ḥâfız endîşe kon ez-nâzüki-i ḥâtır-ı yâr

Be-rev ez-dergeheş îñ nâle vü feryâd be-ber

Ey Ḥâfız (31) fîkr ḳıl yâruñ ḥâtırî nâzükligin, yûri anuñ dergânında bu nâle vü feryâdı gider. Murâd budur ki zîkr-i cehrî ve i'lân-ı ḥâlet (32) şâ'ibe-i riyâdan ḥâlî degüldür riyâ ḥâzret-i Ḥaḳḳa hergiz maḳbûl olur degüldür lâ-cerem riyâdan ictinâb u ḥalâş-ı ḥâş lâzımdur. (33) **Mevlânâ Şem'îdir:** Ey Ḥâfız yâruñ ḥâtırınıñ nâzükligidin fîkr eyle, yûzi anuñ dergehindin bu nâle vü feryâdı ilet. Murâd 'aşḳa [198a]şabır lâzım idügin beyândur. Egerçi 'aşḳda şabır olmaz.

[285. Ğazel]

Fâ' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Ey şabâ nûkhetî ez-ḥâk-i der-i yâr biyâr

Be-ber endûh-ı dil ü müjde-i dil-dâr biyâr

Ey şabâ bir hoş ḳoḳu yâr ḳapısı toprağından getir, gider gönül ğamın dil-dâr müjdesin (3) getir. Murâd şabâdan bunda nefehât-ı Rabbâniyedür ki Cenab-ı İlahîden gelüp gönülden ğamı giderüp müjde-İlâhî götürür. **Mevlânâ Şem'îdir: (4)** Ey şabâ yâruñ ḳapısı ḥâkinden bir râyîḥa getir, gönül ğuşşasını ilet ve dil-dâr

¹⁹⁹ عَلَيْهِمُ الْمَلَكَةُ إِلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (Rabbimiz Allah'tır" deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: "Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin! Biz, dünya hayatında da âhirette de sizin dostunuzuz. Orada, çok bağışlayıcı, çok merhametli olan Allah'tan bir ikram olarak sizin için canınızın çektiği her şey bulunacak, yine orada umduğunuz her şeyi elde edeceksiniz.) (Kur'ân, Fussilet, 41/30).

müjdesini getir. Yârdan murâd Hudâdur. (5) Murâd fazl-ı İlâhîden bir nefha talebîdür ki anuñ sebebi ile ‘âlem-i feyzden halâş müyesser olur. nefeât-ı Rabbâniyenüñ getürdüğü kelâm-ı Hâkdur (21) ve ‘âlem-i esrârdan nâme-i hoş- haberdür.

2. Nükte-i rûh-fezâ ez-dehen-i yâr be-gû(6)

Nâmeî hoş-haber ez-‘âlem-i esrâr biyâr

Cân arturucu nükteyi yâr ağızından di, hoş haberlü nâmeyi ‘âlem-i esrardan (7) dehen-i yârdan. Murâd kelâmu'llâhdur.(8) **Mevlânâ Şem‘îdir:** Yârûñ deheninden rûh ziyâde idici bir nükte söyle, esrâr ‘âleminden hoş(9)-haberlü bir nâme getir. Murâd kelâm-ı İlâhî sebebi ile esrâr-ı İlâhiyenüñ zühûrünü talebdür ve gâhî dehândan murâd sırr-ı gayb'ul-gayb (10) olur. Nükteide hemze vahdet için dahı olmak câ'izdür.

3. Gerdi ez-reh-güzer-i dost be-kürî-i rakîb

Behr-i âsâyiş-i ĩn dîde-i hûn-bâr biyâr

Bir tozu dost uğrağından rakîb körlüğine bu kan yağdırıcı (12) gözüñ rāhatlığı için getir. Murâd tozdan eşer-i tarîkdür ve rakîbden murâd şeytândur ki mâni‘-i Rahmândur çün nefeât-ı (13)Rabbâniye eşer-i tarîk-i İlâhî irişdüre şeytân kûr olup dîde-i gam-dîde bînâ vü rāhat olur. **Mevlânâ Şem‘îdir:** (14) Dostuñ güzer itdüki yoldan rakîbüñ körlüğine bir ğubâr bu kan yağdırıcı gözümüñ âsâyişinden ötüri getir. (15) Murâd şeytânüñ körlüğine fazl-ı İlâhîden dost ile eşer-i âşinalık talebîdür. Dostdan murâd Hudâdur. (16)Kürî ziyâde hûb vâki‘ olmuşdur

4. Hâmi vü sâde-dilî şîve-i cānbāzān nîst

Haberî ez-ber-i ān (17) dil-ber-i ‘ayyār biyâr

Hāmlık ve bōnlük cān oynayanlar şîvesi degüldür, bir haber ol dil-ber-i ‘ayyār katından (18) getir. Murâd budur ki ol haber ile biz dahı ‘ayyār olup hāmlığımız ve bōnlüğümüz gidüp cān-bāzlık idüp bezl-i fānî vü (19) tahşîl-i bâkî idevüz. **Mevlânâ Şem‘îdir:** Hāmlık ve sade dillik ‘âşıkıların işi degüldür, ol ‘ayyār dil-berüñ katından (20) bir haber getir. Murâd fazl-ı İlâhî sebebi ile Hudâ'dan āgāhlık taleb itdügün iş‘ârdur.

5. Tâ mu‘ attar konem ez-luţf-ı nesîm-i (22) tu meşâm

Şemmeî ez-nefaḥat-ı nefes-i yâr biyâr

Tâ mu‘ attar idem senüñ nesîmüñ leṭāfetinden meşāmı, bir şemme yâr nefesinüñ (22) hoş kōkularından getir. Murâd nefeât-ı Rabbâniye ile meşâm-ı dil ü cān mu‘ attar olmasın talebdür. (23) *Resûlullâh ‘aleyhi’s-selām* buyurur *inne li-rabbiküm fî-*

eyyāmi dehrüküm nefehātin elā fete‘arreṭū lehā²⁰⁰ ve aña ta‘arruz-ı taṭhīr-i (24) nefis ve tasfiye-i ḳalb ile olur vesāvis-i şeyṭāniyye ve shevāt-ı nefsāniyyeden anuñcün dir. **Mevlānā Şem‘īdir:** (25) Tā senūñ nesīmūñ leṭāfetinden cānuñ meşāmını mu‘aṭṭar idem, yāruñ nefesi nefhalarından bir şemme getir. Murād Ḥudādan nefha (26) talebīdür

6. Be-vefāyī tu ki ḥāk-i reh-i ān yār-ı ‘azīz

Bī-gubārī ki pedīd-āyed ez-ağyār biyār

Senūñ vefāñ ḥaḳḳıçün (27) ki ol azīzūñ yolu ṭoprağın, ağyārdan zāhir olan gubārsız getir. Murād vesāvis-i şeyṭāniyye vü shevāt-ı (28) nefsāniyye kederinsüz vāşıl u ḥāşıl olsun dimekdür. **Mevlānā Şem‘īdir:** Senūñ vefāñ ḥaḳḳıçün ki ol ‘azīz yāruñ (29) ḥāk-i rehini, ağyārdan bir gubār zāhir olmaşsız getir. Gubār bī-ḥuzūrluk ve zarar ma‘nāsına isti‘māl olunur. Bunda zarar murāddur. (30) Murād esrār-ı ‘aşḳuñ kitmānı lāzım idüğün beyāndur.

7. Rūzgārīst ki dil çehre-i maḳşūd ne-dīd

Sāḳiyā ān (31) ḳadeḥ-i āyine-kirdār biyār

Bir zamāndur ki gönül maḳşūd yüzün görmedi, ey saḳī ol āyine fillü ḳadeḥi getir. Murād şeyḥ (32) ü mürşidden ḳalbi şāfī idici ‘aşḳ-ı İlāhī talebidür zira küdüret-i nefsāniye vü şeyṭāniyyeden ḳalb şāfī olmayıcaḳ (33) maḳşūd yüzü görünmez. **Mevlānā Şem‘īdir:** Bir rūzgārdur ki gönül maḳşūd yüzünü görmedi ya‘nī maḳşūd ḥāşıl olmadı, ey sāḳī ol āyine gibi laṭīf [198b](1)ḳadeḥi getir. Murād mürşidden ‘aşḳ-ı İlāhīnūñ ḥuşūlūn talebidür.

8. Şükr ān-rā ki tu der-‘işreti ey murğ-ı çemen

Be-esīrān-i ḳafes (2) müjde-i gül-zār biyār

Anuñ şükrine ki ‘işretde sen ey bülbul, ḳafes esīrlere gülzār müjdesin getir. Murād vāşıl-ı Ḥaḳ olandan (3) maḥcüb olan içün irşādı talebidür. **Mevlānā Şem‘īdir:** Ol şükürlere ki sen ‘işretdesin ey bülbul, ḳafes esīrlere (4) gül-zār müjdesini getir. Murğ-ı çemenden murād bülbuldür ki bunda mürşid murāddur ki vişāl-ı cānāne vuşul bulmuşdur. Esīrān-ı (5) ḳafesden murād tālib-i ‘aşḳ olanlardır.

9. Kām-ı cān telḥ şud ez-şabr ki kerdem bī-düst

‘İşveī z‘ān leb-i şīrīn-i (6) şeker-bār biyār

Cān ṭamağı acı oldu şabrdan ki dolsuz eyledüm, īr şiveyi ol şeker yağdırıcıṭatlu ṭudaḳdan (7) getir. Murād fırḳat merāretinden şikāyet ve kelām-ı İlāhiden ḥalāvet taleb idüp şeyḥden bu emrde feyzü i‘ānetı talebidür. **Mevlānā (8) Şem‘īdir:** Cān

²⁰⁰ Şüphesiz Rabbinizin yaşadığınız günlerde esintileri vardır, dikkatli olun, kendinizi onlara arz edin. (Hadīs) Mu‘cemü’l-Kebīr, Taberānī, Hadīs No: 519.

taḡaḡı acı oldu dostsuz itdügüm şabırdan ya'nî şabruñ eleme cānuma irişdi, ol şeker yağdırıcı şırın (9) lebden bir 'işve ya'nî bir söz getir. Murād kelām-ı İlāhî sebebi ile 'ālem-i ḡabzdan ḡaşıl olan elemün def'ını talebdür. Şabır bunda(10)maşdardur ma'rûf acı ot degüldür. Ammā aña daḡı bir işāretdür ḡālî degüldür.

10.Delḡ-i Ḥāfız be-çi erzed be-meyeş rengin kun(11)

V'āngeheş mest ü ḡarāb ez-ser-i bāzārbiyār

Ḥāfızuñ ḡırkası ne deger anı şarāb ile boya, andan soñra mest ü ḡarāb (12) bāzār başında getir murād ḡırkadan bedendür ve ol 'azizü'l-miḡdār degüldür ḡidā-yı mūr u mār (13) olıcaḡdur anı 'aşḡ-ı İlāhî ile mülevven itmek gerek andan soñra kibr ü nāmūsını kesr için şūfiyāne libās u 'āşıkāne hey'et (14) ile ḡalka göstermek gerek dimektür. **Mevlānā Şem'îdir:**Ḥāfız'uñ delḡi neye deger ya'nî ne işe yarar anı şarāb ile rengin eyle, (15)ve andan soñra anı mest ü ḡarāb bāzār tarafından getir. Murād vücūd-ı insān 'aşḡ-ı İlāhî ile ālūde olmayacak lā-şey (16) idügin beyāndur ve delḡ bunda riya olmak ihtimāldur. V'an-geheşde olan zamir-ı ḡā'ib Ḥāfız'a rāci'dür.

[286. Ḡazel]

Fā'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

(17) 1.Ey şabā nūkhetî ez-kūy-ı fülānî be-men ār

Zār u bīmār-ı ḡamem rāḡat-ı cānî be-men ār

Ey şabā bir hoş koḡu fülānuñ maḡallesinden (18) baña getir, ḡamuñ ḡaste vü zārı ben rāḡat-ı cānı baña getir. Murād mantūḡdan zāhirdür, şabādan murād ḡazel-i sābıḡdaki gibi (19) nefehāt-ı Rabbāniyye yā feyezān-ı keşfdür andan cenāb-ı ḡuds rāyiḡasın taleb ider. **MevlānāŞem'îdir:** Ey şabā ol fılānuñ (20) maḡallesinden baña bir rāyiḡa getir, ḡamuñ zār u bīmāriyüm baña bir cān rāḡatını getir. Murād faẓl-ı İlāhiden nefḡa talebîdür.(21)

2. Ḳalb-i bî-ḡaşıl-ı mā-rā be-zen iksir-i murād

Ya'nî ez-ḡāk-ı der-i düst nişānî be-men ār

Bizüm bî-ḡaşıl ḡalbimūze ur murād kīmyāsın (22) ya'nî dost ḡapusu topraḡından bir nişān baña getir. Murād budur ki Cenāb-ı Ḳudsdan bir eşer-i kīmyā-yı ḡalb-i bî-zerdür. (23) **MevlānāŞem'îdir:** Bizüm bî-ḡaşıl ḡalbümūze murād iksirini ur ya'nî dost ḡapusunuñ ḡākinden baña bir nişān getir.(24) Dostdan murād Cenāb-ı Ḳudsdur.

3. Der-kemīngāḡ-ı naẓar bā-dil-i ḡ'ışem cengest

Z'ebur vü ḡamze-i ü tır ü kemānî (25) be-menār

Nazaruñ pusı yirinde kendü gönümle cengüm var anuñ kaçından ve ğamzesinden okı ve yayı baña getür. Murād (26) ebrüdan remz-i İlâhî ve ğamzeden te'sîr-i Hâkdur ya'nî' aql-ı me'ād dir ki kendü qalbüm ile cengdeyin ki ol dünyāya (27) müteqallib olur ben âhirete cezb idüp ceng iderin remzi İlâhî ve te'sîr-i Hâk baña tîr ü kemân olıcağgalebe iderin. (28) **Mevlânâ Şem'îdir:** Nazar pususu yerinde mecrûh gönüm ile cengüm vardır, anuñ ebru vu ğamzesinden baña bir tîr u kemân getür. (29) Hâşıl-ı ma'nâ budur ki qalbüm 'aql-ı ma'âş vesvesesi ile 'aşk-ı İlâhîyî terk itmek ister baña ğayb-ı hüviyyet ü remz-i ilâhîde (30) bir hâlet irişdür kianlaruñ sebebi ile 'aql-ı ma'âşa ğalebe idüp qalbümü anuñ elinden hâlâş idüm. Hıfâb mürşidedür. (31) Ba'zı nüshada rişem yerine h'îşem vâki' olmuştur.

4. Der-ğarîbî vü firâk u ğam-ı dil pîr şudem

Sâgar-ı mey zi-kef-i tâze-cevânî (32) be-men âr

Ğarîbliğde ve firâkda ve gönül ğamında pîr oldum, şarâb kadehin bir tâze cevân ayâsından baña getür. Ğarîbliğden (33) murād dâr-ı dünyâda olmağdur ki vatan-ı aşlî' âlem-i İlâhîdür ve firâkdan murād hâzret-i'indiyyet-i İlâhîyeden iftirâğdur ve qalb [199a] (1) ğamından murād qalbün her bir nesneye taqallübünden 'aqluñ te'ellümidür lâ-cerem bu kadar âlâm u ğumüm âdemi tizcek pîr ider bir cevân-ı tarîkat (2) ve vuşulde nev-devlet elinden 'aşk-ı İlâhî ve zevk-i şâhî vâsıl olıcağ murād hâşıl olur. **Mevlânâ Şem'îdir:** (3) Ğarîbliğde vü firâkda ve gönül ğamında pîr oldum, bir tâze cevânüñ elinden baña mey sâgarını getür. Murād 'âlem-i qabzuñ v ğam-ı (4) dünyâ eleminden hâlâş içün mürşidden feyz taleb ider, mey sâgarını getür demekden murād ya'nî mey ile birşâgar mey getür dimekdür. (5)

5. Münkirân-râ hem ez-în mey dü se sâgar be-çeşân

Veger işân ne-sitânend revânî be-men âr

Münkirlere hem bu şarâbdab iki üç kadeh (6) tatdur eger bunlar ya'nî münkirler almazlar ise fi'l-hâl ve 'ale'l-fevr baña getür. Murād budur ki ta'mîm-i irşâd ve da'vet-i 'âmme müstehabdur (7) münker ü 'âmâ olanlara dağı 'aşk-ı İlâhî zevk itdürmege sa'y kıl eger anlar qabûl itmezlerse ben ki'talibim baña getür ki *lâ tu'tu'l(8)-hikmete ğayre ehlihâ fe-tezlimühâvelâ temne'ühâ'an ehlehâ fetezlimühum*²⁰¹ hasebince ehl ü tâlibden hikmet-i İlâhiyyeyi men' itmek olmaz. **Mevlânâ Şem'îdir:** (9) Münkir-i 'aşk olanlara dağı bu meyden iki üç sâgar tatdur veger anlar almayalar fevrî baña getür. Murād kendünüñ 'aşk-ı İlâhiye (10) olan taleb ü şevkin beyândur.

6. Sâkiyâ' işret-i imrûz be-ferdâ me-fiken

Yâ zi-dîvân-ı kazâhatt-ı emânî be-men âr

²⁰¹ Hikmeti ehil olmayana vererek ona zulmetmeyin ve hikmeti ehil olana vermeyerek de ona haksılık etmeyin. (Hadîs) el-Erba'ünü'l- Vedit'ânü'l-Mevzû'a, Hadîs No: 14.

Ey sākī (11)bugünkü ‘işreti yarına kıoma, yā dīvān-ı kâzâdan emānîhâttın baña getür. Murād budur ki ey şeyh ü mürşid bugünkü ‘ibâdeti yarına (12) te’hîr itme ki *heleke'l-musavvefûne*²⁰²mücebince dağîfî't-te’*hîri âfâtûn*²⁰³hükümünce te’*hîrde* fevt gâlibdür pes *a’melû li-âhiretikûm kemâ temûtûne gâdan*²⁰⁴hasebince ‘amelde isti’câl gerekdür eger te’*hîr* idersen (13) kâzâ vü kâder dīvân hânesinden baña hük-m-i şerîf-i emân ve mühlet ü zamân temessükün getür yâ’*atsüz huşûl-i merâm ve vuşûl-i* (14) makâm için berât-ı ‘âlîşân getür dimekdür. **Mevlânâ Şem’îdir:**Ey sākī bugünün ‘işretini yarına bırakma, yā Hâk Te’âlânûn (15) dīvânından baña bir emân hâttı getür. Mmurād fırsatı fevt itmemege tenbîhdür, **beyt:**

Be-terk-i ‘işret-i imrûz çün (16) *konem ki kesî*

*Żamân ne-mî-şevved ez-men hayât-ı ferdâ-râ*²⁰⁵

7. Dilem ez-perde be-şud dūş çü Hâfız mî-guft

Ey şabâ nûkhetî (17) ez-küy-ı fülânî be-men âr

Gönlüm perdeden gitdi dün gice ki Hâfız dir idi. ey şabâ bir hoş kıoku fülânûnmağallesinden (18) baña getür. Murād budur ki çün dostdan haber ü eşer vâşıl olmağ ricâsı ola ‘âşık-ı tâlîb dīvâne-vâr-ı bî-ihtiyâr(19) olur. **Mevlânâ Şem’îdir:** Gönlüm dün gice perdeden gitdi ki Hâfız eydür idi. Dilem ez-perde be-şud bî-haber u bî-ihtiyâr (20) olmağdan kinâyetdür. Mısrâ’-ı şânînûn ma’nâsı mağla’da şerğ olınmışdur. Buña şan’at-ı *reddü'l-‘acz ‘ale’ş-şadr* dirler.

[287. Ğazel]

Me’ülü Fâ’ ilâtü Mefâ’ ilü Fâ’ ilün

(21) 1. Ey hurrem ez-fürûğ-ı ruğet lâl-e-zâr-ı ‘ömr

Bâz â ki riğt bî-gül ü rüyet behâr-ı ‘ömr

Ey mağbûb şâd (22) u ma’mûrdur senûn rûğûn nûrından ‘ömr lâl-e-zârı, girü gel ki döküldi senûn yüzûn gülûnsiz ‘ömr bahârı. Murād budur ki‘ömr (23) bāğçesinûn tarâveti tecellî-i cemâl-i İlâhî iledür ve ol olmayıcağ bahâr-ı‘ömr hâzân u harâb olur. **Mevlânâ Şem’îdir:** Ey cānân ki senûn (24) ruğûn şu’lesinden ‘ömrûn lâl-e-zârı hurrem ü lağîfdür, girü gel ki senûn gül yüzûnsiz ‘ömrûn bahârı döküldi. Murād ‘ömrûn la’l (25) u alğun zamân-ı‘aşğ u ta’atla gûzer iden ‘ömri idüğün beyândur. Bahâr bunda yaprağ ma’nâsınadır.

²⁰² Erteleyenler helâk oldu. (Hadîs) Kaynak Kıtâp: Tenbîhü’l-Gâfilîn, Semerkandî, Hadîs.

²⁰³ Ertelemeye afetler (musibetler) vardır. (Kelâm-ı Kibâr)

²⁰⁴ Yarın ölecekmiş gibi ahiretiniz için amel ediniz. (Hadîs) İbn Ebi’d-dünyâ, Hadîs No: 49.

²⁰⁵ Eğer bugün şarap içmeğî bırakırsam, bana hayatın yarımına kefil olacak kimse bulunmaz.

2. Endiŝe ez-muĥit-i fenā (26) nīst her ki-rā

Ber-noġta-i dehān-ı tu bāŝed medār-ı ‘ömr

Muĥit-i fenādan ġuŝŝa yoġdur her kime ki senüñ aġzuñ noġtası üzre (27) ola ‘ömr devri. Murād dehāndan kelām-ı İlähîdür, lâ-cerem kimüñ ki ‘ömrî kelām-ı Ĥaġ ile devr idüp geġe muĥit-i fenādan ve dā’ire-i (28) mevtden aña ġam yoġdur ki ‘ömrî ŝevāb-ı āĥiret ile tamām olur. **Mevlānā Ŗem’îdir:** Fenā muĥitinden ĥavf yoġdur her kimüñ ki, ‘ömrüñ (29) medārı senüñ dehānuñ noġtası üzre ola. Murād ‘ömrini esrār-ı ‘aŝka ve kelimāt-ı İlähîye şarf iden kimseye fenādan (30) ĥavf u zarar olmaduġın iş‘ardur. Ĥitāb Ĥudā’yadur.

3. Ez-dîde ger sirişk çü bārān çeked revāst

K’ender-ġamet çü (31) berġ be-şud rûzgār-ı ‘ömr

Gözden eger yaş yaġmur gibi ŧamarsa revādur ki senüñ ġamuñda ŝimŝek gibi gitdi ‘ömr rûzgārı.(32) Murād budur ki sür‘at-i mürür-ı ‘ömr için vāfir aġlanmak vechdür. **Mevlānā Ŗem’îdir:** Eger çeŝmden gözyaşı bārān gibi ŧama revādur, (33) zîrā senüñ ġamuñda ‘ömr rûzgārı berġ gibi gitdi. Murād firāġda olana keşret-i бүкā lāzım idüġin beyāndur. Ĥitāb Ĥudā’yadur. [199b](1)

4. Bî-‘ömr zinde’em men u ĭnbes ‘aceb me-dār

Rûz-ı firāġ-rā ki nihed der-ŝumār-ı ‘ömr

‘Ömrsiz diriyin ben, bunu çok (2) ‘aceb dutma, firāġ günini kim ġor ‘ömr ŝaġıŝında. Murād budur ki ben dā’im firāġdayın firāġ günü ‘ömrden maĥsüb degüldür, öyleye ‘ömr siz (3) zindeyin didüġüm ‘aceb degüldür. **Mevlānā Ŗem’îdir:** ‘Ömrsiz diriyem ve bunu ziyāde ‘aceb tutma, firāġ gününü kim ‘ömr ‘adedine ġor (4) ve ‘ömrden ĥesāb eylerem. Murād ‘aşk u ŧā’atsız geġen ‘ömr ĥaġıġatde ‘ömr degül idüġin beyāndur.

5. Ez-her ŧaraf zi-ĥayl-i ĥavādiŝ (5) kemîn-geĥîst

Z’ān rû’ inān-keŝide devāned sevār-ı ‘ömr

Her ŧarafdan ĥavādiŝ-i ‘askerinde pusı-gāhıdır, ol yüzden (6) uyan çekmiş yaldırur ‘ömr aġlusı. Murād budur ki ĥavādiŝ-i mühlikāt ve ŝehvāt-ı muġniyāt çokdur, ‘ömr atına süvār olan (7) ‘āġil atınuñ uyanın çekerek gidüp mevāzi-i zellāt ve mehālik-i seyyi‘ātdan ictināb itmek gerek demek olur. **Mevlānā Ŗem’îdir:** (8) Her ŧarafdan ĥavādiŝ ‘askerinden bir kemîn-gāh vardır, ol sebebden ‘ömr süvārı ‘inānı ġalrılmış yeldürür. Bu söz ‘ömrüñ ziyāde sür‘at ile geġmek ma’nāsı ve ‘inān-keŝide āheste gitmek ma’nāsına.

6. ĭn yek dü dem ki ŝoĥbet-i dîdār mümkinest(10)

Deryāb kār-ı mā ki ne peydāst kār-ı ‘ömr

Bu bir iki nefes ki şoḥbet-i dīdār mümkündür, duy bizüm işimüz ki zāhir degüldür ‘ömr işi. (11) Murād budur ki şimdi ki bir iki nefes vaḳt ü zamān ḥāle mālīksin bunda taḥṣīl-i müṣāhede ve şoḥbet-i dīdāraḳādırsin, (12) ḡāfil olma ki ‘amel ve beḳā-yı ‘ömr ma‘lūm degüldür. **Mevlānā Şem‘īdir:** Bu bir iki dem ki dīdār devleti mümkündür, bizüm işimüzi tedārik (13) eyle, zīrā ‘ömrüñ işi peydā degüldür. Murād ‘ömre i‘timād cā’iz degül idügin beyāndur.

7. Tā key mey-i şabūḥ u şeker-ḥ‘āb-ı bām-dād

(14) Bīdār gerd ḥ‘ān ki güzeşt iḥtiyār-ı ‘ömr

Tāḳaçana dek şabāḥ şarābı ve şabāḥuñ tatlu uyḳusu, uyanıḳ ol, bil ki geçdi ‘ömr (15) iḥtiyārı. Murād budur ki niçeye dek ‘ıyş u ‘işretde ve ḥ‘āb-ı ḡafletde olur, ‘amelden fāriḡ ü ḡāfilsin, ḡafletden (16) uyan ki ‘ömr ü beḳā iḥtiyār ile degüldür. **Mevlānā Şem‘īdir:** Ḳaçana dek şabāḥ şarābı ve şabāḥuñ lezīz ḥ‘ābı, (17) uyan āḡāḥ ol ki ‘ömrüñ iḥtiyārı geçdi. Murād niçe bir hevā ve hevesde olasın bir miḳdār ‘aşḳ u tā‘ata sa‘y eyle, (18) zīrā ‘ömrüñ güzīdesi geçdi dimekdür.

8. Dī der-güzār būd u nazar sūy-ı mā ne-kerd

Bī-çāre dil ki ḥiç ne-dīd ez-güzār-ı ‘ömr

(19) Dün geçmekde idi ve bizüm cānımuza nazar itmedi, bī-çāre gönül ki ḥiç görmedi ‘ömr geçmesin. Murād ḳalbūñ ḡafletin beyāndur ki ‘ömr (20) geçdügin görmez āḥiret tedbīrin ḳılmaz. **Mevlānā Şem‘īdir:** Dün ‘ömr geçmekde idi ve bizüm tarafımuza nazar eylemedi, bī-çāre dil ki ‘ömrüñ (21) geçmesinden ḥiç eşer görmedi. Murād ‘ömr-i güzeştēnūñ rücu‘ı hergiz müyesser degül idügin beyāndur.

9. Ḥāfız sūḥan be-gūy ki (22) ber-şafḥa-i cihān

İn naḳş māned ez-ḳālemt yādigār-ı ‘ömr

Ey Ḥāfız söz söyle ki cihān şafḥasından, bu naḳş (23) ḳaldı senūñ ḳalemūñden ‘ömr yādigārı. Murād budur ki ‘āḳıl şaḥīfe-i cihānda eşer ḳomaḳ gerek ehl-i kelām u nazm olan ḳalem ile (24) raḳam idüp yādigār-ı ‘ālem ḳılmaḳ gerek. **Mevlānā Şem‘īdir:** Ey Ḥāfız söz söyle, zīrā cihān şafḥası üzre. Bu naḳş ḳalır senūñ (25) ḳalemūñden ‘ömrüñ yādigārı, **beyt:**

Her ān-kū ne-mānd ez-peseş yādigār

Dıraḥt-ı vücuḁeş ne-yāverd bār²⁰⁶(26)

[288. Ğazel]

1. İd est ü āḥir-ı gül ü yārān der-intizār

²⁰⁶Geçmişinde bir hatıra koymayan kimsenin ömür ağacı meyvessizdir. (Sa’dî-i Şîrâzî, Bostân)

Sākī be-rūy-ı şāh be-bīn māh u mey biyār

Bayramdur ve gül āhiridür ve yārān (27) intizārdadur, ey sākī şāh yüzinde gör ayı daḥı şarāb getir. Murād budur ki bayram gelüp keşf ü feyz-i āhirī (28) olup ḥalvetden çıkmak zamān irişüp yārān-ı ṭarīkat intizārdadur, pes ey şeyḥ-i māhī cemāl-i şāhīde müşāhede (29) idüp şarāb-ı ‘aşk getirüp yārāna nūş itdürüp cūş u ḥurūş itdürmekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Bayram ve gül āhiridür (30) ve yārān intizārdadur, ey sākī māh-ı nevi şāhuñ yüzinde gör ve şarāb getir. Ḥiṭāb mürşidedür. Murād yārān ṭarīkat-ı (31) feyze muntazırlardur ve i‘tikāfdan çıkmak zamānı oldu dimekdür. Māhdan murād bunda māh-ı nevdür. Her māh-ı nevde ‘ādetdür (32) ba‘zı nesneye nazar eylerler. *Be-rūy-ı şāh be-bīn māhdan* murād bu olmak rüşendür

2.Dil ber-girifte būdem ez-eyyām-ı gül velī (33)

Kārī be-kerd himmet-i rindān-ı rūze-dār

Gönli getürmiş idüm gül eyyāmından ammā bir iş eyledi oruç dutan rindler himmeti. [200a](1) Murād budur ki keşf u kerāmet ḥuşulinden ümīdi kesmiş idüm, pīrān-ı muḥliş ve ‘ābidān-ı ḥāliş himmeti eşer idüp bende keşf (2) ü ḥālet zuhūr eyledi dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Gül zamānından ferāğat u ümīd kaṭ‘ itmişdüm ammā şıyām rindlerüñ himmeti bir iş (3) eyledi. Murād keşf ü feyzden me‘yūs olmuş idüm, līkin ‘āşıklarüñ himmeti girü baña mu‘īn oldu ki ol ḥālet zāhir oldu (4) dimekdür.

3. Dil der-cihān me-bend ü be-mestī su‘āl me-kon

Ez-feyz-i cām u kışsa-ı Cemşīd-i kāmkar

Gönli cihāna bağlama ve bir mestden(5) su‘āl kıl, kadeḥ feyzinden ve Cemşīd-i kāmkar kışşasından murād budur ki dünyāya ta‘alluk eyleme, saltanat daḥı olursa ki bī(6)-bekādur, ḥayr u nāfi‘ olan ḳalb pürşafādur, mest-i Ḥaḳ olup ve ehl-i ḥaḳīkat olandan su‘āl kıl ki şafā-yı ḳalb(7)müşāhede-i Ḥaḳḳ’a bā‘ışdür ve saltanat-ı ‘ālem miḥnet ü nedāmete mü‘eddīdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Cihāna gönül bağlama ve mest(8)-likde su‘āl eyleme, cāmüñ feyzinden ve kāmran Cemşīd’üñ kışşasından. Murād dünyānuñ saltanat u zevḳi bī-şebāt idügin (9) beyāndur.

4.Cüz naḳd-ı cān be-dest ne-dārem şarāb kū

K‘ān nīz ber-kirişme-i sākī konem nişār

Cān naḳdinden ḡayrı elümde (10) yokdur şarāb ḳanı anı daḥı sākī nāzı üzre idem nişār. Murād budur ki şarf-ı feyz ve fazl-ı Ḥaḳ içün cāndan ḡayrı (11) naḳde ḳādir degülem, şeyḥ ü mürşidüñ bir nazar-ı ‘ināyeti olursa anı daḥı fedā iderem dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir:** Cān naḳdinden (12) ḡayrı elümde nesne yokdur şarāb ḳanı ki anı daḥı sākīnün kirişmesine nişār eyleyem. Sākīden murād mürşiddür. Ḥāşıl-ı (13) ma‘nā ḥuşul-ı ‘aşk içün terk-i cāna rızā izhār itdügün iş‘ardur.

5. Hoş devletist ḥurrem ü hoş ḥüsrevist kerīm (14)

Yâ Rab zi-çeşm-i zaḥm-ı zamâne nigeḥ-dâr

Hoş bir devletdür ḥurrem ve hoş bir pâdişâhdur, yâ Rabbî zamâne gözi zaḥmından (15) şakla, murâd budur ki feyze mâlik olan mest-i Ḥaḳ devleti bir hoş devletdür ve zâtı bir hoş kerîm pâdişâhdur (16) lâ-cerem zarar-ı zamândan şaḳınmağa lâyıkdır dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Laṭîf ḥurrem bir devletüdür ve hoş kerîm bir pâdişâhdur, (17) yâ Rabbî sen anı zamânenün zararlı çeşminden ḥıfz eyle.

6. Mey ḥur be-şî' r-i bende ki zîbî diger dehed

Câm-ı muraşsa'-ı tu (18) bedîn dürr-i şâh-vâr¹

Şarâb iç bendenün şî'ri ile ki bir zînet daḥı virür, senün muraşsa' ḳadeḥün bu lü'lü-i âbdârdan. (19) Murâd câm-ı muraşsa'dan şol ḳalbdür ki cevâhir-i ma'ânî ile müzeyyen ola, pes aña şevḳ ü zevḳ ü ḥâlet virür kelâm (20) zamm olup anuñ sebebi ile 'aşḳı nûş ḳılınacak va'z u naşîḥatün zîb ü zîneti ve te'sîr ü ḥâleti ziyâde olur (21) dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Bendenün şî'ri ile şarâb iç, zîrâ bir ğayrı zînet virür, senün muraşsa' câmuñ bu dürr-i şâh-vâr (22) ile ki murâd kendinün şî'ridür. Muḥâtab pâdişâh olmaḳ rûşendür. Şâh-vâr şâha lâyıḳ ma'nâsınadır. Vâr (23) lâyıḳ ma'nâsınadır.

7. Z'ân-câ ki perde-püşî-i 'afv-ı kerîm-ı tüst

Ber-ḳalb-i mâ be-baḥş ki naḳdîst kem-'ayâr

(24) Ol yirden ki senün 'afv-ı kerîmün perde-püşlüğdür, bizüm ḳalbimüzi 'afv eyle ki bir vezni eksük naḳddür. Murâd kendü ḳuşûr-ı (25) isti'dâdum ma'zûr tut dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Ol yerden ki senün kerîm ḥulḳuñuñ perde-püşîliğdür, bizüm ḳalbimüze (26) teraḥḥum eyle ki kem-'ayâr bir naḳddür. Ḥiṭâb bunda Ḥudâ'ya ve pâdişâha olmaḳ mümkindür.

8. Ger fevt şud saḥûr çi noḳşân (27) şabûḥ hest

Ez-mey kunend ü rûze³ güşâ ṭâlibân-ı yâr²⁰⁷

Eger fevt oldı ise saḥûr ne noḳşân şabâḥ şarâbı vardur, (28) şarâbdan iderler oruç açıcı yâr ṭâlibleri. Murâd budur ki gice ba'zı nevâfil fevt oldı ise ne noḳşân çün seḥerde (29) şevḳ u zevḳ ile tevḥîd ü edâ-yı farz var, lâ-cerem yâr ṭâliblerinin rûzda rûze şürû'ı ve şebde iftârı 'aşḳ (30) u şevḳ iledür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Eger saḥûr fevt oldı ise ne noḳşân şabûḥ vardur, meyden oruç açıcı olurlar(31) yârün ṭâlibleri. Yârdan murâd bunda Bârî Te'âlâ'dur ve Ṭâlibândan murâd 'uşşâḳdur. Murâd budur ki eger bir sünnet fevt (32) oldı ise ne ğam ki andan maḳbûl seḥer ṭâ'atı vardur anı

²⁰⁷**Derkenâr**1: Şâhvâr pâdişâhâne ve tâze vü âbdâr dimekdür, Monlâ Sürûî.

Derkenâr2: Z'ân-câ ki perde-püşî-i ḥulḳ-ı kerîm-i tüst, Şem'î: **Derkenâr:** Rûze bunda şevm ma'nâsına ve rûze-dâr şâ'im ma'nâsına vaşf-ı terkîbidür, Şem'î.

Derkenâr3: Ez-mey şevend ü rûze güşâ ṭâlibân-ı yâr, İḥtâr-ı Şem'î.

edā eyle dimekdür. Ba‘zı nüsaḥda şevend yerine konend vāḳi‘ olmışdur. (33) Ma‘nā böyle olur. Meyden oruç açarlar ve cā‘izdür ki konend bunda şevend ma‘nāsına ola. Nitekim konem şevem ma‘nāsına. Bostān’uñ[200b](1) bu beytinde vāḳi‘ olmışdur ki murād konem şānīdür, **beyt**:

Meger ni‘met-i şāh ferāmūş konem

Ki bīnem tebāhī vü ḥāmūş konem

Vech-i şānīye göre (2) rûze güşā vaşf-ı terkibī olmaz.

9. Tersem ki rûz-ı ḥaşr ‘inān-der-‘inān revend

Tesbīḥ-i şeyḥ u ḥırķa-ı rind-i şarāb-ḥ‘ār

Qorķarın (3) ki ḥaşr güninde uyan uyana gide, ya‘nī berāber yūriye şeyḥūñ tesbīḥi ve rind-i şarāb-ḥ‘āruñ ḥırķası. Murād budur ki şeyḥ-i mirā-yı (4) fāsıḳ faḳīrdan fazla ḥālet göstermeyüp yevm-i kıyāmetde berāber olalar diyü qorķarın. **Mevlānā Şem‘ī dir**: Ḥavf iderem ki kıyāmet (5) günü berāber gide. Şeyḥūñ t‘atı, faḳīr fāsıḳuñ fısqı ile berāber ola diyü şeyḥe t‘a‘n eyler.

10. Ḥāfız çü reft rûze vü gül nīz mī-reved (6)

Nāḳār bāde nūş ki ez-dest reft kār

Ey Ḥāfız çün oruç gitdi gül daḥı gider, zarūrī şarāb iç ki elden gitdi (7) iş. Murād budur ki eyyām-ı şavm zamān-ı t‘at ü ḥālet idi çün şavm gitdi ol keşfü ḥālet daḥı gider ‘aşḳ-ı İlāhī (8) ile mütekeyyif olup sālīk-i ṭarīḳat ol ve illā ḍalāle düşersin dimekdür. **Mevlānā Şem‘ī dir**: Ey Ḥāfız çünki şavm gitdi (9) ve gül daḥı gider, zarūrī şarāb iç, zīrā iş elden gitdi. Murād çün ramazān ve laṭīf t‘at zamānı olan gül (10) vaḳti gitdi hemen ‘aşḳa sa‘y eyle dimekdür.

[289.Ġazel]

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

1.Şabā zi-mezil-i cānān güzer dirīğ me-dār

V‘ez ü be-‘aşıḳ-ı miskīn (11) ḥaber dirīğ me-dār

Şabā cānān menzilinden uğramağı dirīğ dutma, andan ‘aşıḳ-ı miskīne ḥaberi dirīğ dutma. Murād şabādan (12) bunda teveccüh-i şeyḥdür andan istid‘ā ider ki Cenāb-ı Quds’e teveccühi eksük itmeyüp sālīk-i ṭalīblere andan ḥaberi dirīğ (13) itme veyāḥud teveccühi şeyḥdür. **Mevlānā Şem‘ī dir**: Ey şabā cānān menzilinden güzeri dirīğ tutma ve cānāndan miskīn ‘aşıḳa(14) ḥaberi dirīğ tutma. Murād faḫl-ı İlāhī talebidür. Lafz-ı vez vezīdenden emr-i ḥāzır gelür ammā bunda murād degüldür. (15)

2. Be-şükr-i ân-ki şügüftî be-kâm-ı dil ey gül

Nesîm-i vaşl zi-murğ-ı seher dirîğ me-dâr

Ol şükre ki açıldıñ gönül murâdı (16) ile ey gül, vaşl yilin bûlbûlden dirîğ dutma. Murâd gülden şâhib-i keşfdür aña dir ki ol ni‘met-i şükrânesine ki ehl-i (17) keşf ü şâhib-i feyz oldun, gönülün murâdınca seherhîz olan sâlik-i tâlîbden *vuşûlu ila’llâh* koğusun dirîğ itme. (18) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ol şükrâniyye ki gönül murâdı ile açıldıñ ey gül, bûlbûlden vaşl râyihasını dirîğ tutma. Murâd vişâl-i (19) cânâne vuşûl bulan mürşide hitâbdur ki tâlîbi ol devletden mahrûm eyleme dir.

3. Künûn ki çeşme-i kând est (20) la‘l-i nûşînet

Suhan be-gûy u zi-tûtî şeker dirîğ me-dâr²⁰⁸

Şimdi ki şeker çeşmesidür senün tatlu lebün, söz (21) söyle ve tûtîden şekeri dirîğ. dutma Murâd şeyh-i şâhib-i ma‘rifetden kelime-i hikmet talebidür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Şimdi (22)ki senün lezîz lebün kând çeşmesidür, söz söyle ve tûtîden şekeri dirîğ tutma. Murâd mürşidden feyz talebidür. (23)

4. Harîf-i ‘aşk-ı tu bûdem çü mâh-ı nev bûdî

Künûn ki mâh-ı tamâmî nazar dirîğ me-dâr

Senün ‘aşkuñ muşâhibi idüm, çün (24) yeñi ay idün, şimdi ki tamâm aysın nazarı dirîğ dutma. Murâd ibtidâ-yı hâlûnden saña muhibb idüm, intihâ-yı kemâlünde benden (25) nazarı dirîğ itme dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Senün ‘aşkuñ muşâhibi idüm, çünki mâh-ı nev idün, şimdi ki mâh-ı tamâmsın, (26) nazaruñı dirîğ tutma. Çü bunda teşbîh için olmak ma‘kûl degüldür.

5. Cihân u her çi der-üst sehl ü muhtaşar est

(27) Zi-ehl-i ma‘rifet in muhtaşar dirîğ me-dâr

Cihân ve her ne ki anda vardur sehl ü muhtaşardur, ehl-i ma‘rifetden bu muhtaşarı (28) dirîğ dutma. Murâd budur ki *kul metâ‘u’d-dünyâ kalîlur*²⁰⁹²¹⁰³ hasebince dünyâ ve anda her ne ki vardur şey‘-i kalîldür, anı ehl-i ‘ilm ü (29) ma‘rifetden dirîğ itmek

²⁰⁸Ben şahın nimetini unuttur muyum ki o nitmetin bozukluğunu görüp sussayım.(Sa’dî, Bostân).

²⁰⁹قَلِيلٌ كَلَمَاتٍ Kendilerine, ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin, denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınca, içlerinden bir gurup hemen Allah’tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da "Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) olmaz mıydı?" dediler. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah’tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez. (Kur’ân, Nîsâ, 4/77).

Ben şahın nimetini unuttur muyum; ki o nitmetin bozukluğunu görüp sussayım.(Sa’dî, Bostân).

Derkenâr: Me-dâr nehy-i hâzırdur, temâmîde yâ hitâb içündür, Monlâ Şem‘î.

"Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) olmaz mıydı?" dediler. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah’tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez. (Kur’ân, Nîsâ, 4/77)

vech degüldür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Cihân ve her ne ki anun içindedür sehl ü muhtaşardur, ehl-i ma‘rifetden bu (30) muhtaşarı dirîğ tutma.

6. Mekârim-i tu be-âfâk mî-bered şâ‘ir

Ez-û vazîfe-i zâd-ı sefer dirîğ me-dâr

Senün mekremetlerünü (31) âfâka iletür şâ‘ir, andan sefer azığı vazîfesin dirîğ dutma. Murâd şâ‘ir ü ‘âlim âfâkı seyr idüp ehl-i keremün mekârim ü elţâfın (32) etrâf-ı ‘âleme iletür. Lâ-cerem şâ‘ir ü ‘âlimi ihsân ile mâlî idüp göndermek gerek ki ‘âlemi zıkr-i kerem ile mâlî ide dimekdür. (33) **Mevlânâ Şem‘î dir:** Şâ‘ir senün mekârimünü ve ahlâk-ı hamîdeñi ‘âleme iledür, andan sefer azığını vazîfesini dirîğ tutma. Mekârim cem‘-i[201a](1) keremdür. Hallâk kıyâs üzre cem‘-i mükerrermdür denildi.

7.Çü zıkr-i hayr taleb mî-konî suhan in est

Ki der-bahâ-yı suhan (2) sîm u zer dirîğ me-dâr

Çün zıkr-i hayr istersin söz budur ki söz bahâsında gümüşi ve altını dirîğ dutma. (3) Murâd budur ki çünki zıkr bi’l-hayr olunmak istersen ehl-i nazm u neşr ve şâhib-i belâgat ve ehl olanlardandır hem ve dînârı (4) dirîğ dutma ki meddâhuñ olalar dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Çünki zıkr-i hayr u şöhet taleb eylersin, söz budur, söz (5) bahâsından sîm u zerî dirîğ tutma. Bu beytlerden murâd bir şâhib-i devletden ihsân talebidür.

8. Ğubâr-ı gam be-reved hâl (6) bih şeved Hâfız

Tu âb-ı dîde ez-în reh güzer dirîğ me-dâr

Ğam tozu gider hâl iyü olur ey Hâfız, bu yoldan (7) dirîğ dutma. Murâd ağlamak mûcib-i ferâhdur dimekdür. **Mevlânâ Şem‘î dir:** Ğam ğubârı gider ve hâlün iyü olur ey Hâfız, (8) sen gözyaşını bu tarîk-i ‘aşkıdan dirîğ tutma. Murâd girye sebep-i ‘izzet idüğün beyândur.

[290.Ğazel]

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1. Rûy ben’mây (9)u me-râ gû ki zi-cân dil ber-gîr

Pîş-i şem‘ âteş-i pervâne be-cân gû der-gîr

Yüz göster ve baña di ki cândan gönli qaldur (10) ya‘nî cândan ta‘alluķı kes ve andan müfâraķatı muqarrer bil, şem‘ öñinde âteş-i pervâneye di cāna te’sîr kııl. Murâd budur ki âteş-i (11) şem‘dür ol teni cândan dūr itdür, nitekim bu pervaneyi cândan mehcûr ider lâ-cerem tecellî-i cemâl bâ-kemâl zâhir (12) olıcak vücûd-ı ‘âşık

tālîbi ifnâ ider. **Mevlânâ Şem'î dir:** Yüzünü göster ve baña di ki cāndan ümmîdi def u (13) kaç eyle, şem' katında pervānenün âteşini cānuña tut di. Mısrâ'-ı evvelden murād cemāl-i cānân-ı ezel müşāhedesinden (14) şoñra ölmege rızâ gösterdiğin iş'ardur. Mısrâ'-ı şāniden murād pervāne şem'e nice yanarsa ben dahı ancılayın senün (15) müşāhede ve 'aşkuñ âteşine yanmağa rāzîyem. Sen hemān cemālünü göster.

2. Der-leb-i teşne-i mâ bîn² u me-dâr âb dirîğ(16)

Ber-ser-i koşte-i h'îş ây u zi-hākeş ber-gîr

Bizüm şusız tudağımız gör ve şuyı dirîğ itme, kendü maqtûlün (17) başı üzre gel anı toprakdan kıldur. Murād taleb-i feyz ve ref'-i derecâtdur. **Mevlânâ Şem'î dir:** Bizüm teşne lelimüze nazar eyle (18) ve âbı dirîğ tutma, kendü maqtûlünün başı üzre gel ve anı hâkden ref eyle. Murād Hâk Te'âlâ hazretinden terahhüm ve nazar (19) talebidür

3. Terk-i dervîş me-kon ger ne-buved sîm u zereş

Der-ğamet sîm şümâr eşk ü ruhem-râ zer gîr

Dervîşi terk (20) itme eger gümüşi ve altını yok ise ğamuñda gümüş şay gözi yaşın ve yañağın altın tut murād budur ki aĝniyānuñ (21) sîm ü zeri var ise faķr anuñ sîm-i eşki ve zer-i vechi vardur, 'indi'llāh sîm ü zer i' tibār olınsa vechi vardur, (22) **beyt:**

Aĝniyā faķr eyler ise sîm ü zerle ey faķîr

Eşk-i çeşm ü rûy-ı zerdün saña sîm ü zer yeter

Mevlânâ Şem'î dir: Dervîşi (23) terk eyleme eger anuñ sîm ü zeri olmaya, senün ğamuñda gözyaşını sîm şay ve ruhumı altın tut. Murād kişver-i 'aşķda senün (24) eşküñ ve ruķ-ı zerdî sîm ü zerden maķbûl idüğün beyāndur.

4. Çeng ben'vâz u be-sâz er ne-buved 'ūd me-nāl(25)

Âteşem 'aşķ u dilem 'ūd u tenem micmer gîr

Çengi naĝmelendür ve düzel eger 'ūd olmazsa inleme, odum 'aşķ u gönüm 'ūd (26) ve bedenüm micmer tut. Murād çengden şeyh miħnetidür 'ūddan vâ'izdür ya'nî şeyh-i murākıbı naĝmelendürüp anuñ ile muvāfaķat (27) kıl eger vâ'iz degül ise dahı kırmaz, zîrâ ol 'ūd yok ise ğayrı 'ūd vardur. **Mevlânâ Şem'î dir:** Çenge düzen vir (28) ü çal eger 'ūd olmaya yanma, âteşüm 'aşķdur u gönüm 'ūd ve tenümi micmer tut. Micmer buħurdan. 'Ūddan murād bunda hoş-büy olan dıraħtdur. (29) Murād huşûl-ı 'aşķa cemî' isinden mühim olan mürşid idüğün beyāndur.

5. Der-semâ' ây u zi-ser hırķa be-yendâz u be-raķş(30)

V'er ne der-güşe rev ü hırka-ı mâ ber-ser gîr²¹¹

Semâ' a gel ve başdan hırkayı at rakşda yoḥsa bir köşeye git, anañuñ hırkasuñ (31) başa tut. Murād budur ki sâlik-i tarīkat olan merdâne meydâne girmek gerek, yoḥsa zamâne libâsın giyüp bir köşeye (32) oturmak maḳbûl degüldür dimekdür. **Mevlânâ Şem'î dir:** Semâ' a gel ve başuñdan hırkayı at u rakş eyle, yoḥsa bir güşeye (33) var, bizüm hırkamuzı başuñ üzre tut. Murād vücûddan geçüp cānān şevḳine rakş u semâ' eyle dimekdür. Ba' zı nüsaḥda böyle vâḳi' olur: *V'er ne der ḥâne-*

²¹¹**Derkenâr:** Sen göz şuyın, şahḥ.

Derkenâr: Bîn emr-i ḥāzırdur, Mollâ Şem'î.

SONUÇ

Türk edebiyatında XIII. yüzyılda ilk ürünlerini vermeye başlayan şerh edebiyatı; öncelikle esma'ül hüsna, kırk hadis, tecvid ve fıkıh gibi dinî içerikli eser şerhleri ile ortaya çıkmıştır. Bu ürünlerden sonra sözlük, gramer, astronomi vb. birçok bilim dalına ait eserler şerh edilmiş ve bu eserlerin anlaşılıp yorumlanmasının yolu açılmıştır. Manzum bir eser olan Hâfız-ı Şîrâzî'nin Dîvânı'na Sürûrî, Sûdî ve Şem'î tarafından XVI. yüzyılda yapılan şerhler de şerh edebiyatının gelişmesinde oldukça önemli katkılara sahiptir.

Türk edebiyatı için şerhler her zaman önemli başvuru kaynakları olmuştur. Edebiyat tarihinde de en az şerh edilen metinler kadar önemli ve değerli görülen şerhler vardır. Sürûrî ve Şem'î'nin Hâfız Dîvânı şerhleri de bu şerhlere örnektir. Hem şerh edilen eserlerin mukkadimelerine hem de Zâhid b. Muhammed'in mukadimesine bakıldığında “tercümânü'l-esrâr” ve “lisânü'l-gayb” olarak anılan Hâfız'ın anlaşılmasının güçlüğü ve bilen birileri tarafından açıklanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bundandır ki Sürûrî tarafından Hâfız Dîvânı'na yazılmış ilk Türkçe şerh eserinde bulunan tasavvufî sırlar açıklanmaya çalışılmıştır. Yine Şem'î tarafından yapılan ikinci şerh çalışmasında da aynı şekilde eser tasavvufî açıdan incelenmiştir.

Bu tez çalışmasında Fars edebiyatında büyük bir öneme sahip olan Hâfız-ı Şîrâzî'nin Dîvânı'na şerh yazmış olan iki önemli şârihin şerhi, çeviri yazı ile yazılmış ve eser edebî açıdan incelenmiştir. Hâfız Dîvânı'na Sürûrî ve Şem'î tarafından yapılmış olan şerhleri derleyen bir mürettip olan Zâhid b. Muhammed ile ilgili olarak eserinde aktardıkları dışında çok fazla bilgi bulunamamıştır.

Zâhid b. Muhammed eseri hazırlarken söz konusu iki eseri bir araya getirip tek bir metin hâlinde toplamış, böylelikle Hâfız'ı okuyup anlamaya çalışanların bundan rahatça istifade etmesini arzulamıştır. İlk Türkçe Hâfız şerhlerinden biri olan Zâhid b. Muhammed'in “Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî ‘alâ Dîvân-ı Hâfız” adlı eseri (Metin İnceleme 176a-201a) incelenmiş ve eser transkripsiyonlu bir biçimde aktarılmıştır.

Yapılan inceleme neticesinde her iki şârihin de eseri genel olarak tasavvufî açıdan ele aldığı ve beyitleri de bu şekilde yorumladığı görülmüştür. Bu çalışma ile daha önce ayrı ayrı

ele alınmış olan bu şerhlerin bir arada verilmesi oldukça dikkate değerdir. Bunun sadece bir örneğine rastlanmış olması da eserin diğer dikkat çekici yönüdür.

Eserde iktibâs sınıfında yer alan ve eserin beslendiği kaynaklar arasında sayılabilecek çok sayıda Türkçe, Arapça, Farsça beyitler ve bunların yanı sıra ayet ve hadislerin varlığından söz etmek mümkündür. Metnin yorumlanmasında ise Kur'ân ve hadisler ilk başvurulacak kaynaklar olmuştur.

Eserde genel anlamda şerh ve şerh geleneğinden faydalanılmış, eser şerh yöntemlerinden hareketle incelenmiştir. Bunun yanı sıra Hâfız Dîvânı'na yazılmış şerhlerle ilgili bilgi verilmiş ve eseri yazan Zâhid b. Muhammed hakkında da bilgiler ön planda tutulmuştur.

Bu çalışmada Zâhid b. Muhammed'in *Kitâb-ı Şem'i ve Sürûri 'alâ Dîvân-ı Hâfız* adlı eseri, çeviri yazı ile yazılarak incelenmiştir. Toplam 25 varâğı (yaprak) incelenen eserde 43 gazel ve 1 kaside dışında farklı şairler tarafından yazılmış olan ve metinde yer alan şiir parçaları da yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Açar, B. G. (2017), İki Şerh Arasında: Sûdî ve Şem'î'nin Bostân Şerhlerindeki Şerh Tekniğine Mukayeseli Bir Bakış, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. 57, S. 57. s. 1-15
- Akgündüz, C. (2019). *Zâhid b. Muhammed'in Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eseri: İnceleme-Metin (52a-103b vr.)*, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Arı, O. S. (2016). *Mehmet Vehbî Konevî'nin Hâfız Dîvânı Şerhi'nde Tasavvufî Unsurlar*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Doktora Tezi].
- Arı, O. S. (2017). Osmanlı'da Hâfız Dîvânı'na Sûfî Bakış: Mehmed Vehbî Konevî'nin Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ı. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 15 (30), 241-260.
- Armutlu, S. (2017), Klasik Arap, Fars ve Türk Şiirinde Güzel/Sevgili Proto Tipleri, Doğu Esintileri İranoloji, *Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, c. 7, S. 7, s. 1-67.
- Atâî Nev'izâde. (1989). *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri 'Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmîleti'ş-Şakâ'ik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Atilla, M. (2019). *Muslihuddîn Mustafâ Sürûrî: Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Doktora Tezi].
- Ayar, M. T. (2007). *Hâfız-ı Şîrâzî'nin Bazı Gazellerine Şerh Tekniği Açısından Sûdî ve Konevî'nin Yaklaşım Tarzları*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Ayar, M. T. (2013). Hâfız-ı Şîrâzî Dîvân'ı ve Osmanlı Şerhleri. *Misbah*, 3(4), s. 287-304.
- Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin b. İsmail. (1281) *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, c. II, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Derdiyok, İ. Ç. (2004). Musa Bigiyef ve Tatar Türkçesiyle Yazılmış Hâfız Dîvân'ı Şerhi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), s. 105-116.

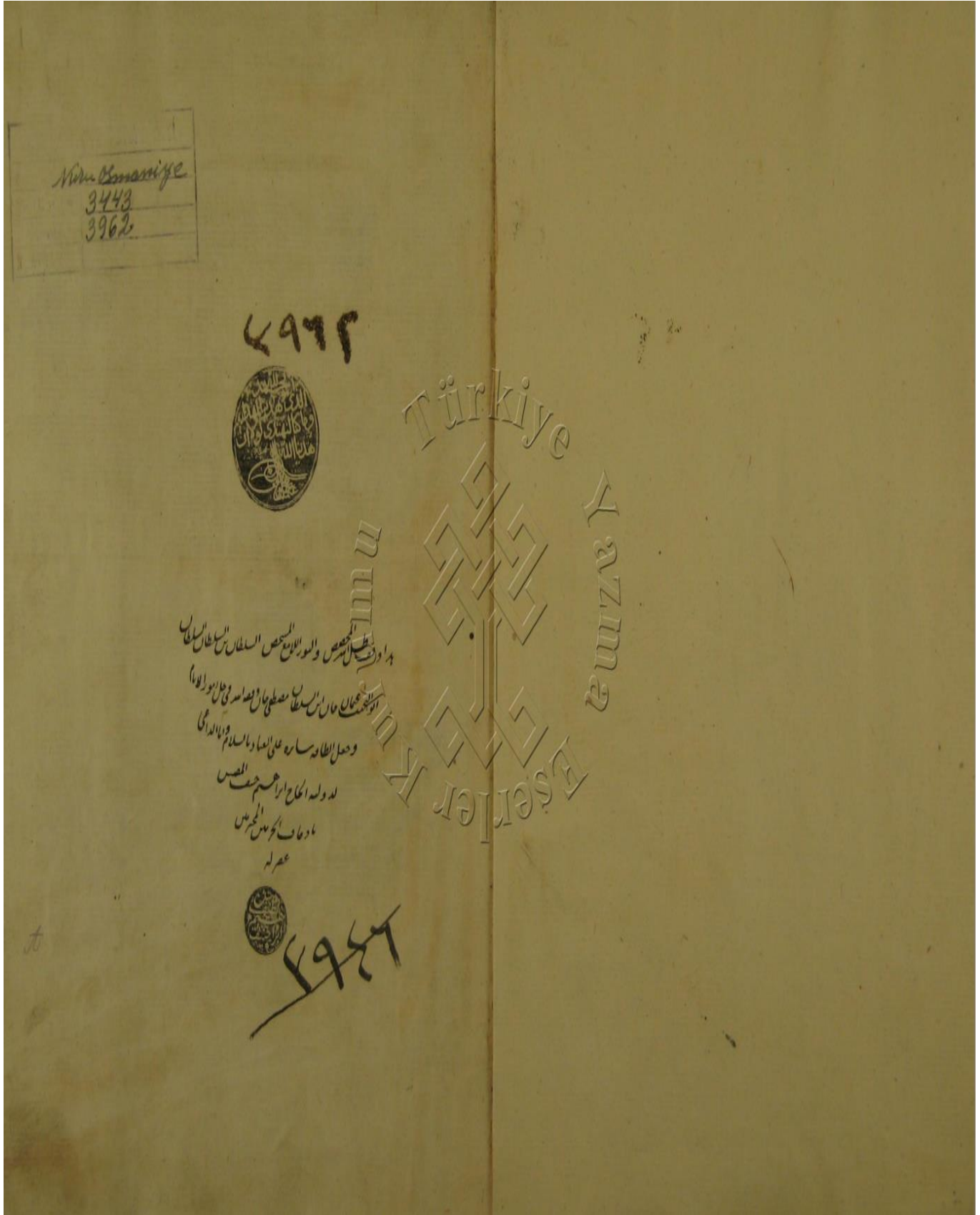
- Duru, R. (2007). *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî*, İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [Yayınlanmamış Doktora Tezi].
- Elbir, B. (2003) *Sürûrî'nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'i (Metin-İnceleme)*, İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Doktora Tezi].
- Erdoğan, M. (1996). Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 286-293.
- Gölpınarlı, A. (2020). *Hâfız Dîvânı*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. (1988) *Hâfız Dîvân'ı*. Ankara, MEB Yayınları.
- Gültekin, H. (2020). *Metin Şerhi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Söylem Filoloji Dergisi*, s. 137-148.
- Kanar, M. (2011). *Hâfız Dîvânı*. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Kaval, M. (2011). *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Nefis Kavramı*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 4/2, 149-163
- Kaya, İ. (2008). *Sûdî: Şerh-i Dîvân'ı Hâfız: Kelimeler-Remizler-Kavramlar*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Doktora Tezi].
- Kaya, İ. (2011). Konevî'nin Hâfız Dîvânı Şerhi ve Tasavvufî Yorumu Üzerine Bazı Düşünceler. *Turkish Studies*, 6(1), 1455-1475.
- Kaya, İ. (2011). Sûdî'nin Hâfız Dîvân'ı Şerhindeki Tasavvufî Yaklaşımları. *Turkish Studies*, 6(2), 599-629.
- Kırlangıç, H. (2013) *Hâfız Dîvân'ı*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Kırlangıç, H. (2014). *Hâfız Dîvânı*. Ankara, Hece Yayınları.
- Kortantamer, T. (1994). Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi, *İzmir Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, c. 8, s. 1-10.
- Kur'ân Yolu Meâli*. (2016). c. 2, Anakara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Mengi, M. (1997). *Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine*, İstanbul, Dergâh Yayınları, c. 8, S. 93, s. 8-10.

- Mungan, Ş. (2020). *Zâhid b. Muhammed'in Kitâb-ı Şem'i ve Sürûrî 'alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eseri: İnceleme-Metin (150a-175b vr)*.Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Oğuz, M. (1998). *Sürûrî'nin Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Öngören, R. (2011) Tasavvuf, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları. c. 40, s. 119-126, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tasavvuf>.
- Özen, D. (2018) *Sûdî'nin Hâfız-ı Şîrâzî Dîvânı Şerhi (75a-99b Varakları Arası Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)*, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniveristesi, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Öztürk, Ş. (2007). *Şem'i'nin (15.-16. yy) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*.Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,[Yayınlanmamış Doktora Tezi].
- Pala, İ. (2012), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara,Kapı Yayınları.
- Sâmî, Ş. (2020). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Saraç, M. A. Y. (1999). Dîvân Tahlilleri Üzerine, *İlmi Araştırmalar Dergisi*,c. 8, İstanbul.
- Saraç, M. A. Y. (2006). *Türk Edebiyatı Tarihi*,Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sarı, O. (2013). Hâfız Dîvân'ının İki Yeni Türkçe Tercümesi Dolayısıyla: Hâfız Dîvânı'ndaki İlk Gazelin İlk Beytinin Türkçe Tercümesi Üzerine Bazı Notlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (2), S. 2, s. 407-416
- Soleimanzade Shekarab, N. (2019). *Şem'i Şem'ullâh ve Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Doktora Tezi].

EKLER

Ek 1: Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'Alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eser (Dış kapak)

Ek 2: Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'Alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eser (vr.)

Ek 3: Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'Alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eser (1b- 2a vr.)

167

Handwritten text in Ottoman Turkish script, consisting of two columns per page. The text is written in a cursive style (Rika script). There are several marginalia (side notes) in smaller script, some of which are written diagonally. The text appears to be a historical or administrative document, possibly a letter or a report. The right page has a large, stylized signature or stamp at the top right. The left page has a large, stylized signature or stamp at the bottom left. The text is written in black ink on aged, slightly discolored paper.

Ek 8: Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'Alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eser (188b- 189a vr.)

Ek 10: Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'Alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eser (287b-288a vr.)

Ek 11: Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî 'Alâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eser (288bvr.)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	İmam Bakır ASLAN
Yabancı Dili	İngilizce, Arapça
Orcid Numarası	
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	
Lise	Osman Gazi Lisesi
Lisans	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Yüksek Lisans	Mardin Artuklu Üniversitesi
Mesleki Deneyim	Milli Eğitim Bakanlığı
Akademik Çalışmalar	